O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUSTAQILLIGINING 35 YILI: TARAQQIYOT, ISLOHOTLAR VA YANGI O‘ZBEKISTON STRATEGIYASI”

mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiya

2026-yil 25-avgust

TARAQQIYOT ISLOHOTLAR MA’RIFAT KELAJAK

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUSTAQILLIGINING 35 YILI: TARAQQIYOT, ISLOHOTLAR VA YANGI O‘ZBEKISTON STRATEGIYASI

respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
MATERIALLARI TO‘PLAMI

2026-yil 25-avgust

TOSHKENT

KBK – 63.3

O‘ -63

“O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 35 yili: taraqqiyot, islohotlar va Yangi O‘zbekiston strategiyasi” // Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami. 2026-yil 25 avgust. – Toshkent., O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2026. – 358 bet.

O‘zbekiston Respublikasi 1991-yilda 31-avgust kuni mustaqillkka erishganidan keyin, milliy tiklanishda, yuksalish sari ildam odimlash borasida katta ishlar amalga oshirildi. Har bir sohada huquqiy asoslarni yangilab, takomillashtirish, huquqiy demortatik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati qurish yo‘lidan borildi.

Ushbu ilmiy anjuman to‘plamida Yangi O‘zbekistonda olib borilgan davlat qurilishi va boshqaruvi, sud-huquq, qonunchilik, ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy sohalarda olib borilgan islohotlar, mamlakatni rivojlantirish istiqbollari hamda taraqqiyot strategiyasiga oid zamonaviy tadqiqotlar va yangicha yondashuvlar borasida taklif va tavsiyalarni qamrab olgan maqolalar aks etgan.

Maqolalarda taqdim qilingan ma’lumotlarga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Mas’ul muharrir:

Turayeva S.R. O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi professori, tarix fanlari doktori, dotsent.

Tahrir hay’ati:

Tolipov A.A. O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi boshlig‘i, sotsiologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Mirzayev G‘.R. O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi boshlig‘i o‘rinbosari, tarix fanlari doktori, dotsent.

Rasulova N.S. Jamoat xavfsizligi universiteti “Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrasi professori, tarix fanlari doktori, dotsent.

© O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2026

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yillik qutlug‘ sanasi mamlakatimiz hayotidagi muhim tarixiy bosqichlardan biridir. Mustaqillik yillari xalqimizning milliy davlatchilik, ozodlik va taraqqiyot yo‘lidagi ezgu orzu-intilishlari amalga oshgan, yurtimizning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy hayotida tub o‘zgarishlar yuz bergan davr sifatida tariximizdan munosib o‘rin egallaydi. Shu nuqtai nazardan, **“O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 35 yili: taraqqiyot, islohotlar va Yangi O‘zbekiston strategiyasi”** mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiyani o‘tkazish mustaqillik yillarida bosib o‘tilgan murakkab va sharafli yo‘lni xolisona tahlil qilish, erishilgan natijalarni baholash, mavjud muammolarni chuqur o‘rganish hamda istiqboldagi vazifalarni belgilash nuqtai nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonning davlat mustaqilligi mamlakatimiz tarixida yangi davrni boshlab berdi. Mustaqil davlat sifatida o‘z taraqqiyot yo‘lini belgilash, milliy manfaatlarga asoslangan tashqi va ichki siyosat yuritish, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarini barpo etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratildi. Milliy davlatchilik an’analari tiklandi, o‘zbek xalqining boy tarixiy-madaniy merosi, milliy qadriyatlari va ma’naviy salohiyatiga yangicha munosabat shakllandi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida mamlakat oldida juda murakkab va mas’uliyatli vazifalar turgan edi. Iqtisodiy tizimni tubdan o‘zgartirish, bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o‘tish, aholining ijtimoiy himoyasini ta’minlash, davlat va jamiyat boshqaruvining yangi institutlarini shakllantirish, milliy armiya va tashqi siyosat tizimini barpo etish kabi vazifalar izchil amalga oshirildi. Eng muhimi, mustaqil taraqqiyotning milliy modeli shakllantirilib, uning asosida xalq manfaatlari, ijtimoiy barqarorlik va uzoq muddatli strategik maqsadlar ustuvorligi ta’minlandi.

O‘tgan 35 yil davomida O‘zbekiston iqtisodiyotida ham katta o‘zgarishlar amalga oshirildi. Ishlab chiqarishning yangi tarmoqlari shakllandi, sanoat va qishloq xo‘jaligida modernizatsiya jarayonlari kuchaydi, transport-kommunikatsiya infratuzilmasi rivojlandi.

Mamlakatning tashqi iqtisodiy aloqalari kengayib, O‘zbekiston jahon iqtisodiy makonida o‘z o‘rnini tobora mustahkamlab bormoqda. Ayniqsa, so‘nggi yillarda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, investitsiyaviy muhitni yaxshilash, xususiy sektorning iqtisodiyotdagi rolini oshirish, raqobat muhitini rivojlantirish va raqamli iqtisodiyotni joriy etishga qaratilgan islohotlar yangi bosqichga ko‘tarildi.

Bugungi kunda “Yangi O‘zbekiston” g‘oyasi mamlakat taraqqiyotining mazmun-mohiyatini belgilab berayotgan keng qamrovli strategik konsepsiya sifatida namoyon bo‘lmoqda. Uning markazida inson qadri, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash, qonun ustuvorligini mustahkamlash, ochiq va samarali davlat boshqaruvini shakllantirish, iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish hamda jamiyatda ijtimoiy adolatni ta’minlash kabi ustuvor maqsadlar mujassamdir.

Yangi O‘zbekiston strategiyasida inson va uning manfaatlari eng oliy qadriyat sifatida qaralmoqda. Bu tamoyil ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, bandlik, uy-joy, yoshlar siyosati, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash kabi sohalardagi islohotlarning mazmunida yaqqol namoyon bo‘ladi. Zamonaviy va bilimli avlodni tarbiyalash, ta’lim sifatini oshirish, ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyoti uchun strategik ahamiyatga ega bo‘lgan vazifalar sifatida belgilanmoqda.

Shu bilan birga, mustaqillik yillarida milliy ma’naviyat va madaniyatni rivojlantirish, tarixiy xotirani tiklash, buyuk ajdodlarimiz ilmiy va ma’naviy merosini o‘rganish borasida ham salmoqli ishlar amalga oshirildi. Milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik, yurt taqdiriga daxldorlik tuyg‘usini yuksaltirish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biriga aylandi. Bugungi kunda tarixni xolisona o‘rganish va uni yosh avlodga to‘g‘ri etkazish, milliy qadriyatlarni zamonaviy taraqqiyot talablari bilan uyg‘unlashtirish muhim ilmiy va ma’rifiy vazifadir.

Mazkur konferensiya to‘plamiga kiritilgan maqolalarda mustaqillik yillar O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yillik tarixi mamlakatimiz hayotining barcha sohalarida tub o‘zgarishlar va yangilanishlar davri bo‘ldi. 1991 yilda davlat mustaqilligiga erishilishi bilan O‘zbekiston o‘zining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot yo‘lini

mustaqil belgilash imkoniyatiga ega bo‘ldi. Mustaqillik yillarida milliy davlatchilik asoslari shakllantirildi, bozor iqtisodiyotiga o‘tishning huquqiy va institutsional poydevori yaratildi, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati institutlari rivojlantirildi.

Ayniqsa, so‘nggi yillarda islohotlar mazmunan yangi bosqichga ko‘tarilib, “Yangi O‘zbekiston” g‘oyasi asosida davlat va jamiyat hayotini modernizatsiya qilish, inson qadrini yuksaltirish, qonun ustuvorligini ta’minlash va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ham xalqparvar davlat barpo etish, adolat va qonun ustuvorligini ta’minlash, milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish, inson kapitalini yuksaltirish hamda faol fuqarolik jamiyatini rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

1. Davlat qurilishi sohasidagi islohotlar

Mustaqillikning dastlabki yillarida eng muhim vazifalardan biri milliy davlatchilik tizimini barpo etish va mustaqil davlat boshqaruvining huquqiy asoslarini yaratishdan iborat edi. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinishi bilan davlat hokimiyati va boshqaruvining asosiy prinsiplari, inson huquq va erkinliklari, fuqarolarning davlat va jamiyat hayotidagi ishtiroki kafolatlari belgilab berildi.

Mustaqillik yillarida davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud tarmoqlariga bo‘linishi prinsipi bosqichma-bosqich takomillashtirildi. Parlamentning roli va vakolatlari kengaytirildi, hududiy vakillik organlarining faoliyati takomillashtirildi. Davlat boshqaruvi tizimida zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish, davlat organlarining aholi oldidagi mas’uliyati va hisobdorligini oshirishga e’tibor kuchaytirildi.

Ayniqsa, 2017 yildan boshlab davlat boshqaruvini isloh qilish jarayoni yangi bosqichga ko‘tarildi. Davlat organlarining xalq bilan muloqotini kuchaytirish, byurokratik to‘siqlarni qisqartirish, davlat xizmatlarini aholiga yaqinlashtirish va raqamlashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Davlat organlarining ochiqligi va hisobdorligini kuchaytirish, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot

vositalarining rolini oshirish islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

SHu ma’noda, mustaqillikning 35 yillik davrini davlat qurilishi nuqtai nazaridan ikki muhim bosqich sifatida baholash mumkin: dastlab milliy davlatchilikning huquqiy va institutsional asoslarini yaratish, keyingi bosqichda esa ushbu tizimni xalqparvar, ochiq, samarali va raqamli boshqaruv tamoyillari asosida takomillashtirish.

2. Huquq-tartibot va sud-huquq sohasidagi islohotlar

Mustaqil O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etishning muhim sharti sifatida qonun ustuvorligini ta’minlash va inson huquqlarini himoya qilishga alohida e’tibor berildi. Milliy qonunchilik tizimi shakllantirildi, huquqni muhofaza qiluvchi va sud organlarining faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy baza yaratildi.

Sud-huquq tizimida amalga oshirilgan islohotlarning asosiy maqsadi sudlarning mustaqilligini mustahkamlash, fuqarolarning sud orqali himoyalanish imkoniyatlarini kengaytirish va odil sudlov sifatini oshirishdan iborat bo‘ldi. Keyingi yillarda sudlarning ochiqligi, sud qarorlarining asoslanganligi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish masalalariga yanada katta ahamiyat berildi.

Huquq-tartibot tizimida ham profilaktika, jamoat xavfsizligi, fuqarolar bilan ochiq muloqot va huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan yondashuvlar kuchaydi. Davlat siyosatida inson huquqlari va manfaatlarini ta’minlash, davlat organlarining hisobdorligi va ochiqligini oshirish muhim ustuvor vazifalar sifatida belgilandi.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida “adolat va qonun ustuvorligi” mamlakat taraqqiyotining eng asosiy shartlaridan biri sifatida belgilangani ham huquqiy islohotlarning strategik ahamiyatini ko‘rsatadi.

3. Iqtisodiyot sohasidagi islohotlar

Mustaqillik yillarida O‘zbekiston iqtisodiyotini ma’muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tkazish jarayoni amalga oshirildi. Bu jarayonda mulkchilik munosabatlarini o‘zgartirish, xususiy mulk va tadbirkorlikni rivojlantirish, milliy moliya va

bank tizimini shakllantirish, iqtisodiy boshqaruv institutlarini yaratish kabi muhim vazifalar hal etildi.

Iqtisodiyotning strategik tarmoqlarini modernizatsiya qilish, yangi ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish, transport va kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish, qishloq xo‘jaligini isloh qilish va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar amalga oshirildi.

So‘nggi yillarda iqtisodiy islohotlarning mazmuni yanada liberallashtirish tomon yo‘naltirildi. Tashqi savdo, soliq va moliya siyosatida islohotlar amalga oshirildi, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, xususiy mulk daxlsizligini ta’minlash, investitsiyalarni jalb qilish va hududlarni jadal rivojlantirishga e’tibor kuchaytirildi. Iqtisodiy siyosatda aholi farovonligini oshirish va kambag‘allikni qisqartirish ham alohida yo‘nalishga aylandi. Bu esa iqtisodiy o‘sishni faqat makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan emas, balki aholi daromadlari, bandligi va turmush sifati bilan bog‘liq holda baholashga o‘tishni anglatadi.

4. Ta’lim sohasidagi islohotlar

Mustaqillik yillarida ta’lim tizimi milliy taraqqiyotning eng muhim omillaridan biri sifatida qaraldi. Ta’limning huquqiy asoslari yaratildi, maktabgacha, umumiy o‘rta, professional va oliy ta’lim tizimlarini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirildi.

So‘nggi yillarda ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar yanada kengaydi. Maktabgacha ta’lim qamrovini oshirish, umumiy o‘rta ta’lim mazmunini yangilash, zamonaviy darsliklarni joriy etish, o‘qituvchilarning maqomi va kasbiy nufuzini yuksaltirish, oliy ta’limga qamrovni kengaytirish kabi vazifalar ustuvor ahamiyat kasb etdi.

2022–2026 yillarga mo‘ljallangan xalq ta’limini rivojlantirish milliy dasturida milliy o‘quv dasturini joriy etish, zamonaviy darsliklarni yaratish, o‘qituvchilarning ijtimoiy va kasbiy mavqeini oshirish, pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlash kabi vazifalar belgilangan.

Ta’lim sohasidagi islohotlarning strategik ahamiyati shundaki, mamlakatning uzoq muddatli taraqqiyoti bevosita inson kapitaliga bog‘liq. Shu sababli zamonaviy bilim, kasbiy ko‘nikma, raqamli savodxonlik va

ilmiy-tadqiqot salohiyatini rivojlantirish Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

5. Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish va mahalla tizimi

O‘zbekistonda mahalla instituti azaldan aholining o‘zini o‘zi boshqarish, jamoaviy hamjihatlik va ijtimoiy ko‘makning muhim shakli bo‘lib kelgan. Mustaqillik yillarida mahallaning huquqiy maqomi mustahkamlanib, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining jamiyat hayotidagi o‘rni kengaytirildi.

Keyingi bosqichda mahalla nafaqat ijtimoiy masalalarni hal qiluvchi, balki hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, aholi bandligi va tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlashda faol ishtirok etuvchi institutga aylantirilmoqda.

2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasida “faol mahalla” modelini joriy etish, mahallalarga aholi muammolarini bevosita hal qilish uchun zarur resurs va imkoniyatlar berish, hokim yordamchilari va yoshlar etakchilari faoliyatini yo‘lga qo‘yish, mahallalarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish vazifalari belgilangan. Bunda asosiy e’tibor “mahallada muammoni aniqlash — mahallaning o‘zida echim topish” tamoyiliga qaratilmoqda. Davlat dasturlarini tuman va shahar emas, balki mahalla kesimida amalga oshirish, aholi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot qilish va davlat xizmatlarini aholiga yaqinlashtirish mahalliy boshqaruvning yangi mazmunini belgilab bermoqda. 2023 yilgi davlat dasturida ham har bir tuman, shahar va mahalla kesimida amaliy chora-tadbirlarni belgilash hamda jamoatchilik ishtirokida hisobdorlikni kuchaytirish vazifalari ko‘rsatilgan.

Bugungi bosqichda mahalla fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi sifatida davlat organlari bilan aholi o‘rtasidagi eng yaqin bo‘g‘inlardan biriga aylanmoqda. 2026 yilga oid rasmiy murojaatda ham mahalla infratuzilmasini yaxshilash va odamlarning islohotlar natijasini bevosita mahalla darajasida his qilishi ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Umuman olganda, O‘zbekistonning 35 yillik mustaqillik taraqqiyoti davlat va jamiyat hayotining deyarli barcha sohalarini qamrab olgan bosqichma-bosqich islohotlar jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Davlat

qurilishi sohasida milliy davlatchilik va zamonaviy boshqaruv institutlari shakllantirilgan bo‘lsa, huquq-tartibot sohasida qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta’minlashga qaratilgan mexanizmlar rivojlantirildi.

Iqtisodiyotda bozor munosabatlariga o‘tish, xususiy mulk va tadbirkorlikni rivojlantirishdan iqtisodiyotni liberallashtirish va transformatsiya qilishgacha bo‘lgan jarayon bosib o‘tildi. Ta’lim sohasida milliy ta’lim tizimining huquqiy va institutsional asoslari yaratilib, keyingi bosqichda sifat, inson kapitali va zamonaviy kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berildi. Mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish sohasida esa mahalla institutining huquqiy va amaliy imkoniyatlari kengaytirilib, uni aholi muammolarini bevosita hal qilishga qodir bo‘lgan faol jamoat institutiga aylantirish jarayoni kuchaydi.

Shu tariqa, mustaqillikning 35 yillik tajribasi O‘zbekistonda davlat qurilishi va jamiyat taraqqiyotining dastlabki milliy asoslarini yaratishdan zamonaviy, inson manfaatlariga yo‘naltirilgan “Yangi O‘zbekiston” modelini shakllantirishgacha bo‘lgan murakkab va muhim tarixiy jarayonni qamrab oladi. Bu jarayonning asosiy mazmunini inson qadrini yuksaltirish, qonun ustuvorligini ta’minlash, iqtisodiy erkinlikni kengaytirish, sifatli ta’lim va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirish kabi maqsadlar tashkil etadi.

Davlat rahbari tomonidan “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim- tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni (2020 y. 6 noyabr PF-6108) ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon Intellektual Mulki Tashkiloti (WIPO) tomonidan nashr etilgan 2025 yilgi Global innovatsiyalar indeksi (GII) hisobotida 139 davlatning innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlari hamda dunyo miqyosidagi 100 ta yirik innovatsiya klasterining faoliyati chuqur tahlil qilindi. Yangi O‘zbekistonda ilm- fan taraqqiyotiga katta e’tibor qaratilmoqda Oxirgi e'lon qilingan Global innovatsiyalar indeksi–2025 yil hisobotiga ko‘ra, O‘zbekiston 139 ta mamlakat orasida **79-o‘rinni** egalladi. Shuningdek, mamlakatimiz ushbu reytingda Markaziy Osiyo mintaqasi bo‘yicha

yetakchi deb topilgan[1]. Markaziy Osiyo davlatlari bo‘yicha GIIda O‘zbekiston 79-o‘rin (2020 yilga nisbatan 14 pog‘ona yuqori) bilan liderlikni egallagan. Undan keyin Qozog‘iston (81-o‘rin), Qirg‘iziston (96-o‘rin) va Tojikiston (108-o‘rin) ketma-ketlikdan joy olgan. O‘zbekiston “Tadbirkorlik siyosati va madaniyati” (3-o‘rin) “Mehnat unumdorligi o‘sishi” (6-o‘rin), startaplarni moliyalashtirish (6-o‘rin), **“Fan va muhandislik yo‘nalishlari bo‘yicha bitiruvchilar”** soni (13-o‘rin) va **“YaIMning ta’limga xarajatlar ulushi”** (24-o‘rin) indikatorlari bo‘yicha 139 ta mamlakat ichida ijobiy natijani qayd etgan. Bu iqtisodiy samaradorlikning ortib borayotganidan dalolat beradi.

O'zbekistonda davlat tomonidan ta'limga yo'naltiriladigan xarajatlar Yalpi ichki mahsulotning (YaIM) **5,5% dan 6,5% gacha** bo'lgan qismini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich xalqaro miqyosda inson kapitalini rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilash uchun belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga mos keladi. Biroq, ilmiy tadqiqot va ishlanmalarga sarmoyalar ulushi (98-o‘rin), adabiyot, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha PISA shkalasi (84-o‘rin), kam uglerodli energiyadan foydalanish (118-o‘rin) kabi indikatorlar pastligicha qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida” PF-158-son Farmoniga muvofiq O‘zbekiston 2030 yilga qadar Global innovatsiya indeksi da Top-50 talik mamlakatlar ro‘yxatiga kirishi belgilangan. Bu maqsadga yoshlarimiz ildam qadam bilan doimo o‘z ustida ishlab, ilg‘or bilimlarni egallashga sayi -harakat qilishi lozim. E’tiboringiz uchun rahmat.

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan yurist

Rustambayev M.X

[1] Review.uz

YANGI O‘ZBEKISTON SUVEREN TARAQQIYOT YO‘LIDAN ILDAM VA OG‘ISHMAY BORMOQDA

Rustambayev Mirzayusup Xakimovich
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i,
yuridik fanlari doktori, professor,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan yurist

2026-yil O‘zbekiston xalqi uchun alohida ma’noga ega yil: mamlakatimiz davlat mustaqilligining 35 yilligini nishonlamoqda. Ushbu sana nafaqat tarixiy voqealarni xotirlash, balki o‘tilgan yo‘lni ilmiy-huquqiy jihatdan chuqur tahlil qilish, erishilgan yutuqlarni tizimlashtirish va kelgusi taraqqiyot ustuvorliklarini belgilash uchun ham muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maxsus Farmonida ta’kidlanganidek, milliy suverenitet va davlat mustaqilligi xalqning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va ma’naviy taraqqiyoti uchun zaruriy shart-sharoit hisoblanadi [1].

So‘nggi yillarda amalga oshirilgan tub islohotlar – konstitutsiyaviy modernizatsiyadan tortib institutsional qayta qurishgacha, insonparvar ijtimoiy siyosatdan mustaqil va tenghuquqli tashqi siyosatgacha barchasi bitta strategik maqsadga, ya’ni mamlakatning haqiqiy, amaliy suverenitetini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Suverenitet tushunchasi zamonaviy huquqshunoslikda davlatning ichki va tashqi ishlarda mustaqil qaror qabul qilish, o‘z hududi va xalqi ustidan to‘liq va bo‘linmas hokimiyatni amalga oshirish qobiliyati sifatida ta’riflanadi. Biroq XXI asr sharoitida, globallashuv va geosiyosiy beqarorlik kuchaygan bir paytda, suverenitetning shakliy (deklarativ) tan olinishi yetarli emas, uning amaliy, institutsional ta’minoti muhim ahamiyat kasb etadi.

Aynan shu nuqtayi nazardan, 2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumi asosida qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakat tarixidagi eng yirik huquqiy-institutsional islohot bo‘ldi [2]. Yangi Konstitutsiyada inson qadri, huquq va erkinliklarining ustuvorligi, hokimiyatlar bo‘linishi tamoyilining chuqurlashtirilishi, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish institutlarining

kengaytirilishi kabi qoidalar mustahkamlandi. Ilmiy adabiyotlarda ta’kidlanganidek, yangi tahrirdagi Konstitutsiya “huquqiy modernizatsiyaning fundamental manbai” sifatida baholanadi, chunki u nafaqat davlat tuzilishini, balki fuqaro-davlat munosabatlarining butun tizimini yangi, insonparvar asosda qayta quradi [3].

Konstitutsiyaviy islohotlarning muhim jihati shundaki, ular deklarativ xarakterda qolib ketmadi, ularning har biri aniq qonunlar, davlat dasturlari va institutsional mexanizmlar orqali amaliyotga tatbiq etildi. Xususan, Prezidentning 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “Adolat va qonun ustuvorligini ta’minlash – taraqqiyotning asosiy sharti” alohida ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan edi [4]. Bu esa suverenitetni nafaqat tashqi, balki, avvalambor, ichki huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayoni sifatida tushunish zaruriyatini ko‘rsatadi.

Yangi O‘zbekistonning suveren taraqqiyoti bevosita “inson qadri uchun” tamoyiliga asoslangan izchil strategik rejalashtirish tizimi orqali amalga oshirilmoqda. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi yettita ustuvor yo‘nalishni – inson qadrini yuksaltirish, adolat va qonun ustuvorligi, milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish, adolatli ijtimoiy siyosat, ma’naviy taraqqiyot, umumbashariy muammolarga mas’uliyatli yondashuv hamda xavfsizlik va mudofaa salohiyatini mustahkamlashni o‘z ichiga oldi [4]. Ushbu strategiya doirasida inflyatsiya darajasini bosqichma-bosqich pasaytirish, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini tubdan isloh qilish, 2026-yilga qadar mamlakat bo‘ylab 6,4 million yangi o‘quv o‘rni yaratish, energiya samaradorligini kamida 20 foizga oshirish kabi aniq, o‘lchanadigan maqsadli ko‘rsatkichlar belgilandi [4].

Strategik rejalashtirishning izchilligi shundan ko‘rinadiki, 2023-yil 11-sentabrda Prezidentning PQ-300-son Qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi avvalgi hujjatning mantiqiy davomi sifatida ishlab chiqildi [5]. Ushbu strategiya besh asosiy yo‘nalishni – har bir insonning salohiyatini rivojlantirish sharoitlarini yaratish, barqaror iqtisodiy o‘sish orqali aholi farovonligini ta’minlash, suv va atrof-muhitni muhofaza qilish, qonun ustuvorligi hamda samarali davlat boshqaruvini

ta’minlash va, nihoyat, “xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirishni belgilaydi [5]. Diqqatga sazovor jihati shundaki, mazkur beshinchi yo‘nalish bevosita davlat suverenitetining tashqi kafolati mustaqil, mutanosib va bashorat qilinadigan tashqi siyosat bilan bog‘liqdir, bu esa ichki va tashqi taraqqiyot omillarining uzviy bog‘liqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Ilmiy adabiyotlarda davlat yoshlar siyosatini institutsionalizatsiya qilish jarayonlarini davrlashtirish masalalari tahlil qilinar ekan, aynan institutsional barqarorlik va strategik hujjatlarning izchilligi islohotlar samaradorligining asosiy omili sifatida ko‘rsatiladi [6]. Bu xulosa O‘zbekiston misolida ham o‘z tasdig‘ini topmoqda: bir strategiyadan ikkinchisiga o‘tishda maqsadlar tizimining uzluksizligi saqlanib qolinishi mamlakat rivojlanishining barqarorligini ta’minlovchi muhim omil hisoblanadi.

Suveren taraqqiyotning yana bir muhim, ammo ko‘pincha yetarlicha e’tiborga olinmaydigan jihati ma’naviy-intellektual salohiyatni oshirish masalasidir. Davlat rahbari tomonidan ilgari surilgan “Uchinchi Renessans” g‘oyasi aynan shu maqsadga xizmat qiladi: u Sharq uyg‘onish davri an’analari – ilm-fan, ma’rifat va yuksak axloqiy qadriyatlarni zamonaviy taraqqiyot ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan konseptual dastur sifatida shakllantirilgan [7]. Tarixiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, birinchi va ikkinchi Renessans davrlarida Movarounnahr va Xuroson mintaqasi jahon ilm-fani rivojiga bebaho hissa qo‘shgan, ammo bu yuksalish davri mustaqil davlatchilik yo‘qolgan sharoitda to‘xtab qolgan edi. Demak, ma’naviy-intellektual yuksalish faqat mustaqil, suveren davlatchilik sharoitidagina barqaror va uzluksiz xarakter kasb etishi mumkin, bu esa Uchinchi Renessans g‘oyasining davlat suverenitetiga uzviy bog‘liqligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Amaliy jihatdan bu yo‘nalishda ilm-fan va ta’lim tizimini isloh qilish, yuksak malakali kadrlar tayyorlash, ilmiy-tadqiqot institutlarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yoshlarning ilm-fanga bo‘lgan qiziqishini rag‘batlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu borada olib borilgan tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, bugungi yoshlar ilm-fan taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi sifatida

qaralib, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini ochib berish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilanmoqda.

Har qanday davlatning haqiqiy suverenitetini baholashda uning tashqi siyosati mustaqilligi hal qiluvchi mezonlardan biri hisoblanadi. Yangi O‘zbekiston tashqi siyosati “xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslanadi, bu tamoyil mintaqada o‘zaro ishonch muhitini mustahkamlash, chegara va suv resurslaridan foydalanish borasidagi nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, qo‘shni davlatlar bilan strategik hamkorlikni chuqurlashtirish, shuningdek, xalqaro tashkilotlar doirasida mamlakatning mustaqil va tenghuquqli ovoz sifatida ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ushbu tamoyilning alohida ustuvor yo‘nalish sifatida mustahkamlanishi bejiz emas, bu mamlakat ichki taraqqiyotini tashqi barqarorlik bilan uzviy bog‘liq deb hisoblovchi strategik yondashuvning mantiqiy natijasidir [5].

Jahonda geosiyosiy ziddiyatlar va global inqirozlar kuchaygan hozirgi murakkab sharoitda mustaqil, hech qaysi tomonga qaram bo‘lmagan, faqat milliy manfaatlardan kelib chiqadigan tashqi siyosat yuritish suverenitetning eng amaliy ko‘rinishidir. O‘zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasida integratsion jarayonlar tashabbuskori sifatida faol ishtirok etishi, xalqaro maydonda muvozanatli va bashorat qilinadigan siyosat yuritishi, bir tomondan, mamlakat xavfsizligini ta’minlasa, ikkinchi tomondan, uning xalqaro nufuzini muttasil yuksaltirib bormoqda.

Yangi O‘zbekistonning suveren taraqqiyot yo‘li bir-biridan ajralmagan to‘rt tarkibiy qism: konstitutsiyaviy-huquqiy mustahkamlik, izchil ijtimoiy-iqtisodiy strategik rejalashtirish, ma’naviy-intellektual yuksalish va mustaqil tashqi siyosatning uyg‘un majmuidir. Davlat mustaqilligining 35 yilligi arafasida erishilgan natijalar mamlakatning tanlangan yo‘lining to‘g‘riligini amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, olib borilgan ilmiy tahlil asosida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Birinchidan, konstitutsiyaviy islohotlarning huquq amaliyotiga to‘liq tatbiq etilishini ta’minlash bo‘yicha monitoring mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Ikkinchidan, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining maqsadli ko‘rsatkichlari ijrosini hududiy va tarmoq kesimida tizimli tahlil qilib borish maqsadga muvofiqdir. Uchinchidan, Uchinchi Renessans g‘oyasini

ilmiy-ta’lim muassasalari faoliyatiga yanada chuqur singdirish, yosh olimlarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish zarur. To‘rtinchidan, “xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyilini mintaqaviy hamkorlik shartnomalari va institutlari darajasida yanada mustahkamlash talab etiladi. Ushbu yo‘nalishlarda izchil harakat qilish Yangi O‘zbekistonning suveren taraqqiyot yo‘lidan yanada ildam va og‘ishmay borishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligini nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi Farmoni //https://president.uz/oz/lists/view/9072

2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumi asosida yangi tahrirda qabul qilingan). — Toshkent: Adolat, 2023. // https://lex.uz/docs/-6445145

3. Fayzullayeva K.A. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – huquqiy modernizatsiyaning fundamental asosiy manbai sifatida // https://cyberleninka.ru/article/n/yangi-tahrirdagi-o-zbekiston-respublikasi-konstitutsiyasi-huquqiy-modernizatsiyaning-fundamental-asosiy-manbai-sifatida

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni // https://lex.uz/docs/-5841063

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PQ-300-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori // https://new.uzbekistan2030.uz

6. Kholmakhmatov A. Issues of Periodization of the Processes of Institutionalization of State Youth Policy in Uzbekistan // Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2024. – Vol. 4, № 12. –P. 288–296.

7. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston va Uchinchi Renessans: ma’no-mohiyati, zarurati va mushtarakligi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

MUSTAQILLIKNING TASHQI SIYOSAT O‘LCHOVI

Jo‘rayev Sayfiddin Ahmatov
Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti
xalqaro munosobatlar kafedrasi professori

2026 yil 1-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligi nafaqat ramziy, balki tahliliy ahamiyatga ham ega: o‘ttiz besh yil davlatning barqarorligini bayonotlar bilan emas, natijalar bilan baholash uchun yetarli muddatdir. Shu davr mobaynida avlod almashdi. Bugun mamlakat fuqarolarining aksariyat qismi allaqachon mustaqil O‘zbekistonda tug‘ilgan va o‘zga davlatchilik tajribasiga ega emas. Ular uchun mustaqillik voqea emas, balki yashash muhitidir va bu holat davlat tashi siyosati oldiga suveren taraqqiyotning dastlabki yillaridagidan butunlay boshqacha talablar qo‘ymoqda.

Ushbu taxliliy ma’ruza 35 yillik mustaqillikning tashqi siyosat o‘lchoviga, Sh.Mirziyoyev tashqi siyosat doktrinasining yangi xarakteriga, va O‘zbekistonning global subyektligiga bag‘ishlangan. Ma’ruzada tashqi siyosat so‘nggi o‘n yillikning eng muhim yutug‘i Markaziy Osiyoning to‘plangan ziddiyatlar xududidan kooperatsiya makoniga aylanishi bo‘lganligi haqidagi tezis atrofida quriladi. Ushbu o‘zgarish nafaqat siyosiy, balki bevosita iqtisodiy o‘lchovga ham ega bo‘ldi va asosan mintaqa davlatlarining o‘z sa’y-harakatlari bilan, tashqi vositachiliksiz amalga oshirildi.

1. Sh.Mirziyoyev tashqi siyosat doktrinasining yangi xarakteri

Erishilgan natijalar

2016 yildan shakllangan tashqi siyosat doktrinasi oldingi davrdan farq qiluvchi to‘rtta asosiy xususiyat bilan tavsiflanadi. **Birinchisi:** Markaziy Osiyoning tashqi siyosatning asosiy yo‘nalishi sifatidagi so‘zsiz ustuvorligi, bu ilgari kuzatilmagan edi. **Ikkinchisi:** pragmatizm va deideologizatsiya, qarama-qarshilik konstruksiyalarida ishtirok etishdan va sheriklarni uchinchi mamlakatlar bilan munosabatlari mezoni bo‘yicha baholashdan voz kechish. **Uchinchisi:** 2023 yilda konstitutsiyaviy mustahkamlangan bloklarga kirmaslik maqomini saqlagan holda ko‘p vektorlilik. **To‘rtinchisi:** xalqaro va mintaqa mintaqasidagi tashabbuslarning passiv ishtirokchisi emas, xalqaro kun tartibini tashabbuskori sifatidagi roli.

Amaliy natija barcha istisnolardan holi qo‘shnilar bilan munosabatlarning tubdan yaxshilanishi, transport, energetika va gumanitar

aloqalarning ochilishi, viza va savdo to‘siqlarining olib tashlanishi bo‘ldi. Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan tovar aylanmasi bir necha baravar o‘sdi, mintaqa to‘plangan ziddiyatlar zonasidan kooperatsiya makoniga aylandi, buni barcha tashqi kuzatuvchilar so‘nggi o‘n yillikdagi Yevrosiyodagi eng sezilarli geosiyosiy o‘zgarish sifatida e’tirof etmoqda.

O‘zbekiston xalqaro kun tartibini yaratuvchi davlat sifatida o‘zini namoyon etdi. Mamlakat taklifi bilan BMT Bosh Assambleyasi bir qator rezolutsiyalarni, jumladan ma’rifat va diniy bag‘rikenglik to‘g‘risidagi, Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash bo‘yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash to‘g‘risidagi, Orolbo‘yini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e’lon qilish to‘g‘risidagi, yoshlar huquqlari to‘g‘risidagi rezolutsiyalarni qabul qildi. Toshkent va Samarqand yirik xalqaro forumlar va sammitlar maydoniga aylandi.

Harbiy bloklarga kirmaslik va mamlakat hududida xorijiy harbiy bazalar hamda obyektlarni joylashtirmaslik tamoyili konstitutsiyaviy mustahkamlandi, bu tashqi siyosat doktrinasiga siyosiy konyunkturaga bog‘liq bo‘lmagan huquqiy barqarorlik baxsh etdi va barcha sheriklar uchun bashoratlilikni ta’minladi.

Tashqi siyosatning iqtisodiy tarkibiy qismi sezilarli kengaydi. Diplomatik xizmat investitsiyalarni jalb qilish, eksportni ilgari surish, texnologiyalarga kirish imkoniyatini ta’minlash va milliy biznes manfaatlarini xorijda himoya qilishga mo‘ljallangan, bu elchixonalar faoliyatini baholash tizimida aks etgan.

Madaniy ommaviy va ilmiy diplomatiya rivojlanmoqda. Xalqaro konferensiyalar, tahliliy markazlar forumlari o‘tkazilmoqda, o‘zbek ekspertlarining xalqaro tadqiqot loyihalaridagi ishtiroki kengaymoqda, mamlakatning global ekspert muloqotidagi ishtiroki shakllanmoqda.

O‘zbekistonning dunyodagi me’zonlar bilan ishlashi sezilarli o‘zgardi. Yopiq va borishi qiyin deb qabul qilingan mamlakatdan respublika islohotlar, ochiqlik, turizm va mintaqaviy diplomatiya bilan bog‘lanadigan davlatga aylandi, bu investitsiyalar va sayyohlar oqimi ko‘rinishida bevosita iqtisodiy o‘lchovga ega.

Strategik mo‘ljallar va vazifalar

Jahon tartibining parchalanishi jarayonlari va yirik davlatlar raqobatining kuchayishi sharoitida asosiy strategik chaqiriq raqobatlashuvchi kuch markazlarining ortib borayotgan bosimi ostida turli bloklarga kirmaslik maqomini saqlashdir. Yechim vositasi sherikliklarni

diversifikatsiya qilish, o‘z iqtisodiy axamiyatini oshirish va tashqi bosimga zaiflikni kamaytiruvchi mintaqaviy birdamlikni mustahkamlashdir.

Diplomatiyaning iqtisodiy tarkibiy qismini yanada kuchaytirish talab etiladi. Tashqi siyosat xizmati nafaqat klassik diplomatiya, balki xalqaro savdo, investitsiya huquqi, texnologik transfer va eksportni ilgari surish sohasidagi mutaxassislarga ega bo‘lishi lozim.

Tashqi siyosatning tahliliy va ekspert ta’minotini kuchaytirish strategik mo‘ljaldir. Kun tartibini shakllantira oladigan, ssenariyli prognozlar tayyorlaydigan va global munozarada ishtirok eta oladigan xalqaro darajadagi milliy tadqiqot markazlarini rivojlantirish jahon siyosatidagi subyektlikning shartidir.

Jahon tartibi transformatsiyasi ssenariylarini, mintaqaviy konfiguratsiyadagi o‘zgarishlarni va xalqaro munosabatlarga ta’sir etuvchi texnologik siljishlarni hisobga oluvchi 2050 yilgacha mo‘ljallangan uzoq muddatli tashqi siyosat konsepsiyasini ishlab chiqish ustuvor vazifadir.

Konsullik xizmatini va fuqarolarning xorijda huquqlarini himoya qilishni takomillashtirish va rivojlantirish zarur, bu keng ko‘lamli mehnat migratsiyasi hamda boshqa mamlakatlarda o‘qiyotgan va ishlayotgan fuqarolar sonining o‘sishi sharoitida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

2. Mintaqaviy xavfsizlikning yangi o‘lchovlari

Erishilgan natijalar

O‘zbekistonning mintaqaviy xavfsizlikka yondashuvi prinsipial o‘zgarishlarni keltirib chiqardi. Asosan o‘z kuchiga tayanish va qo‘shnilarga nisbatan ehtiyotkorlik modelidan Markaziy Osiyo xavfsizligi bo‘linmas va uni bitta davlat alohida ta’minlay olmasligi haqidagi konseptual qarash asosidagi kooperativ xavfsizlik modeliga o‘tish amalga oshirildi.

Tarixan sezgir muammolar majmui, eng avvalo suv iste’moli bilan bog‘liq muammolar hal etildi. Chegara osha daryolarning yuqori oqimida gidroenergetika obyektlarini qurish bo‘yicha pozitsiya qarama-qarshilik tekisligidan texnik muloqot, qo‘shma ekspertiza va ulushli ishtirok ehtimoli faoliyatiga o‘tkazildi, bu mintaqadagi keskinlikning asosiy manbalaridan birini bartaraf etdi va qo‘shma loyihalar imkoniyatini ochdi.

Qo‘shnilar bilan amaliy harbiy va harbiy-texnik hamkorlik rivojlanmoqda. Qo‘shma mashqlar o‘tkazilmoqda, terrorizm, ekstremizm, giyohvand moddalar savdosi va chegara osha uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish masalalari bo‘yicha axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilgan, kadrlar tayyorlanmoqda. O‘zbekiston Shanxay hamkorlik

tashkiloti mexanizmlarida, jumladan ijroiya qo‘mitasi Toshkentda joylashgan Mintaqaviy terrorizmga qarshi tuzilmada ishtirok etib kelmoqda.

Afg‘oniston yo‘nalishi mintaqaviy xavfsizlikning alohida o‘lchoviga aylandi. O‘zbekiston izchil ravishda Afg‘onistonni mintaqaviy iqtisodiy inffrastrukturaviy jarayonlarga jalb etish tarafdori, gumanitar, savdo va energetikada o‘zaro aloqa kanallarini saqlab qolmoqda, elektr energiyasi va oziq-ovqat yetkazib bermoqda, Termizdagi ta’lim markazida afg‘on mutaxassislarini tayyorlashga ko‘maklashmoqda, afg‘on masalasini hal etish bo‘yicha xalqaro o‘zaro aloqa mexanizmini yaratish tashabbusini ilgari surmoqda.

Xavfsizlik tushunchasi harbiy o‘lchovdan tashqariga kengaytirildi. Kun tartibiga suv, oziq-ovqat, ekologiya, iqlim, axborot va biologik xavfsizlik kiritildi, bu o‘rta muddatli istiqbolda mintaqa oldida turgan real tahdidlar xarakteriga mos keladi.

Maslahat uchrashuvlari doirasida xavfsizlik masalalari bo‘yicha mintaqaviy o‘zaro aloqa mexanizmlari shakllantirildi, jumladan tahdidlar bahosini almashish va mintaqaning barcha mamlakatlari manfaatlariga daxldor masalalar bo‘yicha pozitsiyalarni muvofiqlashtirish.

Strategik mo‘ljallar va vazifalar

Xavfsizlik bo‘yicha mintaqaviy muloqotni institutsionallashtirish strategik mo‘ljaldir. Profil ishchi guruhlariga ega Markaziy Osiyo mamlakatlari xavfsizlik kengashlarining doimiy faoliyat yurituvchi maslahat mexanizmini yaratish maqsadga muvofiq, u siyosiy konyunkturadan qat’i nazar muntazam axborot almashinuvi va harakatlarni muvofiqlashtirishni ta’minlaydi.

Xavfsizlik kun tartibini suv va iqlim tarkibiy qismlarini ustuvor kiritish bilan yanada kengaytirish talab etiladi. Aholi o‘sishi bilan birga suv resurslarining bashorat qilinayotgan qisqarishi potensial oqibatlari bo‘yicha an’anaviy harbiy xatarlardan ustun turuvchi tahdiddir.

Afg‘oniston bo‘yicha xavfsizlik choralarini iqtisodiy jalb etish bilan uyg‘unlashtiruvchi kelishilgan mintaqaviy pozitsiyani ishlab chiqish ustuvor vazifa bo‘lib qolmoqda. Ushbu mamlakatning yakkalantirilishi mintaqa himoyalanmoqchi bo‘lgan xatarlarni takror ishlab chiqaradi, uni mintaqaviy iqtisodiy jarayonlarga qo‘shish esa barqarorlikka manfaatdorlik yaratadi.

Kibertahdidlar va axborot operatsiyalariga qarshi turish bo‘yicha milliy salohiyatni rivojlantirish zarur, ular zamonaviy sharoitda

tashabbuskor uchun sezilarli kam xarajat bilan an’anaviy vositalar bilan taqqoslanadigan samaraga ega ta’sir vositasiga aylanmoqda.

Tabiiy xarakterdagi favqulodda vaziyatlarga mintaqaviy javob berish tizimini shakllantirish strategik vazifadir. Mintaqa seysmik faol hududlarga kiradi, sel, suv toshqini, qurg‘oqchilik va ekstremal haroratlar xatariga duchor, bu erta ogohlantirish va o‘zaro yordamning qo‘shma mexanizmlarini talab etadi.

Xavfsizlik sohasidagi kadrlar va ekspert salohiyatini mustahkamlash zarur, jumladan noan’anaviy tahdidlar bo‘yicha mutaxassislar, tahlilchilar va ko‘p tomonlama formatlarda ishlay oladigan muzokarachilarni tayyorlash.

3. Mintaqaviy o‘zlikni mustahkamlash va rivojlantirishning yangi o‘lchovlari

Erishilgan natijalar

So‘nggi o‘n yillikning eng sezilarli, garchi kamroq ko‘zga tashlanadigan natijalaridan biri Markaziy Osiyo mintaqaviy o‘zligining shakllanishi bo‘ldi. Uzoq vaqt tashqi kuzatuvchilar va uning o‘z aholisi tomonidan alohida postsovet davlatlarining yig‘indisi sifatida qabul qilingan mintaqa o‘zini umumiy manfaatlar, tarix, madaniy meros va umumiy taqdirga ega yaxlit butunlik sifatida anglay va namoyon eta boshladi.

Ushbu jarayonning amaliy ifodasi muntazam Maslahat uchrashuvlari, qo‘shma dasturiy hujjatlarning qabul qilinishi, jumladan XXI asrda Markaziy Osiyoni rivojlantirish uchun do‘stlik, qo‘shnichilik va hamkorlik to‘g‘risidagi Shartnoma, shuningdek mintaqa alohida mamlakatlar yig‘indisi emas, kollektiv muzokara subyekti sifatida namoyon bo‘ladigan tashqi muloqot formatlarining shakllanishi bo‘ldi.

Mintaqaviy umumiylikning gumanitar o‘lchovi rivojlanmoqda. Madaniyat kunlari, ijodiy va ilmiy ziyolilar forumlari, yoshlar va ayollar forumlari, Markaziy Osiyo mamlakatlari sport o‘yinlari, tanlovlar, festivallar o‘tkazilmoqda, qo‘shma ta’lim, arxeologik va nashriyot loyihalari amalga oshirilmoqda, umumiy tarixiy xotira makoni tiklanmoqda.

Mintaqaviy ekspert hamjamiyati shakllanmoqda. Markaziy Osiyo mamlakatlari tahliliy markazlari forumlari, qo‘shma tadqiqot loyihalari, nashrlar va ekspertiza almashinuvi faoliyat ko‘rsatmoqda, bu tashqaridan chiqiladigan yoki tiqishlashtiriladigan emas, mintaqa ichidan kelib chiquvchi qarorlarni ishlab chiqish uchun asos yaratayapti.

Mintaqa ichidagi akademik mobillik sezilarli ortdi. Talabalar almashinuvi dasturlari kengaymoqda, mintaqa mamlakatlari universitetlarining filiallari qo‘shni davlatlarda ochilmoqda, ta’lim haqidagi hujjatlar tan olinmoqda, bu umumiy ta’lim tajribasiga ega avlodni shakllantirmoqda.

Mintaqa jahon siyosatida mustaqil mintaqaviy tizim tashkil eta oluvchi omil sifatida e’tirofga ega bo‘ldi. Bugungi kunda, **Xalqaro analitik maqolalarmuloqotdagi “Markaziy Osiyo” iborasi geografik belgi bo‘lishdan to‘xtadi va siyosiy mazmun kasb etdi, buni yetakchi jahon o‘yinchilari tomonidan mintaqa bilan o‘zaro aloqaning ixtisoslashgan formatlari (S1+) yaratilishi tasdiqlaydi.**

Strategik xulosa

Mustaqillikning o‘ttiz besh yili muvozanatli xulosa chiqarish imkonini beradi: Markaziy Osiyo davlatlari shakllandi. Ular hududiy yaxlitlikni saqlab qoldi, institutlarni barpo etdi, xalqaro e’tirofni ta’minladi, rahbarlar avlodining almashinuvini boshidan kechirdi va etnik, suv hamda resurs muvozanati nuqtai nazaridan dunyoning eng murakkab mintaqalaridan birida keng ko‘lamli mojarolarga yo‘l qo‘ymadi. Bu 1991 yilda kafolatlangan ko‘rinmagan natijadir.

Shu bilan birga, o‘tgan davrning asosiy sabog‘i boshqacha. Mustaqillikning dastlabki yigirma besh yili asosan suverenitetni bir-biridan himoya qilishga sarflangan bo‘lsa, so‘nggi to‘qqiz yil suverenitet yakkalanish bilan emas, balki kooperatsiya bilan mustahkamlanishini ko‘rsatdi. Besh yil ichida o‘zaro savdoning deyarli ikki barobar o‘sishi, chegaralarning uzil-kesil tartibga solinishi, Maslahat uchrashuvlarining institutsionallashuvi va tashqi kuch markazlari bilan jamoaviy muloqot formatlarining paydo bo‘lishi mintaqaviylik suverenitetga muqobil emas, balki uning kuchaytirgichi ekanini isbotladi.

Keyingi o‘n yillikning asosiy xatarlari siyosiy emas, balki tarkibiy xususiyatga ega. Bular suv tanqisligi va muzliklarning erishi davom etishi, mehnat bozoriga demografik bosim, saqlanib qolayotgan eksportning xomashyoviy tobeligi, mehnat unumdorligi va ilmiy-texnologik sohadagi orqada qolish, shuningdek afg‘on yo‘nalishining mo‘rtligidir. Ushbu chaqiriqlarning birortasi ham alohida olingan davlat tomonidan hal etilishi mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Ma’ruza 2025 va 2026 yillardagi rasmiy hujjatlar, O‘zbekiston rempublikasi Prezidentining siyosiy konseptual va strategik qarashlari.

xalqaro moliya institutlarining statistik nashrlari va axborot agentliklari materiallari asosida tayyorlangan.

Официальный сайт Президента Республики Узбекистан. Седьмая Консультативная встреча глав государств Центральной Азии завершилась. Ташкент, 16 ноября 2025 г. URL: president.uz/ru/lists/view/8677

1. Исполнительный комитет Содружества Независимых Государств. В Ташкенте состоялась седьмая Консультативная встреча глав государств Центральной Азии. Ноябрь 2025 г. URL: e-cis.info/news/568/132066/

2. Координационный совет генеральных прокуроров государств-участников СНГ. Седьмая Консультативная встреча глав государств Центральной Азии. 17 ноября 2025 г. URL: ksgp.org

3. Евразийский банк развития. Объём взаимной торговли стран Центральной Азии превысил 12 млрд долларов. Потенциал прироста 4 млрд долларов. Май 2026 г. URL: asia-today.news/21052026/8254/

4. News Central Asia. ЕАБР: объём взаимной торговли стран Центральной Азии удвоился за последние пять лет. 18 мая 2026 г. URL: newscentralasia.net

5. Информационное агентство 24.kg. Объём взаимной торговли стран Центральной Азии удвоился за последние пять лет. 14 мая 2026 г. URL: 24.kg/ekonomika/373867

6. Gazeta.uz. Страны Центральной Азии намерены довести взаимную торговлю до 20 млрд долларов. 13 ноября 2025 г. URL: gazeta.uz/ru/2025/11/13/cooperation/

7. Коммерсантъ. Товарооборот Китая со странами Центральной Азии превысил 106 млрд долларов в 2025 году. 19 января 2026 г. URL: kommersant.ru/doc/8361601

8. Совет Европейского союза. First EU-Central Asia summit, Samarkand, 4 April 2025. URL: consilium.europa.eu

9. Институт мировой экономики и международных отношений имени Е. М. Примакова РАН. Первый саммит ЕС и Центральная Азия: ключевые итоги. 2025 г. URL: imemo.ru/publications/policy-briefs

10. News Central Asia. Меняющаяся геополитическая реальность: Центральная Азия в фокусе стратегических интересов Евросоюза. 15 июня 2026 г. URL: newscentralasia.net

11. Аналитический центр “Аксон”. Интересы США и Центральная Азия: итоги саммита С5 плюс 1 в Вашингтоне. 6 ноября 2025 г. URL: aksoncenter.ru

12. Международное информационное агентство Kazinform. Саммит С5 плюс 1: политический и экономический прагматизм. 8 ноября 2025 г. URL: inform.kz

13. Национальное информационное агентство Таджикистана “Ховар”. Региональное сотрудничество стран Центральной Азии и Худжандская декларация обсуждены в Евразийском центре Атлантического совета. 29 мая 2026 г. URL: khovar.tj

14. Sputnik Таджикистан. Демаркация границы Таджикистана и Кыргызстана: итоги. 6 июля 2026 г. URL: tj.sputniknews.ru

15. Международный мультимедийный пресс-центр. Худжандская декларация о вечной дружбе как пример укрепления сотрудничества между странами и народами. 10 декабря 2025 г. URL: pressria.ru

16. Информационное агентство nuz.uz. Строительство железной дороги Китай, Кыргызстан и Узбекистан идёт по графику. 16 июля 2026 г. URL: nuz.uz

17. Kaktus.media. Как продвигается строительство железной дороги Китай, Кыргызстан и Узбекистан. 26 марта 2026 г. URL: kaktus.media/doc/543178

18. Министерство транспорта Республики Узбекистан. Узбекистан и Китай обсудили ход реализации проекта железной дороги CKU. Июль 2026 г.

19. Ритм Евразии. Трансафганская железная дорога: проект, способный изменить в регионе многое. 28 мая 2025 г. URL: ritmeurasia.ru

20. Trans.uz. Протяжённость Трансафганской железной дороги составит 600 км, срок строительства пять лет. URL: trans.uz

21. Podrobno.uz. Азиатский банк развития и Афганистан подписали соглашение о финансировании строительства линии электропередачи Сурхан и Пули-Хумри. URL: podrobno.uz

22. Sputnik Таджикистан. Проект CASA-1000: когда завершат. 11 июля 2026 г. URL: tj.sputniknews.ru

23. Информационное агентство Asia-Plus. В Афганистане возобновили прокладку трансграничной линии электропередачи CASA-1000. 29 июля 2025 г. URL: asiaplustj.info

24. Информационное агентство Asia-Plus. На строительство Рогунской ГЭС в 2026 году запланировали направить свыше 1 млрд долларов. 14 февраля 2026 г. URL: asiaplustj.info

25. Информационное агентство “Караван Инфо”. Всемирный банк выделяет ещё 300 млн долларов на Рогунскую ГЭС. 2 июля 2026 г. URL: caravan-info.pro

26. Kazakhstan Today. Центральная Азия растёт почти вдвое быстрее развивающихся экономик: 7 процентов против 4,4 процента. 17 марта 2026 г. URL: kt.kz

27. Аналитический обзор. Центральная Азия демонстрирует рост более 6 процентов в 2025 году по данным Всемирного банка и Евразийского банка развития. 2026 г.

28. Respublika. 35 лет без СССР: итоги независимости Казахстана и Кыргызстана. Июль 2026 г. URL: respublika.kz.media

29. Monocle. Постсоветская Азия: перезагрузка. 23 февраля 2026 г. URL: monocle.ru

30. Государственное информационное агентство Туркменистана. Туркменистан отмечает 35-летие независимости достижениями и перспективами. Июль 2026 г. URL: vestiabad.ru

31. HSE Daily. Регион роста и конкуренции: как меняется Центральная Азия. 16 февраля 2026 г. URL: daily.hse.ru

32. Саидов А. Центральная Азия проходит этап серьёзных геополитических трансформаций, затрагивающих все аспекты регионального развития. Посольство Республики Узбекистан в Индии. URL: uzbekembassy.in

33. Всемирный банк. Global Economic Prospects: прогноз по странам Центральной Азии. Январь 2026 г. URL: worldbank.org

Avesta.tj. Миграция и человеческий потенциал Таджикистана: итоги 35 лет и векторы развития. 28 июня 2026 г. URL: avesta.tj

MUSTAQILLIKNING 35 YILLIK TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI O‘ZBEKISTON: INSTITUTSIONAL ISLOHOTLAR, INSON KAPITALI VA BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHNING STRATEGIK USTUVORLIKLARI

Turg‘unov Oybek Karimovich
Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘ining
o‘quv ishlari bo‘yicha birinchi o‘rinbosari

Davlat mustaqilligining 35 yilligi O‘zbekistonning zamonaviy davlatchilik tarixida nafaqat muhim siyosiy sana, balki mamlakatning o‘tgan davrda erishgan natijalarini tizimli baholash, mavjud muammolarni aniqlash va kelgusi taraqqiyotning yangi sifat bosqichini belgilash uchun muhim ilmiy-metodologik nuqta hisoblanadi. Mustaqillik davlat suverenitetini ta’minlash bilan bir qatorda, milliy taraqqiyot modelini mustaqil ravishda shakllantirish, iqtisodiy va ijtimoiy siyosat ustuvorliklarini milliy manfaatlar asosida belgilash hamda xalqaro hamkorlikning zamonaviy mexanizmlaridan foydalanish imkonini berdi. 2026-yilda mustaqillikning 35 yilligini keng nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish bo‘yicha qabul qilingan Prezident qarorida ham milliy suverenitet va davlat mustaqilligi siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotning fundamental sharti sifatida baholangan[1]. Bugungi bosqichning asosiy xususiyati shundaki, taraqqiyot masalasi faqat yalpi iqtisodiy o‘sish bilan chegaralanmay, uning sifati, inklyuzivligi, hududlar va aholi guruhlari o‘rtasida imkoniyatlarning taqsimlanishi, inson kapitalining samaradorligi, davlat institutlarining hisobdorligi va iqtisodiyotning texnologik murakkabligi bilan ham belgilanmoqda. Shu ma’noda Yangi O‘zbekiston g‘oyasi davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish, fuqarolarning huquq va manfaatlarini markazga qo‘yish, raqobatbardosh xususiy sektorni rivojlantirish va ijtimoiy davlat tamoyillarini kuchaytirish bilan uzviy bog‘liqdir.

O‘zbekiston iqtisodiyoti va jamiyatida bir vaqtning o‘zida bir necha tarkibiy o‘zgarishlar sodir bo‘layotgani bilan izohlanadi. Bir tomondan, makroiqtisodiy barqarorlik va investitsion faollikni ta’minlash vazifasi

saqlanib qolmoqda; ikkinchi tomondan, raqamli iqtisodiyot, sun’iy intellekt, yashil texnologiyalar va yangi mehnat bozori sharoitida davlat boshqaruvi hamda inson kapitaliga qo‘yiladigan talablar keskin oshmoqda. Shuning uchun islohotlarning navbatdagi bosqichida “qancha islohot amalga oshirildi?” degan savoldan ko‘ra “islohot natijasida fuqarolar, biznes va hududlar hayotida qanday o‘lchanadigan o‘zgarish yuz berdi?” degan savol ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Mustaqillik, bu barcha jabhalardagi milliy taraqqiyotning institutsional poydevori sanaladi. Mustaqillikning tarixiy qiymatini faqat siyosiy suverenitet kategoriyasi bilan izohlash yetarli emas. Mustaqillik O‘zbekiston uchun milliy iqtisodiy siyosatni mustaqil shakllantirish, davlat institutlarini milliy sharoitga mos ravishda takomillashtirish, tashqi iqtisodiy aloqalarni diversifikatsiya qilish, milliy ta’lim va ilm-fan tizimini rivojlantirish, madaniy merosni tiklash va fuqarolik jamiyati institutlarini kengaytirish uchun institutsional imkoniyat yaratdi. Shu sababli mustaqillikning 35 yillik natijalarini baholashda uchta o‘zaro bog‘liq mezonni ajratish maqsadga muvofiq: davlatning institutsional salohiyati, iqtisodiy mustaqillik va inson kapitalining sifati.

Birinchi mezon — institutsional salohiyat. Har qanday islohotning amaliy natijasi uni amalga oshiruvchi institutlarning sifati, vakolatlarning aniq taqsimlanishi, javobgarlik mexanizmlari va jamoatchilik bilan muloqot darajasiga bog‘liq. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot bosqichida davlat boshqaruvida ochiqlik, raqamlashtirish, davlat xizmatlarini soddalashtirish, hududiy boshqaruvning vakolatlarini kengaytirish va natijadorlik ko‘rsatkichlariga asoslangan boshqaruvni joriy etish tendensiyasi kuchaymoqda.

Ikkinchi mezon — iqtisodiy mustaqillik. Zamonaviy iqtisodiy mustaqillik autarkiya yoki tashqi aloqalardan voz kechish emas. Aksincha, u tashqi bozorlarga integratsiyalashgan holda ichki ishlab chiqarishning texnologik salohiyatini oshirish, eksport tarkibini murakkablashtirish, energiya va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash hamda global qiymat zanjirlarida yuqoriroq qo‘shilgan qiymat yaratish qobiliyatidir.

Uchinchi mezon — inson kapitali. Uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishning asosiy manbai tabiiy resurslar emas, balki bilim, ko‘nikma, sog‘lom va tashabbuskor insonning iqtisodiy jarayonlardagi faol ishtirokidir. Shu nuqtayi nazardan ta’lim, kasbiy tayyorgarlik, sog‘liqni saqlash, ilm-fan, yoshlar siyosati va bandlik dasturlari Yangi O‘zbekistonning iqtisodiy strategiyasi bilan yagona tizim sifatida qaralishi lozim.

2023-yil mamlakat prezidenti navbatdagi muddatga prezidentlikka saylangach, tarqqiyotimizni yangi muhuqm huquqiy negizi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi ishlab chiuqildi va barcha jabhalardagi tarqqiyotning negizi bo’lib xizmat qilmoqda. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakat taraqqiyotini o‘rta va uzoq muddatli maqsadlar asosida boshqarishning institutsional platformasiga aylanmoqda. Strategiyaning amaldagi ko‘rsatkichlar tizimida inson salohiyatini ro‘yobga chiqarish, iqtisodiy o‘sish, xavfsizlik va xalqaro hamkorlik kabi yo‘nalishlar bo‘yicha aniq maqsadli indikatorlar shakllantirilgan[2]. Bu yondashuv strategik hujjatni deklarativ siyosiy bayonotdan natijani o‘lchash mumkin bo‘lgan boshqaruv instrumentiga aylantirish uchun muhimdir.

Strategik boshqaruv nuqtayi nazaridan “O‘zbekiston – 2030” modelining kuchli jihati maqsad, indikator, moliyaviy manba va mas’ul ijrochini o‘zaro bog‘lashga intilishidadir. Masalan, strategiyaning amaldagi ko‘rsatkichlarida maktabgacha ta’lim qamrovini 2030-yilgacha 80 foizga yetkazish kabi aniq indikatorlar belgilangan. Bunday indikatorlar davlat dasturlari ijrosini baholashda umumiy hisobotlardan ko‘ra ko‘proq amaliy qiymatga ega, chunki natija raqam bilan ifodalanadi[2].

2026-yil uchun islohotlar dasturlarida ham natijadorlikka yo‘naltirilgan yondashuv kuchaytirilgani kuzatiladi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasini 2026-yilda amalga oshirish bo‘yicha davlat dasturida 337 ta amaliy banddan iborat chora-tadbirlar rejasi, shuningdek, sohalar bo‘yicha normativ-huquqiy va strategik hujjatlarni ishlab chiqishga qaratilgan vazifalar belgilangan[3]. Eng muhim jihat — “hujjat ishlab chiqish”dan “natijaga erishish” tamoyiliga o‘tish va KPI ko‘rsatkichlarini kengroq qo‘llashdir.

Strategik boshqaruvning keyingi bosqichi, bizning fikrimizcha, KPI sonini ko‘paytirish emas, balki KPI sifatini oshirishdan iborat bo‘lishi kerak. Har bir ko‘rsatkich uchta savolga javob berishi lozim: birinchidan, u fuqarolar hayotidagi real o‘zgarishni o‘lchaydimi; ikkinchidan, uning o‘zgarishiga mas’ul institut aniq belgilanganmi; uchinchidan, indikatorning moliyaviy va institutsional resurslari mavjudmi. Ana shu uchlik strategik boshqaruvda “natija” va “resurs” o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlaydi.

Bu yillarda mamalakat iqtisodiy ko’rsatkichlari ham rivojlanib, yanada yuksallashib bordi.

Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda O‘zbekiston yalpi ichki mahsuloti joriy narxlarda 1 849 650,0 mlrd so‘mni tashkil etib, real hisobda 2024-yilga nisbatan 7,7 foizga o‘sgan. Sanoatdagi o‘sish 6,8 foiz, qishloq xo‘jaligi, o‘rmon va baliqchilikdagi o‘sish esa 4,4 foizni tashkil etgan [4]. Mazkur ko‘rsatkichlar iqtisodiy faollikning yuqori ekanini ko‘rsatsa-da, keyingi bosqich uchun asosiy masala o‘sishning sifatini oshirishdan iborat.

Iqtisodiy o‘sish sifatini baholashda uchta ko‘rsatkich guruhiga e’tibor qaratish zarur. Birinchisi — mehnat unumdorligi; ikkinchisi — kapital samaradorligi; uchinchisi — texnologik yangilanish. Agar yalpi ichki mahsulot ishchi kuchi va kapital hajmining kengayishi hisobiga oshsa, bunday o‘sish uzoq muddatda cheklovlarga duch kelishi mumkin. Aksincha, innovatsiya, avtomatlashtirish, boshqaruv sifatining yaxshilanishi va malakali kadrlar hisobiga yaratilgan qo‘shilgan qiymat iqtisodiyotning barqarorligini kuchaytiradi.

Shu nuqtayi nazardan 2026-yilda raqamlashtirish va sun’iy intellektga berilayotgan e’tibor alohida ahamiyatga ega. Rasmiy ma’lumotlarda axborot texnologiyalari sohasida yalpi qo‘shilgan qiymatning so‘nggi besh yilda o‘rtacha 24,8 foiz o‘sgani, bu umumiy YAIM o‘sish sur’atlaridan ancha yuqori ekani qayd etilgan. Shuningdek, IT xizmatlari va dasturiy mahsulotlar eksportini 2030-yilgacha 5 milliard dollarga yetkazish hamda 300 ming nafar yoshni sohada band qilish maqsadlari belgilangan[5].

Mazkur vazifalar iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasi uchun muhim signal hisoblanadi. Chunki raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi nafaqat alohida IT kompaniyalari sonining ko‘payishi, balki bank, ta’lim, tibbiyot, transport, sanoat, qishloq xo‘jaligi va davlat boshqaruvida ma’lumotlardan samarali foydalanish orqali umumiy mehnat unumdorligini oshirishni anglatadi. Shu sababli raqamlashtirish siyosatini “IT sektori siyosati” sifatida emas, butun iqtisodiyotning unumdorligini oshiruvchi gorizontal siyosat sifatida ko‘rish maqsadga muvofiq.

Mamlakatimizda so’ngi yillarda inson kapitalining o’sishi — Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining asosiy drayveri bo’lmoqda. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot modelida inson kapitali masalasining markazga chiqishi tabiiy jarayondir. Chunki aholi sonining o‘sishi va mehnat bozoriga yangi avlodlarning kirib kelishi iqtisodiyotga qo‘shimcha demografik imkoniyatlar yaratishi bilan birga, sifatli ish o‘rinlari, ta’lim va kasbiy tayyorgarlikka bo‘lgan talabni oshiradi. 2026-yilda taqdim etilgan “Yangi O‘zbekiston yoshlari – 2030” strategiyasi loyihasida 14–30 yoshdagi yoshlar 9,5 million nafar, ya’ni aholining qariyb chorak qismini tashkil etishi qayd etilgan[6]. Demografik dividend avtomatik ravishda iqtisodiy dividendga aylanmaydi. Buning uchun yoshlarning bilim va ko‘nikmalarini mehnat bozori talablariga moslashtirish, ularni zamonaviy kasblarga tayyorlash, tadbirkorlik va innovatsion faoliyatga jalb qilish hamda ish beruvchilar bilan ta’lim muassasalari o‘rtasidagi aloqani mustahkamlash zarur. Aks holda yoshlar sonining ko‘pligi bandlik bosimini oshirishi mumkin. Demak, yoshlar siyosati ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash siyosati bilangina cheklanmay, iqtisodiy ishlab chiqarish omiliga aylanishi kerak.

Inson kapitalining yana bir muhim komponenti — sog‘liq. Sog‘lom aholi yuqori mehnat unumdorligi, kamroq ijtimoiy xarajat va uzoqroq iqtisodiy faollik bilan tavsiflanadi. Shuning uchun ijtimoiy siyosatning iqtisodiy samaradorligini baholashda faqat ajratilgan mablag‘lar emas, balki mehnatga layoqatli aholining hayot sifati, bandlik darajasi, nogironlik xavfining kamayishi va profilaktik xizmatlardan foydalanish kabi ko‘rsatkichlar ham hisobga olinishi zarur.

Yangi O‘zbekiston modelining muhim institutsional xususiyatlaridan biri — mahallani davlat va jamiyat o‘rtasidagi bevosita muloqot hamda manzilli siyosat platformasi sifatida rivojlantirishdir. 2026-yilgi islohotlar dasturlarida mahallalar infratuzilmasini takomillashtirish va ularga Yangi O‘zbekiston qiyofasini olib kirish ustuvor yo‘nalish sifatida qayd etilgan[3]. Bu yondashuv hududiy siyosatni markazdan bir xil shaklda amalga oshirishdan ko‘ra, mahallalarning real ehtiyojlari asosida differensial siyosat yuritish imkonini kengaytiradi.

Hududiy tafovutlar masalasi iqtisodiy siyosatning eng murakkab yo‘nalishlaridan biridir. Bir hudud uchun sanoat infratuzilmasi asosiy muammo bo‘lsa, boshqa hududda suv resurslari, transport, turizm, kasb-hunar ta’limi yoki ish o‘rinlari masalasi ustuvor bo‘lishi mumkin. Shuning uchun hududlarni rivojlantirish siyosatida “bir hudud — bir xil yechim” tamoyilidan voz kechib, hududning iqtisodiy ixtisoslashuvi, demografik tarkibi va resurs salohiyatiga asoslangan “hududiy rivojlanish profili”ni joriy etish taklif etiladi.

Bunday profil asosida hududning asosiy iqtisodiy drayverlari, mavjud infratuzilma, mehnat resurslari, investitsiya ehtiyoji, eksport salohiyati va ijtimoiy muammolari birlashtirilgan ma’lumotlar bazasi shakllantirilishi mumkin. Mazkur yondashuv davlat mablag‘larini yanada aniq yo‘naltirishga, investitsion loyihalarni tanlashda iqtisodiy qaytishni hisoblashga va ijtimoiy dasturlarning manzilliligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Mustaqillikning 35 yilligi arafasidagi taraqqiyot strategiyasini ekologik omildan ajratib bo‘lmaydi. Iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi, energiya samaradorligi va urbanizatsiya jarayonlari O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining uzoq muddatli barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli yashil iqtisodiyotga o‘tish faqat ekologik siyosat emas, balki sanoat, energetika, transport, qishloq xo‘jaligi va moliya siyosatini birlashtiruvchi iqtisodiy strategiyaga aylanishi lozim.

Yashil transformatsiyaning iqtisodiy samarasi uch yo‘nalishda namoyon bo‘lishi mumkin. Birinchidan, energiya samaradorligi ishlab chiqarish tannarxini kamaytiradi. Ikkinchidan, qayta tiklanuvchi energiya

manbalarining rivojlanishi energiya ta’minoti xavfsizligini kuchaytiradi. Uchinchidan, yashil texnologiyalar yangi investitsiya va bandlik imkoniyatlarini yaratadi. Biroq ekologik modernizatsiya xarajatlari qisqa muddatda yuqori bo‘lishi mumkinligi sababli, davlat-xususiy sheriklik, yashil obligatsiyalar, imtiyozli moliyalashtirish va xalqaro iqlim fondlari bilan hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish muhimdir.

Raqamlashtirish va sun’iy intellekt: yangi iqtisodiy chegaralarning eng muhum meyyorlari bo’lib bormoqda**.** Raqamlashtirish Yangi O‘zbekistonning barcha sohalariga ta’sir qiluvchi transformatsion omilga aylanmoqda. Sun’iy intellektning rivojlanishi esa ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqadi. Sun’iy intellektdan foydalanishning asosiy iqtisodiy qiymati algoritmning o‘zida emas, balki ma’lumotlarni sifatli yig‘ish, qayta ishlash va qaror qabul qilishga integratsiya qilish imkoniyatidadir. Shu sababli raqamli transformatsiyaning birinchi sharti — ishonchli ma’lumotlar infratuzilmasi.

Davlat boshqaruvida sun’iy intellektni qo‘llash orqali ijtimoiy xizmatlarni manzillashtirish, soliq ma’murchiligini takomillashtirish, korrupsiyaviy xavflarni aniqlash, davlat xaridlarida anomal operatsiyalarni topish, transport oqimlarini optimallashtirish va hududiy rivojlanishni prognozlash imkoniyatlari kengayadi. Biroq texnologik samaradorlik bilan bir qatorda ma’lumotlarning maxfiyligi, algoritmik xatolik, kiberxavfsizlik va inson nazorati masalalari ham institutsional tartibga solinishi kerak.

Ilmiy nuqtayi nazardan, raqamli transformatsiyaning samaradorligini “qancha platforma yaratildi?” ko‘rsatkichi bilan emas, xizmat ko‘rsatish xarajatlarining kamayishi, vaqt tejalishi, xatolar sonining qisqarishi, fuqarolarning xizmatlardan foydalanish qulayligi va iqtisodiy qo‘shilgan qiymatning oshishi orqali baholash maqsadga muvofiq.

Yuqoridagi tahlillar asosida Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining navbatdagi bosqichi uchun “5I” strategik modeli taklif etiladi: institutlar, inson kapitali, innovatsiya, inklyuzivlik va integratsiya. Mazkur model islohotlarning alohida yo‘nalishlarini yagona tizimga birlashtirishga xizmat qiladi.

Yo‘nalish	Asosiy muammo	Taklif etilayotgan yechim	Kutilayotgan natija
Institutlar	Ijro natijalarini baholashda formalizm	Reforma pasporti, mustaqil monitoring va KPI	Hisobdorlik va natijadorlik oshadi
Inson kapitali	Ko‘nikmalar va mehnat bozori talabi o‘rtasidagi tafovut	Dual ta’lim, mikro-malaka, qayta tayyorlash	Mehnat unumdorligi va bandlik sifati oshadi
Innovatsiya	Ilmiy natijalarni iqtisodiyotga uzatish sustligi	Texnologiya transferi va grantlarni natijaga bog‘lash	Yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarish kengayadi
Inklyuzivlik	Hududlar va guruhlar o‘rtasidagi imkoniyatlar tafovuti	Mahalla va hudud profili asosida manzilli siyosat	Ijtimoiy va hududiy tenglik yaxshilanadi
Integratsiya	Global qiymat zanjirlarida yuqori bosqichga chiqish ehtiyoji	Eksport diversifikatsiyasi va xalqaro hamkorlik	Raqobatbardoshlik va valyuta tushumlari oshadi

“5I” modelining birinchi komponenti — institutlar. Davlat boshqaruvi samaradorligi oshmasdan boshqa yo‘nalishlardagi investitsiyalarning qaytimi ham cheklanadi. Ikkinchi komponent — inson kapitali bo‘lib, u barcha boshqa yo‘nalishlarning tashuvchisi hisoblanadi. Uchinchi komponent — innovatsiya, ya’ni bilimni iqtisodiy qiymatga aylantirish mexanizmi. To‘rtinchi komponent — inklyuzivlik, ya’ni taraqqiyot natijalarining keng qatlamlarga yetib borishi. Beshinchi komponent — integratsiya, ya’ni milliy iqtisodiyotning global bozorlar, texnologiyalar va bilim tarmoqlariga samarali ulanib borishidir.

Mustaqillikning 35 yilligi mamlakat taraqqiyotining yakuniy nuqtasi sifatida emas, balki yangi sifat bosqichiga o‘tish uchun tarixiy imkoniyat sifatida talqin qilinishi kerak. O‘zbekistonning keyingi rivojlanishi resurslar miqdoridan ko‘ra, ularni boshqarish sifati, bilim va innovatsiyani iqtisodiy qiymatga aylantirish qobiliyati, davlat institutlarining moslashuvchanligi va jamiyatning islohotlardagi ishtirokiga tobora ko‘proq bog‘liq bo‘ladi.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning baholari O‘zbekistonda biznes muhiti, davlat xizmatlari va iqtisodiy islohotlar bo‘yicha sezilarli siljishlar mavjudligini ko‘rsatadi. Jahon bankining 2025-yilgi baholashlari O‘zbekistonning biznesni boshlash bo‘yicha yuqori natijalarini qayd etadi[7]. BMT Taraqqiyot dasturi esa O‘zbekistonda inklyuziv va barqaror rivojlanish, institutsional salohiyat va inson taraqqiyoti masalalarida hamkorlikni davom ettirmoqda[8]. Bu jarayonlar mamlakat islohotlarining xalqaro taraqqiyot kun tartibi bilan tobora ko‘proq uyg‘unlashayotganini ko‘rsatadi.

Biroq har qanday islohotning barqarorligi uch omilga bog‘liq: institutlarning uzluksizligi, moliyaviy resurslarning barqarorligi va jamiyatning ishonchi. Agar islohotlar faqat ma’muriy topshiriqlar asosida olib borilsa, ularning uzoq muddatli samarasi cheklanishi mumkin. Agar fuqarolar va biznes islohot natijasini kundalik hayotida his qilsa, ishonch mustahkamlanadi. Demak, Yangi O‘zbekistonning keyingi bosqichida “ishonch kapitali” ham iqtisodiy va institutsional rivojlanishning muhim ko‘rsatkichiga aylanishi lozim.

Yuqoridagi natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston mustaqilligining 35 yilligi arafasida mamlakat taraqqiyoti yangi mazmun kasb etmoqda. Dastlabki davrlarda davlat suvereniteti va milliy institutlarni shakllantirish asosiy vazifa bo‘lgan bo‘lsa, bugungi bosqichda asosiy e’tibor ushbu institutlarning sifatini oshirish, iqtisodiy o‘sishni texnologik va innovatsion omillar asosida chuqurlashtirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda islohotlarning real natijadorligini ta’minlashga qaratilmoqda.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi ushbu jarayonning muhim institutsional platformasi bo‘lib, unda aniq maqsadli indikatorlarning belgilanishi strategik boshqaruvni o‘lchab bo‘ladigan natijalarga yo‘naltirish imkonini beradi [2]. 2026-yilgi islohotlar dasturida natijadorlikka asoslangan yondashuv va KPI mexanizmlarining kuchayishi esa strategik boshqaruvning yangi bosqichini ifodalaydi [3]. Shu bilan birga, 2025-yilda YAIMning 7,7 foizga o‘sishi iqtisodiy faollikning yuqori ekanini ko‘rsatadi, biroq kelgusida iqtisodiy siyosatning asosiy mezoni

o‘sish hajmidan ko‘ra, unumdorlik va qo‘shilgan qiymat sifatining oshishi bo‘lishi lozim[4].

Tadqiqotda ilgari surilgan “5I” modeli — institutlar, inson kapitali, innovatsiya, inklyuzivlik va integratsiya — Yangi O‘zbekistonning 2030-yilgacha bo‘lgan taraqqiyotini tizimli ko‘rish uchun konseptual asos bo‘la oladi. Mazkur model doirasida davlat boshqaruvida natija auditi, ta’lim va mehnat bozori integratsiyasi, hududiy aqlli ixtisoslashuv, raqamli xizmatlarning iqtisodiy samaradorligini baholash, ilm-fan va biznes o‘rtasidagi texnologik transfer hamda yoshlar kapitalini rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilanadi[6].

Umuman olganda, mustaqillikning 35 yillik taraqqiyot tajribasi O‘zbekistonning institutsional va iqtisodiy salohiyati tobora kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Endilikdagi strategik vazifa esa mavjud salohiyatni yuqori samaradorlikka aylantirishdan iborat. Yangi O‘zbekistonning haqiqiy raqobatbardoshligi tabiiy resurslar yoki bozor hajmi bilangina emas, balki bilimli inson, samarali institut, innovatsion iqtisodiyot, ijtimoiy ishonch va global iqtisodiy tizimda yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish qobiliyati bilan belgilanadi. Shu ma’noda mustaqillikning 35 yilligi — erishilgan natijalarni sarhisob qilish bilan birga, 2030-yil va undan keyingi davr uchun yangi taraqqiyot falsafasini mustahkamlashning muhim tarixiy bosqichidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligini keng nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”. Prezident qarori, 2026-yil 2-aprel. Elektron manba: https://president.uz/oz/lists/view/9072

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Rasmiy strategik ko‘rsatkichlar va maqsadlar. Elektron manba: https://president.uz/oz/pages/view/strategy

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “2026-yilga mo‘ljallangan islohotlar dasturlari va Davlat dasturi loyihalari taqdimot qilindi”. 2026-yil 16-fevral. Elektron manba: https://www.president.uz/oz/lists/view/8943

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Socio-economic situation of the Republic of Uzbekistan, January–December 2025. 2026. Elektron manba: https://stat.uz/ . Elektron pochta: info@stat.uz; stat@exat.uz.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Sun’iy intellekt va raqamlashtirish sohasidagi vazifalar ko‘rib chiqildi”. 2026-yil 1-may. Elektron manba: https://president.uz/oz/lists/view/9165

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Yangi O‘zbekiston yoshlari – 2030” strategiyasi amalga oshiriladi. 2026-yil 20-aprel. Elektron manba: https://president.uz/oz/lists/view/9120

7. World Bank Group. B-READY 2025: Uzbekistan. Business Ready. 2025. Elektron manba: https://www.worldbank.org/ . O‘zbekiston bo‘yicha elektron pochta: tashkent@worldbank.org.

HOKIMIYATLAR BO‘LINISHI PRINSIPINING KONSTITUTSIYAVIY MUSTAHKAMLANISHI: YANGI O‘ZBEKISTONDA TAHLILIY O‘ZGARISHLAR VA YANGI ISTIQBOLLAR

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘ining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professsor

Mamlakatimiz taraqqiyoti va istiqbolini belgilab beruvchi yangi tahrirdagi Konstitutsiya xalqparvar davlat qurish maqsadida kuchli parlament, ixcham va mas’uliyatli hukumat, mustaqil va adolatli sud tizimini barpo yetishga qaratilganligini alohida ta’kidlab o‘tish lozim.

Davlat rahbarining 2023 yil 8 maydagi Oliy Majlis palatalari a’zolari, siyosiy partiyalar va jamoatchilik vakillari bilan uchrashuvdagi nutqida, “Asosiy qonunimizga muvofiq, birinchidan, hokimiyatning barcha bo‘g‘inlari isloh qilinib, ular o‘rtasidagi munosabat va muvozanat jiddiy o‘zgarmoqda. Ikkinchidan, yangilangan Konstitutsiyamiz Prezident, parlament, hukumat, vazirlar, hokimlar oldiga kechiktirib bo‘lmaydigan

yangi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarni qo‘ymoqdaligi”ga, alohida e’tibor qaratilgan1.

Ta’kidlash lozimki, hokimiyat bo‘linishi prinsipi adolatli, demokratik, huquqiy davlatning eng muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Bunday prinsip muayyan davlatda biror organning yoki alohida davlat rahbarining kuchli hukumronligi o‘rnatilishining oldini oladi. Shuningdek, tegishli davlat organlarining vakolatlari, vazifalari aniq bo‘lishini ta’minlaydi, bir organning ikkinchi organ ishlariga aralashuviga barham beradi, boshqarish sohasida chalkashliklar kelib chiqishiga yo‘l qo‘ymaydi. Mazkur prinsip hokimiyat organlarining o‘zaro kelishib, bir-birini nazorat qilib, uyg‘unlashib ishlashlariga ham imkoniyat yaratadi.

Darhaqiqat, davlat hokimiyatining bo‘linishi har qanday davlatning demokratik huquqiy davlat ekanligini belgilaydigan, uning xalq hokimiyatчилигига asoslanganligini, xalq irodasi ustuvorligini namoyon qiladi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 11 – moddasida ham, O‘zbekiston Respublikasi davlat hokimiyatining tizimi – hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linishi prinsipiga asoslanishi ham aniq belgilab qo‘yilgan.

Tarixan e’tibor qaratadigan bo‘lsak, “hokimiyat vakolatlarining bo‘linishi” g‘oyasi mashhur fransuz ma’rifatparvari, huquqshunos, faylasuf va yozuvchi Sh.L.Monteske o‘zining “Qonunlar ruhi haqida” kitobida hokimiyatning bo‘linishi prinsipini ilgari surgan. Monteskening fikricha, siyosiy xiyonatlarning bo‘lmasligini ta’minlaydigan narsa uch hokimiyatning: qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatining to‘la bo‘linishi va bir-birini cheklashidir. Sh.L.Monteske ta’limotida alohida o‘rin tutadigan asosiy g‘oya – hokimiyatlarning muvozanati, tengligi hamda ularning “o‘zaro bir – birini tiyib turish va qarama qarshi ta’sir etish tizimi” haqidagi g‘oyadir.

Ba’zi bir olimlarning qarashlarida bir biridan farqlovchi xususiyatni ko‘rishimiz mumkin. Misol tariqasida, J.Lokning qarashlari Monteskening g‘oyalaridan farqliligini ko‘ramiz. J.Lokk qonun chiqaruvchi hokimiyat ijro etuvchi hokimiyatdan ustun turishini ta’kidlaydi.

Hokimiyatlarning odilona bo‘linishi, davlat organlarining samarali faoliyat yuritishi, suiiste’molliklarning bartaraf etilishi, inson huquqlari va erkinliklari kafolatlanishi, umumiy tarzda qonunchilik ta’minlanishining garovidir. Shuning uchun ham hokimiyatlar bo‘linishi prinsipining davlatchiligimiz hayotiga amaliy singdirilishi masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Hokimiyatlar bo‘linishi natijasida yuzaga kelgan hokimiyatning uchta tarmog‘ini o‘z xolicha ish ko‘radigan, bir - biridan to‘la mustaqil hokimiyatlar sifatida tushunish mantiqan noto‘g‘ridir. Zotan, hokimiyatning bu uch tarmog‘i davlat hokimiyatining yagona tizimini tashkil etadi hamda ular o‘zaro bir-birini to‘ldirib turadi. Bunday tizim hokimiyatning muayyan tomonda to‘planishiga va uning boshqalar tomonidan tortib olinishiga imkon bermaydi.

Umuman, “hokimiyat vakolatlarining taqsimlanishi prinsipi” nazariyasiga ko‘ra, davlat hokimiyati yagona, yaxlit, bir butun, deb emas, balki turli hokimiyat qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud vakolatlarini amalga oshiruvchi hokimiyatlar funksiyalarining yig‘indisi sifatida tushuniladi. Bunday turli funksiyalarni amalga oshiruvchi hokimiyat organlari bir-biridan mustaqil ravishda harakat qilishlari lozim. Lekin bu uchala hokimiyat idoralari bir-biriga bog‘liq emas, degan ma’noni bildirmaydi. Aksincha, ular bir-birini to‘ldiradi va nazorat qilib boradi.

Hokimiyatlar bo‘linishi prinsipining asosiy belgilari sifatida quyidagilarni alohida qayd etib o‘tish lozim: davlat organlari vakolatlarining aniq chegaralanganligi; hokimiyat tarmoqlarining mustaqilligi; o‘zaro nazorat va tiyib turish mexanizmining mavjudligi; qonun ustuvorligining ta’minlanishi; inson huquq va erkinliklarining kafolatlanishi. Mazkur prinsip huquqiy davlatning asosiy mezonlaridan biri bo‘lib, davlat boshqaruvi samaradorligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

E’tibor qaratadigan bo‘lsak, 1776 yilda qabul qilingan Amerika Mustaqillik deklaratsiyasida ilk bor “Xalq – davlat hokimiyatining manbai” ekanligi, 1789 yilda qabul qilingan “Inson va fuqaro huquqlari to‘g‘risida”gi fransuz deklaratsiyasining 16 - moddasida, inson huquqlari

va erkinliklarining kafolatlari va hokimiyat vakolatlarini taqsimlash prinsipiga ega bo‘lmagan xalq o‘z konstitutsiyasiga ega bo‘lmaydi”,- degan qoidalarni uchratishimiz mumkin.

Xorijiy mamlakatlar konstitutsiyalar tahliliga qaraydigan bo‘lsak,Fransiya konstitutsiyasining 1-4-moddalarida, “hokimiyatlarning uchta tarmog‘ining o‘zaro munosabatlari”ga; Germaniya konstitutsiyasining 20-moddasi, 2-qismida, “barcha davlat hokimiyati xalqdan keladi. Bu xalq tomonidan saylov va ovoz berish orqali va maxsus Qonunchilik organlari, ijro etuvchi hokimiyat va adolat orqali amalga oshirilishi”ga; Portugaliya konstitutsiyasining 110, 111-moddalarida, “hokimiyatlar bo‘linishi, ularning o‘zaro munosabatlari, konstitutsiyada belgilangan vakolatli organlargina hokimiyat tarmog‘lari funksiyasini amalga oshirishi mumkinli”gi haqidagi qoidalar belgilab qo‘yilgan.

Oxirigi yillarda mamlakatimizda davlat hokimiyati bo‘linishi prinsipini izchil amalga oshirish maqsadida keng qamrovli dasturiy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasiga muvofiq2, ixcham, professional, adolatli, yuqori natijadorlikka xizmat qiladigan davlat boshqaruvi tizimini joriy qilish, davlat boshqaruvi tizimida ma’muriy apparatni ixchamlashtirish, mamlakatimizdagi islohotlarni izchil davom ettirishda Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalar rolini yanada oshirish, davlat organlari va mansabdor shaxslarning faoliyati ustidan samarali sud nazoratini o‘rnatish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Ta’kidlash joizki, hokimiyatlar bo‘linish prinsipining amaldagi ijrosini ta’minlash maqsadida bir qancha qonunchilik hujjatlari qabul qilingan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risida”gi konstitutsiyaviy qonunlar, “Parlament nazorati to‘g‘risida”gi, “Sudlar to‘g‘risida”gi kabi qonunlar, shuningdek, 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot

strategiyasi to‘g‘risida”gi, 2022 yil 21 dekabrdagi PF–269-sonli “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2023 yil 8 maydagi PF-67-sonli “Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmonlari va sohaga oid boshqa qonun hujjatlarini misol tariqasida ko‘rsatib o‘tish mumkin.

Rivojlangan demokratik davlatlar singari O‘zbekiston Respublikasi davlat hokimiyatining tizimi hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo‘linishi prinsipiga asoslanadi. Qonun chiqaruvchi hokimiyat ikki palatali Oliy Majlis tomonidan, ijro hokimiyati Vazirlar Mahkamasi tomonidan, sud hokimiyati esa faoliyat yo‘nalishiga qarab Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud tomonidan amalga oshiriladi. Davlat hokimiyatini amalga oshiruvchi barcha idoralar o‘z faoliyatini faqat qonun tomonidan berilgan vakolat doirasidagina amalga oshiradilar. Har bir hokimiyat o‘z faoliyatini o‘ziga tegishli bo‘lgan vakolatlarni amalga oshirish orqali tashkil qiladi.

Konstitutsiyaning “Davlat hokimiyatining tashkil etilishi” deb nomlangan bo‘limida ana shu uchala hokimiyat organlarining tashkil etilishi, vazifalari, vakolatlari belgilab qo‘yilgan. Shu bilan birga ularning o‘zaro munosabatlari haqidagi qoidalar ham o‘rnatilgan.

Yangi O‘zbekiston sharoitida 2023 yil aprel oyida bo‘lib o‘tgan referendum orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning normalarida hokimiyatlar tarmog‘larining yangicha maqomdagi vakolatlarining kengayganligini, ba’zi holatlarda ixchamlashganligini kuzatishimiz mumkin.

E’tibor qaratadigan bo‘lsak, yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga o‘zgartirish va qo‘shimchalarning kiritilishi: birinchidan, hokimiyatlar o‘rtasidagi vakolatlarning yanada mutanosib taqsimlanishini ta’minlaydi; ikkinchidan, hokimiyatlar o‘rtasida o‘zaro tiyib turish va manfaatlar muvozanati tizimining yanada samaraliroq amal qilishiga xizmat qiladi; uchinchidan, davlat boshqaruvining demokratik tabiatini yanada kuchaytiradi.

Qolaversa, yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyada hokimiyatning bo‘linish prinsipining konseptual o‘zgarishlari ham o‘z ifodasini topgan. Buni bir qancha vazifa va vakolatlarda kuzatishimiz mumkin bo‘ladi.

Xususan, samarali parlamentni shakllantirish, yuqori palata faoliyatini uning asosiy maqsadi hududiy vakillik ekanligidan kelib chiqqan holda optimallashtirish, Oliy Majlis palatalari faoliyatida parallelizmni istisno qilish maqsadida, Yangi O‘zbekistonda olib borilayotgan ma’muriy islohotlarning maqsadi va vazifalaridan kelib chiqib, parlamentning yuqori palatasi – Senat modernizatsiya qilindi, shuningdek parlamentning quyi palatasi – Qonunchilik palatasining vakolatlari kuchaytirildi.

E’tibor qaratadigan bo‘lsak, ilgarigi tahrirdagi Konstitutsiyada Qonunchilik palatasining mutlaq vakolatlari 5 ta vakolatdan iborat bo‘lgan bo‘lsa, yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga ko‘ra ularning soni 12 taga, Senatning mutlaq vakolatlari ilgarigi 14 tadan 18 taga ko‘paydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024 yil 18 noyabrdagi Oliy Majlis Qonunchilik palatasining birinchi majlisida quyidagi fikrlarga alohida to‘xtalib o‘tgan edilar: “Yangi davrda parlament chinakam xalq uyi, uning quyi palatasi esa g‘oyalar generatoriga, sog‘lom raqobat, bahs va munozaralar maydoniga aylanishi kerak”3.

Darhaqiqat, shundan kelib chiqib, parlament nazorati, avvalo, siyosiy nazoratdir, uning oqibati ham siyosiy mas’uliyat bilan bog‘liq bo‘lishlikni alohida qayd etib o‘tish lozim.

Oliy Majlis va Vazirlar Mahkamasi o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni yanada mustahkamlash maqsadida, ijro hokimiyati organlari faoliyatida mas’uliyat, natijadorlikni kuchaytirish maqsadida shuningdek, ilg‘or xorijiy tajribani inobatga olib, Bosh vazir nomzodini Prezident Qonunchilik palatasiga kiritib, xalq vakillari ma’qullagandan so‘ng lavozimga tayinlash tartibi joriy etildi. Bosh vazir nomzodini Qonunchilik palatasiga taqdim qilishdan oldin Prezident tomonidan barcha siyosiy partiyalar fraksiyalari bilan maslahatlashuvlar o‘tkazish nazarda tutilmoqda(94 va 118-moddalar).

Ilgarigi tartibga ko‘ra, Bosh vazir nomzodini ko‘rib chiqish faqat Qonunchilik palatasiga saylovda eng ko‘p ovoz olgan partiya yoki partiyalar irodasiga bog‘langan edi. Yangi taklif etilayotgan tartib orqali esa barcha siyosiy partiyalar fraksiyalarining nafaqat Bosh vazir nomzodini ko‘rib chiqishda, balki butun Hukumatni shakllantirishdagi ishtiroki ta’minlanadi. Ya’ni, amaldagi tartib yanada demokratik mazmun kasb etadi.

Qolaversa, mazkur o‘zgartirish parlament quyi palatasining Hukumatni shakllantirishdagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan, Chunki ilgarigi tartibdan farqli ravishda, Bosh vazirni tayinlash bo‘yicha joriy etilayotgan mexanizm Qonunchilik palatasidagi siyosiy partiyalar fraksiyalarini ifoda etuvchi barcha siyosiy kuchlar fikrini hisobga olish imkoniyatini beradi. Mazkur jarayonda mamlakat fuqarolari tomonidan saylangan barcha xalq vakillari ishtirok etishini inobatga oladi.

E’tibor qarating, agarda Bosh vazir lavozimiga taqdim etilgan nomzod uch marta rad etilgan taqdirda, Prezident Bosh vazirni tayinlashi va Qonunchilik palatasini tarqatib yuborishga haqli ekanligi belgilanmoqda (118-modda). Shunga o‘xshash tartib Germaniya, Chexiya, Rossiya, Belarus, Qozog‘iston va boshqa davlatlarda ham mavjud.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga kiritilgan yana bir muhim jihat, faoliyati qoniqarsiz deb topilgan vazirni lavozimidan ozod etish bo‘yicha Qonunchilik palatasining Prezidentga taklif kiritish huquqining belgilanganligi, Hukumat a’zolarining xalq vakillari oldidagi hisobdorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, Vazirlar Mahkamasi va Oliy Majlis o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni mustahkamlash, parlament nazorati shakllaridan samarali foydalanish orqali, ijro hokimiyati faoliyati ustidan parlament nazoratini amalga oshirishni kuchaytirish maqsadida, 2025 yilning o‘zida 9 marta “Hukumat soati” o‘tkazilib, Qonunchilik palatasi majlislarida davlat organlari rahbarlarining o‘z faoliyatiga doir masalalar yuzasidan axboroti 27 marotaba eshitilgan. Qolaversa, davlat organlarining mansabdor shaxslariga mansabdor shaxslarga 15 ta parlament so‘rovi va 169 ta deputat so‘rovi yuborilgan4.

Ta’kidlash lozimki, Oliy Majlis Senatining nazorat vakolatlari uning ayrim shakllarini, xususan, davlat budjeti ijrosini nazorat qilish; Vazirlar Mahkamasining har yilgi ma’ruzasini eshitish; Bosh vazirning mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish to‘g‘risidagi hisobotini eshitish, Hisob palatasining hisobotini ko‘rib chiqish kabi vakolatlarni chiqarib tashlagan holda, Qonunchilik palatasining mutlaq vakolatlari sifatida belgilash orqali optimallashtirildi (94-modda).

Senatning ba’zi bir vakolatlarining Qonunchilik palatasiga o‘tkazilishi bilan parallel tarzda, Prezidentning bir qator vakolatlari Senatning vakolatiga o‘tkazildi, shuningdek mahalliy davlat hokimiyati vakillik organlari faoliyatini muvofiqlashtirishdagi rolini kuchaytirish hisobiga kengaytirildi(95-modda). Xususan:

– Prezident taqdimiga binoan Sudyalar oliy kengashi tarkibini, shuningdek respublika korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha organining va respublika monopoliyaga qarshi organining rahbarlarini saylash;

– O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vazirliklarni va boshqa respublika ijro etuvchi hokimiyat organlarini tuzish hamda tugatish to‘g‘risidagi farmonlarini tasdiqlash;

- Senatning huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat organlari, maxsus xizmatlar faoliyati ustidan nazorat funksiyasi kuchaytirilmoqda. Xususan, Bosh prokuror va Hisob palatasi raisi Senat ma’qullaganidan keyin, Davlat xavfsizlik xizmati raisi esa, Senat bilan maslahatlashilgandan keyingina Prezident tomonidan tayinlanishi tartibi belgilab qo‘yildi.

Oxirgi yillarda Vazirlar Mahkamasining Prezident va Oliy Majlis oldidagi mas’uliyatini kuchaytirish hisobiga Vazirlar Mahkamasi sezilarli darajada mustahkamlandi, Hukumatning maqomi o‘zgardi, parlament quyi palatasining Hukumatni shakllantirishdagi ishtiroki kengaytirildi.

Xususan: Vazirlar Mahkamasi o‘z faoliyatini ijro etuvchi hokimiyat faoliyatining O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadigan asosiy yo‘nalishlari doirasida amalga oshirishi mustahkamlandi (114-modda). Hukumatning vakolatlari va funksiyalari, tegishli sohalarda o‘z oldiga qo‘yilgan, xususan barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, qulay investitsiyaviy

muhitni yaratish, kambag‘allikni qisqartirish, aholi uchun munosib turmush sharoitlarini yaratish, atrof-muhitni muhofaza qilish va boshqa vazifalarining bajarilishi uchun mas’ulligi sezilarli darajada kengaytirildi.

Xabaringiz bor, sud-huquq islohotlarida oxirgi yillarda ulkan o‘zgarishlar amalga oshirildi. 2017-2022 yillardagi konstitutsiyaviy islohotlarga muvofiq: O‘zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi tashkil etildi; Oliy sud va Oliy xo‘jalik sudi negizida fuqarolik, jinoiy, ma’muriy va iqtisodiy sudlov sohasidagi yagona oliy sud hokimiyati organi – Oliy sud tashkil etildi; Konstitutsiyaviy sudning mustaqilligi mustahkamlandi, vakolatlari sezilarli darajada kengaytirildi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga kiritilgan yangi qoidalarga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashining konstitutsiyaviy asoslari mustahkamlandi – u sudyalar korpusining shakllantirilishini, sud hokimiyati mustaqilligining konstitutsiyaviy prinsipiga rioya etilishini ta’minlaydigan sudyalar hamjamiyatining mustaqil organi hisoblanadi (135-modda).

E’tibor qaratadigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat hujjatlarining Konstitutsiyaga muvofiqligi to‘g‘risidagi ishlarni ko‘radi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaga muvofiq, Konstitutsiyaviy sudning vakolatiga taalluqli masalalar doirasi kengaytirildi va aniqlashtirildi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti tomonidan imzolanguniga qadar — O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy qonunlarining, ratifikatsiya qilish to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi qonunlari O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti tomonidan imzolanguniga qadar — O‘zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomalarining O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiqligini aniqlash; referendumga chiqarilayotgan masalalarning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiqligi to‘g‘risida xulosa berish kabi vakolatlarni ta’kidlab o‘tish mumkin (133-modda). Konstitutsiyaviy sudning bu kabi vakolatlari Belarus, Rossiya va boshqa mamlakatlar konstitutsiyalarida ham mavjud.

Misol tariqasida, Konstitutsiyaviy sud sudlar tomonidan yangi tahrirdagi Konstitutsiyani bevosita qo‘llagan holda qarorlar qabul qilish amaliyotini qo‘llab-quvvatlaydi. Sud amaliyoti tahlili 2025 yilda Konstitutsiya va uning moddalariga 183 898 marotaba (2023 yilda — 52 596 marta, 2024 yilda — 168 767 marta) to‘g‘ridan-to‘g‘ri havola qilinganligini ko‘rsatmoqda. Iqtisodiy ishlar bo‘yicha Konstitutsiya normalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri qo‘llash holatlari salkam ikki baravarga oshib, 34 766 tadan 60 152 taga yetganligi Konstitutsiyaning shu yo‘nalishdagi normalari hayotda o‘z aksini topayotganligidan dalolat beradi. Qolaversa, Konstitutsiyaviy sud tomonidan 2025 yilda konstitutsiyaviy nazorat tartibida 81 ta qonun va 386 ta boshqa normativ-huquqiy hujjatlarning (2024 yilda 70 ta va 218 ta) Konstitutsiyaga muvofiqligi o‘rganilgan5[5].

Kelgusida, hokimiyatlar bo‘linishi prinsipini amalda takomillashtirish yo‘llari ham biz uchun juda muhimdir. Shu maqsadda davlat boshqaruvi tizimida mazkur prinsipning samarali amal qilishi uchun quyidagi choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

birinchidan, parlament vakolatlarini kuchaytirish, ya’ni parlament nazorati mexanizmlarini kengaytirish; deputatlik so‘rovlari ta’sirchanligini oshirish; hukumat hisobdorligini kuchaytirish;

ikkinchidan, sud mustaqilligini mustahkamlash orqali sudyalarni faoliyatini shaffof tizimini yangi bosqichga olib chiqish; korrupsiyaga qarshi qat’iy choralar ko‘rish;

uchinchidan, davlat boshqaruvida shaffoflikni oshirish. Bunda: raqamli davlat boshqaruvini rivojlantirish; ochiq ma’lumotlar tizimini kengaytirish; jamoatchilik nazoratini kuchaytirish kabi muhim masalalarga alohida e’tibor qaratish;

to‘rtinchidan, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish orqali, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va mustaqil ekspertlar faolligini oshirish demokratik nazoratni kuchaytirish.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, hokimiyatlar bo‘linishi prinsipi demokratik davlat boshqaruvining asosiy konstitutsiyaviy tamoyillaridan biri hisoblanadi. U davlat hokimiyatining bir qo‘lda jamlanib qolishining

oldini olib, davlat organlari o‘rtasida o‘zaro muvozanat va nazoratni ta’minlaydi. Ilmiy va amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mazkur prinsipning samarali amal qilishi: qonun ustuvorligini ta’minlaydi; inson huquqlarini himoya qiladi; davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi; demokratik islohotlarni mustahkamlaydi.

Shu sababli parlament nazoratini kuchaytirish, sud mustaqilligini ta’minlash, davlat boshqaruvida ochiqlikni oshirish va fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish hozirgi bosqichda ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Albatta, mazkur islohotlar va amaliy o‘zgarishlar kelgusida hokimiyatlar bo‘linishi pritsipining real amalda ishlashida o‘z natijasini berishi shubhasizdir.

YANGI O‘ZBEKISTONDA HARBIY SOHANI TIZIMLI TAKOMILLAShTIRISh: AMALIY NATIJALAR ISTIQBOLLARI

Zulfiqorov Baxrom Biloliddinovich
Mudofaa vazirligi Chaqiruvga qadar boshlang’ich tayyorgarlik va yoshlar bilan ishlash departamenti boshlig’i., polkovnik.

Hurmatli konferentsiya ishtirokchilari! Davlat mustaqilligining e’lon qilinishidan buyon milliy Qurolli Kuchlarni barpo etish va tizimli takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri bo’lib kelmoqda.

Bugungi ma’ruzamda men ushbu jarayonni faqat tor harbiy-texnik prizmadan emas, balki davlat institutlari qanday shakllanishi, mustahkamlanishi va takomillashib borishi mumkinligini o’rganuvchi kengroq ilmiy nuqtai nazardan ham yoritmoqchiman.

Chunki, harbiy sohadagi islohot, mohiyatan, davlat boshqaruvining umumiy institutsional mantig’idan ayro emas. O’ylaymanki, bu yondashuv zalda o’tirgan tarixchi, huquqshunos, sotsiolog va iqtisodchi hamkasblarimiz uchun ham qiziqarli bo’ladi.

35 yillik taraqqiyot mantig’i xususida aytiladigan bo’lsa, bevositi sohadagi islohotlarni tizimli tahlil qilish uchun ularni to’rt davrga ajratish maqsadga muvofiq — bu davrlashuv nafaqat xronologik, balki sifat jihatidan ham farqlanuvchi bosqichlarni ifodalaydi.

1991–2016-yillarda shakllanish va tizimlashtirish davri. Bu — davlat qurilishining klassik bosqichi: milliy Qurolli Kuchlar institutlari barpo etildi, huquqiy

va boshqaruv bazasi yaratildi. 1995 yilgi birinchi Harbiy doktrina mamlakat mudofaa siyosatining dastlabki normativ negizini belgilab berdi.

2017–2021 — sifat o’zgarishlari davri. 2018 yil 9 yanvarda Mudofaa doktrinasining yangi tahriri (O’RQ-458-son qonuni) qabul qilindi. Bu hujjatda xalqaro va mintaqaviy xavfsizlikka nisbatan yangi tahdidlar rasman e’tirof etilib, armiya-jamiyat munosabatlarini liberallashtirish va ijtimoiy himoya choralarini kengaytirishga yo’naltirilgan siyosat boshlandi.

2022–2026 — tizimli modernizatsiya davri. 2022 yil 13 yanvarda Mudofaani boshqarish milliy markazi ishga tushirildi — barcha kuch tuzilmalari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi yagona organ yaratildi. Shu yili “Vatan tayanchi” bolalar-o’smirlar harbiy-vatanparvarlik harakati (PQ-150-son qarori) joriy etildi, chaqiruvga qadar boshlang’ich tayyorgarlik (ChQBT) tizimi esa keyingi yillarda (2023–2024) huquqiy jihatdan bosqichma-bosqich mustahkamlanib bordi.

2023 yilda Mudofaa sanoati agentligi tashkil topdi (PF-16-son Farmoni). Diqqatga sazovori shundaki, bu — eski tuzilmalarni bekor qilish emas, balki ularning ustiga yangi, ixtisoslashgan boshqaruv organlarini qurish jarayoni hisoblanadi.

Mudofaani boshqarish milliy markazi mavjud Bosh shtab tizimi bilan parallel ravishda, uni inkor etmagan holda ishlaydi. Davlat boshqaruvi nazariyasida bu hodisa “institutsional qatlamlanish” deb yuritiladi.

2026 yildan keyin — yuqori texnologiyali va intellektual armiya bosqichi. 2025 yil 29 iyulda Qurolli Kuchlar akademiyasi negizida Harbiy xavfsizlik va mudofaa universitetini tashkil etish taklifi ma’qullandi — Mudofaa vazirligining barcha oliy ta’lim muassasalari (**5 ta** institut, Serjantlar tayyorlash oliy maktabi, dron mutaxassislari tayyorlash markazi) yagona universitet tarkibida birlashtirilmoqda. Bu — kadrlar tayyorlash tizimini institutsional jihatdan yaxlitlashning yirik qadami.

II. Tizimli takomillashtirishning asosiy yo’nalishlari

Hozirda **6 ta yo’nalish** bo’yicha islohotlar parallel ravishda davom etmoqda:

strategik boshqaruv va huquqiy asos;

boshqaruv tizimini raqamli modernizatsiya qilish;

harbiy ta’lim va kadrlar tayyorlash;

yoshlar bilan ishlash va vatanparvarlik tarbiyasi;

texnologik modernizatsiya;

mudofaa sanoati va xalqaro hamkorlik.

Bu olti yo’nalishni birlashtiruvchi umumiy chiziq — boshqaruvning markazlashuvi bilan kadrlarning professionallashuvi jarayonlarining bir vaqtda, bir-birini to’ldirgan holda kechishidir.

2022 yil yanvar oyida O’zbekistonda milliy uchuvchisiz uchish apparatlarini ishlab chiqarish yo’lga qo’yildi — bu mudofaa sanoatini mahalliylashtirish siyosatining ilk amaliy natijalaridan biri edi.

Shuningdek, 2026 yilda uchuvchisiz uchish apparatlariga ega yangi ixtisoslashgan bo’linma tashkil etilgani e’lon qilindi — buni texnologik modernizatsiyaning quruq dastur emas, balki joriy jarayon ekanini ko’rsatuvchi dalil sifatida aytish mumkin.

Boshqaruvning markazlashuvi va raqamlashtirilishi idoralararo axborot almashinuvi tezligini va qaror qabul qilish samaradorligini oshirdi. Huquqiy baza — doktrina, me’yoriy hujjatlar, nizom va qonunlar — zamonaviy talablarga moslashtirildi. Harbiy ta’lim tizimi esa universitet modeli orqali institutsional jihatdan yaxlitlanmoqda, bu uzoq muddatda kadrlar sifati va uzviyligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Mintaqaviy kontekstda natijalar yaqqol ko’zga tashlanadi: Global Firepower 2026 yillik reytingiga ko’ra, O’zbekiston 145 davlat ichida 53-o’rinni egallab, Markaziy Osiyoda etakchi harbiy salohiyatga ega davlatga aylandi, shu jumladan bir yil avvalgi reytingda yuqoriroq turgan ayrim mintaqadosh davlatlarni ortda qoldirdi. Bu — mintaqaviy kuch muvozanati nuqtai nazaridan ahamiyatli signal.

Ayni paytda, ilmiy xolislik taqozosiga ko’ra, shuni ham ta’kidlash lozim: bunday xalqaro indekslar ko’proq miqdoriy ko’rsatkichlarga (texnika soni, aholi salohiyati) asoslanadi va boshqaruv sifati, jangovar tayyorgarlik darajasi kabi nozik omillarni to’liq aks ettira olmaydi — shuning uchun bu natijalarni, albatta, muvaffaqiyat sifatida qayd etgan holda, bir qator boshqa sifat ko’rsatkichlari bilan birgalikda baholash ilmiy jihatdan to’g’riroq bo’ladi.

Yoshlar bilan ishlash yo’nalishida esa, “Vatan tayanchi” harakatining normativ bazasida qiziq bir amaliy mexanizm mavjud: harakat safida faol ishtirok etgan va maktabda yaxshi o’zlashtirgan 10–11-sinf o’quvchilaridan biriga oliy ta’lim muassasasiga kirish uchun imtiyozli tavsiyanoma berilishi belgilangan. Bu — vatanparvarlik tarbiyasini ramziy darajadan aniq ijtimoiy rag’batlantirish mexanizmiga o’tkazgan holat sifatida, siyosiy fanlar tilida “ijobiy safarbarlik” namunasi deb ta’riflanishi mumkin — oddiy majburiy targ’ibotdan farqli o’laroq, ishtirok uchun real imtiyoz taqdim etiladi.

Ijtimoiy yo’nalishda esa rasmiy ma’lumotlarga ko’ra, harbiy xizmatchilarni qo’llab-quvvatlash dasturlari doirasida xizmatchi oilalarining turar-joy sharoiti izchil yaxshilab borilmoqda — bu ijtimoiy kafolatlar tizimining mustahkamlanishidan dalolat beradi.

Har qanday jiddiy ilmiy tahlil, yutuqlar bilan bir qatorda, kelgusida e’tibor qaratilishi lozim bo’lgan jihatlarni ham xolisona ko’rsatib o’tishni taqozo etadi. Bu — islohotlarni inkor etish emas, aksincha, ularning barqaror va izchil davom etishini ta’minlovchi ilmiy asoslangan yondashuvdir.

Shu ma’noda, besh yo’nalishni istiqbolli vazifalar sifatida belgilash mumkin:

mudofaa sanoati bo’yicha ochiq tahliliy ma’lumotlarni belgilangan me’yorlar doirasida yanada kengaytirish;

yangi institutlar — milliy markaz, agentlik, universitet — faoliyati samaradorligini baholaydigan monitoring tizimlarini takomillashtirish;

kadrlar tayyorlashda zamonaviy kompetentsiyalarga asoslangan yagona standartni to’liq shakllantirish;

ilm-fan, ta’lim va mudofaa sanoati o’rtasidagi integratsiyani chuqurlashtirish;

kiber xavfsizlik va axborot xavfsizligi sohasida ixtisoslashgan kadrlar tayyorlashni kengaytirish.

Bu yo’nalishlar — mavjud tizimning zaifligi emas, balki uning tabiiy rivojlanish ehtiyojidan kelib chiqadigan navbatdagi vazifalar sifatida qaralishi to’g’riroq.

Istiqbolda 5 ta strategik yo’nalish ustuvor bo’lib qolmoqda:

intellektual armiya — sun’iy intellekt va raqamli boshqaruv tizimlarining joriy etilishi;

professional kadrlar — yangi universitet modeli orqali bilimli, zamonaviy kompetentsiyalarga ega ofitser va serjantlar korpusini shakllantirish;

texnologik mustaqillik — mudofaa sanoatida yuqori qo’shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish salohiyatini oshirish;

xalqaro hamkorlik — harbiy-texnik aloqalarni va tajriba almashinuvini kengaytirish;

barqaror mudofaa qobiliyati — institutsional islohotlarning sifat

Xulosa o’rnida shuni ta’kidlash joizki, O’zbekistonning harbiy sohadagi 35 yillik taraqqiyot yo’li — shakllanishdan tizimli modernizatsiyagacha, so’ngra yuqori texnologiyali va intellektual armiya sari izchil harakatlanuvchi tabiiy evolyutsion jarayondir. Bu jarayonning ilmiy asosli va barqaror davom etishi uchun ochiq tahliliy bazani kengaytirish, mustaqil ilmiy baholash institutlarining ishtirokini kuchaytirish

hamda xalqaro tajribani tanqidiy o‘zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Kuchli va zamonaviy mudofaa tizimi — faqat harbiy emas, balki ilmiy, texnologik va inson kapitali salohiyatining uyg’un rivojlanishi natijasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикасининг Мудофаа доктринаси (2018 йил 9 январь, ЎРҚ-458-сон қонуни билан тасдиқланган). — lex.uz, nrm.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 31 январдаги ПФ-16-сон Фармони (мудофаа саноати соҳасида давлат бошқарувини такомиллаштириш тўғрисида). — lex.uz.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 2 мартдаги ПҚ-150-сон қарори («Ватан таянчи» ҳаракати тўғрисида). — lex.uz.
4. «Мудофаани бошқариш миллий маркази очилди» (2022 йил 13 январь). — president.uz; gazeta.uz.
5. «Ўзбекистонда Ҳарбий хавфсизлик ва мудофаа университети ташкил этилади» (2025 йил 29 июль). — gazeta.uz; daryo.uz.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 29 июндаги 267-сон ва 2024 йил 15 ноябрдаги ПҚ-393-сон қарорлари (ЧҚБТ тизими). — lex.uz.
7. «Ўзбекистон „Лочин“ учувчисиз учиш аппаратларини ишлаб чиқаришни йўлга қўйди» (2022 йил январь). — gazeta.uz.
8. «Ўзбекистонда Bayraktar учувчисиз учиш аппаратига эга янги бўлинма ташкил этилди» (2026 йил январь). — gazeta.uz.
9. Global Firepower 2026 йиллик ҳарбий қудрат рейтинги (Ўзбекистон — 53-ўрин, 145 давлат ичида; Марказий Осиёда етакчи). — globalfirepower.com.
10. Расмий тарғибот-инфографик материал «Янги Ўзбекистонда ҳарбий соҳани тизимли такомиллаштириш: амалий натижалар истиқболлари» (тақдим этилган манба).

YANGI ISLOHOTLAR DAVRIDA INVESTITSIYA SIYOSATI TRANSFORMATSIYASI

Valiyev Bobur Batirovich
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Iqtisodiy fanlar kafedrasi professori

O‘zbekistonda yangi islohotlar davrida investitsiya siyosatida ham ijobiy tarkibiy o‘zdarishlar amalga oshirildi. 2019-yil 25-dekabrda qabul qilingan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida"gi O‘RQ–598-son Qonun investitsiya qonunchiligini yagona tizimga keltirib, xorijiy va mahalliy investorlarning teng huquqliligini, investitsiyalarning daxlsizligini, milliylashtirishdan himoya qilinishini, investitsiyalardan olingan daromadlarni erkin tasarruf etish huquqini, davlat organlarining noqonuniy aralashuviga yo‘l qo‘yilmasligini hamda xalqaro arbitraj mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatini qonunchilik darajasida mustahkamladi. Mazkur qonun xalqaro investitsiya standartlariga mos zamonaviy huquqiy tizimni shakllantirishda muhim bosqich bo‘ldi.

2023-yil 11-sentabrda qabul qilingan PF–158-son Prezident Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi investitsiya siyosatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Strategiyada 2030-yilgacha iqtisodiyotni barqaror yuqori sur’atlarda rivojlantirish, yalpi ichki mahsulotning yillik o‘sishini kamida 6 foiz darajasida ta’minlash, investitsiyalar hajmini YAIMga nisbatan kamida 30 foizga yetkazish, qiymati 18 milliard AQSH dollaridan ortiq bo‘lgan yuzlab yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirish, sanoatni yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishga yo‘naltirish, yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish, qayta tiklanuvchi energetikaga investitsiyalarni kengaytirish, logistika va transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalarga investitsiyalarni keskin oshirish kabi ustuvor vazifalar belgilandi.

Investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash agentligi, hududiy investitsiya boshqarmalari, loyiha ofislari, "yagona darcha" tamoyili asosidagi xizmat ko‘rsatish markazlari hamda investorlarning murojaatlarini tezkor ko‘rib chiqishga ixtisoslashgan maxsus platformalar faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Mazkur davrda davlat-xususiy sheriklik instituti ham investitsiya siyosatining muhim yo‘nalishiga aylandi. Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risidagi qonunchilik takomillashtirildi va energetika, avtomobil yo‘llari, temir yo‘l transporti, aeroportlar, kommunal xo‘jalik, sog‘liqni saqlash, ta’lim, ichimlik suvi ta’minoti, chiqindilarni qayta ishlash hamda ijtimoiy infratuzilma loyihalarida xususiy investorlarning ishtirok etishi uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Hududiy investitsiya siyosatini kuchaytirish maqsadida erkin iqtisodiy zonalar, kichik sanoat zonalari, texnoparklar, innovatsion markazlar va maxsus sanoat klasterlari faoliyati sezilarli darajada kengaytirildi. Ushbu hududlarda faoliyat yuritayotgan investorlar uchun foyda solig‘i, yer solig‘i, mol-mulk solig‘i, bojxona to‘lovlari va ayrim boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha uzoq muddatli imtiyozlar taqdim etildi.

Shunday qilib, 2017–2025-yillarda amalga oshirilgan keng ko‘lamli huquqiy, institutsional va iqtisodiy islohotlar O‘zbekistonda zamonaviy investitsiya siyosati modelini shakllantirdi. Ushbu model investorlar huquqlarining ishonchli himoyasi, xususiy mulkning daxlsizligi, bozor mexanizmlarining ustuvorligi, davlat boshqaruvining ochiqligi, xalqaro standartlarga mos tartibga solish tizimi, raqamli boshqaruv vositalari hamda strategik rejalashtirish tamoyillariga asoslanmoqda.

Tadqiqot natijalari xorijiy investitsiya mahalliy korxonalarning innovatsion ko‘rsatkichlarini yaxshilashini va bunda raqobat hamda qo’shimcha ta’sirlari muhim kanal bo‘lishini ko‘rsatgan. Ta’sir, ayniqsa, yuqori unumdorlikka ega, kapital sig‘imi yuqori va eksportga yo‘naltirilgan korxonalarda kuchliroq kuzatilgan[2]. Shuningdek, Chen, Jiang, Liang va Pan tomonidan *Journal of Comparative Economics* jurnalida 2022-yilda chop etilgan tadqiqotda xorijiy investitsiyaning Xitoy mahalliy korxonalarining patent faoliyatiga ta’siri o‘rganilgan. Mualliflar xorijiy investitsiya mahalliy korxonalarning innovatsiyalarining miqdori va sifatini, jumladan, radikal innovatsiyalarni oshirishini aniqlagan. Tadqiqotda ushbu ta’sirning muhim mexanizmi sifatida raqobat kuchayishi ko‘rsatilgan[3]. Bu tadqiqotlar investitsiya siyosatining zamonaviy konsepsiyasida xorijiy investitsiyani shunchaki moliyaviy resurs emas, balki innovatsion raqobatni kuchaytiruvchi iqtisodiy institut sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2017 yildan boshlangan investitsiya faoliyatini aks ettiruvchi yangi tendensiyalar mamlakat iqtisodiyotining transformatsiya davridagi eng muhim indikatorlaridan biri bo‘lib xizmat qiladi va u iqtisodiy islohotlarning samaradorligini tahlil qilishda fundamental asos bo‘la oladi.

Ushbu davrda boshlangan keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar, xususan, valyuta bozorining liberallashtirilishi va tashqi savdo to‘siqlarining olib tashlanishi natijasida investitsiyalarning o‘sish sur’ati dastlabki yillarda jadal sur’atlarda o‘sganini ko‘ramiz. Chunki 2017-yildagi 107,1 foizlik ko‘rsatkich 2019-yilga kelib o‘zining eng yuqori cho‘qqisiga, ya’ni 138,1 foizga yetdi, bu esa mamlakatga xorijiy

[2] Yue, W. Foreign direct investment and the innovation performance of local enterprises. *Humanit Soc Sci Commun* **9**, 252 (2022). https://doi.org/10.1057/s41599-022-01274-6

[3] Yongmin Chen, Haiwei Jiang, Yousha Liang, Shiyuan Pan, The impact of foreign direct investment on innovation: Evidence from patent filings and citations in China, Journal of Comparative Economics, Volume 50, Issue 4, 2022, Pages 917-945, ISSN 0147-5967, https://doi.org/10.1016/j.jce.2022.05.005.

kapitalning kirib kelishi uchun "darvoza" ochilgan va davlat investitsiya dasturlari doirasida yirik infratuzilmaviy loyihalar boshlangan bosqich sifatida tavsiflanadi.

Biroq, 2020-yilda butun dunyoni qamrab olgan COVID-19 pandemiyasi global ta’minot zanjirlarining uzilishiga va investitsion faollikning pasayishiga olib keldi. Natijada O‘zbekistonda ham o‘sish sur’ati 100,7 foizgacha sekinlashdi, ammo shuni alohida ta’kidlash joizki, iqtisodiyotning chidamliligi tufayli ko‘rsatkich 100 foizlik chegaradan pastga tushmadi. Bu esa iqtisodiy barqarorlikning muhim belgisidir. 2021-yilda kuzatilgan 105,2 foizlik biroz tiklanishdan so‘ng, 2022-yilda global geosiyosiy vaziyatning murakkablashishi va logistika xarajatlarining keskin oshishi fonida o‘sish sur’ati yana 100,2 foizga tushib, turg‘unlik xavfini yuzaga keltirdi, lekin hukumat tomonidan ko‘rilgan tezkor choralar va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari investitsiya oqimini saqlab qolish imkonini berdi.

1-rasm. O’zbekistonda investitsiyalar o’sish sur’atlari, 2017-2025 yillar

2023-yildan boshlab iqtisodiyotda yangi o‘sish sikli boshlandi, bunda energetika sohasidagi, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo‘yicha yirik loyihalar va sanoatni modernizatsiya qilishga qaratilgan xususiy investitsiyalar asosiy drayver bo‘lib xizmat qildi. Bu esa 2023-yilda 122,1 foiz va 2024-yilda 131,3 foizlik yuqori o‘sish ko‘rsatkichlarida o‘z aksini topdi. 2025-yilga kelib o‘sish sur’atining 110,5 foiz darajasida barqarorlashishi iqtisodiyotning ekstensiv o‘sishdan sifatli va barqaror rivojlanish bosqichiga o‘tayotganini anglatadi, bunda asosiy e’tibor nafaqat kapital hajmini oshirishga, balki uning samaradorligi va yuqori texnologik sohalarga

yo‘naltirilishiga qaratildi. Investitsiyalarning real hajmini 2025-yil o‘zgarmas narxlarida tahlil qilsak, jami investitsiyalar hajmi 2017-yildagi 186,8 trillion so‘mdan 2025-yilga kelib 560 trillion so‘mga, ya’ni qariyb 3 baravarga oshgani iqtisodiyotning ko‘lam jihatidan tubdan kengayganini ko‘rsatadi, bunda xorijiy investitsiyalarning ulushi 44,4 trillion so‘mdan 395 trillion so‘mga yetishi investitsiya modelining to‘liq tashqi kapitalga yo‘naltirilganini tasdiqlaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, 2017–2025-yillar O‘zbekistonda investitsiya siyosatining mazmuni, institutsional asoslari va amalga oshirish mexanizmlari tubdan yangilangan, mamlakat iqtisodiyotining investitsion modelida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab bergan davr bo‘ldi. Mazkur davrda investitsiyalar iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish vositasidan iqtisodiy o‘sish, tarkibiy diversifikatsiya, innovatsion rivojlanish, eksport salohiyatini oshirish va hududlar iqtisodiy faolligini ta’minlovchi strategik omilga aylandi.

YALPI MAJLISDADGI MA’RUZALAR
YANGI O‘ZBEKISTONNING IJTIMOIY QIYOFASI

Tolipov A.A.
Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi boshlig‘i, sotsiologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

XXI asrda jamiyat taraqqiyotini faqat iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlari orqali baholash yetarli emas. Zamonaviy taraqqiyot konsepsiyalarida inson kapitali, ijtimoiy farovonlik, ta’lim sifati, fuqarolik faolligi, ijtimoiy tenglik, huquq va erkinliklarning kafolatlanganligi hamda jamiyatning innovatsion salohiyati davlat rivojining muhim mezonlari sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jamiyatning iqtisodiy va siyosiy tizimlarinigina emas, balki uning ijtimoiy qiyofasini ham o‘zgartirmoqda.

Yangi O‘zbekiston fenomenini aynan shu nuqtayi nazardan anglash muhim. Chunki Yangi O‘zbekiston tushunchasi ma’lum bir siyosiy davr yoki davlat dasturining nomi bo‘libgina qolmay, jamiyatning rivojlanish falsafasini ifodalovchi tushunchaga aylanmoqda. Uning markazida inson, uning qadr-qimmati, huquq va erkinliklari, munosib hayot kechirishi va o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish g‘oyasi turibdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida ham mamlakat taraqqiyotining bosh maqsadi inson manfaatlari, uning huquq va erkinliklari hamda munosib hayotini ta’minlash bilan bog‘lanadi. Mazkur yondashuv ijtimoiy taraqqiyotning markaziga davlat yoki institutlarni emas, balki insonni qo‘yish zarurligini anglatadi.4

2023-yilda yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi ushbu jarayonning muhim huquqiy bosqichi bo‘ldi. Konstitutsiyada O‘zbekistonning ijtimoiy davlat sifatidagi maqomi mustahkamlandi. Insonning hayoti, erkinligi, sha’ni va qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida e’tirof etilishi jamiyatning ijtimoiy qiyofasini belgilovchi fundamental konstitutsiyaviy mezonga aylandi.5

Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasini tavsiflashda, avvalo, “inson qadri” tushunchasining mazmuniy jihatdan yangilanayotganiga e’tibor qaratish lozim. Inson qadrini e’tirof etish faqat deklarativ tamoyil emas, balki davlat siyosati, huquqiy mexanizmlar va ijtimoiy institutlar faoliyatining asosiy mezoniga aylanishi kerak. Shu ma’noda inson qadri — fuqarolarning xavfsizligi, huquq va erkinliklari, sifatli ta’lim va tibbiy xizmatlardan foydalanishi, munosib mehnat qilishi, ijtimoiy himoyaga ega bo‘lishi hamda o‘z kelajagini mustaqil belgilash imkoniyatlarining yaxlit tizimidir.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlari va erkinliklariga oid normalarning sezilarli darajada kengaytirilgani jamiyatning huquqiy qiyofasini ham o‘zgartirishga xizmat qilmoqda. Bunda davlat va fuqaro o‘rtasidagi munosabatlarda inson manfaatlarining ustuvorligi, ijtimoiy davlat tamoyillari va huquqiy kafolatlarning kuchaytirilishi yangi ijtimoiy munosabatlarning konstitutsiyaviy asoslarini yaratmoqda.6

Shu bilan birga, ijtimoiy davlat tushunchasini faqat aholiga nafaqa va moddiy yordam beruvchi davlat sifatida tushunish to‘g‘ri emas. Zamonaviy ijtimoiy davlat insonning davlat yordamiga doimiy ehtiyojmandligini emas, balki uning mustaqil hayot kechirishi uchun zarur

---

Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. — Toshkent, 2023.
O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, II bo‘lim: Inson va fuqaroning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari. — Toshkent, 2023.

imkoniyatlarni yaratishni nazarda tutadi. Ya’ni ijtimoiy siyosatning mohiyati “yordam berish”dan “imkoniyat yaratish”ga, “muammoni bartaraf etish”dan “muammoning kelib chiqish sabablarini kamaytirish”ga tomon siljishi lozim.

Shu jihatdan kambag‘allikni qisqartirish siyosati Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasini belgilovchi muhim yo‘nalishlardan biridir. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, amalga oshirilgan manzilli chora-tadbirlar natijasida kambag‘allik darajasi 11 foizdan 8,9 foizga kamaygan, bir millionga yaqin fuqaro kasb-hunarga o‘qitilib, ish bilan ta’minlanishiga ko‘maklashilgan. Mazkur jarayonni faqat statistik ko‘rsatkich sifatida emas, balki ijtimoiy siyosat paradigmasining o‘zgarishi sifatida baholash zarur.

Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasini belgilovchi ikkinchi muhim omil — inson kapitalining rivojlanishidir. Bugungi global raqobat sharoitida mamlakatning asosiy boyligi tabiiy resurslar bilangina emas, balki bilimli, malakali, kreativ va innovatsion fikrlaydigan insonlar bilan belgilanadi. Shu sababli ta’lim tizimining modernizatsiyasi Yangi O‘zbekiston ijtimoiy transformatsiyasining markaziy yo‘nalishlaridan biridir.

Ta’limning jamiyat hayotidagi ahamiyati uning faqat mutaxassis tayyorlash funksiyasi bilan cheklanmaydi. Ta’lim insonning dunyoqarashini, ijtimoiy mas’uliyatini, huquqiy va siyosiy madaniyatini, tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantiradi. Demak, ta’lim tizimidagi sifat o‘zgarishlari jamiyatning kelajakdagi ijtimoiy qiyofasini ham belgilaydi.7

Yangi O‘zbekiston sharoitida yoshlar masalasi ham alohida strategik ahamiyatga ega. Yoshlar mamlakat aholisining katta qismini tashkil etishi sababli ularning ta’lim olishi, kasb egallashi, bandligi, tadbirkorlik va innovatsion faoliyatga jalb etilishi mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Yoshlarni faqat davlat siyosatining obyekti sifatida emas, balki mamlakat taraqqiyotining faol subyekti sifatida ko‘rish yangi ijtimoiy tafakkurning muhim belgisi hisoblanadi.

Bu jarayonda fuqarolik faolligining ortib borishi ham Yangi O‘zbekiston ijtimoiy qiyofasining muhim ko‘rsatkichidir. Zamonaviy jamiyatda davlatning barcha muammolarni mustaqil ravishda hal qilishi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi rasmiy axborot materiallari: “Ijtimoiy himoya va bandlik”. 2026-yilgi ma’lumotlar.

mumkinligi haqidagi an’anaviy tasavvur tobora o‘z o‘rnini davlat, fuqarolik jamiyati institutlari, mahalla, nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari va fuqarolarning hamkorligiga asoslangan modelga bo‘shatmoqda.

Mahalla institutining rivojlanishi ham shu nuqtayi nazardan alohida ahamiyatga ega. Mahalla nafaqat ma’muriy-hududiy birlik, balki jamiyatdagi ijtimoiy birdamlik, o‘zaro yordam, ijtimoiy mas’uliyat va jamoaviy muammolarni hal qilishning tarixiy instituti sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy sharoitda mahalla faoliyatining davlat boshqaruvi bilan uyg‘unlashuvi uning ijtimoiy funksiyalarini yanada kuchaytirishi mumkin.

Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasida gender munosabatlarining o‘zgarishi ham muhim o‘rin tutadi. Xotin-qizlarning ta’lim olishi, mehnat bozorida faol ishtirok etishi, tadbirkorlik bilan shug‘ullanishi va davlat boshqaruvida vakilligining ortishi jamiyatning ijtimoiy strukturasiga ta’sir ko‘rsatmoqda. Rasmiy ma’lumotlarda 2025-yilda oliy ta’limga qabul qilingan talabalarning 49 foizini qizlar tashkil etgani, xotin-qizlarning davlat boshqaruvidagi ulushi 35 foizga yetgani qayd etilgan. Bu ko‘rsatkichlar gender tengligi masalasining faqat huquqiy emas, balki amaliy ijtimoiy jarayonga aylanayotganini ko‘rsatadi.

Biroq jamiyatning ijtimoiy qiyofasini faqat ijobiy statistik ko‘rsatkichlar bilan baholash ilmiy jihatdan yetarli emas. Har qanday transformatsion jarayonda qarama-qarshiliklar mavjud bo‘ladi. Hududlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlar, ta’lim sifati bilan bog‘liq muammolar, yoshlar bandligi, mehnat migratsiyasi, uy-joy masalasi, ekologik xavflar, raqamli tengsizlik va ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshirish zarurati hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Ayniqsa, raqamli transformatsiya sharoitida jamiyatning yangi ijtimoiy qiyofasi bilan bog‘liq masalalar yanada murakkablashmoqda. Raqamli texnologiyalar davlat xizmatlaridan foydalanishni soddalashtirishi, ta’lim va axborot olish imkoniyatlarini kengaytirishi bilan birga, raqamli tengsizlik, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va mediasavodxonlik kabi yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli raqamlashtirishni faqat texnologik jarayon emas, balki ijtimoiy transformatsiyaning muhim omili sifatida baholash zarur.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi ushbu jarayonlarning uzoq muddatli institutsional asoslarini belgilashga qaratilgan. Strategiyada barqaror iqtisodiy o‘sish, ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya,

ekologik barqarorlik, adolatli va zamonaviy davlat boshqaruvi hamda xavfsizlik kabi yo‘nalishlarning o‘zaro bog‘liqligi nazarda tutilgan. Bu esa Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi birgina soha doirasida emas, balki iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy va ma’naviy omillarning o‘zaro ta’siri asosida shakllanishini anglatadi.

Shuningdek, Yangi O‘zbekiston ijtimoiy qiyofasining muhim belgisi sifatida davlat va jamiyat munosabatlarida kommunikativ modelning kuchayib borayotganini ko‘rsatish mumkin. Fuqarolarning murojaatlari, jamoatchilik muhokamalari, ochiq ma’lumotlar, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar orqali davlat organlari bilan jamiyat o‘rtasidagi aloqa kanallari kengaymoqda. Biroq mazkur jarayonning haqiqiy samarasi nafaqat axborot almashinuvi, balki fuqarolar fikrining davlat qarorlarida qay darajada hisobga olinishi bilan o‘lchanishi lozim.8

Ijtimoiy falsafa nuqtayi nazaridan qaraganda, Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi uchta asosiy transformatsiya bilan tavsiflanishi mumkin. Birinchidan, “davlat — jamiyat” munosabatlarida inson manfaatlarining ustuvorligi kuchaymoqda. Ikkinchidan, ijtimoiy siyosatning passiv yordam modelidan faol imkoniyat yaratish modeliga o‘tish jarayoni kuzatilmoqda. Uchinchidan, jamiyat a’zolarining davlat va jamoat hayotidagi ishtirokini kuchaytirishga qaratilgan institutsional mexanizmlar rivojlanmoqda.

Shu bilan birga, Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasini shakllantirish jarayoni hali yakunlangan hodisa emas. U doimiy rivojlanadigan, ichki ziddiyatlar va yangi chaqiriqlar ta’sirida takomillashadigan ijtimoiy jarayondir. Shuning uchun “Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi”ni tayyor va o‘zgarmas model sifatida emas, balki inson, jamiyat va davlat o‘rtasidagi munosabatlarning yangi mazmunini shakllantirayotgan transformatsion jarayon sifatida tushunish ilmiy jihatdan to‘g‘riroqdir.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi mamlakatda amalga oshirilayotgan siyosiy, huquqiy, iqtisodiy va ma’naviy-ma’rifiy islohotlarning bevosita ijtimoiy natijasi sifatida shakllanmoqda. Uning asosiy belgilarini inson qadri va huquqlarining ustuvorligi, ijtimoiy davlat tamoyillarining mustahkamlanishi, kambag‘allikni qisqartirish, inson kapitalini rivojlantirish, ta’lim va sog‘liqni saqlash imkoniyatlarini kengaytirish, yoshlar va xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi rasmiy axborot materiallari. Ijtimoiy himoya va bandlik yo‘nalishidagi 2026-yil ma’lumotlari.

hamda raqamli transformatsiyani jadallashtirish kabi yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin. Biroq Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi faqat erishilgan natijalar bilan emas, balki mavjud muammolarni ochiq tan olish va ularni ilmiy asoslangan mexanizmlar orqali hal qilish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Ijtimoiy taraqqiyotning haqiqiy mezoni davlat dasturlarining soni emas, balki ularning oddiy fuqaro hayotida qanday real o‘zgarishlar yaratishi bilan o‘lchanadi.9

Shu ma’noda Yangi O‘zbekistonning istiqboldagi ijtimoiy modeli bilimli, huquqiy madaniyatga ega, ijtimoiy mas’uliyatli, raqamli kompetensiyalarga ega, tashabbuskor va faol fuqaroga tayanishi lozim. Davlat siyosatining vazifasi esa bunday shaxsning rivojlanishi uchun teng imkoniyatlar, adolatli ijtimoiy muhit va samarali institutlarni yaratishdan iborat.

Demak, Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi — bu shunchaki jamiyatdagi tashqi o‘zgarishlar yig‘indisi emas. U insonning davlat va jamiyatdagi o‘rni, uning huquq va imkoniyatlari, ijtimoiy mas’uliyati, ta’lim va bilimga munosabati, fuqarolik faolligi hamda kelajak haqidagi tasavvurlarining o‘zgarishi bilan bog‘liq murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisadir. Uning muvaffaqiyati esa eng avvalo inson manfaatlarini amaliy hayotda ta’minlash, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va har bir fuqaroning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun real imkoniyat yaratish darajasi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. — Toshkent: O‘zbekiston, 2017.

3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. — Toshkent, 2023.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son Farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son Farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi PF-6079-son Farmoni. “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

7. Vaxabov A.V., Zaxidova Sh.Sh., Xajibakiyev Sh.X. va boshqalar. Ijtimoiy siyosat. — Toshkent: Mumtoz so‘z, 2019.

8. Abduraxmanova G.Q., Abduramanov X.X. Ijtimoiy sohalar va inson taraqqiyoti. — Toshkent, 2018.

9. To‘ychiyeva S., Norbekov A. Ijtimoiy siyosat. — Toshkent, 2010.

10. Shayusupova N.T., Arabov N.U., Nasimov D.A. Ijtimoiy siyosat va ijtimoiy himoya. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2014.

11. Sen A. Development as Freedom. — New York: Oxford University Press, 1999.

12. Castells M. The Rise of the Network Society. — 2nd ed. — Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.

13. Giddens A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. — Cambridge: Polity Press, 1984.

14. World Bank. The World Bank in Uzbekistan: Social and Economic Development Reports. — Washington, D.C.

15. United Nations Development Programme. Human Development Report. — New York: UNDP.

MILLATLARARO TOTUVLIK SIYOSATI– TURLI MILLAT VA ELAT VAKILLARI O‘RTASIDA DO‘STLIK VA BAG‘RIKENGLIK GAROVI

Mirzayev Gulom Rizoqulovich,
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti kafedra boshlig‘i o‘rinbosari, tarix fanlari doktori, dotsent,

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta’kidlashicha, “bizning qadimiy va sahovatli zaminimizda ko‘p asrlar davomida turli millat va elat, madaniyat va din vakillari tinch-totuv yashab kelgan. Mehmondo‘stlik, ezgulik, qalb sahovati va tom ma’nodagi bag‘rikenglik bizning xalqimizga doimo xos bo‘lgan va uning mentaliteti asosini tashkil etadi. ... Yurtimizda hukm surayotgan do‘stlik va birdamlik muhiti – tinchlik va barqarorlik, amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini oshirish, O‘zbekistonning xalqaro maydondagi obro‘-e’tiborini yanada yuksaltirishning eng muhim omilidir”[1., 295-296.].

Mamlakatimizda milliy o‘zlikni saqlab qolish, etnik qadriyatlarni rivojlantirish bilan bog‘liq jarayonlarga, yaqin o‘tmishdagidan farqli ravishda millatchilikning o‘sishi deb emas, balki tabiiy-tarixiy jarayon sifatida qaralmoqda va tegishli institutsional asoslar yaratilmoqda. Xususan, etnomadaniy ehtiyojlarini to‘laqonli qondirish, milliy urf-odatlar va an’analar rivojlanishiga har tomonlama shart-sharoit yaratish maqsadida Respublikadagi turli millatlarga mansub milliy-madaniy markazlar faoliyatiga keng yo‘l ochib berilganini qayd etish lozim.

Muhtaram yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev haqli ravishda ta’kidlaganlaridek, “***Hech kimga sir emas, hozirgi vaqtda dunyoning turli mintaqalarida o‘zaro shafqatsiz raqobat, millatlararo va dinlararo ziddiyatlar, separatizm, millatchilik, radikalizm kabi tahdidlar tobora kuchayib bormoqda. Ana shunday tahlikali vaziyatda mamlakatimizda yashayotgan turli millat va dinga mansub insonlar o‘rtasida do‘stlik va hamjihatlikni mustahkamlash, go‘zal diyorimizda barqaror va bardavom taraqqiyotni ta’minlash, xalqimizning bunyodkorlik salohiyatini, uning ertangi kunga bo‘lgan ishonchini oshirish barchamizning, avvalo, rahbar va mutasaddilarning nafaqat vazifasi, balki muqaddas insoniy burchidir”***[10]**.**

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan millatlararo totuvlik siyosatidan ko‘zlangan maqsad – turli millat va elat vakillari o‘rtasida do‘stlik va bag‘rikenglik muhitini yanada mustahkamlash, yoshlarni Vatanga muhabbat va sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash hamda xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalarini rivojlantirishdan iborat. Shu o‘rinda aytish joizki, *millatlararo totuvlik bu – umumbashariy qadriyat bo‘lib, turli xil xalqlar birgalikda istiqomat qiladigan mintaqa va davlatlar milliy taraqqiyotini belgilaydi, tinchlik va barqarorlikning kafolati bo‘lib xizmat qiladi [3., 103/].*

E’tiborli jihati, 2017 yilda mustaqil O‘zbekiston tarixida ilk bora mamlakatimizga BMT Inson huquqlari bo‘yicha kengashining din va e’tiqod erkinligi bo‘yicha maxsus ma’ruzachisi Ahmad Shahid tashrif buyurdi. Uning tavsiyalari asosida 2018 yil 4 may kuni O‘zbekiston

[10] https://oyina.uz/kiril/posts/7795#:~:text=%D0%B1%D0%B0%D1%80 (Мурожаат этилган сана: 3.07.2022.).

Respublikasi Oliy Majlisi din va e’tiqod erkinligini ta’minlash bo‘yicha “Yo‘l xaritasi” tasdiqlanib ijrosi yo‘lga qo‘yildi.

Xalqaro hamjamiyat mamlakatimizning millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash borasidagi faoliyatini yuqori baholadi va O‘zbekiston tajribasiga katta qiziqish bilan qaradi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2017 yil 19 sentyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida bag‘rikenglik va o‘zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta’minlash, e’tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo‘l qo‘ymaslikka ko‘maklashishga qaratilgan “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” deb nomlangan maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish taklif etilishi hamda ushbu hujjatning 2018 yil 12 dekabrda qabul qilinishi bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Mazkur sohada olib borilgan islohotlar doirasida erishilgan muhim natijalardan biri sifatida 2018 yilda AQSH Davlat departamenti O‘zbekistonni diniy erkinlik borasida “alohida tashvish uyg‘otuvchi mamlakatlar” ro‘yxatidan chiqarganini ko‘rsatish mumkin.

2020 yil 13 oktyabr kuni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi sessiyasida bo‘lib o‘tgan saylovlarda O‘zbekiston milliy davlatchiligimiz tarixida ilk bor Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo‘yicha kengashi a’zoligiga uch yil muddatga – 2021-2023 yillarga saylandi. Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a’zo bo‘lgan 193 davlatdan 169 tasi ovoz berganligi mamlakatimizda vijdon erkinligini ta’minlashda erishilgan ulkan tajribaga ko‘rsatilgan yuksak ehtiromdir.

Ta’kidlash joizki, ushbu saylovda eng ko‘p ovoz berilgan davlat O‘zbekiston bo‘lganligi, yurtimizda millati va dinidan qat’i nazar, inson huquqlarini ta’minlashga qaratilgan, shu jumladan, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik sohasida olib borilayotgan siyosatning yuksak e’tirofidir.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan oqilona milliy siyosat natijasida tele-radio ko‘rsatuv va eshittirishlar 12 tilda efirga uzatilmoqda, gazeta va jurnallar 14 tilda chop etilmoqda hamda mamlakatimizdagi 10 000 tadan ortiq umumta’lim maktabining 2037 tasida ta’lim 7 tilda, ya’ni

qoraqalpoq, rus, tojik, turkman, qirg‘iz va qozoq tillarida olib borilmoqda. Bundan tashqari, mamlakatimizdagi arman, grek, gruzin, koreys, polyak, rus, tatar, xitoy, yahudiy va boshqa milliy madaniy markazlarda tashkil etilgan “Yakshanba maktablari”da yoshlarga o‘z ona tili, urf-odatlari va an’analari, madaniyati va san’atidan saboq beriladi [4.].

Mamlakatda umuminsoniy qadriyatlarini shakllantirish xususida Konstitutsiya, qonun ustuvorligi, demokratiya, inson huquqlari va erkinliklariga sodiqlik asosiy qadriyat sifatida belgilanadi. Fuqarolarda umumiy mas’uliyat va fidoyilik tuyg‘usini rivojlantirishi natijasida umumfuqarolik qadriyatlari shakllantirilishiga keng imkoniyat yaratildi. Kishilarning irqi, millati, tili, dini, jinsi yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat’i nazar, hammaga teng munosabatda bo‘lishga e’tibor qaratilishi [5., 13/], jamiyatda bag‘rikengliklik tuyg‘ularining kamol topishini ta’minladi.

Mustaqillik yillarida mamlakat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shgan har bir millat vakili munosib taqdirilanib kelmoqda. Jumladan, milliy madaniy markazlarning 500 dan ortiq faoli davlat mukofotlariga sazovor bo‘ldi, orden va medallar bilan taqdirlandi, jumladan, 14 nafariga “O‘zbekiston Qahramoni” yuksak unvoni berildi [4.].

O‘zbekiston Respublikasining Yangilangan Konstitutsiyasida qayd etilganidek, “O‘zbekiston Respublikasi o‘z hududida istiqomat qilayotgan barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlari va an’analari hurmat qilinishini ta’minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi” [5., 13.].

“O‘zbekiston–2030” strategiyasining (2026 yil 16 fevraldagi PF№21) beshta ustuvor yo‘nalishidan “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish” (5) yo‘nalishida belgilab berilgan Yangi O‘zbekiston tashqi siyosatini xalq va davlatning manfaatlaridan kelib chiqqan holda izchil amalga oshirish (95-maqsad), Jamiyatda millatlararo totuvlik muhitini mustahkamlash va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalarini rivojlantirish (100-maqsad)ga alohida e’tibor qaratadi [6.].

Asosiy qonunimiz va qonun hujjatlarida belgilangan qoidalarni hayotga keng tatbiq etish, millatlararo munosabatlar sohasida Yangi

O‘zbekiston davlat siyosatini ro‘yobga chiqarish maqsadida samarali tizim yo‘lga qo‘yildi.

Jumladan, 2024 yilda o‘tgan saylovlar natijasida saylangan Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari viloyat, Toshkent shahar va tuman (shahar)lar Kengashlari deputatlarining 11,2 foizini mamlakatimizda yashayotgan boshqa millat vakillari tashkil qiladi. Ulardan 175 nafari tojik, 111 nafari qozoq, 33 nafari turkman, 29 nafari rus, 21 nafari qirg‘iz va boshqa millatga mansub 4.].

Mamlakatimiz tarixida ilk bor aralash saylov tizimi — majoritar va proporsional saylov tizimi asosida saylangan Qonunchilik palatasi deputatlarining 12,7 foizi - 5 nafari rus, 3 nafardan qozoq va tojik, 2 nafari koreys, 1 nafardan turkman va qirg‘iz millatiga mansubligi yurtimizda yashayotgan turli millat vakillari Yangi O‘zbekistonning bunyodkorlari ekanligidan dalolat beradi[4.].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 19 martdagi “Umummilliy totuvlik va xorijdagi vatandoshlar bilan aloqalarni mustahkamlashni yangi bosqichga olib chiqishga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-52 son Farmoni[7.] hamda mazkur farmon ijrosini ta’minlash maqsadida “O‘zbekiston Respublikasi Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo‘yicha qo‘mitasi faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-115-son Qarori[8.] chiqqanligi O‘zbekistonda umummilliy totuvlikni ta’minlash va xorijdagi vatandoshlar bilan aloqalarni mustahkamlashni yangi bosqichga olib chiqishda muhim hujjat sanaladi.

Darhaqiqat, sohani tubdan isloh qilish to‘g‘risidagi Farmon asosida O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi huzuridagi Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do‘stlik aloqalari qo‘mitasi negizida O‘zbekiston Respublikasi Millatlararo munosabatlar va xorijdagi vatandoshlar masalalari bo‘yicha qo‘mitasi tashkil etildi[9.].

Qo‘mitaning millatlararo munosabatlar hamda xorijdagi vatandoshlar masalalari sohasida davlat siyosatini amalga oshiruvchi, davlat organlari va tashkilotlarning ushbu yo‘nalishdagi faoliyatini muvofiqlashtiruvchi

vakolatli respublika ijro etuvchi hokimiyat organi cifatida statusi oshirilib, vakolat va imkoniyatlari kengtirtirildi. Bu esa, o‘z navbatida, Yangi O‘zbekistonda millatlararo totuvlikni ta’minlashning muhim omili sanalgan umummilliy birdamlik tuyg‘ularini shakllantirishda yangi davrni boshlab berdi.

Bir so‘z bilan aytganda, mamlakatimizda millatlararo totuvlik siyosatini mustahkamlash maqsadi yo‘lida istiqomat qilayotgan millatlar uchun turli sohalarda faoliyat ko‘rsatishlari, teng huquqli erkin fuqaro sifatida bir butun holda yashashlari uchun davlatimiz tomonidan barcha sharoitlar yaratilganligining guvohi bo‘lamiz! Shu bois, mamlakatimizda turli millatga mansub yurtdoshlarimiz O‘zbekiston ularning Vatani ekanini tobora teranroq anglab yetmoqdalar, milliy madaniyatlarining gullab-yashnashini butun O‘zbekiston taraqqiyotining bir qismi sifatida qabul qilmoqdalar va islohotlarning amalga oshirilishiga o‘z hissalarini qo‘shishga intilmoqdalar.

Muxtasar qilib aytganda, Yagona va ko‘pmillatli xonadonimiz – jonajon O‘zbekistonimiz oldida barchamizning farzandlik burchimiz borligi ma’lum. Muqaddas o‘zbek diyorida yashovchi har bir kishi o‘zining ana shu burchini qalb qo‘ri, aql-idroki va iste’dodi bilan ado etishi ham qarz, ham farzdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.. Мирзиёев Ш. М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017. – Б. 295-296.

2. https://oyina.uz/kiril/posts/7795#:~:text=%D0%B1%D0%B0%D1%80 (Мурожаат этилган сана: 3.07.2022.).

3. Қабилов Ш.Р. Маънавий оламни асраш қайғуси. Президент Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. «O‘qituvchi», 2011. 101-б.

4. Ўзбекистон Республикаси Миллатлараро муносабатлар ва хориждаги ватандошлар масалалари бўйича Қўмитаси жорий архиви материаллари.

5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023. – B.13.
6. “Ўзбекистон–2030” стратегияси (2026 йил 16 феврал). // Халқ сўзи, 2026 йил 17 феврал.
7. Янги Ўзбекистон газетаси, 2025 йил 21 март.
8. https://lex.uz/uz/docs/-7438958 (Мурожаат этилган сана: 09.07.2025.).
9. Янги Ўзбекистон газетаси, 2025 йил 21 март.

MILLIY MUSTAQILLIK – YANGI O‘ZBEKISTONNING MUSTAHKAM ASOSIDIR

Saitxodjayev Xusan Bekjanovich
Harbiy xavfsizlik va mudofaa universitetining
Quruqlikdagi qo‘shinlar instituti
Milliy iftixor va harbiy vatanparvarlik
kafedrasi professori, falsafa fanlari nomzodi, dotsent.

Ma’lumki, har yili O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Davlat mustaqilligi bayramiga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida qarori e’lon qilinadi. Bu yil ham O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligini keng nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 01.04.2026 yildagi PQ-120-son qarori qabul qilindi. Qaror bilan **“Yagona Vatan, yagona xalq bo‘lib, yangi hayot va kelajak yaratamiz!”**[1] degan bosh g‘oyani o‘zida mujassam etgan g‘oyaviy-badiiy konsepsiya va dastur tasdiqlandi.

Ushbu qarorda O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligini munosib va tantanali nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish hamda uni yuqori saviyada o‘tkazish doirasida o‘tgan yillar davomida erishilgan yutuq va natijalarni, mamlakatimizning qudrati va salohiyati, xalqaro maydondagi obro‘-e’tibori tobora yuksalib borayotganini, amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyati va ahamiyatini aholining keng

qatlamlariga yanada chuqurroq yetkazish hamda xalqaro jamoatchilikka keng targ‘ib qilishga alohida e’tibor qaratilishi lozimligi ta’kidlangan.

Bugungi ilmiy-amaliy anjuman ham ana shu qarorlarda belgilangan vazifalarning amalda izchil ro‘yobga chiqarilayotganining yaqqol ifodasidir. Zero, bunday ilmiy anjumanlar mustaqilligimiz g‘oyalari, mamlakatimiz taraqqiyoti, amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyati hamda ularning ahamiyatini keng jamoatchilikka yetkazishda muhim ma’rifiy va ilmiy muloqot maydoni bo‘lib xizmat qiladi.

Xo‘sh, mustaqillik nima? “Mustaqillik” degan so‘z atigi o‘n bir harfdan iborat. Biroq uning mazmun-mohiyati shunchalik kengki, uni bir necha jumla yoki bir necha sahifa bilan to‘liq ifodalash mushkul.

“Mustaqillik” tushunchasi turli ilmiy manbalarda uning siyosiy, huquqiy va falsafiy jihatlarini qamrab olgan holda talqin etiladi. Jumladan, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da mustaqillik “Mustaqil holat; bog‘liq, qaram bo‘lmagan holat; davlatning ichki va tashqi ishlarini boshqa davlatga qaram bo‘lmagan holda amalga oshirishi”[2] sifatida izohlanadi. “Jahon falsafasi qomusi”da esa mazkur tushuncha “Insonning erkin va ozod ravishda, o‘z ixtiyori bilan boshqalarga bo‘ysunmasdan faoliyat yuritishi, shuningdek, millat, davlat va jamiyat hayoti hamda taraqqiyotining ustuvor maqsad va vazifalarini mustaqil ravishda belgilab, amalga oshirishini anglatuvchi tushuncha”[3.846] sifatida ta’riflanadi.

Mazkur ta’riflar mustaqillikning asosiy mazmun-mohiyatini to‘liq aks ettirsa-da, uning huquqiy tabiatiga alohida e’tibor qaratish muhimdir. Shu nuqtai nazardan, biziningcha, “Mustaqillik – bu huquq”dir. Chunki mustaqillik, eng avvalo, davlat, millat va xalqning o‘z taqdirini mustaqil belgilash, ichki va tashqi siyosatini erkin yuritish, milliy manfaatlarini himoya qilish hamda taraqqiyot yo‘lini mustaqil tanlash huquqini ifodalaydi. Agar ushbu huquq mavjud bo‘lmasa, mustaqillikning siyosiy, iqtisodiy va ma’naviy mazmuni to‘liq ro‘yobga chiqmaydi. Demak, mustaqillik nafaqat siyosiy holat yoki falsafiy kategoriya, balki davlat suverenitetining huquqiy asosini tashkil etuvchi fundamental huquqiy qadriyat ham hisoblanadi.

Mustaqillik bizga o‘z taqdirimizni o‘zimiz belgilash huquqini berdi. U bizga erkin fikrlash, o‘z ona tilimizda so‘zlash, milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylash, ta’lim olish, mehnat qilish, tadbirkorlik bilan shug‘ullanish, e’tiqod erkinligi va qonun bilan kafolatlangan boshqa ko‘plab huquq hamda erkinliklarni taqdim etdi. Bugungi shu yerda erkin yig‘ilib, mustaqilligimiz haqida fikr almashayotganimiz, o‘z qarashlarimizni ochiq va erkin bayon etayotganimiz ham mustaqillikning buyuk samarasidir. Agar yurtimiz mustaqillikka erishmaganida, ehtimol, bugun biz mustaqillikning qadri, uning hayotimizdagi o‘rni va ahamiyati haqida shunday erkin mulohaza yuritish imkoniyatiga ega bo‘lmas edik. Shuning uchun ham mustaqillik nafaqat davlatimizning siyosiy maqomi, balki har birimizning erkin fikrlashi, o‘z munosabatini erkin bildirishi va kelajakni mustaqil ravishda barpo etishi uchun mustahkam huquqiy va ma’naviy zamin yaratgan buyuk ne’matdir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasida “O‘zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo‘lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat”[4], deb belgilab qo‘yilgan. Bu mustaqillikning eng asosiy huquqiy asosi ekanligidan dalolatdir.

Mustaqillik quyidagi muhim jihatlarda namoyon bo‘ladi: siyosiy mustaqillik; iqtisodiy mustaqillik; huquqiy mustaqillik; ma’naviy mustaqillik; madaniy mustaqillik; axborot xavfsizligi; milliy xavfsizlik. Mazkur yo‘nalishlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, davlat barqarorligi va taraqqiyotini ta’minlaydi.

“Mustaqillik” tushunchasining mazmun-mohiyatini to‘laqonli anglash uchun, avvalo, *“milliy mustaqillik”* tushunchasining ma’no-mazmunini, uning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini chuqur anglash lozim. Mustaqillik umumiy siyosiy-huquqiy kategoriya sifatida davlatning suverenligi va mustaqil taraqqiyotini anglatsa, milliy mustaqillik xalqning milliy o‘zligini anglashi, milliy qadriyatlari, tili, madaniyati, tarixi va ma’naviy merosini saqlash hamda rivojlantirishga asoslangan keng qamrovli ijtimoiy-falsafiy hodisa hisoblanadi. Shu ma’noda milliy mustaqillik mustaqillikning eng muhim va mazmunan boy ko‘rinishlaridan

biri hisoblanadi. Demak, milliy mustaqillikni anglamasdan turib, mustaqillikning haqiqiy mazmun-mohiyatini to‘liq anglash mushkul.

Mustaqil davlat barqaror rivojlanishi uchun bir qator fundamental tamoyillarga tayanadi: Ularning eng muhimlari quyidagilardan iborat.

Birinchidan, davlat suvereniteti. Suverenitet mamlakatning ichki va tashqi siyosatini mustaqil belgilash, milliy manfaatlarini himoya qilish hamda xalqaro munosabatlarda teng huquqli subyekt sifatida ishtirok etishini ta’minlaydi. *Ikkinchidan*, qonun ustuvorligi. Huquqiy davlatning asosiy belgisi barcha davlat organlari va fuqarolarning Konstitutsiya hamda qonunlarga so‘zsiz amal qilishi hisoblanadi. Qonun ustuvorligi ta’minlangan jamiyatdagina adolat, tenglik va inson huquqlari to‘liq kafolatlanadi. *Uchinchidan*, inson qadrini yuksaltirish. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida inson manfaatlari davlat siyosatining markaziga qo‘yilgan. Bu esa mustaqillikning ijtimoiy mazmunini yanada boyitadi. *To‘rtinchidan*, milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg‘unligi. Mustaqil davlat o‘z milliy an’analariga tayangan holda jahon sivilizatsiyasi yutuqlarini ham qabul qiladi. Bu jarayon milliy taraqqiyotning barqarorligini ta’minlaydi. *Beshinchidan,* ochiqlik va xalqaro hamkorlik. Zamonaviy dunyoda hech bir davlat tashqi aloqalarsiz rivojlana olmaydi. Shu sababli mustaqillik tashqi dunyodan uzilish emas, balki milliy manfaatlar asosida teng huquqli hamkorlikni anglatadi.

Milliy mustaqillikning tarixiy ahamiyati shundan iboratki, eng avvalo: milliy davlatchilik tiklandi, davlat ramzlari qabul qilindi, milliy armiya tashkil etildi, milliy valyuta joriy qilindi, Konstitutsiya qabul qilindi, bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni boshlandi, tashqi siyosatda mustaqil yo‘l belgilandi. Shu bilan birga, xalqning milliy qadriyatlari, urf-odatlari, diniy bag‘rikenglik va ma’naviy merosi qayta tiklandi. Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Bahouddin Naqshband, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Amir Temur kabi buyuk ajdodlarimizning boy ilmiy va ma’naviy merosi chuqur o‘rganila boshlandi. Mustaqillik tufayli milliy o‘zlikni anglash jarayoni yanada kuchaydi. Yosh avlodda Vatanga muhabbat, milliy g‘urur va fidoyilik tuyg‘ulari shakllantirildi.

“Yangi O‘zbekiston” g‘oyasi 2016 yildan boshlab mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichini ifoda etuvchi konsepsiya sifatida shakllana boshladi. U 2017–2021 yillarga mo‘ljallangan Harakatlar strategiyasi orqali amaliy mazmun kasb etdi va 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi qabul qilinishi bilan davlat taraqqiyotining ustuvor g‘oyasi sifatida mustahkamlandi. Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida milliy mustaqillikning o‘rni sezilarli darajada ortib bormoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda “*Inson qadri uchun”* degan ezgu tamoyil asosida Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Yangi O‘zbekiston g‘oyasining markazida inson manfaatlari, adolatli jamiyat, kuchli iqtisodiyot va ochiq davlat boshqaruvi turibdi. Bu islohotlarning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat: davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish; sud-huquq tizimini takomillashtirish; korrupsiyaga qarshi kurash; raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish; ta’lim tizimini isloh qilish; ilm-fan va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash; xususiy mulk daxlsizligini ta’minlash; tadbirkorlikni rivojlantirish; kambag‘allikni qisqartirish. Bu jarayonlar mustaqillikning mazmunini yanada boyitib, uning amaliy ahamiyatini kuchaytirmoqda.

Konstitutsiya va qonun ustuvorligi – mustaqillik kafolati. Huquqiy davlat qurish mustaqillikning eng muhim vazifalaridan hisoblanadi. 2023 yilda umumxalq referendumi asosida qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya inson qadri, ijtimoiy davlat tamoyili va inson huquqlarini yanada mustahkamladi. Konstitutsiyada: inson huquqlari oliy qadriyat sifatida belgilandi; ijtimoiy davlat prinsiplari kuchaytirildi; ta’lim va tibbiyot sohalari kafolatlari kengaytirildi; xususiy mulk himoyasi mustahkamlandi; fuqarolarning ijtimoiy huquqlari kengaytirildi. Bu islohotlar mustaqillikning huquqiy poydevorini yanada mustahkamlamoqda.

Milliy qadriyatlar va ma’naviyat – mustaqillik poydevori. Har qanday davlatning taraqqiyoti, eng avvalo, uning ma’naviyati bilan belgilanadi. Mustaqillik yillarida: milliy an’analar qayta tiklandi, davlat tilining nufuzi oshdi, milliy bayramlar keng nishonlanmoqda, tarixiy

obidalar qayta ta’mirlandi, diniy erkinlik ta’minlandi, ma’naviy-ma’rifiy ishlar yangi bosqichga ko‘tarildi. Yoshlarda Vatanga muhabbat, milliy g‘urur, fuqarolik mas’uliyati, bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik tuyg‘ularini shakllantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: “Yangi O‘zbekistonni faqat bilimli, vatanparvar va yuksak ma’naviyatli yoshlar bilan birgalikda barpo etamiz”,[5] deb bejizga ta’kidlamaydi. Bu g‘oya mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning ma’naviy asosini tashkil etadi.

Milliy xavfsizlik va mustaqillik. Zamonaviy dunyoda davlat mustaqilligini saqlash faqat qurolli kuchlar bilan emas, balki iqtisodiy barqarorlik, axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik, ma’naviy immunitet va aholi birdamligi bilan ham ta’minlanadi. Shu nuqtai nazardan: milliy armiyani modernizatsiya qilish; axborot makonini himoya qilish; ekstremizm va terrorizmga qarshi kurash; millatlararo totuvlikni saqlash; diniy bag‘rikenglikni ta’minlash; mamlakat xavfsizligining muhim yo‘nalishlari hisoblanadi.

Xalqaro maydonda O‘zbekistonning nufuzi. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston jahon hamjamiyatining teng huquqli a’zosiga aylandi. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi 100 dan ortiq xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar hamda moliyaviy institutlar bilan samarali hamkorlik qilib kelmoqda. 159 ta davlati bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatgan bo‘lib, mamlakatning ochiq, pragmatik va o‘zaro manfaatli tashqi siyosati natijasida xalqaro maydondagi nufuzi va hamkorlik geografiyasi izchil kengayib bormoqda. O‘zbekistonning ochiq va pragmatik tashqi siyosati mamlakatimiz nufuzini yanada oshirmoqda.

Xulosa. Milliy mustaqillik – xalqimizning eng buyuk tarixiy yutug‘i, milliy taraqqiyotning mustahkam poydevori va Yangi O‘zbekistonni barpo etishning bosh omilidir. Mustaqillik tufayli mamlakatimizda demokratik davlatchilik tizimi shakllandi, iqtisodiyot barqaror rivojlanmoqda, inson huquqlari kafolatlanmoqda, milliy qadriyatlar tiklandi va xalqaro maydonda O‘zbekistonning obro‘-e’tibori yuksaldi.

Bugungi kunda har bir fuqaroning muqaddas burchi – mustaqillikni asrab-avaylash, uning qadriga yetish, Vatan ravnaqıı uchun halol mehnat

qilish va Yangi O‘zbekiston taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishdan iborat. Mustaqillik – bu faqat bayram emas, balki ulkan mas’uliyat, yuksak ishonch va har bir fuqaroning Vatan oldidagi muqaddas burchidir. Uni asrash, mustahkamlash va kelgusi avlodlarga yanada qudratli davlatni meros qilib qoldirish barchamizning umumiy vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligini keng nishonlashga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 01.04.2026 yildagi 120-sonli qarori.

2. https://izoh.uz/word/mustaqillik. O‘zbek tilining izohli lug‘ati.

3. Nazarov Q. Jahon falsafasi qomusi. –T.: 2023. B. 846.

4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent.: 2023 1-modda.

5. https://lex.uz/uz/docs/5219940/ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2020 yil 29 dekabr.

O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIY SHERIKLIK MUNOSABATLARI EVOLYUTSIYASI

Nishanbayeva E.Z.
O‘zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti dotsenti,
tarix fanlari doktori (DSc)

So‘nggi ellik yillik davr davomida turli mamlakatlarda aholi hayotini yaxshilashga qaratilgan harakatlar tarixiga nazar solsak, ularning barchasida ham fuqarolik jamiyatini mamlakatni isloh qilish ishlariga jalb qilish masalasida bir xil yondashuv bo‘lmagan. Ayrim davlatlar bu jarayonlarda faqat chet el ko‘magiga tayanishga harakat qilgan bo‘lsa, ba’zi davlatlarda bir guruh hamfikrlar kuchigagina ishonilib, keng ijtimoiy bazaga tayanmasdan tub o‘zgarishlarni amalga oshirishga harakat qilingani kuzatiladi. Bir qator mamlakatlarda esa bunday islohotlarni faqat davlatning o‘zi o‘z kuchigagina tayangan holda amalga oshirishga harakat qilingani ma’lum. Ko‘p hollarda faqat davlat apparatiga tayanib, ijtimoiy hamkorlik imkoniyatlarini inkor qilgan holda boshlangan bunday

islohotlar jamiyat tomonidan qo‘llanmagani uchun ham ijobiy samara keltirmaganligi borasida tarixdan ko‘plab misollar keltirish mumkin.

O‘zbekistonda ham ijtimoiy sheriklik munosabatlari mustaqillikning dastlabki yillaridan tub o‘zgarishlarning natijadorligi davlat organlari, NNT, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan ko‘p jihatdan bog‘liq bo‘lib keldi.

Bu xususda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev “Bizning yana bir muhim vazifamiz – fuqarolar, davlat va jamiyat o‘rtasida o‘zaro mas’uliyat, huquq va burch bog‘liq ekaniga oid prinsipni izchil amalga oshirishdan iborat. Bu prinsip mamlakatimiz oldida turgan muhim vazifalarni hal qilishda davlat va fuqarolik jamiyati o‘rtasida samarali hamkorlikni ta’minlaydigan konstitutsiyaviy asosdir. Biz barchamiz – fuqarolar ham, jamiyat ham, davlat ham Vatanimiz ravnaqi uchun, mamlakatimizda tinchlik-barqarorlikni mustahkamlash uchun, tarixiy, ma’naviy va madaniy merosimizni saqlash, boyitish va kelgusi avlodlarga bezavol yetkazish uchun birdek mas’ulmiz”[1], deb alohida ta’kidlagan edi. Shu nuqtai nazardan fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy huquq va erkinliklarining muhofazasini ta’minlash, jamiyatdagi barqarorlikka erishish, aholi va davlat o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni yuqori bosqichga ko‘tarish”[2], ijtimoiy sheriklik munosabatlarini natijadorligiga erishish muhim masalalardan bo‘lib bordi.

Iqtisodchi olima M.Mirzakarimova “Ilmiy adabiyotlarda va amaliyotda ijtimoiy sheriklik bir xil bo‘lmagan va ko‘p jihatli ibora sifatida tavsiflanadi.

Ba’zilar uni ijtimoiy guruhlar, qatlamlar, sinflar, jamoalar va ma’lum tuzilmalar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning o‘ziga xos turi sifatida; boshqalar davlat organlari, ishlovchilar va ish beruvchilar vakillari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar mexanizmi sifatida; uchinchilar esa yollanma ishchilar va ish beruvchilarning teng huquqli hamkorligi asosida maqbul muvozanatni va ularning asosiy qiziqishlari o‘xshashligiga va boshqa tomondan, mazkur tushunchani aniqlashtiradigan boshqa nuqtai nazarlarga qaramasdan, ularning asosiy qiziqishlarining amalga

oshirilishini ta’minlaydigan bozor iqtisodiyotiga xos ijtimoiy mehnat munosabatlarining alohida turi sifatida izohlaydilar”[3] deb ta’kidlaydi.

Bizning nazarimizda bu mualliflik yondashuvida davlat organlari NNT va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarining o‘zaro manfaatli aloqadorligini ta’minlash xususiyatlari e’tibordan chetda qolgan bo‘lib, ijtimoiy sheriklik munosabatlarining toraytib quyadi.

Ijtimoiy sheriklik jamiyatda ehtimolli nizolarni maqbul yo‘l bilan hal etish, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni qo‘llab-quvvatlashni ham nazarda tutadi. Keyingi paytlarda turli yo‘nalishdagi ilmiy doira vakillarining unga qiziqishi ortishi mazkur fenomendan hayotning turli jabhalarida foydalanish imkoni keng ekanligidan dalolat beradi.

O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklik munosabatlarining evolyutsiyasi haqida shuni alohida ta’kidlash lozimki, insoniyat tarixiy rivojlanishining barcha bosqichlarida adolatli va erkin jamiyat barpo etish orzusi bilan yashab keldi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy sheriklik munosabatlarining genezisi va evolyutsiyasi haqida ma’lumot beruvchi nazariy manbalarni, shuningdek, bu sohaga oid g‘oyalar va konsepsiyalarni o‘rganish, mazkur jarayonda ham ijobiy, ham ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy islohotlarni amalga oshirishga to‘sqinlik qiluvchi, salbiy hodisalarni aniqlashga imkon beradi. Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy sheriklik o‘zining rivojlanish va takomillashish jarayonida o‘ziga xos xususiyatlarga ega, bu tajriba barcha rivojlangan mamlakatlarda turli ijtimoiy munosabatlarni nazorat qilishda qo‘llanilishi mumkin. Hozirgi kunda ijtimoiy sheriklik bilan bog‘liq bo‘lgan va insoniyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan g‘oyalar jamiyat taraqqiyoti, undagi siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy barqarorlikni saqlashda faol qo‘llanilmoqda.

O‘zbekistonda ham mustaqillikning ilk kunlaridan mamlakatda kechayotgan jarayonlarga aholining keng ishtiroki uchun imkoniyat yaratish, ularni islohotlarga jalb etish, dahldorlik hissini shakllantirish ishlari jadallashdi. O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklik sohasida amalga oshirilgan ishlar bir nechta bosqichga bo‘lindi.

Birinchi bosqich: 1991-2000 - yillarda mamlakat hayotida iz qoldirgan o‘tish davri, tom ma’noda tarixiy ahamiyatga ega bo‘lgan davr bo‘ldi. Bu davrda va milliy davlatchilik asoslarini shakllantirish bilan bog‘liq birinchi galdagi islohot va o‘zgarishlar amalga oshirildi. Bu davrda ilk demokratik institutlar shakllanishi boshlandi. (siyosiy partiyalar, NNT, fuqarolik jamiyatining institutlari va h.k). Rivojlanishning kelgusi bosqichida bu institutlar fuqarolik jamiyatini shakllanishi, xususan ijtimoiy sheriklik munosabatlarining subyekti sifatida mamlakat tarixiy rivojida muhim o‘rin egalladi. NNT hamda fuqarolik institutlari shakllanishi, jamiyatda kechayotgan jarayonlarda ishtirokini ta’minlash maqsadida 1991- yil 15-fevralda 223-XII – son O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasida Jamoat birlashmalari to‘g‘risida”gi”[4], 1991-yil 26-iyunda Jamoat birlashmalari to‘g‘risida”gi” Qoraqalpog‘iston Respublikasining Qonuni qabul qilindi[5]. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining “Jamoat birlashmalari to‘g‘risida”gi, “Jamoat fondlari to‘g‘risida”gi boblarda belgilab berildi[6]. 1999- yil 14- aprelda 763-1-son “Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilindi. Shundan so‘ng Respublika hayotida aholini ijtimoiy himoyasi, ta’lim, ilmfan, yosh avlodni tarbiyalash, madaniyat va san’at, sog‘liqni saqlash, shuningdek, tarixiy, ma’naviy qadriyatlar masalalarini hal qilishda mustaqillikning ilk yillardan boshlab turli darajadagi jamoat birlashmalari, nodavlat notijorat tashkilotlar tashkil etildi. Jumladan, “Ulug‘bek” nomidagi respublika iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi, “Navro‘z” hayriya jamg‘armasi, Respublika “Mahalla” hayriya jamg‘armasi, “Mehrshafqat”, “Sog‘lom avlod uchun” jamg‘armasi, Ijodkor yoshlarning “Iste’dod” Respublika jamg‘armasi, “Umid”, “Ustoz”, “Oltin meros”, O‘zbekiston faxriylarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash “Nuroniy” jamg‘armasi kabilar tashkil etildi.

Ikkinchi bosqich: 2001-2010-yillar, jamiyatni demokratlashtirish va modernizatsiyalashtirish davri bo‘ldi. Bu davr ijtimoiy sheriklik jamiyatdagi turli guruh, qatlam, millat va din vakillarining turli sohalardagi manfaatlarini uyg‘unlashtirish asosida hamkorlikni yo‘lga

qo‘yish shaklida namoyon bo‘ldi. Shuningdek, ijtimoiy sheriklik fuqarolik jamiyati institutlarining roli va ta’sirini oshirish, huquq va vakolatlari doirasini yanada kengaytirish omili sifatida namoyon bo‘ldi. Ko‘ppartiyaviylik tizimining meyoriy-huquqiy asoslari shakllantirildi, ikki palatali parlamentga o‘tildi. 2007-yil 3-yanvarda O‘zbekiston Respublikasining O‘RQ-76-son “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunlari ijtimoiy sheriklikni mustahkamlashdagi muhim asos bo‘ldi. 2008-yil 3-iyulda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi bilan Senat “Nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo‘llab-quvvatlashni kuchay-tirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi. NNTlarning huquqiy asoslari takomillashtirildi.

Uchinchi bosqich: 2010-2016- yillarni o‘z ichiga olib, O‘zbekistonda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish borasida jiddiy islohotlar oshirildi. Mamlakatda fuqarolik jamiyatni rivojlantirish, uning huquqiy asoslarini takomillashtirishga qaratilgan ko‘plab hujjatlar qabul qilindi. Bu davrda mamlakatda «Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi» qabul qilindi. Konsepsiyada belgilangan vazifalarni ijro etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi senati 2014- yil 28- avgustda “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonun hujjatini ko‘rib chiqdi. Yig‘ilishda qonunda belgilangan mamlakatni modernizatsiya qilish va demokratik yangilashning ustuvor yo‘nalishlaridan kelib chiqqan holda ijtimoiy sheriklining asosiy sohalari, chunonchi aholini ijtimoiy muhofaza qilish, aholi bandligini ta’minlash, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash, atrof – muhitni muhofaza qilish, aholi salomatligini saqlash, barkamol avlodni tarbiyalash, xotin -qizlar huquqlarini himoya qilish, aholining huquqiy bilimini oshirish kabi masalalar o‘rin oldi. Qonun qabul qilinishidan avval Belgiya, Janubiy Koreya, Germaniya, Shvetsiya, Buyuk Britaniya, kanada, AQSH, Yaponiya va boshqa davlatlarning ijtimoiy sheriklikning huquqiy tartibga solish mexanizmi ishlab chiqildi[7]. 2014-yil 25-sentabrda esa O‘RQ-376 - son O‘zbekiston Respublikasining “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi Qonuni qabul

qilindi[8]. Unda aynan ijtimoiy sheriklik sohalari belgilandi. Nodavlat notijorat tashkilotlarining va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining davlat organlari huzuridagi ishchi guruhlar, komissiyalar va jamoatchilik-maslahat organlari faoliyatida ishtirok etishi, birgalikda tadbirlar, maslahatlashuvlar va muzokaralar o‘tkazish, birgalikdagi loyihalar va rejalarni ishlab chiqish hamda ijtimoiy sheriklik subyektlari o‘rtasida o‘zaro qo‘llab-quvvatlash, axborot almashish kabi sheriklikning asosiy shakllari belgilab berildi.

Undan tashqari «Ekologik nazorat to‘g‘risida»gi[10], «Davlat boshqaruv organlari faoliyatining ochiqligi to‘g‘risida»gi[11] Qonunlar qabul qilindi. Ijtimoiy sheriklik fuqarolik jamiyati institutlarining roli va ta’sirini oshirish, huquq va vakolatlari doirasini yanada kengaytirish omili sifatida namoyon bo‘ldi. Ijtimoiy sheriklik asosida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarini amalga oshirishda, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta’minlash borasida davlat organlarining jamoat tashkilotlari bilan hamkorligining mexanizmlarini takomillashtirish-ning to‘laqonli huquqiy tayanchi bo‘lib xizmat qilishiga shart-sharoit yaratildi. Xususan, yuqorida qayd etilgan qonunlar asosida fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat-notijorat tashkilotlari hozirgi kunda demokratik qadriyatlar, inson huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishning muhim subyektiga aylandi.

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligiga a’zo davlatlarning Parlament Assambleyasi tomonidan 2006-yil 16-noyabrda qabul qilingan «Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida»gi namunaviy qonun[12] O‘zbekistonda bu munosabatlarning shakllanishi va rivoji uchun ham xizmat qildi. Mamlakatimizda ushbu qonunning loyihasi dastlab O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 14-yanvardagi PF-3562-sonli Farmoyishi bilan tasdiqlangan Komissiya tomonidan ishlab chiqildi[13]. Ushbu Komissiya tarkibining qariyb yarmini nodavlat sektor vakillari tashkil etganligi, qonunning nechog‘li nodavlat notijorat tashkilotlari manfaatlarini aks ettirishga qaratilganligini bildirdi.

Ta’kidlash lozimki, qonunning loyihasini tayyorlashda, avvalo, ijtimoiy sheriklik sohasidagi huquqni qo‘llash amaliyoti, bu boradagi milliy qonunchilik, umume’tirof etilgan prinsiplar va xalqaro huquq normalari hamda ushbu masala bo‘yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi o‘rganib chiqildi.

Biroq, amaliyotda kuzatuvlardan shu narsa ma’lum bo‘ladiki, nodavlat notijorat tashkilotlarning maqsad va vazifalari doirasi kengayganligi, faoliyat sohasi ko‘payganligi va ularning yangi qirralari ochilayotganligi, nodavlat notijorat tashkilotlarning jamiyat hayotiga integratsiyasi kuchayotganligi munosabati bilan ayrim nodavlat notijorat tashkilot-larning faoliyatiga oid qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Istiqlol davrida mamlakatimizda nodavlat notijorat tashkilotlarning samarali faoliyat yuritishi uchun normativ-huquqiy bazalarni takomillashtirishga katta e’tibor qaratildi. Bugungi kunda ularning huquqiy maqomi, roli va ahamiyatini kuchaytirishga qaratilgan 200 dan ortiq qonun hujjatlari qabul qilindi[14].

To‘rtinchi bosqich: 2017-yilda boshlanib, fuqarolik jamiyatini shakllantirishning amaliy jihatlarini namoyon bo‘lishi bilan xarakterlanadi. Yuqoridagi keltirilgan 200 dan ortiq hujjatlarning asosiylari shu davrda ham qabul qilindi. Ayni paytda mamlakatni tubdan isloh qilishga qaratilgan “2017-2021- yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi”[15] mamlakat rivojining yangi bosqichini boshlab berdi.

2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi qabul qiligach, Xalq qabulxonalari va virtual qabulxonalar tashkil etildi. Fuqarolik jamiyati institutlari hamda NNTlarning jamiyatda tutgan o‘rni va mavqeini oshirishga maqsadida davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi ijtimoiy sheriklik aloqalarini yanada mustahkamlashning samarali usullaridan foydalanishga alohida e’tibor qaratildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-maydagi “Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi maxsus Farmoni qabul qilindi. Mazkur Farmonga

muvofiq Prezident huzurida davlatning va fuqarolik institutlarini jamiyat hayotini yanada har tamonlama jadal rivojlantirish asosida hamkorlik harakatlarini birlashtiruvchi zamonaviy demokratik institutlar faoliyatini samaradorligini ta’minlashga qaratilgan Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish bo‘yicha Maslahat kengashi tashkil etildi.

Harakatlar strategiyasida keyin O‘zbekistonda 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi hamda “O‘zbekiston 2030” strategiyasi ishlab chiqildi. Ushbu strategiyalar va 2023-yilda qabul qilingan Yangi tahrirdagi Konstitutsiya mamlakatimizda ijtimoiy sheriklik munosabatlarini yanada takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Shu ma’noda Ijtimoiy sheriklik jamiyat rivojining strategik nuqtai nazaridan fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi demokratik aloqadorlikning o‘ziga xos modeli hamdir. Uning o‘ziga xos jihati shundan iboratki, bunday fenomen negizida hozirgi zamon talablariga javob bera oladigan yangi ijtimoiy-siyosiy munosabatlar shakllandi. Bu borada ijtimoiy sheriklik fuqarolik jamiyati instituti vakillarining birgalikdagi va yakka tartibdagi xatti-harakati samaradorligini oshirish, ularning faoliyat ko‘lamini kengaytirish uchun muhim omillardan biriga aylanadi. Shu o‘rinda ta’kidlash kerakki, ijtimoiy sheriklik munosabatlarining evolyutsiyasini o‘rganishga intilish qadim zamonlardan beri mavjud. Ijtimoiy sheriklik nazariyasi hozirgi sharoitda ijtimoiy fanlardagi muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lsada, uning shakllanish tarixi, evolyutsiyasi, Yangi O‘zbekistonni barpo etishdagi ahamiyati nisbatan kam o‘rganilgan muammolar sirasiga kiradi.

Foydalanilgan manbalar.

1. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 25 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi// https://www.prezident.uz/uz/lists/view/
2. Ахмедшаева, М. А. Социальное партнёрство - необходимое условие углубления демократических реформ в Узбекистане / М. А. Ахмедшаева // Сборники конференций НИЦ Социосфера. – 2014. – № 54. – С. 7-11.
3. Mirzakarimova M., Xaydarov M. Ijtimoiy sheriklik va samarali bandlik. Monografiya. - Toshkent: 2014. –B.4.

4. https://lex.uz/docs/111825?ONDATE2=18.05.2022&action=compare.
5. https://joqargikenes.uz/oz/1770.html.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.”Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази nashriyoti. Toshkent: 2023. –B.39-42.
7. Xidirov Q. Demokratik taraqqiyot mezoni // Xalq so‘zi. 2014 йил,№26
8. O‘zbekiston Respublikasining 25 sentabr 2014 yil O‘RQ-376-son “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi qonuni. https://lex.uz/docs/2468214?ONDATE2=21.04.2021&action=compare.
9. O‘zbekiston Respublikasining 25 sentabr 2014 yil O‘RQ-376-son “Ijtimoiy sheriklik to‘g‘risida”gi qonuni. https://lex.uz/docs/2468214?ONDATE2=21.04.2021&action=compare.
10. O‘zbekiston Respublikasining «Ekologik nazorat» to‘g‘risidagi 2013 yil 27 dekabrdagi O‘RQ-363-sonli Qonuni // https://lex.uz/acts/2304953
11. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi” to‘g‘risidagi 2014 yil 5 maydagi O‘RQ-369-sonli Qonuni // https://lex.uz/docs/2381133?ONDATE=15.09.2017.
12. Информационный бюллетень, 2007, №39. –M.: –C. 12.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 14 yanvardagi «Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish va rivojlantirish sohasini amalga oshirish chora-tadbirlari» to‘g‘risidagi F-3562-sonli Farmoyishi // https://lex.uz/docs/2269329?ONDATE=14.01.2011
14. Maxmudov B. Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini tartibga solishning huquqiy jihatlari // Международный научный журнал «Научный импульс». -№8(100), часть март, 2023. – 34 бет.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi” to‘g‘risidagi 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni // https://lex.uz/docs/3107036#3109146

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ ЯНГИ БОСҚИЧИ: КЕНГ ҚАМРОВЛИ ИСЛОҲОТЛАРНИНГ МУҲИМ НАТИЖАЛАРИ

Худойқулов Йўлчи Азамқулович
Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети "Ижтимоий-гуманитар фанлар" кафедраси доценти, фалсафа фанлари номзоди, доцент.

Ислоҳотларнинг янги босқичи — бу шунчаки янги дастурлар ёки лойиҳалар эмас. Бу — давлат ва инсон ўртасидаги муносабатларнинг тубдан янгиланиши, бошқарувнинг марказига оддий фуқаро манфаати қўйилиши демакдир. Аввал одам идора эшигини қоқиб, ёрдам сўраб борса, энди идора ходими одамнинг олдига келиб, «сизга қандай кўмак берай?» деб сўрайдиган замон бошланди. Мана шу оддий, аммо туб ўзгариш — бутун ислоҳотларнинг калитидир.

Соғлиқни сақлаш тизимидаги ўзгаришлар ҳам инсон қадрини улуғлашнинг ёрқин намунасидир. Тиббий муассасалар замонавийлаштирилди, тез тиббий ёрдам хизмати янгиланди, аҳолини профилактик кўрикдан ўтказиш кенг йўлга қўйилди. Оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, кам таъминланган оилаларга бепул тиббий хизмат кўрсатиш давлатнинг доимий эътиборида. Инсоннинг соғлиги, унинг тинч ва хавфсиз ҳаёти — булар давлат ғамхўрлигининг марказида турибди. «**Инсон – жамият – давлат»** - мана шу уч сўзда бугунги ислоҳотларнинг бутун фалсафаси мужассамлашгандир.

Ҳар қандай бинонинг мустаҳкамлиги пойдеворига боғлиқ бўлганидек, ҳар қандай давлатнинг қудрати ўз фуқаросига бўлган муносабатидан бошланади. Янги Ўзбекистонда инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва қадр-қиммати олий қадрият деб эълон қилинди. Бу ғоя 2023 йил 30 апрелда умумхалқ референдумида қабул қилинган янги таҳрирдаги Конституциямизнинг ўзагига айланди. Асосий Қонунимиз энди ҳар бир инсоннинг ҳимоячиси, унинг ҳақ-ҳуқуқларининг кафилидир.

Бу сўзлар қоғозда қолиб кетмади. Ижтимоий ҳимоя тизими бутунлай янги босқичга кўтарилди. «Темир дафтар», «Аёллар дафтари», «Ёшлар дафтари» каби ташаббуслар орқали ёрдамга муҳтож ҳар бир оила аниқланиб, унга манзилли кўмак кўрсатила бошланди. Ким қийналаётган бўлса — ёлғиз она, ногиронлиги бор инсон, кам таъминланган хонадон — ҳеч бири давлат эътиборидан четда қолмайдиган бўлди.

Натижалар эса ўзини кутдирмади. Агар бир неча йил аввал мамлакатда камбағаллик даражаси 23 фоизни ташкил этган бўлса, изчил саъй-ҳаракатлар туфайли бу кўрсаткич 2024 йил якунида 8,9 фоизга, кейинчалик эса янада пасайиб борди. Бир сўз билан айтганда, етти ярим миллиондан зиёд ватандошимиз камбағаллик исканжасидан халос бўлди. Бу — қуруқ рақам эмас, балки миллионлаб оилаларнинг дастурхонига кирган барака, болалар юзидаги табассум, эртанги кунга бўлган ишончдир.

Бу натижаларга осонликча эришилмади. Ҳар бир маҳаллага бориб, муҳтож оилаларни аниқлаш, уларга иш ўрни яратиш, тадбиркорликка йўналтириш, зарур бўлса — бепул касб ўргатиш йўлга қўйилди. Оғир кунларда, масалан, жаҳонни ларзага солган пандемия даврида давлат ўз фуқаросини ёлғиз қолдирмади: юз минглаб оилаларга бепул дори-дармон, озиқ-овқат ва ижтимоий нафақалар етказиб берилди. Миллионлаб инсонлар «камбағаллик қопқони»га тушиб қолишдан асраб қолинди. Мана шу — инсонни улуғлаган давлатнинг асл қиёфасидир.

Дарахт мевасидан танилганидек, ислоҳотлар ўз самарасидан билинади. Иқтисодиётимиз сўнгги йилларда икки баробар ўсди, жон бошига тўғри келадиган даромад уч ярим минг долларга яқинлашди. Бу ортда эса тинимсиз меҳнат, тадбиркорликка очилган кенг йўл ва одамларнинг ўз кучига бўлган ишончи туради.

Илгари ишбилармон одам ҳар қадамда тўсиққа урилса, бугун унга «қани, ишлаб кўр, биз сенга ёрдам берамиз» деб қўл чўзилмоқда. Тадбиркорларга солиқ имтиёзлари, арзон кредитлар, ер участкалари ажратилмоқда. Ҳар бир маҳаллага бизнес муҳитини олиб кириш, ҳар

бир оилани даромад манбаи билан таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Қишлоқларда одамларга томорқа учун ер берилди, серзомин экинлар экиш ва уни кафолатли сотиб олиш тизими йўлга қўйилди.

Янги заводу фабрикалар, замонавий йўллар, кўприклар, электр тармоқлари — булар қоғоздаги режа эмас, кўз ўнгимизда бунёд бўлаётган воқеликдир. Ҳар бир очилган корхона минглаб ватандошларимизга иш ўрни, оилаларга ризқ-рўз демакдир. Ишсизлик даражаси йилдан-йилга камайиб, миллионлаб фуқаролар муносиб иш билан таъминланмоқда. Инфратузилма ривожланиб, энг чекка қишлоқларгача тоза ичимлик суви, табиий газ ва интернет етиб бормоқда.

Буюк келажак мактаб партасидан, боғча остонасидан бошланади. Аждодларимиз бешик берган илм-фан юртида бугун янги бир уйғониш — Учинчи Ренессанс куртаклари ниш урмоқда. Бу борадаги ўзгаришлар ҳар қандай одамни ҳайратга солади.

Мана, айрим рақамларга эътибор беринг. Бир пайтлар бутун мамлакатда атиги 5 минг 200 та боғча бўлган бўлса, бугун уларнинг сони 38 мингтага етди — қарийб саккиз баробар кўпайди! Мактабгача таълим қамрови 27 фоиздан 78 фоизга кўтарилди. Бу — юз минглаб болакайларнинг мактабга пухта тайёрланиб бораётгани, оналарнинг эса меҳнат қилиш ва ўз салоҳиятини рўёбга чиқариш имконига эга бўлаётгани демакдир.

Олий таълим соҳасидаги ўзгаришлар эса бениҳоя. Университетлар сони 77 тадан 202 тага, талабалар сони эса 250 мингдан бир ярим миллионга ошди. Энди ёшларимиз олий маълумот олиш учун узоқ юртларга кетишга мажбур эмас — сифатли таълим уларнинг ёнида. Президент мактаблари, ижод ва ихтисослаштирилган мактабларнинг иқтидорли битирувчилари дунёнинг Гарвард, Принстон, Кембриж каби энг нуфузли даргоҳларига грант асосида ўқишга кирмоқда. Бу — Ўзбекистон ёшларининг жаҳон майдонида беллаша олишини кўрсатувчи ёрқин далил.

Ёшлар сиёсати давлатимизнинг бош устувор йўналишларидан бирига айланди. Ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг билим ва салоҳиятини оширишга кенг имконият яратиш, тадбиркорлигини рағбатлантириш — булар эртанги кунимизга қўйилаётган мустаҳкам пойдевордир. Зеро, аҳолимизнинг ярмидан кўпи ёшлар экан, уларнинг келажаги — миллатнинг келажагидир.

Соғлом жамиятни танасидаги қон айланишига қиёслаш мумкин — фикр эркин айланса, жамият ҳам соғлом бўлади. Сўнгги йилларда одамлар ўз фикрини дадил айтадиган, муаммосини очиқ кўтарадиган бўлди. Ижтимоий тармоқлар, оммавий ахборот воситалари жамиятнинг ойнасига айланди. Танқид энди айб эмас, балки камчиликларни бартараф этиш, ишни яхшилаш воситаси сифатида қабул қилинмоқда.

Давлат органлари халққа беқиёс яқинлашди. Президентнинг Халқ қабулхоналари ва виртуал қабулхонаси орқали ҳар бир фуқаро ўз дарди ва таклифини бевосита давлат раҳбариятига етказиш имконига эга бўлди. Мансабдорнинг иши энди «одамлар ташвиши билан яшаш» тамойили асосида баҳоланмоқда. Кимки халқ хизматини лозим даражада бажармаса, ундай раҳбар ўз ўрнини бўшатишга мажбур.

Айниқса, маҳалла тизимининг кучайгани алоҳида эътиборга молик. Асрлар давомида халқимизнинг таянчи, ўзаро ёрдам ва ҳамжиҳатлик маскани бўлган маҳалла яна оила ва давлат ўртасидаги мустаҳкам кўприк вазифасини тиклади. Маҳалладаги «Ёшлар етакчиси», «Хотин-қизлар фаоли», маҳалла раиси — булар одамларнинг дарду ташвишини биринчи бўлиб эшитадиган, уларга ёрдам қўлини чўзадиган инсонлардир. Давлат маҳаллаларни ривожлантиришга, уларнинг инфратузилмасини яхшилашга катта маблағ йўналтирмоқда.

Янги Ўзбекистон — бу бир кишининг ёки бир гуруҳ одамнинг эмас, балки бутун бир миллатнинг умумий асаридир. Уни осмондан фаришталар қуриб бермайди. Уни биз — ҳар бир меҳнаткаш деҳқон, фидойи ўқитувчи, меҳрибон шифокор, ташаббускор тадбиркор,

билимли ёш ўз меҳнати, ҳалоллиги ва Ватанга бўлган чексиз садоқати билан барпо этамиз.

Албатта, олдинда ҳали қилиниши керак бўлган ишлар кўп. Ҳар қандай улуғ иш каби, бу йўлда ҳам қийинчилик ва синовлар учрайди. Аммо энг муҳими — йўналиш тўғри танланган, мақсад аниқ, иродамиз бут. Биз бошлаган эзгу ишлар авлодларимиз ҳаётини янада фаровон, юртимизни янада қудратли қилишига шак-шубҳа йўқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1)Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2017.

2)Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.

3)Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистонда эркин ва фаровон яшайлик. 5-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2023.

4)Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Т.: Ўзбекистон, 2022.

YANGI O‘ZBEKISTONDA TA’LIM –TARBIYA, ILM-FAN SOHASIDA OLIB BORILGAN ISLOHOTLAR, NATIJALAR, MUOMMO VA KELAJAK STRATEGIYASI

Turayeva Sayyora Rustambayevna
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi Universiteti, professori, tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Bugungi kunda mamlakat taraqqiyotini faqat tabiiy resurslar, iqtisodiy imkoniyatlar yoki moliyaviy kapital bilan belgilab bo‘lmaydi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, barqaror taraqqiyotning eng muhim omili — insonning bilimi, tafakkuri, kasbiy mahorati va yaratuvchanlik qobiliyatidir. Shu ma’noda, Yangi O‘zbekistonda ta’lim va ilm-fanni rivojlantirish davlat siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgan, ilk kunlaridan ta’lim tizmini isloh qilishga e’tibor qaratda. Bir necha bosqichda ta’lim to‘g‘ristdagi qonunga o‘zgartirish kiritilib takomillashtirildi. Mustaqil O‘zbekiston

tarixida **«Ta’lim to‘g‘risida»gi qonun 3 marta asosiy yangi tahrirda qabul qilingan**:

1992 yil 2 iyul — mustaqil O‘zbekistonning birinchi «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonuni qabul qilingan edi. U 44 moddadan iborat bo‘lgan. **1997 yil 29 avgust** — yangi tahrirdagi «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonun qabul qilindi. SHu kuni «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida»gi qonun ham qabul qilingan. **2020 yil 23 sentyabr** — hozirgi amaldagi «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonun **O‘RQ-637-son** bilan qabul qilindi. U 75 moddadan iborat bo‘lib, avvalgi 1997 yilgi qonunni bekor qilgan. YAngi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi **2023 yil 30 aprelda referendum orqali qabul qilingan**. Unda ta’limga oid asosiy qoidalar **50–52-moddalarda** mustahkamlangan. Ushbu o‘zgarishlar mamlakatimizda inson intellektual salohiyatini oshirishga, inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli o‘zgarishlardir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta’limni inson kapitalini shakllantirishning asosiy vositasi sifatida baholab, rivojlangan davlatlarda bolaning ta’limi va tarbiyasiga kiritilgan investitsiya jamiyatga yuqori iqtisodiy va ijtimoiy samara berishini ta’kidlaydi.[1, 224-b.] Bu yondashuv ta’limni oddiy ijtimoiy soha emas, balki milliy taraqqiyotning uzoq muddatli investitsiyasi sifatida ko‘rish zarurligini anglatadi.

Yangi O‘zbekiston g‘oyasining markazida inson qadri, uning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, bilimli va mustaqil fikrlaydigan avlodni tarbiyalash maqsadi turibdi. Shu sababli maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’lim va ilmiy tadqiqotlargacha bo‘lgan yagona zanjirni takomillashtirishga katta e’tibor berilmoqda.

Ta’lim-tarbiya tizimidagi islohotlarning asosiy yo‘nalishlari

So‘nggi yillarda O‘zbekiston ta’lim tizimida institutsional va mazmuniy o‘zgarishlar amalga oshirildi. Maktabgacha ta’lim qamrovini kengaytirish, umumiy o‘rta ta’lim mazmunini yangilash, ixtisoslashtirilgan va Prezident maktablarini rivojlantirish, oliy ta’lim muassasalari sonini ko‘paytirish hamda ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish ana shunday islohotlarning asosiy ko‘rinishlaridir.

Ayniqsa, maktab ta’limida o‘quvchining faqat ma’lumotni yodlab olishi emas, balki uni tahlil qilish, mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va yangi g‘oyalarni ilgari surish qobiliyatini shakllantirishga e’tibor kuchaymoqda. Bu esa ta’limning reproduktiv modelidan kompetensiyaviy yondashuvga bosqichma-bosqich o‘tishni talab qiladi.

Prezidentning 2024 yildagi ta’lim sohasiga oid taqdimotida “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ta’lim tizimi islohotlari eng ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangani qayd etilgan. Mamlakatda Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablar tarmog‘i kengayib, ularda zamonaviy va aniq fanlarga ixtisoslashgan ta’lim modellari joriy etilmoqda. Oliy ta’limda ham miqdoriy o‘sish bilan bir qatorda mazmuniy o‘zgarishlarga e’tibor qaratilmoqda. Xususan, ta’lim dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, dual ta’limni rivojlantirish, zamonaviy kasb va mutaxassisliklarni joriy qilish hamda oliy ta’lim muassasalarining ishlab chiqarish korxonalari bilan hamkorligini kuchaytirish dolzarb vazifaga aylandi.

2025 yilda oliy ta’lim sohasida 1200 dan ortiq ta’lim dasturining xalqaro andozalarga moslashtirilgani, yangi muhandislik va texnologik yo‘nalishlar ochilgani qayd etildi. Shuningdek, dual ta’lim doirasida talabalarni korxonalarga biriktirish ishlari kengaytirilmoqda. Ta’limning sifati uning tarbiyaviy mazmunidan ajralgan holda tasavvur qilinishi mumkin emas. Bilimli, ammo ijtimoiy mas’uliyat hissi past bo‘lgan shaxs jamiyat taraqqiyotiga kutilgan darajada hissa qo‘sha olmaydi. SHu bois Yangi O‘zbekiston ta’lim siyosatida bilim bilan birga vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishga ham ahamiyat berilmoqda.

Yoshlar bilan ishlashda “Besh tashabbus”, “Zakovat”, talabalar sport ligasi va ma’naviy-ma’rifiy loyihalarning yo‘lga qo‘yilishi ta’lim-tarbiya jarayonini auditoriya bilan cheklab qo‘ymaslikka xizmat qilmoqda. 2025 yilda ham yoshlarning intellektual, ma’naviy va sport loyihalariga jalb etilishini yanada kengaytirish vazifalari belgilangan. Bunday yondashuvning muhim jihati shundaki, yosh avlodda nafaqat kasbiy bilim, balki ijtimoiy faollik va tanqidiy tafakkur ham shakllantiriladi. Zero,

kelajakda mamlakatni boshqaradigan, yangi texnologiyalar yaratadigan va ilmiy kashfiyotlarni amalga oshiradigan avlodning intellektual salohiyati bilan bir qatorda ma’naviy qiyofasi ham muhimdir.

Intellektual tadqiqotlar va ilm-fan sohasidagi o‘zgarishlar

YAngi O‘zbekistonda ilm-fanni rivojlantirish ta’lim islohotlarining mantiqiy davomi sifatida qaralmoqda. Universitet, ilmiy-tadqiqot instituti va ishlab chiqarish o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash orqali ilmiy natijalarni amaliyotga tatbiq etish maqsad qilinmoqda.

Prezident asarlarida ham mamlakat taraqqiyoti uchun zamonaviy ilm-fan yutuqlarini o‘zlashtirish, yangi ilmiy maktablarni shakllantirish va iqtidorli yoshlarni tadqiqotchilikka jalb qilish zarurligi ta’kidlangan.[2, 211–212-b.] Bu g‘oya bugungi kunda ilmiy-tadqiqotlarni grant asosida qo‘llab-quvvatlash, doktorantura tizimini takomillashtirish va ilmiy natijalarni iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etish jarayonlarida namoyon bo‘lmoqda.

Fanlar akademiyasi tizimida yangi ilmiy tashkilotlarning tashkil etilishi, ilmiy muassasalarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, olimlar va yosh tadqiqotchilarni rag‘batlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar ilm-fanning institutsional salohiyatini oshirdi. 2023 yilda rasmiy ma’lumotlarda Akademiya tizimidagi muassasalar soni qariyb 1,5 barobar ko‘paygani, doktorlar va ilmiy xodimlarni moddiy rag‘batlantirish choralari kuchaytirilgani qayd etilgan. Shu bilan birga, intellektual tadqiqotlarning haqiqiy samarasi faqat maqolalar yoki dissertatsiyalar soni bilan emas, balki ularning ilmiy yangiligi, amaliy qiymati va iqtisodiyot hamda ijtimoiy sohalardagi muammolarni hal etishdagi hissasi bilan o‘lchanishi kerak.

Ayniqsa, O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 29 oktyabrda “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonunining qabul qilinishishi mamlakatimizda ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risidagi munosabatlarni tartibga solishda muhim qadam bo‘ldi.

Bundan tashqari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktyabda qabul qilingan “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi (PF-6097) Farmonida, iqtisodiyot

tarmoqlari va ijtimoiy sohani jadal rivojlantirish, ilmiy-intellektual hamda moliyaviy resurslarni to‘liq safarbar etgan holda ilmiy-innovatsion salohiyatdan keng foydalanish, istiqbolda ilm-fanni muntazam isloh qilib borishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilimga ega va mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash, ilmiy infratuzilmani modernizatsiya qilish ishlarini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish maqsad etib belgilandi.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev boshchiligida ilm-fan va innovatsion tadqiqotlarni rivojlantirish borasida tub burilishga ega bo‘lgan ijobiy islohotlar amalga oshirilmoqda. O‘z navbatida mamlakatimizda ilm-fanni yanada rivojlantishga va ilmiy tadqiqotlarni qamrovini kengaytirishga talab va zaruriyat oshib bormoqda. Shu bilan birga ilm-fanni rivojlanishini ta‘minlash borasidagi o‘zgarishlar ushbu soha bo‘yicha yetarli bilim, ko‘nikmaga va tajribaga ega bo‘lgan mutaxassislarga ham ehtiyojning ortishiga olib keladi.

Davlat rahbari tomonidan “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim- tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni (2020 y. 6 noyabr PF-6108) ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon Intellektual Mulki Tashkiloti (WIPO) tomonidan nashr etilgan 2025 yilgi Global innovatsiyalar indeksi (GII) hisobotida 139 davlatning innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlari hamda dunyo miqyosidagi 100 ta yirik innovatsiya klasterining faoliyati chuqur tahlil qilindi. Yangi O‘zbekistonda ilm- fan taraqqiyotiga katta e’tibor qaratilmoqda Oxirgi e'lon qilingan Global innovatsiyalar indeksi–2025 yil hisobotiga ko‘ra, O‘zbekiston 139 ta mamlakat orasida **79-o‘rinni** egalladi. Shuningdek, mamlakatimiz ushbu reytingda Markaziy Osiyo mintaqasi bo‘yicha yetakchi deb topilgan[11]. Markaziy Osiyo davlatlari bo‘yicha GIIda O‘zbekiston 79-o‘rin (2020 yilga nisbatan 14 pog‘ona yuqori) bilan liderlikni egallagan. Undan keyin Qozog‘iston (81-o‘rin), Qirg‘iziston (96-o‘rin) va Tojikiston (108-o‘rin) ketma-ketlikdan joy olgan. O‘zbekiston “Tadbirkorlik siyosati va madaniyati” (3-o‘rin) “Mehnat unumdorligi

[11] Review.uz

o‘sishi” (6-o‘rin), startaplarni moliyalashtirish (6-o‘rin), **“Fan va muhandislik yo‘nalishlari bo‘yicha bitiruvchilar “** soni (13-o‘rin) va **"YaIMning ta’limga xarajatlar ulushi"** (24-o‘rin) indikatorlari bo‘yicha 139 ta mamlakat ichida ijobiy natijani qayd etgan. Bu iqtisodiy samaradorlikning ortib borayotganidan dalolat beradi.

O'zbekistonda davlat tomonidan ta'limga yo'naltiriladigan xarajatlar Yalpi ichki mahsulotning (YaIM) **5,5% dan 6,5% gacha** bo'lgan qismini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich xalqaro miqyosda inson kapitalini rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilash uchun belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga mos keladi. Biroq, ilmiy tadqiqot va ishlanmalarga sarmoyalar ulushi (98-o‘rin), adabiyot, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha PISA shkalasi (84-o‘rin), kam uglerodli energiyadan foydalanish (118-o‘rin) kabi indikatorlar pastligicha qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida” PF-158-son Farmoniga muvofiq O‘zbekiston 2030 yilga qadar Global innovatsiya indeksi da Top-50 talik mamlakatlar ro‘yxatiga kirishi belgilangan. Bu maqsadga yoshlarimiz ildam qadam bilan doimo o‘z ustida ishlab, ilg‘or bilimlarni egallashga sayi -harakat qilishi lozim.

Mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlari uchun ilg‘or yechimlarni yarata oladigan yangi avlod ilmiy kadrlarni tayyorlash tizimini yo‘lga qo‘yish, ilmiy kengashlar faoliyatida zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etish, izlanuvchilarni tayyorlashda ustuvorlik mexanizmlarini joriy etish, shuningdek, «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi ijrosini ta’minlash maqsadida 2026 yil 26 mayda “Yangi avlod ilmiy kadrlarni tayyorlash va ularni attestatsiya qilish tizimini takomillashtirish” (PF98) to‘g‘risida Prezident farmoni qabul qilindi. Ilmiy darajaga talabgor nomzodlarga qo‘yilgan talablarda o‘zgarishlar e’lon qilindi. Ushbu Farmonning asosiy maqsadi oliy ta’limdan keyingi ta’lim tizimini takomillashtirish, doktorantlar tayyorlash jarayonlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, dissertatsiya tadqiqotlarining sifati, ilmiy va amaliy ahamiyatini oshirish hisoblanadi. **Ilmiy kadrlar tayyorlashning quyidagicha ustuvor yo‘nalishlari**

belgilab olindi: (a) raqamli va axborot texnologiyalari, jumladan, sun’iy intellekt, kiberxavfsizlik, ma’lumotlar tahlili va raqamli yechimlarni ishlab chiqish; (b) atom va qayta tiklanuvchi energiya manbalari, shu jumladan, vodorod texnologiyalari, energiya tejamkorligi va energiyani saqlash tizimlari;(v) agroinnovatsiyalar va oziq-ovqat xavfsizligi, urug‘chilik, seleksiya, gen texnologiyalari; (g) tibbiyot va biotexnologiyalar, jumladan, biomeditsina, genetika, farmatsevtika, telemeditsina va yuqumli kasalliklarning oldini olish; (d) suv resurslaridan oqilona foydalanish va iqlimga barqarorlikni ta’minlash, jumladan, cho‘llanishning oldini olish va iqlim o‘zgarishiga moslashish; (j) yangi materiallar va ilg‘or ishlab chiqarish texnologiyalari, shu jumladan, nanotexnologiyalar, additiv ishlab chiqarish, robototexnika va avtomatlashtirilgan tizimlar; (z) seysmik xavfsizlikni ta’minlashdir.

Bugungi kun tadqiqotchisi zamonaviy ilm - fan metodlarining kun sayin taraqqiy etayotgan yangi usullarini o‘z tadqiqotlarida qo‘llay olishi ko‘zda tutilgan. Jumladan, axborat asri bo‘lgan hozirgi zamaonda tadqiqotchi sun’iy intellektdan foydalanish madaniyatini va jarayonini o‘rgangan bo‘lishi davr taqazosidir. Sun’iy intellekt imkoniyatlaridan to‘g‘ri foydalanish tadqiqotchidan o‘ziga xos bilim, malaka va ko‘nikmalarni talab qiladi.

Amalga oshirilgan islohotlar natijasida ta’lim tizimida bir qator ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda.

Birinchidan, ta’lim bilan qamrov sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, maktabgacha ta’limda qamrovning kengayishi bolalarni erta yoshdan rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. 2024 yilda maktabgacha ta’lim qamrovi 74,6 foizga etgani va keyingi besh yilda uni 80 foizgacha oshirish maqsad qilingani ma’lum qilingan. Ikkinchidan, oliy ta’lim olish imkoniyatlari kengaydi. Yangi universitetlar va filiallarning tashkil etilishi, ta’lim shakllarining diversifikatsiya qilinishi hamda xorijiy universitetlar bilan hamkorlikning rivojlanishi yoshlarning zamonaviy bilim olish imkoniyatlarini oshirdi.

Uchinchidan, ilmiy faoliyatni rag‘batlantirish mexanizmlari kuchaydi. Olimlar, professor-o‘qituvchilar va doktorantlarning moddiy

qo‘llab-quvvatlanishi ilmiy kasbning jozibadorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

To‘rtinchidan, xalqaro hamkorlik kengaymoqda. Xorijiy universitetlar bilan qo‘shma dasturlar, xalqaro akkreditatsiya, ilmiy loyihalar va akademik almashinuvlar O‘zbekiston ta’lim tizimining global ta’lim makoniga integratsiyalashuvini tezlashtirmoqda.

Sohada saqlanib qolayotgan muammolar

Shunga qaramay, ta’lim va ilm-fan sohasida hal qilinishi zarur bo‘lgan muammolar mavjud.

Eng avvalo, ta’lim qamrovining oshishi avtomatik ravishda ta’lim sifati oshganini anglatmaydi. Ta’lim sifatida hududlar o‘rtasidagi tafovut, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, o‘quv-metodik materiallarning sifatini yaxshilash va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalanish masalalari dolzarbligicha qolmoqda.

Ikkinchi muhim muammo — ta’lim, ilm-fan va ishlab chiqarish o‘rtasidagi integratsiyaning hali etarli darajaga etmaganidir. 2025 yildagi rasmiy muhokamalarda oliy ta’lim muassasalarida ilmiy salohiyat 41 foizdan 45 foizga oshgani bilan birga, ayrim tadqiqotlar sanoat va ishlab chiqarishdagi zamonaviy tendensiyalarni etarlicha qamrab olmayotgani qayd etilgan.

Uchinchi muammo — akademik halollik masalasi. Ilmiy maqola, dissertatsiya va boshqa tadqiqot ishlarida manbadan to‘g‘ri foydalanish, iqtibos keltirish, mualliflik huquqiga rioya qilish va mustaqil ilmiy fikr yuritish madaniyatini kuchaytirish zarur.

To‘rtinchi muammo — ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish. Universitetda yaratilgan innovatsiya laboratoriya doirasida qolib ketmasdan, patent, startap, texnologiya yoki raqobatbardosh mahsulotga aylanishi kerak.

Kelajak strategiyasi: bilimdan innovatsiyaga

Yaqin istiqbolda O‘zbekiston ta’lim va ilm-fan siyosati “bilim berish” modeli bilan cheklanib qolmasdan, “bilim yaratish — innovatsiyaga aylantirish — iqtisodiy va ijtimoiy samara olish” zanjiriga asoslanishi maqsadga muvofiq.

2026 yilda oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar tizimini takomillashtirish bo‘yicha takliflarda 10 ta oliy ta’lim tashkilotiga milliy tadqiqot universiteti maqomini berish, ularda ilmiy klasterlar tashkil etish, ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirishda ustuvor yo‘nalishlarga e’tiborni kuchaytirish va ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirishni kengaytirish rejalari belgilandi.

Kelajak strategiyasida quyidagi vazifalar ustuvor bo‘lishi lozim:

1. Maktab ta’limi sifatini birinchi o‘ringa qo‘yish. Qamrov bilan bir qatorda o‘quv natijalari, funksional savodxonlik va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini baholash tizimini takomillashtirish.
2. Pedagog maqomini yanada kuchaytirish. O‘qituvchining jamiyatdagi nufuzini oshirish bilan birga uning uzluksiz kasbiy rivojlanishini samarali tizimga aylantirish.
3. Intellektual yoshlar ekotizimini yaratish. Maktab — universitet — ilmiy laboratoriya — startap — ishlab chiqarish zanjiri orqali iqtidorli yoshlarni ilmiy faoliyatga erta jalb qilish.
4. Ilm-fanni iqtisodiyot bilan bog‘lash. Davlat mablag‘lari hisobidan amalga oshirilayotgan tadqiqotlarda amaliy natija va texnologik transfer ko‘rsatkichlarini kuchaytirish.
5. Akademik halollikni institutsional qadriyatga aylantirish. Plagiatga qarshi kurashish faqat texnik tekshiruv bilan cheklanmasdan, talabalar va tadqiqotchilarda manba bilan ishlash madaniyatini shakllantirishga asoslanishi kerak.
6. Raqamli va sun’iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish. Ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish, ilmiy ma’lumotlarni tahlil qilish va yangi tadqiqot metodlarini joriy etishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish.
7. Xalqaro ilmiy hamkorlikni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish. Xorijiy universitetlar bilan hamkorlikni faqat qo‘shma ta’lim dasturlari emas, balki qo‘shma laboratoriyalar, xalqaro grantlar va yuqori darajadagi tadqiqotlar bilan boyitish.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonda ta’lim-tarbiya va intellektual tadqiqotlar sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar

mamlakatni uzoq muddatli taraqqiyotga olib chiqishga qaratilgan kompleks jarayondir. Maktabgacha ta’lim qamrovining kengayishi, umumiy o‘rta ta’limni modernizatsiya qilish, oliy ta’lim imkoniyatlarining ortishi, ilm-fanni qo‘llab-quvvatlash va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish mazkur jarayonning muhim natijalaridir.

Biroq erishilgan natijalarni mustahkamlash uchun asosiy e’tibor miqdordan sifatga, ta’limdan kompetensiyaga, ilmiy maqoladan amaliy natijaga, innovatsiyadan tijoratlashtirishga qaratilishi lozim.

Yangi O‘zbekistonning kelajak taraqqiyoti, avvalo, bilimli, mustaqil fikrlaydigan, milliy qadriyatlarga sodiq va global raqobatga tayyor avlodni tarbiyalashga bog‘liq. Shu ma’noda ta’lim va ilm-fanga sarmoya kiritish — bu bugungi kun xarajati emas, balki mamlakatning ertangi intellektual, iqtisodiy va ma’naviy salohiyatiga kiritilayotgan strategik investitsiyadir. Yoshlat ta’lim tarbiyasiga e’tibor- bu kelajakka, O‘zbekistonning ertangi kuniga e’tinorni anglatadi. Zero, Imom Buxoriy aytganidek, “Ilimdan boshqa najod yo‘q va bo‘lmagay”. Ertangi kunimiz taraqqiyoti yoshlarimizni qanday ta’lim, tarbiya olayotganiga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. — B. 224-.

2. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2022. —B. 211–212.

3. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. —B. 230.

4. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. —B. 150.

5. Mirziyoyev Sh. Yangi O`zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo`lini qat'iy davom ettiramiz.(6-jildi) – Toshkent. “O‘zbe kiston” 2023. - 520 b.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmoni.

6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси (24.01.2020) // https://president.uz/uz/lists/view/3324

7. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 52-модда // https://lex.uz/docs/6445145/

8. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida. PF-4947 son. 2017 yil 7 fevral.

9. Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va o‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida. PF-5106-son. 2017 yil 5 iyul.

10. Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. VMQ-304 son. 2017 yil 22 may.

МУСТАҚИЛЛИК НЕЪМАТИ: ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ — ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИНГ АСОСИЙ БЕЛГИСИ ВА ЯНГИ БОСҚИЧИ

Расулова Нодира Сардаровна,
Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети профессори, тарих фанлари доктори, доцент

Фуқаролик жамиятининг энг муҳим белгиси фуқароларнинг давлат тузилмалари фаолияти устидан тўлиқ назоратни амалга оширишларида намоён бўлади. Бунда фуқаролар давлат учун эмас, балки давлат фуқаролар учун хизмат қилиши тамойили устуворлик касб этиб, ҳар бир фуқаронинг инсон, шахс ва жамият аъзоси сифатидаги имкониятлари тўлиқроқ юзага чиқади.

Президент Ш.Мирзиёев ўз маърузаларида «Биз янги Ўзбекистонни халқимиз билан биргаликда барпо этамиз, деган улуғвор мақсадни ўз олдимизга қўйганмиз»[1] деб бежиз таъкидламаган эди. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2-моддасида: «Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар»[2], деб мустаҳкамлаб қўйилганлиги бугунги кунда амалга оширилаётган

ислоҳотлар — «Халқ давлат органларига эмас, давлат органлари халққа хизмат қилиши» лозимлиги ғояси — ушбу конституциявий норма мазмунига тўлалигича мос тушади.

Ўзбекистоннинг янги таҳрирдаги Конституциясининг 36-моддасига кўра, фуқароларимиз жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эга. Бундай иштирок ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда шакллантириш, шунингдек, давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назорати воситасида амалга оширилади.

Давлат органлари ва муассасалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ташкил этиш ҳамда амалга ошириш соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш мақсадида 2018 йил 12 апрелда Ўзбекистон Республикасининг «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги қонуни қабул қилинди. Ушбу қонунга кўра, жамоатчилик назорати давлат органларига мурожаатлар ва сўровлар, жамоатчилик муҳокамаси, жамоатчилик эшитуви, жамоатчилик мониторинги, жамоатчилик фикрини ўрганиш, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан давлат органлари мансабдор шахсларининг ҳисоботлари ва ахборотини эшитиш каби шаклларда амалга оширилади[3].

Юртимизда жамоатчилик назоратини амалга ошириш ва бу соҳани тартибга солиб турувчи ҳуқуқий базани такомиллаштириш борасида изчил ишлар олиб борилмоқда. 2018 йил 4 майдаги Президент фармони билан «Фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қўшган ҳиссаси учун» кўкрак нишонининг таъсис этилиши[4], шунингдек Президентнинг 2018 йил 4 июлдаги «Давлат органлари ҳузурида жамоатчилик кенгашлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори[5] бу борадаги ишларни жадаллаштиришда катта аҳамият касб этди. Ушбу қарорда давлат органлари ҳузуридаги жамоатчилик кенгашининг асосий вазифалари, функциялари ва ваколатлари белгилаб берилган бўлиб, у доимий

фаолият юритувчи маслаҳат-кенгаш органи сифатида, тавсиявий хусусиятга эга қарорлар қабул қилади.

Ш.Мирзиёев тўғри таъкидлаганидек, «...Конституция ва қонун устуворлигига эришишда жамоатчилик назоратидан кўра самарали восита йўқ»[6]. Жамоатчилик назорати демократия ва халқ ҳокимиятчилигининг муҳим институти ҳисобланиб, давлат органлари фаолияти устидан назоратни амалга ошириш орқали фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатлари муҳофазасини таъминлашга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан жамоатчилик назоратини янада кучайтириш, давлат ва жамият ўртасида ўзаро яқин ҳамкорлик ўрнатиш мақсадида 2020 йилда Жамоатчилик палатаси ташкил этилди. Палата аҳоли фикрини мунтазам равишда ўрганиб бориши, уларнинг ечимини топиш бўйича давлат идоралари олдига аниқ вазифаларни қўйиши белгиланган; «жамоатчилик эшитуви», «жамоатчилик мониторинги», «жамоатчилик экспертизаси», «жамоатчилик ташаббуси» каби таъсирчан назорат шакллари ҳаётга татбиқ этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 25 октябрдаги «Жамоатчилик фикри асосида шакллантириладиган лойиҳаларни молиялаштириш кўламини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорига асосан 2022 йил июль–сентябрь ойларида ўтказилган ташаббусли бюджетлаштириш жараёнларида ҳар бири 2 мингдан ортиқ овоз тўплаган, лекин ғолиб деб топилмаган 364 та лойиҳани амалга ошириш учун қўшимча 335 млрд сўм маблағ ажратилди.

Инсон манфаатларини таъминлаш, халқнинг муаммо ва эҳтиёжларини билиш ва ҳал этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал ва Халқ қабулхоналари ташкил этилди. Бугунги кунда республика бўйича жами 222 та Халқ қабулхонаси фаолият юритиб, улар орқали фуқаролар билан бевосита мулоқот таъминланмоқда (Тошкент вилояти — 23, Фарғона вилояти — 20, Самарқанд вилояти — 17 та ва бошқа вилоятлар кесимида)[7].

Ушбу тузилмалар жойлардаги муаммоларни чуқур таҳлил этиш механизми ҳамда давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамият олдидаги масъулиятини ошириш, уларнинг фаолиятини баҳолаш мезонига айланди. Бугунги кунда давлат бошқаруви аппаратини сақлаш билан боғлиқ харажатларни мақбуллаштириш, коррупциявий омилларни бартараф этиш ҳамда бюджет маблағларининг сарфланиши устидан таъсирчан жамоатчилик назоратини ўрнатиш мақсадида «онлайн қабул», «виртуал ташриф» каби тизимлар жорий этилди.

Жамоатчилик назоратини техник жиҳатдан янада такомиллаштириш мақсадида 2026 йил 1 апрелда Президентнинг «Аҳоли билан мулоқот тизимини самарали ташкил қилиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони имзоланди. Шу йилнинг 1 майидан бошлаб Виртуал қабулхонага келиб тушган мурожаатлар устидан реал вақт режимида назорат ўрнатилди: белгиланган муддатдан кечиккан мурожаатлар автоматик равишда юқори турувчи давлат органига ўтказилади, мурожаатлар «шошилинч», «одатий» ва «маслаҳат талаб қилувчи» тоифаларга ажратилади, назоратга қайтарилган мурожаатлар эса 3 иш куни ичида қайта кўриб чиқилиши белгиланган. Фармонга мувофиқ, давлат органлари ва ташкилотлари раҳбарларининг мурожаатлар билан ишлаш бўйича ҳисоботлари энди ҳар чоракда камида бир марта парламент палаталарида эшитилмоқда, ҳудудларда эса ҳокимлар ва маҳаллий идоралар раҳбарлари ҳисоботлари тегишли кенгашларда муҳокама қилинмоқда. Бу — жамоатчилик назоратининг мурожаатлар билан ишлаш даражасидаги энг сўнгги, техник жиҳатдан такомиллашган механизми ҳисобланади.

Шунингдек, жамоатчилик муҳокамаси натижаларини «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамалари портали» (regulation.gov.uz) мисолида яққол кўриш мумкин: минглаб норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳалари жамоатчилик муҳокамаси учун жойлаштирилиб, уларнинг аксарияти бўйича муҳокамалар якунланмоқда.

Манзилли бюджет харажатлари устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш учун «Очиқ бюджет» портали ишга туширилган бўлиб, фуқаролар ушбу портал орқали давлат бюджети ва унинг ижроси ҳақидаги маълумотларни олиш билан бирга, бюджет қонунчилиги бузилаётгани ҳақидаги хабарларни ҳамда бюджет жараёнини такомиллаштириш бўйича таклифларни юборишлари мумкин. «Очиқ бюджет» ахборот портали орқали ҳар йили 2 марта ўтказиладиган «Ташаббусли бюджет» тизими фуқароларга кўпчиликнинг муаммоларини биргаликда овоз бериш орқали ҳал этиш имконини беради.

Давлат ҳокимияти органларининг парламент ҳамда маҳаллий кенгашларга ҳисобдорлиги йўлга қўйилиши ва «Электрон ҳукумат» тизимининг жорий этилиши жамоатчилик назоратининг янада кучайишига олиб келди. Натижада бугун юртимизда ягона интерактив давлат хизматлари портали (my.gov.uz), очиқ маълумотлар портали (data.egov.uz), норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини муҳокама қилиш портали (regulation.gov.uz), «Лицензия» ахборот тизимлари комплекси, «Ягона дарча» марказлари фаолиятини автоматлаштириш бўйича ахборот тизими каби юзлаб рақамли хизматлар фаолият юритмоқда.

2023 йилдан бошлаб аҳоли орасидаги ижтимоий муаммоларни аниқлаш ва ҳал қилиш тизимини такомиллаштириш мақсадида ҳар ойда маҳалла кенгашида тегишли давлат органлари ва ташкилотлари раҳбарларининг ҳисоботларини эшитиш амалиёти йўлга қўйилиб, жамоатчилик назоратининг янги шакли — «маҳалла назорати» гуруҳлари ва «маҳалла раиси сўрови» институтлари жорий этилди. Президент топшириғига кўра, «рақамли маҳалла» тизими ва «халқ назорати» платформаси такомиллаштирилиб, фуқаролар «xalqnazorati.uz» иловаси орқали маҳаллий муаммолар бўйича мурожаатлар йўллаш ва уларни назорат қилиш имконига эга бўлдилар.

Жамоатчилик палатаси тасарруфидаги «Mening fikrim» веб-портали фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришда

иштирок этиш имкониятларини кенгайтириш, давлат ҳокимияти вакиллик органлари фаолиятининг очиқлигини таъминлаш мақсадида яратилган бўлиб, фуқаро ушбу портал орқали давлат ва жамият аҳамиятига молик муҳим масалалар юзасидан қонунчиликка таклифларни электрон жамоавий мурожаат шаклида юбориши мумкин.

Сўнгги йилларда фуқаролик жамиятининг энг асосий субъектларидан бири — сиёсий партияларга нафақат сайловларда эркин қатнашиши учун кенг имкониятлар яратилди, балки уларнинг ижро ҳокимияти устидан назорати ҳам таъминланмоқда. Сиёсий партиялар жамоат ва ўз электорати манфаатларидан келиб чиқиб, жамоатчилик назоратини амалга ошириш ҳуқуқига ҳам эгадирлар; сайлов жараёнларида сайлов участкаларидаги маҳаллий кузатувчиларни сиёсий партиялар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг вакиллари ташкил этади.

Жамиятимизда очиқлик ва ошкораликни ривожлантириш, давлат идоралари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатишда оммавий ахборот воситаларининг ҳам ўрни беқиёсдир — сўнгги йилларда рўйхатдан ўтган ОАВ сони изчил ўсиб бормоқда, бу эса ахборот майдонининг кенгайиши ва жамоатчилик назорати имкониятларининг ортишидан далолат беради.

Халқ хизматидаги адолатли ва замонавий давлатни барпо этиш мақсадида жамоатчилик муҳокамаси натижалари асосида ишлаб чиқилган «Ўзбекистон — 2030» стратегиясида ҳам маҳаллий кенгашлар фаолиятида жамоатчилик иштироки учун зарур шароитларни яратиш, фуқаролик жамияти институтларини кенг жалб қилиш, уларнинг фаолиятини босқичма-босқич рақамлаштириш, давлат органлари раҳбарлари ва уларнинг ўринбосарлари фаолиятини жамоатчилик фикри асосида баҳолаш амалиётини йўлга қўйиш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш каби устувор вазифалар белгилаб олинган. 2026 йил 16 февралда Президентнинг ПФ-21-сон Фармони билан «Ўзбекистон

— 2030» стратегияси «Маҳаллани ривожлантириш ва жамиятни юксалтириш йили» доирасида янги босқичга олиб чиқилди — бу жамоатчилик назорати механизмларининг маҳалла даражасида янада чуқурлашишини назарда тутади.

Жамоатчилик назорати натижасида мамлакатда давлат органлари фаолияти холисона ўрганилиб, уларнинг камчиликлари кўрсатилади, турли хил қонун бузилишларининг олди олинади, қонунлар ижроси таъминланиб, уларни тайёрлашда жамоатчилик иштироки таъминланади, жамиятдаги турли муаммоларнинг тезкор ҳал қилинишига ҳамда аҳолининг хоҳиш-иродасини ифода этишига янада кенг шароит яратилади. Яна бир муҳим жиҳати шундаки, жамоатчилик назорати нафақат бажарилаётган ишлар сифатини назорат этиш, балки фойдаланилмаётган имкониятларни ишга солиб юборишни ҳам назарда тутади.

Республикамизда жамоатчилик назоратига конституциявий мақом берилган. Янги Ўзбекистонда фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришдаги иштироки, жумладан, давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилиши мамлакатимизда фуқаролик жамиятининг тўлиқ шаклланишига ҳамда мустаҳкамланишига кенг имкониятлар яратади. Мамлакатда жамоатчилик назорати қанчалик кучли бўлса, давлат ҳам шунчалик халқчил, эркин ва адолатли бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси (24.01.2020) // https://president.uz/uz/lists/view/3324

12. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 2-модда // https://lex.uz/docs/6445145/

13. Ўзбекистон Республикасининг «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги қонуни (12.04.2018) // https://lex.uz/docs/3679092

14. «Фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қўшган ҳиссаси учун» кўкрак нишонини таъсис этиш чора-тадбирлари тўғрисида Президент Қарори (14.11.2018) // https://lex.uz/docs/4060213

15. https://lex.uz/docs/3808838

16. Мирзиёев Ш.М. Конституция ва қонун устуворлигига эришишда жамоатчилик назоратидан кўра самарали восита йўқ (07.12.2019) // https://president.uz/uz/3118

17. pm.gov.uz — Виртуал ва Халқ қабулхоналари статистикаси (12.08.2026 ҳолатига кўра)

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 1 апрелдаги «Аҳоли билан мулоқот тизимини самарали ташкил қилиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони // https://lex.uz/

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2026 йил 16 февралдаги ПФ-21-сон Фармони// https://lex.uz/

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: УЛУҒ МАҚСАДЛАР ВА ИСТИҚБОЛ САРИ

Хотамов Шуҳрат Носирович

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети доценти, пед.ф.б.ф.д, доцент (PhD)

Мустақиллик-бир марта эришиладиган ютуқ эмас, у ҳар куни, ҳар авлод томонидан янгиланиши, мустаҳкамланиши ва бойитилиши керак бўлган давомий жараёндир. Янги Ўзбекистон-бу жараённинг навбатдаги, энг масъулиятли ва энг умидбахш иштирокчисидир.

Ўзбекистоннинг сўнгги 35 йиллик тараққиёт йўли, аввало, давлат мустақиллигини мустаҳкамлаш ва замонавий миллий давлатчиликни шакллантиришнинг мустаҳкам асосидан иборатдир.

Мамлакатимизнинг мустақил давлатга айланиши нафақат сиёсий ўзгариш, балки инсон онги, қадриятлари ва жамият тафаккурининг тубдан янгиланишига сабаб бўлди. Миллий конститутциямиз қабул қилинди, давлат рамзлари яратилди, миллий армия ва мустақил ташқи сиёсатнинг шаклланиши янги тарихий босқични бошлаб берганини кўриш мумкин.

Мустақиллик аввало, халқнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи, инсон ва миллатнинг эркинликка интилишининг тарихий ифодасидир. Давлатчиликнинг тикланиши орқали жамиятда миллий ўзлик англанди, тарихий хотира қайта уйғонди. Бу тарихий натижалар келажакда миллий бирликни сақлаш, давлат суверенитетини ҳимоя қилиш ва глобал ўзгаришлар шароитида мустақил тараққиёт моделини давом эттириш учун мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилиб келмоқда.

Ўзбекистон тараққиётининг янги босқичида қабул қилинган Ҳаракатлар стратегияси, Тараққиёт стратегияси ва Ўзбекистон – 2030 стратегияси ўзаро мантиқий ва тарихий давомийлик асосида шаклланган ягона тараққиёт тизими сифатида миллий тараққиёт даврининг мустаҳкам асосига айланди. Ҳаракатлар стратегияси мамлакатда демократик ислоҳотлар, давлат бошқарувини модернизатция қилиш, иқтисодий либераллашув ва жамиятни очиқлаштиришнинг институтционал пойдеворини яратган бўлса, Тараққиёт стратегияси ушбу ислоҳотларни инсон қадрини улуғлаш, ижтимоий адолат ва фуқаролик жамиятини мустаҳкамлаш тамойиллари асосида чуқурлаштирди. Ўзбекистон – 2030 стратегияси эса аввалги икки босқичда тўпланган сиёсий, иқтисодий ва маънавий тажрибани умумлаштириб, мамлакатни инновацион, рақобатбардош ва барқарор ривожланган давлатга айлантиришнинг узоқ муддатли моделини белгилаб берди. Бу уч стратегия “ислоҳот – такомиллашув – барқарор тараққиёт” занжири асосида миллий тараққиётнинг эволютцион модели сифатида намоён бўлди.

Бугун Ўзбекистон олдида улкан режалар, истиқболли мақсадлар турибди. Айниқса, инновацион иқтисодиёт, рақамли технологиялар, “яшил энергетика”, инсон капитали ва Учинчи Ренессанс ғоясини амалга ошириш устувор бўлиб қолмоқда. Мамлакатимиз ўз олдига юқори даромадли давлатлар қаторига қўшилиш, саноатни технологик модернизатция қилиш, сунъий интеллект ва IT соҳасини кенг ривожлантириш, таълим ва илм-фанни халқаро стандартлар даражасига олиб чиқиш каби стратегик вазифалар қўйди. Шу билан

бирга, транспорт-логистика тизимини кучайтириш, Марказий Осиёда иқтисодий ва геосиёсий марказлардан бирига айланиш, экологик барқарорлик ва “яшил иқтисодиёт” ни ривожлантириш ҳам узоқ муддатли мақсадлар сифатида қаралмоқда. Бу мақсадларнинг дебочаси сифатида рақамлаштириш жараёнлари жадаллаштирилмоқда, янги университетлар ва технологик парклар ташкил этилмоқда, хорижий инвеститциялар жалб қилинмоқда, давлат бошқаруви тобора очиқ ва самарали тизимга ўтказилмоқда. Бу жараёнлар Ўзбекистоннинг анъанавий жамиятдан билим ва инноватцияларга таянувчи цивилизатцион тараққиёт моделига ўтишини англатиб, келажак тараққиётининг марказида табиий бойлик эмас, балки интеллектуал салоҳият ва инсон қадри туриши асосий тамойилга айланмоқда.

Ўзбекистоннинг 35 йиллик тараққиёт даври тарихий трансформатция жараёни сифатида жамият сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий жиҳатдан янги босқичга кўтарилди. Энг муҳими, ҳар биримизнинг онг-у шууримизда инсон қадри ва миллий манфаатлар устувор деган ғоя шаклланиб, келажакка ишонч билан қараш мустаҳкамланди. Ўзбекистон тажрибасида миллий анъаналар ва модернизатция уйғунлиги барқарор тараққиётнинг муҳим шартига айланди. Келажакда Учинчи Ренессанс ғояси, инноватцион иқтисодиёт ва маърифатли жамият қуриш мақсадлари мамлакат тараққиётининг асосий ўналиши бўлди. Шу маънода, сўнгги 35 йилда қўлга киритилган улкан ютуқлар нафақат яқин ўтмиш натижаси, балки келажак тараққиёти учун стратегик таянч вазифасини бажаради.

Давлатни давлат сифатида дунёга танитаётган йўналишлардан бири бўлган спортда қўлга киритган ютуқларимиз мисолида кўришимиз мумкин.

Шунинг билан бирга Мамлакатнинг нуфузини профессионал спортчилар бир неча карра оширади. Ҳаммамизга маълумки, дастлаб спортчиларни тайёрлаш тизимининг ҳолати яхши эмас эди. Сабаби бу тизим истиқлолнинг дастлабки йилларида молиявий қийинчиликлар

туфайли заифлашди. Энди эса спорт мактаблари, олимпия захиралари ва қўшимча қўллаб-қувватлаш дастурлари орқали профессионал спорт янги тараққиёт босқичига чиқди.

Бугун тараққий этган давлатларнинг асосий салоҳияти унинг соғлом ва бақувват ёш авлодидир. Соғлом авлод вояга етишида спорт фаолиятининг роли беқиёс бўлиб, Ўзбекистонда спорт инфратузилмаси кенгайтирилди, маҳалла спорт майдончалари, мактаб спорт заллари, оммавий спорт тадбирлари тизимли тарзда кўпайтирилди. Бугун ёшларнинг 50 фоиздан ортиғи доимий жисмоний фаолликка жалб этилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон терма жамоалари сўнгги йилларда бокс, кураш, дуздо, шахмат, футбол, гимнастика ва бошқа спорт турларида жаҳон миқёсида катта муваффақиятларга эришмоқда. Бугун мамлакатимизда хориждан малакали мураббийлар жалб қилиш, замонавий спорт тиббиёти, аналитик ва технологик қўллаб-қувватлаш спорт натижаларини яхшилашнинг муҳим омилларига айланди.Ўзбекистон 1994-йилдан Жаҳон Олимпия қўмитасига аъзо бўлгандан сўнг бир қатор ютуқларни қўлга киритди. 2016-йил Риода 13 медал, 2020-йил Токиода 15 медал, 2024-йил эса Париждаги бу натижаларни айтиб ўтиш жоиз. Ундан ташқари, паралимпия ҳаракати ҳам тобора ривожланмоқда, бу йўналишдаги спортчиларимиз натижалари ҳам юқорилаб бормоқда. Мамлакатимиз бу соҳада кучли 15 таликка кирди, келажакда Олимпияда медалини қўлга киритиш бўйича ТОП-10 мамлакатлари қаторига кириши мақсад қилинмоқда ва бунинг учун етарли имкониятлар мавжуд.

Бундан ташқари, бугунги кунда мамлакатларнинг рақобатбардош бўлиши учун замонавий технологиялар, жумладан, IT, сунъий интеллект, инжиниринг, молия, халқаро муносабатлар соҳаларида билимлар зарур бўлмоқда. Шу билан бирга, инглиз, хитой, араб, немис каби жаҳон тилларини билиш ёшларнинг глобал меҳнат бозорида ўрин олишини таъминлайди. Ўзбекистонда замонавий технологияларни, хорижий тилларни ўқитиш кенгайтирилмоқда, мактаблар, тил марказлари, хорижий тил олимпиадалари

ўтказилмоқда. Бугун ўзбек ёшлари хорижий тиллар сертификатларини олиш бўйича дунё рейтинггида юқори ўринларни эгаллашмоқда. Сўнгги йилларда мамлакатимизда ёшлар интеллектуал салоҳиятини ошириш мақсадида президент мактаблари, ихтисослаштирилган мактаблар, халқаро олимпиадаларга тайёрлов тизими кенгайтирилди. Билимлар беллашуви, илмий мусобақалар ва халқаро академик алмашинув дастурлари кучайтирилди.

Буюк рус олими Дмитрий Менделеев айтганидек: “Мамлакат бойлиги ер остидаги ресурсларда эмас, балки одамларнинг онгидадир”. Ўзбекистон мустақиллигини эълон қилган биринчи кунлардан бошлаб таълим тизимига инвеститция давлат стратегиясининг ўзагига айланди. Буни рақамлар ҳам тасдиқлайди.

Олий таълимга қамров кўрсаткичидаги ўзгариш, айниқса, диққатга сазовор. 1991-йилда 22 фоиз бўлган ОТМга қамров 2016-йилга келиб 9 фоизга тушди, бу вақтда университетга кириш имтиёзлари сезиларли даражада қийинлашди ва давлат буюртмаси чекланганди. Бироқ 2017-йилдан бошлаб олий таълимга инвеститсиялар кескин ошди, янги университетлар очилди, хорижий университетларнинг 30 дан ортиқ филиали фаолият бошлади, давлат гранти сони кенгайди. Натижада 2025-йилда қамров 42 фоизга кўтарилди.

Хорижий университет филиалларининг ташкил топиши ўзбек таълим тизимидаги сифат инқилобига асос солди. Вестминстер университети, Инха университети, Турин политехника университети, Герман халқаро университети, Корея-Ўзбекистон технологиялар университети ва бошқаларнинг ҳар бири нафақат таълим, балки маданий алоқалар ва илмий ҳамкорликнинг кўприги бўлиб хизмат қилмоқда.

Хулоса ўрнида шуни айтиш таъкидлаб ўтиш лозимки, Мустақиллик-бу бир куни эълон қилинадиган, кейин аста-секин унутиладиган ҳодиса эмас. У ҳар кун мустаҳкамланиши, ривожланиши ва авлоддан авлодга ўтказилиши керак бўлган тушунча. Ўзбекистон 35 йиллик мустақиллик тажрибасида айнан шу

масалани-мустақиллик тафаккурини шакллантириш масаласини-давлат сиёсатининг марказий ўқига айланганини кўриш мумкин.

Албатта, Миллий суверенитет ва давлат мустақиллиги ҳар қайси мамлакатнинг сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маданий тараққиётининг энг асосий шарти ва гаровидир. Бу ҳал қилувчи омиллар давлатнинг халқаро ҳуқуқ субекти сифатида дунё ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаши, халқнинг тинч ва фаровон ҳаётини таъминлаш, унинг барча манфаатларини ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони. // Халқ сўзи 2017-йил 8-февраль. № 28 (6722)-сон. – Б. 1-4.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли., // Янги Ўзбекистон газетаси. 2022-йил 1-февраль. №-544. – Б. 1-3.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони. №-158-сон. https://lex.uz/docs/6600413 (мурожаат санаси 07.12.2025 йил);

4. Ҳайдаров А.У., Янги Ўзбекистонда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ислоҳатларнинг таҳлили // Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Жамоат хавфсизлиги илмий амалий журнали № Махсус сон., – Тошкент., 2023-йил, – Б.131-134. (Мустақилликнинг 32 йиллиги).

5. “Ягона ватан, ягона халқ бўлиб, янги ҳаёт ва келажак яратамиз!” Фото альбом китоб, Республика маънавият ва маърифат маркази ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти,Тошкент «Маънавият» 2026

6. “Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қонуни (Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 11-12-сон, 295-модда) //http:www. lex.uz.// Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси (мурожаат санаси 21.02.2024 йил).

BMT FAOLIYATI SAMARADORLIGI MINTAQAVIY XAVFSIZLIK VA BARQARORLIKNI TA’MINLASHDAGI MUHUM TENDENSIYA

Sattorov Asrorjon
Jamoat xavfsizligi unversiteti dotsenti

Jahonda mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlash, dunyo mamlakatlarini murosaga chorlaydigan, iqlim muammolarini bartaraf etishga va dunyo davlatlarini bunga munosib hissa qo‘shishga va unga chorlashga undovchi eng muhim platforma hozirda shubhasiz Birlashgan Millatlar Tashkiloti hisoblanadi. Tashkil etilganiga mana bu yil 80 yil to‘lish arafasida turgan ushbu xalqaro tashkilotning hozirda 194 ta a’zo davlatlari mavjud bo‘lib, ushbu mamlakatlar BMTga a’zolik orqali xalqaro munosabatlarda teng huquqli hisoblanadi. BMTning so‘ngi ko‘p a’zolik davri shubhasiz to‘qsoninchi yillarning dastlab ki yillari bo‘ldi deyish mumkin. Shu vaqtdan e'tiboran O‘zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkilotining teng huquqli a’zosi ham bo‘ldi. Sobiq ittifoq parchalanishi asnosida ushbu yirik tashkilotning a’zolari soni yana bir nechta teng huquqli mustaqil a’zolar bilan boyidi deyish mumkin.

Hozir BMTning 80 yilligi sammiti arafasida mamlakatimiz rahbari AQSHga bir necha kunlik tashrifi doirasida mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikka xizmat qiladigan ko‘p tomonlama hamkorlik borasida juda katta muzokaralar olib bormoqda. Xususan AQSHning o‘ttizdan ortiq iqtisodiy, mineral hom ashyo bilan shug‘ullanuvchi yirik kompaniyalari rahbarlari bilan muzokaralar olib borildi.

Ushbu muzokaralar chog‘ida AQSH prezidenti Donald Trampning ishonchi va sog‘inchli salomlarini davlatimiz rahbariga yetkizishmoqda.

Xususan, AQSH prezidentining Janubiy va Markaziy Osiyo bo‘yicha maxsus vakili Serjio Gorning 2025 yilnng 22-sentabr kuni BMT Bosh assambleyasi 80-yubiley sessiyasi tadbirlari doirasida O‘zbekiston

prezidenti Shavkat Mirziyoyev bilan uchrashuvidan keyin tadbirni yoritish uchun Nyu Yorkda bo‘lib turgan o‘zbekistonlik jurnalistlar uni savolga tutishdi. Xususan, undan Donald Trampning O‘zbekistondan kutilmalari qanday ekani hamda Shavkat Mirziyoyev bilan uchrashuv qanday o‘tgani haqida so‘ralgan edi.

“Aytmoqchimanki, prezident sizning prezidentingiz bilan shu oy boshida gaplashgandi. U o‘zining samimiy salomini yetkazishimni so‘radi. U sizning prezidentingizni juda hurmat qiladi.

Bugun ko‘rganimizdek, prezidentingiz haqiqiy natijalar ko‘rsatmoqda. AQShdagi eng yirik kompaniyalar O‘zbekiston bilan ajoyib bitimlar imzoladi. Bu prezidentingiz rahbarligi va bizning prezidentimizning hamkorlikka tayyorligidan tayyorligidan dalolat beradi.

Shuning uchun biz bu borada ishlashni intiqlik bilan kutamiz”, deya uning so‘zlarini keltirmoqda maxsus sahifalar. O‘zbekiston prezidenti bilan qaysi mavzular muhokama qilingani to‘g‘risidagi savolga u shunday javob qaytargan: *“Munosabatlarni, hamkorlikni kuchaytirish, biznes va xavfsizlik masalalari. Biz ko‘p masalalarni muhokama qildik. Sizning ajoyib prezidentingiz Oq uyda iliq kutib olindi. Prezidentimiz u bilan muloqot qilishni intizorlik bilan kutmoqda”* degan maxsus vakil[1.123].

Demak, AQSHning sobiq prezidenti Jo Bayden davrida to‘xtab qolgan aloqalar samaradorligi yangi sahifalar ichmoqda va strategik sheriklikning yangi pog‘onaga olib chiqmoqda.

BMT Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashda bir qator rezoulyutsiyalar qabul qilgan bo‘lib hozirda samarali qo‘llanilib kelinmoqda. Xususan, mamlakatimiz rahbari tashabbusi bilan qabul qilingan bir qator rezolyustsiya va konvensiyalar mintaqa hududida izchil barqarorlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda.

2022-yil 22-iyun kuni BMT Bosh Assambleyasining "**Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta’minlash bo‘yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash"** rezolyutsiyasi qabul qilinganligidan edi.

BMTning yuqori minbaridan O‘zbekiston Prezidenti 2017-yil noyabr oyida Samarqandda Markaziy Osiyo bo‘yicha xalqaro konferensiya

o‘tkazishni taklif qilgan edi. Ushbu tadbir juda yuqori darajada o‘tkazildi va forum doirasida bildirilgan bir qator tashabbuslar Markaziy Osiyoda yangi muhitni – “Samarqand ruhi” shakllanishiga asosiy poydevor bo‘ldi. Shu jumladan, Samarqanddagi konferensiya yakunida qabul qilingan qo‘shma Kommyunikeda mintaqa davlatlari o‘rtasida tizimli muloqot, amaliy hamkorlik va yaxshi qo‘shnichilikni mustahkamlash hamda oqilona murosaga asoslangan hamkorlikning qat’iy tarafdori ekanliklari qayd etib o‘tilgan edi.

Shu bilan birga tadbir ishtirokchilari Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, xavfsizlik va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta’minlash bo‘yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga doir maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish to‘g‘risidagi taklif bilan chiqishdi.

Ushbu taklif xalqaro hamjamiyat tomonidan to‘liq qo‘llab-quvvatlandi. Qisqa vaqt ichida rezolyutsiya loyihasi O‘zbekiston tomonidan Markaziy Osiyoning barcha davlatlari bilan hamkorlikda ishlab chiqildi hamda hujjatni maslahatlashuvlarida yaqin hamkor davlatlar, jumladan Rossiya, Xitoy, AQSH va YEI faol va konstruktiv tarzda ishtirok etdi. Umuman olganda Yevropa, Shimoliy va Janubiy Amerika, Osiyo va Afrikaning 55 mamlakati ushbu rezolyutsiya hammualliflari bo‘ldi.

Rezolyutsiyani o‘ziga xos muhim jihatlari shundan iborat ediki, ushbu tarixiy hujjatni qabul qilinishi Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi mintaqaviy hamkorlikni yangi sahifasi ochilganidan dalolat berdi. Bu o‘z navbatida quyidagi omillarda ifodasini topdi.

Birinchidan, ushbu rezolyutsiya Markaziy Osiyo davlatlarining mintaqada umumiy manfaatlar yo‘lida o‘zaro ishonch va yaxshi qo‘shnichilikni har tomonlama mustahkamlashga bo‘lgan kuchli siyosiy irodasini, mamlakatlarimiz o‘rtasidagi hamkorlikni yanada faollashtirishga bo‘lgan intilishini ko‘rsatdi. Mintaqa mamlakatlari butun jahon hamjamiyatiga Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida mintaqada boshlangan yaxshi qo‘shnichilik va hamkorlikni chuqurlashtirish bo‘yicha jarayonlar qat’iy siyosiy tanlovga va tarixiy zaruriyatlarga asoslangan bo‘lib, qaytarib bo‘lmas xarakterga ega ekanligini namoyon qildilar.

Ikkinchidan, mintaqa davlatlari birinchi marta yagona xalqaro hujjatda Markaziy Osiyo mamlakatlarining o‘zaro hamkorlikdagi ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha umumiy va har tomonlama konsensusni, shuningdek, o‘zaro hamkorlikni barcha Markaziy Osiyo mamlakatlari manfaatlariga javob beradigan muhim yo‘nalishlarida olib borish bo‘yicha kelishuvga erishganlarini xalqaro hamjamiyatga namoyon qilishdi.

Uchinchidan, ushbu rezolyutsiyaning yana bir muhim jihati – hujjatda Markaziy Osiyo mamlakatlari mintaqa taqdiri uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga tayyorligini tasdiqlaganliklaridir. Mintaqa davlatlari mavjud dolzarb masalalar va muammolarni hal qilishda tashqi kuchlar aralashuvisiz o‘zaro muloqot va manfaatlarini hurmat qilish asosida yechishga kelishib olishdi. Buni yaqqol misoli sifatida may oyida tojik-qirg‘iz chegarasida sodir bo‘lgan noxush vaziyatda Markaziy Osiyo davlatlari ma’suliyat bilan yondashganliklarini ko‘rib o‘tdik.

Xususan, O‘zbekiston Prezidenti SH.Mirziyoyev qisqa muddat ichida qo‘shni davlat rahbarlari bilan telefon orqali muloqot qildi va ularni mavjud ziddiyatni faqat do‘stona ruhda va yaxshi qo‘shnichilikga asoslangan muloqot orqali hal qilishga chaqirdi. Shu bilan birga, O‘zbekiston tomoni yuzaga kelgan vaziyatni yechishda har taraflama yordam berishga tayyorligi aytib o‘tildi. Qozog‘iston Prezidenti Q.To‘qayev ham nizolashayotgan tomonlarga barcha bahsli masalalar faqat muzokaralar yo‘li bilan hal qilinishi lozimligini ta’kidlagan edi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, albatta bunday o‘zaro ishonchga asoslangan va davlatlar mintaqa kelajagi uchun umumiy ma’suliyatni his qiladigan muhit o‘z-o‘zidan paydo bo‘lib qolmadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida mamlakatimiz ushbu yo‘nalishda izchil, chuqur o‘ylangan va shu bilan birga tashabbuskor tashqi siyosat olib bormoqda, tarixiy meyorlar bo‘yicha qisqa vaqt mobaynida keng miqyosli ishlarni amalga oshirildi.

Endilikda Markaziy Osiyo mamlakatlari rahbarlari say-harakatlari natijasida mintaqada barqarorlik ta’minlanishi, barcha bahsli masalalarni tinch yo‘l, ochiq va ishonchli muloqot orqali mustaqil ravishda hal etilishi mumkinligiga ishonch hosil qilindi.

Barcha amaliy harakatlar va eng muhimi qat’iy siyosiy iroda tufayli davlat chegaralari, savdo aloqalari, transport kommunikatsiyalari, hududlar hamkorligi kabi ko‘plab masalalar bo‘yicha o‘zaro manfaatli yechimlar topishga erishildi. Bu o‘z navbatida mintaqada shakllangan mutlaqo yangi, o‘zaro ishonch va yaxshi qo‘shnichilik muhitining konseptual asosi bo‘lmish BMT Bosh Assambleyasining maxsus rezolyutsiyasidagi prinsiplari hayotda tadbiq bo‘layotganligidan yaqqol dalolat beradi[1.129].

BMT bilan keng ko‘lamli va turli sohalardagi hamkorlik bugungi kundagidek yuqori pallaga ko‘tarilmagan.

Mintaqadagi ijobiy tendensiyalarni turli siyosiy tahlilchilar va siyosatshunoslar ijobiy baholab kelmoqda.

O‘zbekistonning tashqi siyosatdagi manfaatini ta’minlash jarayoni haqida fikr yuritar ekan siyosatshunos Sayfiddin Jo‘rayev so‘nggi yillarda mamlakatimizda yuz berayotgan yangi o‘zgarishlar, siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarni bilan uyg‘unligini ta’kidlaydi. Siyosiy tahlilchi O‘zbekiston o‘z manfaatlaridan kelib chiqib, mavjud vaziyatni tahlil qilib borayotgani, tegishli xulosalar chiqarib, tashqi siyosat bo‘yicha strategik qarorlar qabul qilinmoqdaligi, tegishli vazifalar ijrosini ta’minlanayotganligini izohlaydi. Bunday sharoitda O‘zbekiston hududiy yaxlitligi, suverenitetini saqlash, ishonchli sheriklar topishga harakat qilyapti va bunga erishyapti ham. Bu borada xalq va davlat manfaatlari uyg‘unlashtirilib, 2030-yilgacha mo‘ljallangan reja belgilangan va vazifalarni hozir amalga oshirishga kirishilgan. Asosiysi, davlat manfaati ta’minlanishiga oid qoida va meyorlar, maqsad, yo‘nalish va vazifalardan kelib chiqib, hatti-harakatlar muayyan mantiq asosida olib borilyapti. Birinchidan, tashqi siyosatni amalga oshirishda mamlakat tinchligi va xavfsizligini himoyalash, davlat mustaqilligi, suvereniteti va hududiy yahlitligini muntazam ta’minlash va mustahkamlash, xavfsiz va barqaror rivojlanishi uchun qulay tashqi shart-sharoit yaratish, respublika atrofida do‘stona, yaxshi qo‘shnichilik muhitini shakllantirish, qolaversa vatanimizni xalqaro nufuzini oshirish davlatimiz manfaatining asosiy yo‘nalishlari bo‘lib qolmoqda. Bu harakatlar jamiyat barqaror rivojlanishi uchun fuqarolar, mulk shaklidan

qat’i nazar barcha ishlab chiqarish subyektlarining xorijiy mamlakatlar bilan aloqalari jarayonidagi manfaatlarini himoya qilish va ilgari surish bo‘yicha faoliyat yuritayotgan davlat hokimiyati idoralari, keng jamoatchilik, fuqarolik jamiyati institutlari bilan muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunga kelib, O‘zbekiston obyektiv ravishda Markaziy Osiyoning kelajagi uchun alohida mas’uliyatni o‘z zimmasiga olgan. Bu omilsiz mintaqaning barcha mamlakatlari bilan umumiy chegaralarga ega ekanligimiz bilan izohlanadi. Mamlakatimizda Markaziy Osiyo aholisining yarmidan ko‘pi, mintaqadagi barcha xalqlarning yirik jamoalari yashaydi. O‘zbekiston taraqqiyotining deyarli barcha hayotiy muhim masalalari – suvdan tortib, transport yo‘laklari, mintaqaviy xavfsizlik va savdo-sotiqqacha chegaradosh davlatlar bilan yaxshi qo‘shnichilik va oldindan taxmin qilish mumkin bo‘lgan munosabatlarga bog‘liq[2.].

Aynan shuning uchun ham O‘zbekiston rahbari 2016 yilda Parlamentga yo‘llagan birinchi murojaatnomasida ustuvor yo‘nalishlarni aniq belgilab, Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan munosabatlarni mustahkamlashni birinchi o‘ringa qo‘ygan edi. “Mamlakatimizning milliy manfaatlarini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan Markaziy Osiyo mintaqasi O‘zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining asosiy ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi. Biz yaqin qo‘shnilarimiz Turkmaniston, Qozog‘iston, Tojikiston va Qirg‘iziston bilan ochiq, do‘stona va pragmatik siyosat olib borishga sodiq qolamiz”, deb ta’kidladi Shavkat Mirziyoyev.

Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi hamkorlik istiqboli savdo, investitsiya, transport, energetika va innovatsiya, “yashil” texnologiya sohalaridagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqish bo‘yicha aniq loyiha va dasturlar amalga oshirish, turizm, ta’lim, sog‘liqni saqlash, fan va madaniyat sohalarida ko‘p qirrali munosabatlarni kengaytirish, mintaqa barqarorligi va xavfsizligini ta’minlash yuzasidan mushohada yuritish, zamonaviy muloqotni yo‘lga qo‘yishga kirishildi. Jarayonning davomiyligi taraqqiyot drayverlarini aniqlash asosida qaror qabul qilishga shart-sharoit va imkoniyat beruvchi mexanizm sifatida o‘z o‘rniga egaligi va mintaqa rivojlanishiga sezilarli ta’sir etuvchi tartib ekanini ko‘rsatadi. Markaziy

Osiyo keyingi yillarda iqtisodiy o‘sish va faol investitsiya markazlaridan biri sifatida jadal rivojlanmoqda. Jumladan, oxirgi 7 yilda mintaqa iqtisodiyoti 6,3 foiz o‘sib, 450 milliard dollarga yaqinlashdi. Tashqi savdo aylanmasi ikki barobar ko‘payib, qariyb 225 milliard dollarni tashkil etdi.

Osiyoda regional barqarorlik va xavfsizlik hamda keng qamrovli iqtisodiy bozor shakllanishi ham investorlarning mintaqaga qiziqishini oshirmoqda. Jumladan, 2016-2022 yillarda Markaziy Osiyoga investitsiya kiritilishi jahondagi umumiy hajm – 1,6 foizdan 2,8 foizga ko‘tarilib, 2022 yil qariyb 40 milliard dollarni tashkil etgan. Bu 2016 yil ($26,7 mlrd)ga nisbatan 50 foiz ko‘p. “Boston Consulting Group” bashoratiga ko‘ra, 2030-yilgacha Markaziy Osiyo 170 milliard dollarlik investitsiya jalb qila oladi. Shuning 40-70 milliard dollari xom-ashyo bo‘lmagan sohalarga yo‘naltiriladi.

Xullas, O‘zbekiston tashqi siyosati, ayniqsa yangi mintaqaviy diplomatiyasi siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va gumanitar sohalardagi hamkorlikni yanada rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlarini har tomonlama muhokama qilishga imkon beradi. Mintaqaning tashqi dunyoga ochiqligi, hamkorlikka tayyorligi boshqa mamlakatlar, xalqaro va mintaqaviy tashkilotlar bilan munosabatlarni diversifikatsiya qilish bo‘yicha olib borayotgan siyosatining o‘ziga xos xususiyatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T. 2022. 456 b.
2. Komilov A.H. O‘zbekiston tashqi siyosatida yangi Markaziy Osiyo. // https://www.uwed.uz/news/279

JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHGA DOIR ISLOHOTLARNING ILMIY ASOSLARI

Xaknazarov Xudoyberdi Dilmurodovich

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti

Maxsus fakulteti boshlig‘i, tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Bugungi globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiyalar sharoitida jamoat xavfsizligini ta’minlash davlat siyosatining ustuvor

yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Jamiyat hayotida yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy, texnologik va ijtimoiy o‘zgarishlar jamoat xavfsizligiga tahdid va xavf-xatarlarning shakllari hamda ko‘lamini kengaytirib, ularni oldindan aniqlash, baholash va samarali bartaraf etishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini takomillashtirish, uning institutsional va huquqiy asoslarini mustahkamlash, davlat organlari faoliyatining samaradorligini oshirish hamda fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish masalalari alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jarayonida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Mazkur jarayon boshqaruvning samarali mexanizmlarini joriy etish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish va aholining xavfsizlikni ta’minlashdagi ishtirokini kengaytirish kabi yo‘nalishlarni qamrab oladi. Shu sababli jamoat xavfsizligini ta’minlashga doir islohotlarning ilmiy asoslarini tadqiq etish, ularning nazariy-metodologik mazmunini ochib berish hamda mavjud mexanizmlarning samaradorligini ilmiy jihatdan baholash mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarning dolzarbligini belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev so‘zlari bilan aytganda “Profilaktika ishlari tahlilga asoslanishi kerak. Har bir huquqni muhofaza qilish organida jinoyatchilikning joyi va turi bo‘yicha chuqur ma’lumot bo‘lishi, buning uchun davlat idoralari, jamoat tashkilotlari muntazam birga ishlashi zarur. Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya, prokuratura – hammasi xalqqa xizmat qilishi kerak. Shu bilan birga, jamiyatda ham jaholatga qarshi ma’rifat kuchli bo‘lishi lozim. Muhit shunday bo‘lishi kerakki, hech kim jinoyatga qo‘l ura olmasin” [1].

Yuqoridagi islohotlarda 2021-yil 29-noyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-27-son Farmoni bilan

tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi alohida tarixiy ahamiyat kasb etdi [2]. Konsepsiyada jamoat xavfsizligi milliy xavfsizlikning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan hamda uni ta’minlash davlat tomonidan amalga oshiriladigan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa kompleks tashkiliy chora-tadbirlarni qamrab oluvchi yaxlit tizim sifatida talqin etilgan.

Shu jihatdan maqolaning asosiy maqsadi Yangi O‘zbekiston sharoitida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimining tarixiy transformatsiyasini tahlil qilish, zamonaviy yondashuvlarning shakllanish omillarini aniqlash va ularning amaliy ahamiyatini statistik hamda institutsional ma’lumotlar asosida baholashdan iborat.

Agar mazkur sohaning tarixiy-tadrijiy rivojlanishiga e’tibor qaratilsa 1990-yillar jamoat xavfsizligi tizimining milliy asoslari shakllangan davr bo‘ldi. Bu davrda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning vakolatlari, jamoat tartibini saqlash mexanizmlari, jinoyatchilikka qarshi kurashishning huquqiy asoslari va fuqarolarning xavfsizligini ta’minlashning tashkiliy mexanizmlari takomillashtirildi.

Keyingi bosqichda, ayniqsa 2000-yillar va 2010-yillarning birinchi yarmida, jamoat tartibini saqlash bilan bir qatorda huquqbuzarliklar profilaktikasiga ham tobora katta e’tibor qaratila boshlandi. Bu esa jamoat xavfsizligini ta’minlash tarixida muhim metodologik o‘zgarish bo‘ldi. Chunki profilaktik yondashuv jinoyat sodir etilgandan keyin unga javob berishdan ko‘ra, jinoyatga olib keluvchi omillarni oldindan aniqlash va bartaraf etishga yo‘naltiriladi.

Raqamlarga e’tibor qaratadigan bo‘lsak O‘zbekistonda qayd etilgan jinoyatlar soni 1991-yilda 88 630 tani, 1995-yilda 67 026 tani, 2000-yilda 73 904 tani, 2010-yilda 90 050 tani va 2015-yilda 87 946 tani tashkil etgan. 2017-yilda esa mazkur ko‘rsatkich 73 692 taga tushgan [6]. Biroq ushbu raqamlarni bevosita jinoyatchilikning real kamayishi yoki ko‘payishi sifatida talqin qilish yetarli emas, chunki jinoyatlarni qayd etish, murojaatlarni ro‘yxatga olish va statistik hisob yuritish mexanizmlaridagi o‘zgarishlar ham ko‘rsatkichlarga ta’sir qiladi.

Demak tarixiy tahlilda statistik ma’lumotlarni faqat miqdoriy ko‘rsatkich sifatida emas, balki davlatning jinoyatchilikni aniqlash va qayd etish siyosatidagi o‘zgarishlar bilan birgalikda baholash muhimdir.

Yangi O‘zbekiston sharoitida 2017-yildan boshlab amalga oshirilgan islohotlar jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimining rivojlanishida yangi tarixiy bosqichni boshlab berdi. Mazkur bosqichning asosiy xususiyati davlat organlari faoliyatini aholiga yaqinlashtirish, huquqni muhofaza qilish faoliyatida inson manfaatlarini ustuvor qo‘yish, profilaktik ishlarning samaradorligini oshirish va xavfsizlikni ta’minlashning zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish bilan belgilanadi.

2021-yil 2-apreldagi PQ-5050-son Prezident qarori ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan muhim normativ-huquqiy qadam bo‘ldi. Ushbu yo‘nalish keyinchalik ichki ishlar organlarini xalqchil va professional tuzilmaga aylantirish konsepsiyasi bilan yanada rivojlantirildi [3].

2023-yil 20-yanvardagi PQ-10-son qaror bilan ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo‘naltirilgan yangi mexanizmlar belgilandi [4]. Qarorda zamonaviy jinoyatchilikka qarshi kurashish usullariga mos ravishda xodimlarning kasbiy, jismoniy, jangovar va psixologik tayyorgarligini takomillashtirish, kadrlar bilan ishlashni raqamlashtirish, korrupsiyaning oldini olish va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Bu o‘zgarishlar jamoat xavfsizligi tarixida boshqaruv paradigmasining o‘zgarishini ko‘rsatadi. Avvalgi tizimda xavfsizlikni ta’minlashning asosiy og‘irligi huquqni muhofaza qiluvchi organlarning bevosita faoliyatiga tushgan bo‘lsa, yangi modelda davlat organlari, mahalla, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari va boshqa jamoatchilik institutlari o‘rtasidagi hamkorlik tizimning muhim tarkibiy qismiga aylandi.

Mazkur raqamlar jamoat xavfsizligi siyosatida yangi muammolar paydo bo‘layotganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, mulkiy jinoyatlarning ayrim

turlari, internet va raqamli xizmatlar bilan bog‘liq firibgarliklar zamonaviy xavfsizlik siyosatining yangi yo‘nalishlarini shakllantirmoqda.

Jamoat xavfsizligini ta’minlashning Yangi O‘zbekiston davridagi eng muhim zamonaviy xususiyatlaridan biri raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishidir.

Raqamlashtirish xavfsizlik tizimida uchta asosiy imkoniyatni yaratmoqda: birinchidan, hodisalarni real vaqt rejimida kuzatish; ikkinchidan, xavfli vaziyatlarni avtomatik aniqlash; uchinchidan, turli idoralarning ma’lumotlarini yagona axborot makonida birlashtirish.

“Xavfsiz shahar” tizimining rivojlanishi mazkur jarayonning eng ko‘zga ko‘ringan misollaridan biridir. 2026-yilgi rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, tizim doirasida yagona platforma, 13 ta ma’lumotlarni qayta ishlash markazi, yagona elektron xarita, 42 750 ta intellektual kamera hamda 17 ta yong‘in xavfsizligi monitoring tizimi faoliyat yuritmoqda [10].

Bu ko‘rsatkichlar jamoat xavfsizligini ta’minlashda texnologik infratuzilmaning qanchalik katta ko‘lamga ega bo‘lib borayotganini ko‘rsatadi.

Intellektual videokuzatuv tizimlarida oddiy tasvirni qayd etishdan tashqari, yuz qiyofasidan shaxsni aniqlash, davlat raqam belgilarini aniqlash va xavfli holatlarni real vaqt rejimida kuzatish imkoniyatlari kengaymoqda. Masalan, 2026-yilda Zangiota tumanida 60 ta mahalla bo‘yicha jami 1 993 ta intellektual kamera o‘rnatish rejalashtirilgan bo‘lib, dastlabki bosqichda 14 ta mahallada 373 ta kamera o‘rnatilgani ma’lum qilingan [11].

2026-yil boshida respublika hududlarida Yangi yil va “Prezident archasi” tadbirlarining 253 ta obyektida 1 561 ta intellektual videokuzatuv kamerasi o‘rnatilib, yagona platformaga integratsiya qilingan. Bu xavfsizlikni ta’minlashda mavsumiy va ommaviy tadbirlar uchun ham raqamli monitoring tizimlaridan foydalanish kengayayotganini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, raqamlashtirish jamoat xavfsizligi tarixida yangi texnologik bosqichni shakllantirmoqda. Biroq texnologiya o‘z-o‘zidan xavfsizlikni ta’minlamaydi. Uning samaradorligi ma’lumotlarning sifati,

inson huquqlarini himoya qilish, axborot xavfsizligi, xodimlarning malakasi va idoralararo hamkorlik darajasiga bog‘liq.

Jamoat xavfsizligi tizimini tarixiy jihatdan o‘rganishda jinoyatchilik tarkibidagi o‘zgarishlar alohida ahamiyatga ega. Chunki xavfsizlik tizimining rivojlanishi ko‘p jihatdan jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi xavf-xatarlarning tabiatiga bog‘liq.

Mazkur dinamikani to‘g‘ri talqin qilish uchun statistik qayd tizimidagi o‘zgarishlar va jinoyatlarni aniqlash darajasining oshishini ham hisobga olish zarur. Shu bois qayd etilgan jinoyatlar sonining ko‘payishini avtomatik tarzda xavfsizlik darajasining yomonlashuvi sifatida baholash metodologik jihatdan to‘g‘ri emas.

Ayni vaqtda jinoyat tarkibidagi ayrim o‘zgarishlar zamonaviy xavflarning tabiatini ko‘rsatadi. Masalan, firibgarlik jinoyatlari 2017-yildagi 9 645 tadan 2025-yilda 44 127 taga yetgan. Bu 4,6 baravardan ortiq o‘sishni anglatadi. Ushbu holat raqamli iqtisodiyot, elektron to‘lovlar, internet xizmatlari va masofaviy aloqa imkoniyatlarining kengayishi bilan birga kiber va raqamli firibgarlikning yangi xavf sifatida kuchayib borayotganini ko‘rsatadi [7].

Aksincha, talonchilik va bosqinchilik kabi ochiq zo‘ravonlik elementlari mavjud jinoyatlarning 2017-yildagi 1 189 tadan 2025-yilda 540 tagacha kamayishi jamoat joylarida an’anaviy jinoyatlarning ayrim turlariga qarshi kurashish mexanizmlari samaradorligi bilan bog‘liq ijobiy tendensiyalarni ko‘rsatishi mumkin.

Demak, XXI asrning uchinchi o‘n yilligida jamoat xavfsizligi siyosati faqat ko‘chadagi tartibni ta’minlash bilan cheklanmaydi. Raqamli firibgarlik, axborot xavfsizligi, ommaviy tadbirlar xavfsizligi, transport xavfsizligi, favqulodda vaziyatlar, terrorizm va ekstremizmning yangi ko‘rinishlari ham yagona xavfsizlik tizimining tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Yangi O‘zbekiston sharoitida jamoat xavfsizligini ta’minlashning muhim jihatlaridan yana biri davlat organlari bilan jamiyat o‘rtasidagi hamkorlik munosabatlarining tobora kuchayib borayotganidir.

2021-yilda qabul qilingan Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari hamda fuqarolar jamoat xavfsizligini ta’minlash jarayonida ishtirok etuvchi subyektlar sifatida belgilangan. Mazkur yondashuv tarixiy nuqtayi nazardan muhim o‘zgarish bo‘lib, xavfsizlikni ta’minlash borasidagi mas’uliyatning davlat organlarigina emas, balki jamiyat bilan ham bo‘lishilishini anglatadi.

Mahalla tizimining jamoat xavfsizligi masalalariga faol jalb qilinishi hududlarda mavjud muammolarni yanada aniq va tezkor aniqlash imkoniyatini yaratadi. Chunki mahalla darajasida oilaviy nizolar, yoshlar bilan bog‘liq muammolar, ishsizlik, ijtimoiy himoyaga ehtiyojmand shaxslar hamda boshqa xavf omillari haqidagi ma’lumotlarni tezkor ravishda aniqlash va tegishli choralarni belgilash mumkin.

Mazkur yondashuv “inson – davlat” munosabatlari nuqtayi nazaridan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy jamoat xavfsizligi tizimida fuqaro faqat nazorat qilinishi lozim bo‘lgan obyekt sifatida emas, balki xavfsizlikni ta’minlash jarayonining faol va bevosita ishtirokchisi sifatida qaralishi zarur.

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy jamoat xavfsizligi modelining samaradorligi uchta asosiy darajadagi hamkorlikka bog‘liq bo‘ladi: davlat organlari o‘rtasidagi idoralararo hamkorlik, davlat organlari va mahalla o‘rtasidagi hamkorlik hamda davlat va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlik.

Yangi O‘zbekiston sharoitida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlarni tarixiy jihatdan uchta asosiy yo‘nalish bo‘yicha baholash mumkin.

Birinchidan, institutsional transformatsiya jarayoni amalga oshirilmoqda. Jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyati bir nechta davlat organlarining alohida va parallel faoliyati sifatida emas, balki o‘zaro hamkorlik, muvofiqlashtirish va yagona maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatga asoslangan yaxlit tizim sifatida shakllanmoqda.

Ikkinchidan, metodologik transformatsiya jarayoni kuzatilmoqda. Bunda faqat sodir bo‘lgan hodisalarga javob qaytarishga asoslangan

reaktiv yondashuv bilan cheklanib qolmasdan, profilaktika, prognozlash va xavflarni oldindan aniqlashga qaratilgan mexanizmlar ham izchil rivojlantirilmoqda.

Uchinchidan, texnologik transformatsiya amalga oshirilmoqda. Intellektual videokameralar, yagona elektron xaritalar, ma’lumotlarni qayta ishlash markazlari, sun’iy intellekt elementlari hamda situatsion boshqaruv markazlarining joriy etilishi jamoat xavfsizligini ta’minlashning zamonaviy texnologik infratuzilmasini shakllantirmoqda.

Kelgusida mazkur tizimni rivojlantirish bir qator muhim yo‘nalishlarda davom ettirilishi mumkin. Birinchi navbatda, katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish orqali turli xavf-xatarlarni prognozlash imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Ikkinchidan, turli davlat organlari va tashkilotlarning axborot tizimlarini yanada chuqur integratsiya qilish muhim. Uchinchidan, raqamli xavfsizlik hamda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish talab etiladi. To‘rtinchidan, xodimlarning zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Bunda texnologik taraqqiyot va inson huquqlari o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhim shartlardan biri hisoblanadi. Jamoat xavfsizligini ta’minlashning asosiy maqsadi nazorat choralarini kuchaytirishdan iborat bo‘lmasdan, avvalo fuqarolarning huquq va erkinliklari, hayoti hamda qonuniy manfaatlarini yanada samarali himoya qilishga qaratilishi lozim.

Yangi O‘zbekiston sharoitida jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar mamlakatning mustaqillik davridagi tarixiy taraqqiyotining yangi bosqichini ifodalaydi. Mustaqillikning dastlabki yillarida milliy xavfsizlik va jamoat tartibini ta’minlashning huquqiy hamda tashkiliy asoslarini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan bo‘lsa, bugungi bosqichda mazkur tizimni profilaktik, raqamli, integratsiyalashgan va inson manfaatlariga yo‘naltirilgan model asosida rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda.

2021-yilda Jamoat xavfsizligi konsepsiyasining qabul qilinishi ushbu transformatsiyaning muhim tarixiy-huquqiy bosqichlaridan biri bo‘ldi. Mazkur konsepsiyada jamoat xavfsizligini ta’minlash faqat bitta davlat organining faoliyati emas, balki davlat organlari, mahalla, fuqarolik jamiyati institutlari va fuqarolarning o‘zaro hamkorligiga asoslangan yaxlit tizim sifatida belgilandi.

Statistik ma’lumotlar ham jamoat xavfsizligi sohasida yangi vazifalar va tahdidlar yuzaga kelayotganini ko‘rsatadi. 2017–2025-yillar davomida qayd etilgan jinoyatlar tarkibida muayyan o‘zgarishlar kuzatilgan. Xususan, firibgarlik jinoyatlarining keskin ko‘payishi xavfsizlik siyosatida raqamli va axborot texnologiyalari bilan bog‘liq tahdidlarga qarshi kurashish yo‘nalishini yanada kuchaytirish zarurligini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, talonchilik va bosqinchilik kabi ayrim an’anaviy jinoyatlarning kamayishi jamoat xavfsizligini ta’minlashning an’anaviy mexanizmlarida ham ijobiy natijalarga erishilayotganini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, zamonaviy jamoat xavfsizligi modeli tarixiy tajriba va innovatsion yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi asosida rivojlanmoqda. Uning kelgusidagi samaradorligi davlat organlari va fuqarolik jamiyati o‘rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlash, xavflarni oldindan prognozlash, raqamli texnologiyalardan oqilona va samarali foydalanish, inson huquqlarining ishonchli kafolatlarini ta’minlash hamda jamoat xavfsizligi sohasida professional kadrlar tayyorlash sifatini oshirish bilan bevosita bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jamoat xavfsizligini ta’minlashda yangi tizim: hamma xizmatlar bir joyda. Shavkat Mirziyoyev Toshkent shahri Yunusobod tumanidagi 7-ichki ishlar bo‘limiga tashrifi. https://www.gazeta.uz/oz/2019/01/10/xavfsizlik-tizim/

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-5749291

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi PQ-5050-son qarori. “Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-5353841

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 20-yanvardagi PQ-10-son qarori. “Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo‘naltirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-6364837

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-martdagi PQ-4229-son qarori. “Transport va turizm obyektlarida jamoat xavfsizligini ta’minlashning samarali tizimini joriy etishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. https://lex.uz/docs/-4229310

6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ijtimoiy-iqtisodiy holat bo‘yicha statistik ma’lumotlar. Huquqbuzarlik va jinoyatchilikstatistikasi, 1991–2025-yillar. https://siat.stat.uz/ data/800/ ?lang=uz

7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “Ro‘yxatga olingan firibgarlik jinoyatlari soni (jami)” statistik ma’lumotlar bazasi. SIAT. https://siat.stat.uz/data/901/?lang=uz&utm_source

8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “Ro‘yxatga olingan o‘g‘rilik jinoyatlari soni (jami)” statistik ma’lumotlar bazasi. SIAT. https://siat.stat.uz/data/888/?utm_source

9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “Ro‘yxatga olingan talonchilik va bosqinchilik jinoyatlari soni (jami)” statistik ma’lumotlar bazasi. SIAT.

10. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. “Xavfsiz shahar” tizimlarini rivojlantirish markazi materiallari, 2024–2026-yillar.

11. Prezident Toshkent IIBB qo‘riqlash xizmati va “Xavfsiz shahar” tizimi faoliyati bilan tanishdi. https://www.gazeta.uz/oz/2026/01/27/security-service/

MUSTAQILLIK YILLARIDA O‘ZBEKISTONDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING TASHKILIY-HUQUQIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Rashidov Rustam Rasulovich,
harbiy fanlar doktori (DSc)., dotsent

Milliy xavfsizlik tizimining bir qismi bo‘lgan jamoat xavfsizligi avvalo shaxs va jamiyatning hayotiy muhim manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan bo‘lsa-da, u milliy xavfsizlikning asosiy tarkibiy tuzilmasi bo‘lmish davlatning holatiga ham bevosita ta’sir qiladi. Chunki, alohida bir shaxsning yoki jamiyatdagi muayyan ijtimoiy qatlamning muammolari, manfaatlari yuqori darajaga ko‘tarilib bevosita davlat ahamiyatiga ega muammoga aylanadi hamda davlat manfaatlariga ta’sir qiladi.

Shu o‘rinda jamoat xavfsizligi o‘zi nima, ushbu tushuncha yana qanday kategoriyalar bilan aloqador degan savollar paydo bo‘lishi tabiiy.

“Jamoat xavfsizligi” tushunchasi haqida to‘g‘ridan-to‘g‘ri gapirishdan oldin, “xavfsizlik” tushunchasini kategoriya sifatida ilmiy tahlil qilish zarurdir.

Zamonaviy bosqichda kechayotgan turli siyosiy, ijtimoiy jarayonlarni kuzatish va ilmiy jihatdan o‘rganish natijasida aytish mumkinki “xavfsizlik”, “jamiyat”, “jamoat tartibi”, “jamoat xavfsizligi” kabi tushunchalarni alohida tadqiq qilishga bo‘lgan ehtiyoj oshib bormoqda. Jumladan, “xavfsizlik” tushunchasi, uning xavf va tahdid kabi kategoriyalari, obyekti va subyekti, sohalari hamda xavfsizlik tizimining ijtimoiy-falsafiy va siyosiy-huquqiy mazmuni dunyoda kechayotgan voqea va hodisalar ta’sirida bosqichma-bosqich (evolyutsion) tarzda mazmunan o‘zgarib, rivojlanib kelmoqda. Zamonaviy ilm-fan doirasida “xavfsizlik” tushunchasiga alohida konsepsiya sifatida qarash va yondashish mavjud. Shundan ham ko‘rinib turibdiki, hozirgi davrda “xavfsizlik” tushunchasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda, ushbu tushunchaning barcha aloqador jihatlari yuzasidan keng qamrovli o‘rganishlar, tadqiqotlar olib borish va davom ettirish zaruriyatini davrning o‘zi talab qilmoqda.

Avvalo, xavfsizlikni tushunishda “xavf-xatarning yo‘qligi holati” degan yondashuvni ko‘rib chiqish lozim bo‘ladi. Ushbu yondashuv mavjud bo‘lishiga qaramasdan, amalda hech qanday tahdid va xavf-xatar

bo‘lmasligi holatini topishni o‘zi imkonsiz. Ushbu fikrni “to‘liq xavfsizlik prinsipial jihatdan mavjud emas”, shu sababli oddiy fuqarodan tortib davlat miqyosiga qadar jamiyat va davlatdagi xavfsizlikni ta’minlanganlik holatidan doimiy ogoh bo‘lib turishi maqsadga muvofiqligiga e’tibor qaratmoqchimiz. Bu borada bildirilgan “xavfsizlik – bu xavfning yo‘qligi emas, balki undan himoyalanganlik holati” degan ta’kidni eslab o‘tish o‘rinli bo‘ladi.

Jamoat xavfsizligi va milliy xavfsizlik tushunchalari ma’lum bir yaqinligi va o‘xshashligiga qaramasdan, ushbu tushunchalar bir xil ma’noni anglatishi to‘g‘risidagi xulosaga kelish mutlaqo asossizdir, chunki tadqiqotchilarning aksariyati jamoat xavfsizligi milliy xavfsizlikning turlaridan biri ekanligini qayd etib o‘tishgan.

Umuman olganda, jamoat xavfsizligi davlat milliy xavfsizligining muhim bir qismi hisoblanadi.

“Jamoat xavfsizligi” tushunchasini nazariy o‘rganish natijasida aytish mumkinki, ushbu tushunchaga turli mualliflar tomonidan turlicha ta’riflar berilganligini ko‘rishimiz mumkin.

Ba’zi huquqshunos olimlar jamoat xavfsizligi tushunchasini jamiyat a’zolarining shaxsiy xavfsizligi va umuman butun jamiyatning xavfsizligini yetarli darajada ta’minlaydigan meyoriy-huquqiy hujjatlar, urf-odatlar va an’analar bilan belgilangan normal ijtimoiy munosabatlar majmui sifatida belgilaydilar. Jumladan, jamoat xavfsizligiga nisbatan V.S.Xomyakova shunday deydi: “xavfsizlik jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan omillardan biridir, chunki u inson faoliyatining barcha sohalarini qamrab oladi”.

Fanda **“jamoat xavfsizligi”** kategoriyasi tor va keng ma’noda ko‘rib chiqiladi. Keng ma’noda, “jamoat xavfsizligi” jamiyatning himoyalanganligi, tor ma’noda esa – jamoat joylarida xavfsizlikning ta’minlanganaligi sifatida tushuniladi. Bunday yondashuv XX asrning 60-80 yillarida tadqiqotlar olib borgan olimlarning asarlarida aksini topgan.

Hozirgi davrga qadar fanda “jamoat xavfsizligi” tushunchasiga doir quyidagi ta’riflar ilgari surilganligini qayd etish joiz. Jumladan, A.G.Korotkix keng ma’noda jamoat xavfsizligini “inson va jamiyatni turli xil belgilar va ahamiyatga ega bo‘lgan noqonuniy, texnogen, tabiiy, kosmik, ekologik va boshqa xarakterdagi tahdidlar majmuasidan

himoyalanganlik holati” deb belgilagan bo‘lsa, tor ma’noda esa, jamoat xavfsizligi bu – fuqarolarning hayoti va sog‘lig‘ini, jamiyatning manfaatlarini ko‘chalarda, stadionlarda, bog‘larda, maydonlarda, jamoat transportining barcha turlarida, madaniy, ta’lim, diniy muassasalarda va boshqa jamoat joylarida noqonuniy tajovuzlardan qonuniy, tashkiliy, muhandislik-texnik, tarbiyaviy, majburiy va boshqa choralar bilan qonuniy himoyalanganlik holatidir, deya ta’rif beradi[12].

Shu o‘rinda O‘zbekistonlik olimlarning “jamoat xavfsizligi” tushunchasi bilan bog‘liq keng qamrovli ilmiy tadqiqotlari endi-endi yuzaga chiqayotganligini ta’kidlagan holda, Y.f.d., prof. M.X. Rustambayev va Y.f.d., prof. S.M. Selimanovalarning quyidagi ta’rifiga e’tibor qaratish o‘rinli bo‘ladi.

Jamoat xavfsizligi – bu shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini jinoiy va boshqa huquqqa xilof harakatlar, ijtimoiy nizolar, tabiiy ofatlar, zilzilalar, epidemiyalar, epizootiyalar, katta falokatlar, avariyalar va yong‘inlar natijasida kelib chiqadigan favqulodda vaziyatlar oqibatlaridan himoyalanganlik holatidir[13].

Ta’kidlash joizki, “jamoat xavfsizligi” tushunchasiga mos yana bir tushuncha bo‘lib bu “jamoat tartibi” deb ataladi hamda ilmiy manbalarda ushbu ikki tushunchalar bir-biriga yonma-yon tarzda talqin etib kelinadi. Mazkur tushunchalarning mazmun-mohiyatini tahlil qilish orqali ta’kidlash joizki, ushbu ikki holatni, ya’ni jamoat xavfsizligi va jamoat tartibini ta’minlash o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi hamda birini ikkinchisidan ajratish juda ham murakkab bo‘lgan jarayon ekanligi namoyon bo‘ladi. Jamoat tartibini saqlash bu bir vaqtning o‘zida fuqarolarning shaxsiy xavfsizligini va jamoat xavfsizligini ta’minlash tushunchalarini ham o‘z ichiga qamrab oladi.

Mamlakatimiz olimlari M.X. Rustambayev va S.M.Selimanovalarning qarashicha, jamoat tartibi – bu amaldagi huquq va ijtimoiy (axloq) normalariga rioya qilish orqali fuqarolarning shaxsiy xavfsizligini, ko‘pchilikning, ommaning xavfsizligini ta’minlashga,

[12] Коротких А.Г. О сути и значении понятий «общественный порядок» и «общественная безопасность» / А.Г. Коротких // Вестник Воронежского института МВД России. - 2011. - № 3. – С. 69.

[13] Rustambayev M.X., Selimanova S.M. Milliy gvardiya organlarining jamoat tartibi va xavfsizligini ta’minlash faoliyatining nazariy-huquqiy tahlili // “Jamoat xavfsizligi” O’zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti ilmiy-amaliy jurnali. Maxsus son, 2021. – B. 22-26.

muayyan bir hududdagi jismoniy va yuridik shaxslarning normal faoliyat ko‘rsatishi, insonlarning mehnat qilishi va dam olishlari uchun qulay sharoit yaratishga qaratilgan, shuningdek ularning sha’ni, insoniy qadr-qimmatini va ijtimoiy axloq normalarini hurmat qilish bo‘yicha asosan jamoat joylarida vujudga keladigan va taraqqiy etib boradigan ijtimoiy munosabatlar tizimidir[14].

Jamoat tartibining mazmuni – bu huquqiy, axloqiy va boshqa ijtimoiy normalarga rioya qilish natijasida vujudga keladigan ijtimoiy munosabatlar tizimidir. Jamoat tartibining asosini jamoat joylarida shakllanadigan munosabatlar, ya’ni odamlarning o‘zaro muloqotga kirishish joylaridagi hatti-harakatlari, ularning o‘z moddiy, ma’naviy ehtiyojlarini qondirish bo‘yicha amalga oshiradigan hatti-harakatlari majmuasi tashkil etadi.

Shu bilan birga, e’tibor qaratish joizki, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan ishlab chiqilib xalq muhokamasiga qo‘yilgan[15] hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yilning 29 noyabrida qabul qilingan **“O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”**gi PF-27-son Farmonida[16] jamoat xavfsizligi bilan bog‘liq bo‘lgan quyidagi bir qator tushunchalarga ta’rif berilgan. Jumladan,

jamoat xavfsizligi – jamiyatning qonunga xilof tajovuzlar, ijtimoiy va millatlararo nizolar, favqulodda vaziyatlar va boshqa tahdidlardan (keyingi o‘rinlarda – tahdidlar) himoyalanganlik holati bo‘lib, u jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi hamda insonning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari ro‘yobga chiqarilishini ta’minlaydi;

jamoat xavfsizligini ta’minlash – davlat tomonidan jamiyatni tahdidlardan himoya qilish uchun belgilanadigan hamda doimiy ravishda takomillashtirib boriladigan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa kompleks tashkiliy chora-tadbirlarni qamrab oluvchi yaxlit tizim.

---

[14] Ўша жойда.

[15] Ўзбекистон Республикасининг “Жамоат хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуни лойиҳаси // Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси портали. ID-16871. 2020. https://regulation.gov.uz/oz/d/16871

[16] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. ПФ-27-сон, 29.11.2021 йил. https://www.lex.uz/ru/pdfs/5749291

Shuningdek, mazkur hujjatda jamoat xavfsizligini huquqiy tartibga solish fuqarolarning huquqlari va manfaatlariga ta’sir qilishi, jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha vakolatli davlat tashkilotlarining funksiya va vazifalari hamda jamoat xavfsizligini ta’minlashning maqsadi – shaxslar, jamiyat va davlat xavfsizligini ta’minlash, tashkilotlar va jamoat birlashmalarining normal ishlashi, fuqarolarning dam olishi, ularning sha’ni, inson qadr-qimmati va huquqlarini hurmat qilish uchun qulay sharoitlar yaratishdan iborat ekanligi belgilab qo‘yilgan[17].

Jamoat xavfsizligi tushunchasiga siyosiy nuqtai nazardan ta’rif berish yoki umuman olganda jamoat xavfsizligini siyosatshunoslik fani doirasida o‘rganish hozirgi davrda muhim ahamiyat kasb etayotganligini ta’kidlab o‘tmoqchimiz. Xususan, jamoat xavfsizligining huquqiy asoslari yaratilgan va jamoat xavfsizligini ta’minlashning moddiy-texnik jihatlari birmuncha takomillashgan bir sharoitda uning siyosiy nuqtai nazardan o‘rganilishi ochiq qolmoqda. Ayniqsa, jamoat xavfsizligini ta’minlanganligi davlatning umumiy faoliyati va mamlakat hayotida qanday aks etishi, shuningdek davlatdagi jamoat xavfsizligi darajasi uning o‘z qo‘shnilari bilan munosabatlariga va o‘z mintaqasidagi umumiy vaziyatga qay tarzda ta’sir ko‘rsatayotganligi kabi masalalar bugungi kunimizda alohida tadqiq etishni talab qiladigan masalalar sirasiga kiradi. Shu sababli, kelgusida jamoat xavfsizligi tushunchasini siyosatshunoslik fani doirasida yanada chuqurroq o‘rganish, tadqiq etish, uni siyosiy nuqtai nazardan tahlil etish ehtiyoji mavjudligini ta’kidlamoqchimiz va o‘ylaymizki, bu kelajakda bir qator ilmiy tadqiqotlar uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Fanning turli sohalarida jamoat xavfsizligiga berilgan ta’riflar va mavjud yondashuvlarning ilmiy va amaliy qiymatini yuqori darajada e’tirof etgan holda, **siyosiy** nuqtai nazardan mazkur tushunchaga nisbatan shaxsiy yondashuvimizni quyida bayon etmoqchimiz.

Jamoat xavfsizligi – ijtimoiy-siyosiy kategoriya sifatida jamiyatdagi munosabatlar natijasida shakllanadi, uning ta’minlanganligi mamlakatdagi tinchlik va barqarorlikning muhim mezoni hisoblanadi va davlat tomonidan tartibga solinadi hamda kafolatlanadi.

Bizning fikrimizcha, jamoat xavfsizligining asosiy obyekti o‘ziga xos xususiyatlarga va munosabatlar tizimiga ega bo‘lgan jamiyatdir. O‘z

[17]Ўша жойда.

navbatida jamoat xavfsizligining subyekti haqida gap ketar ekan, bu borada avvalo, davlatni alohida ta’kidlab ko‘rsatish zarurdir.

Tadqiqotimiz davomida “jamoat xavfsizligi” tushunchasiga doir mavjud fikrlar va qarashlarni tahlil qilar ekanmiz, mazkur tushunchaga nisbatan yondashuvlar umumlashtirilgan holda quyidagilardan iboratligi namoyon bo‘ladi.

Birinchi yondashuv nisbatan kengroq yondashuv bo‘lib, unga ko‘ra, jamoat xavfsizligi tushunchasi inson va fuqaroni, jamiyatning moddiy va ma’naviy qadriyatlarini jinoiy va boshqa noqonuniy tajovuzlardan, ijtimoiy va millatlararo to‘qnashuvlardan, shuningdek, tabiiy va texnogen favqulodda vaziyatlardan himoyalanganlik holatidir. Ushbu yondashuvga muvofiq, jamoat xavfsizligi muayyan bir jamiyatda kechayotgan ijtimoiy-siyosiy hodisalarning butun yig‘indisini qamrab oladi va milliy xavfsizlik bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi.

Ikkinchi yondoshuvga ko‘ra esa, jamoat xavfsizligi ijtimoiy-siyosiy hayotning ba’zi sohalarini, xususan ijtimoiy-siyosiy hayotning jamiyat bilan bog‘liq tarkibiy qismlarinigina qamrab oladi. Bu borada jamoat xavfsizligiga ta’rif berilganda jamiyatdagi munosabatlarni huquqiy tartibga solish yoki antropogen va tabiiy inqirozlar tahdidlaridan kelib chiqib yondashilganligi ayon bo‘ladi.

Uchinchi yondashuvga muvofiq, jamoat xavfsizligi to‘laqonli konsepsiya sifatida ta’rif etiladi va unga nisbatan maqbul ta’riflar taklif etiladi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, jamoat xavfsizligi bu – jinoiy va boshqa noqonuniy tajovuzlardan, ijtimoiy va millatlararo nizolardan inson xavfsizligi, jamiyatning moddiy va ma’naviy qadriyatlarining himoyalanganlik holati.

Jamoat xavfsizligi yuzasidan yuqorida bildirilgan fikr-mulohazalarga **xulosa** qilib quyidagilarni bildirish mumkin.

Birinchidan, shaxs xavfsizligi – bu inson va fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarining himoyalanganlik holati bo‘lib, bir vaqtning o‘zida ushbu huquq va erkinliklarni ijtimoiy hayotda erkin amalga oshirish uchun shart-sharoitlarning yaratilganligini ham anglatadi. Shaxs xavfsizligini tushunishga bo‘lgan bunday yondoshuv inson va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatni yengib o‘tishga imkon beradi, chunki jamiyat hayotida ishtirok etish imkoniyati shaxs hayotining muhim tarkibiy

qismidir. Shu o‘rinda davlat shaxsning jismoniy xavfsizligini ta’minlash mexanizmi va kafili hisoblanishi hamda fuqarolik jamiyati va uning davlat bilan o‘zaro hamkorligi ko‘p jihatdan jamiyat va davlat tomonidan shaxsning erkin rivojlanishi uchun sharoit yaratish mexanizmi sifatida qabul qilinishi haqida xulosa bildirmoqchimiz.

Ikkinchidan, jamoat xavfsizligi va tartibi fuqarolarning davlat idoralari bilan ko‘p qirrali munosabatlarining darajasiga, o‘zaro aloqaning mavjudligiga bog‘liq bo‘ladi.

Uchinchidan, jamoat xavfsizligini ta’minlash deganda jinoiy va boshqa noqonuniy tajovuzlarga qarshi kurashish, shuningdek ularning oldini olish, bartaraf etish va (yoki) kamaytirishga qaratilgan siyosiy, tashkiliy, ijtimoiy-iqtisodiy, axborot, huquqiy va boshqa chora-tadbirlarning davlat tomonidan belgilangan tizimini amalga oshirish tushuniladi.

YANGI O‘ZBEKISTON FUQAROLIK QONUNCHILIGI RIVOJLANISHINING ZAMONAVIY BOSQICHIDA KORXONANI IJARAGA BERISH SHARTNOMASI TARAFLARINING JAVOBGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Axmedov D.K.
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti “Davlat huquqiy fanlar va inson huquqlari” kafedrasi professori, y.f.d., professor
Nuridullayev A.A.
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti “Davlat huquqiy fanlar va inson huquqlari” kafedrasi boshlig‘i, y.f.d., dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida fuqarolik qonunchiligining rivojlanishi va takomillashuvi jarayonida korxonani ijaraga berish shartnomasi taraflarining javobgarligi bilan bog‘liq nazariy va amaliy masalalar tahlil qilinadi. Korxonani mulkiy kompleks sifatida ijaraga berish munosabatlarining o‘ziga xos xususiyatlari, ijaraga beruvchi va ijaraga oluvchining shartnomaviy majburiyatlari hamda ularni bajarmaslik yoki lozim darajada bajarmaslikning huquqiy oqibatlari yoritilgan.

Kalit so‘z: Korxona ijarasi, ijara shartnomasi, korxonani ijaraga berish, shartnomaviy majburiyat, fuqarolik-huquqiy javobgarlik, ijaraga beruvchi, ijaraga oluvchi, majburiyatlarni buzish, zararlarni qoplash, neustoyka, shartnoma intizomi.
Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические вопросы, касающиеся ответственности сторон договора аренды предприятия в контексте развития и совершенствования гражданского законодательства в условиях Нового Узбекистана. Выделены специфические особенности отношений аренды предприятия как имущественного комплекса, договорные обязательства арендодателя и арендатора, а также правовые последствия их неисполнения или ненадлежащего исполнения.
Ключевое слово: Аренда предприятия, договор аренды, аренда предприятия, договорное обязательство, гражданская ответственность, арендодатель, арендатор, нарушение обязательств, возмещение убытков, неисполнение обязательств, договорная дисциплина.
Annotation: This article analyzes theoretical and practical issues related to the liability of the parties to the enterprise lease agreement in the context of the development and improvement of civil legislation in the conditions of New Uzbekistan. The specific features of the relationship of leasing an enterprise as a property complex, the contractual obligations of the lessor and the lessee, and the legal consequences of their non-fulfillment or improper fulfillment are highlighted.
Keywords: Enterprise lease, lease agreement, enterprise lease, contractual obligation, civil liability, lessor, lessee, breach of obligations, compensation for damages, default, contractual discipline.

O‘zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining izchil rivojlanishi, mulkiy munosabatlar doirasining kengayishi hamda tadbirkorlik faoliyati uchun qulay huquqiy shart-sharoitlarning yaratilishi ijara munosabatlarini huquqiy tartibga solishning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Milliy qonunchilikda mulkdorning o‘z mol-mulkidan erkin foydalanishi, uni boshqa shaxslarga vaqtincha egalik qilish va foydalanish uchun berishi, shuningdek, shartnoma asosida mulkiy munosabatlarga kirishishi uchun zarur huquqiy kafolatlar belgilangan. Mazkur munosabatlar fuqarolik qonunchiligining shartnoma erkinligi, taraflarning tengligi, mulk daxlsizligi hamda fuqarolik huquqlarini to‘sqinliksiz amalga oshirish kabi asosiy tamoyillari asosida tartibga solinadi.

O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligida ijara mulkiy munosabatlarning muhim shartnomaviy shakllaridan biri sifatida e’tirof etilib, ijaraga beruvchi va ijaraga oluvchining huquq hamda majburiyatlari, shartnomani tuzish, o‘zgartirish va bekor qilish asoslari, ijaraga berilgan mol-mulkdan foydalanish tartibi hamda

taraflarning javobgarligiga oid huquqiy qoidalar nazarda tutilgan. Bunda korxonani mulkiy kompleks sifatida ijaraga berish oddiy mol-mulk ijarasidan o‘zining obyekti, mazmuni, taraflarning huquq va majburiyatlari hamda yuzaga keladigan huquqiy oqibatlarining murakkabligi bilan ajralib turadi.

Xususan, davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyev tadbirkorlar bilan bo‘lgan uchrashuvda yurtimiz iqtisodiy qudratini mustahkamlashga munosib hissa qo‘shayotgan 1 million 200 minglik biznes hamjamiyatini “Tadbirkorlar kuni” bilan tabriklar ekan, “Besh yil oldin tadbirkorlar bilan ochiq muloqot o‘tkazish an’anasi yo‘lga qo‘yilganidan buyon biznes rivojiga to‘siq bo‘lgan minglab masalalarga yechim topildi. Bu borada 84 ta qonun, 861 ta farmon va qaror qabul qilindi”, deya alohida ta’kidlab o‘tdi.[1]

Mazkur islohotlar tadbirkorlik faoliyatining tashkiliy-huquqiy shakllarini kengaytirish, mavjud mulkiy resurslardan samarali foydalanish va ularni xo‘jalik muomalasiga faol jalb etish uchun ham yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bu jarayonda korxonani ijara asosida tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish mavjud ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish, tadbirkorning faoliyat ko‘lamini kengaytirish, yangi biznes yo‘nalishlarini yo‘lga qo‘yish hamda qo‘shimcha iqtisodiy imkoniyatlarni shakllantirishning muhim huquqiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan, korxonani ijaraga berish munosabatlarini samarali huquqiy tartibga solish, shartnoma taraflarining huquq va majburiyatlarini aniq belgilash hamda majburiyatlar buzilgan taqdirda ta’sirchan javobgarlik mexanizmlarini qo‘llash tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Зотан, korxonani ijaraga berish shartnomasi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish, mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlaridan samarali foydalanish, mulkiy komplekslarning iqtisodiy muomaladagi ishtirokini ta’minlash hamda mulkdor va tadbirkor manfaatlarini uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bunday shartnomaviy munosabatlarning murakkab xususiyati taraflar zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarning aniq belgilanishi va lozim darajada bajarilishini taqozo etadi.

Shu nuqtayi nazardan, korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik masalalarini tadqiq etishda, avvalo, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligida belgilangan ijara shartnomasiga oid umumiy qoidalarni o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ijara munosabatlariga nisbatan belgilangan umumiy huquqiy qoidalar korxona ijarasi shartnomasi taraflarining javobgarligi asoslari, shartlari, shakllari va huquqiy oqibatlarini aniqlashda muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Korxonani ijaraga berish shartnomasidan kelib chiqadigan majburiyatlarning buzilishi uchun javobgarlik masalalarini tadqiq etishda, avvalo, ijara shartnomasiga

oid umumiy qoidalarni o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ijara munosabatlariga xos bo‘lgan umumiy huquqiy qoidalar korxona ijarasi shartnomasi bo‘yicha taraflarning javobgarligi asoslari, shartlari va huquqiy oqibatlarini belgilashda ham tatbiq etilishi mumkin.

Korxonani ijaraga berish shartnomasi doirasida taraflar zimmasiga yuklatilgan majburiyatlarning lozim darajada bajarilishi ijaraga beruvchi va ijaraga oluvchi o‘rtasidagi shartnomaviy munosabatlarning barqarorligini ta’minlovchi muhim omillardan hisoblanadi. Ijaraga oluvchi tomonidan shartnomada nazarda tutilgan majburiyatlarning bajarilmasligi yoki lozim darajada bajarilmasligi nafaqat uning o‘zi uchun muayyan huquqiy oqibatlarni yuzaga keltiradi, balki ijaraga beruvchining huquqlari va qonuniy manfaatlariga ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli korxona ijarasi munosabatlarida majburiyatlarning bajarilishini ta’minlash hamda ularni buzganlik uchun javobgarlik choralarini belgilash alohida huquqiy ahamiyatga ega.

Shu o‘rinda, A.V.Yorsh tomonidan korxona ijara shartnomasi masalasida quyidagi fikrlar bildiriladi: “Korxonalar – turar-joy bo‘lmagan xonalarning devorlarini siljitish orqali o‘zgartirilishi mumkin. Bino elementining haqiqiy transferi mavjud. Korxonalarning o‘zlari turli xil xususiyatlarga ega bo‘lib, bu turar-joy bo‘lmagan binolarning o‘xshash obyektlar bilan bog‘lanishi bilan bog‘liq. Ijara obyekti o‘zgartirilganda (ko‘chirilganda) asl holati mavjud bo‘lishni to‘xtatadi va boshqa individuallashtiruvchi xususiyatlarga ega yangi massasini hosil qiladi. Oldindan mavjud ijara obyektlarni o‘z ichiga olgan yangi obyekt bir nechta binolarga asoslangan yangi obyektni yaratish jarayonida, bu binolar mavjud bo‘lishini to‘xtatadi”.[2]

Ma’lumki, korxonani ijaraga berish shartnomasi asosida ijara beruvchi ijara oluvchiga korxona faoliyati bilan bog‘liq quyidagi obyektlarni vaqtincha egalik qilish va foydalanish maqsadida topshiradi:

- korxonaga tegishli bo‘lgan yer uchastkasi maydoni;
- korxona tarkibidagi qurilish obyektlari;
- korxonaning asosiy va qo‘shimcha tarkibiy tuzilmalari;
- korxonaga tegishli bo‘lgan asbob-uskunalar;
- korxonaga tegishli bo‘lgan qo‘shimcha foydalanilayotgan vositalar va boshqalar.

Jumladan, Y.S.Bagdanovaning fikricha korxonani ijaraga berish shartnomasida ijaraga oluvchi yuridik va jismoniy shaxs quyidagi obyektlarga aloqador majburiyatlarni to‘liq bajarishi kerak: “Korxonani ijaraga oluvchiga korxonaga tegishli quyidagi resurslarni taqdim etilishi mumkin:

- xom ashyo, yoqilg‘i, materiallar zaxiralari;

- boshqa aylanma mablag‘lar;
- yerdan foydalanish huquqi;
- suv obyektlaridan foydalanish huquqi;
- boshqa tabiiy resurslar;
- taraflar tuzgan shartnoma shartlariga muvofiq majburiyatlarni to‘liq bajarish;
- ijaraga beruvchining korxonaga tegishli boshqa mulkiy huquqlari;
- korxona faoliyatining o‘ziga xosligini hisobga olgan holda belgilarga (tovar belgilari va boshqalar) bo‘lgan huquqlar;
- korxonaning shartnoma tuzish vaqtidagi qarzlari;
- unga talab qilish huquqlarini topshirish”[3] mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi va boshqa normativ hujjatlarda majburiyatlarni buzganlik uchun umumiy tartibda javobgarlik belgilangan. Ammo korxonani ijaraga berish shartnomasi uchun alohida javobgarlik belgilanmagan. Bizningcha, bu masalaga “Korxonani ijaraga berish shartnomasini bajarmaslik yoki lozim darajada bajarmaslik oqibatida yetkazilgan zararlar uchun ijaraga beruvchi va (yoki) ijaraga oluvchi korxona mulkining xususiyati, ishlab chiqarish sikli, moliyaviy va tashkiliy majmuasini inobatga olgan holda, shartnoma shartlaridan kelib chiqib alohida tartibda javobgar bo‘ladi. Bunda yetkazilgan zararlar tarkibiga faqat real zarar emas, balki yo‘qotilgan foyda ham kiritiladi.”, Fuqarolik kodeksining mustaqil normasi tahririda yondashish ham mumkindir.

Barchamizga ma’lumki, korxonani ijaraga berish shartnomasi odatdagi nizosiz tartibda qanday shaklda tuzilgan bo‘lsa o‘zgartirilishi hamda bekor qilinishi mumkin. Taraflarning o‘zaro kelishuvi O‘R FK 384-moddasida “Shartnoma qanday shaklda tuzilgan bo‘lsa, uni o‘zgartirish yoki bekor qilish to‘g‘risidagi kelishuv ham shunday shaklda tuziladi, basharti qonunchilikdan, shartnoma yoki ish muomalasi odatlaridan boshqacha tartib kelib chiqmasa. Bir taraf shartnomani o‘zgartirish yoki bekor qilish haqidagi taklifga ikkinchi tarafdan rad javobi olganidan keyingina yoki taklifda ko‘rsatilgan yoxud qonunda yoinki shartnomada belgilangan muddatda, bunday muddat bo‘lmaganida esa — o‘ttiz kunlik muddatda javob olmaganidan keyin, shartnomani o‘zgartirish yoki bekor qilish haqidagi talabni sudga taqdim etishi mumkin”.[4]

O‘R FKda korxonani ijaraga berish shartnomasini o‘zgartirish yoki bekor qilish masalalarini aniq bayon qilingan yoki belgilangan umumiy qabul qilingan asos yoki tushuncha mavjud emas. Bunday holat korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik masalasida ham umumiy asoslarda javobgarlik belgilashga olib keladi. korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik fakti bilan tushuntirishga urinish asosan huquqiy asoslarga emas aksincha, ko‘proq matematik hisob-kitoblarga asoslangan yondashuvlar

tamoyillaridan iborat. Faqat O‘R FK 383-moddasida vaziyat jiddiy o‘zgarishi munosabati bilan shartnomani o‘zgartirish va bekor qilishga oid to‘rt asosiy xususiyat bayon qilingan. Umumiy qabul qilingan tartibga ko‘ra korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik masalasi qaysi subyekt tomonidan shartnoma shartlari bajarilmagan bo‘lsa, to‘lanishi belgilanadi.

O‘R FK 385-moddasida “Shartnoma o‘zgartirilganida taraflarning majburiyatlari o‘zgartirilgan holda saqlanib qoladi. Shartnoma bekor qilinganida taraflarning majburiyatlari bekor bo‘ladi”.[5] Korxonani ijaraga berish shartnomasi bekor qilinganida majburiyatlari ham o‘z kuchini yo‘qotadi. Ijara shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik taraflar asosan kundalik amaliyotda pul ko‘rinishida qoplanishi odatiy holatga aylangan.

Korxonani ijaraga berish shartnomasi bilan davlat mulkiga tegishli ko‘chmas mulkni ijaraga berish shartnomasi bilan taqqoslasak, quyidagilarni ta’kidlashimiz lozim:

1) Ijara shartnomasining obyekti - davlat mulki bo‘lgan ko‘chmas mulk (davlat mulki);

2) Ijara shartnomasining maxsus subyekti predmeti (lizing beruvchi davlat – yuridik shaxs);

3) Ijara shartnomasini tuzishning alohida tartibi”.[6]

D.V.Yelizarov tomonidan yuqorida yozilgan davlat mulkiga tegishli ko‘chmas mulkni ijaraga berish shartnomasini korxonani ijaraga berish shartnomasi bilan farqli jihatlari korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha berilishi lozim bo‘lgan obyekt – tegishli mulk bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari korxona ijara shartnomasi subyekti alohida jismoniy yoki yuridik shaxs – davlat ham bo‘lishi mumkin. Korxonani ijaraga berish shartnomasini tuzish, o‘zgartirish tartibi ham alohida tartibda amalga oshiriladi. Mazkur shartnoma jihatlarining ham umumiyligi muhim.

Shu asnoda, L.T.Kokoyeva o‘z tadqiqotining 3-bob, 3-paragrafi “Lizing shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni bajarish masalalari va ularni bajarmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun javobgarlik” deb nomlanadi. Unda L.T.Kokoyeva lizing shartnomasining asosiy shartlari va ularni bajarish tartibi, mulkiy javobgarlikning ayrim masalalarini Fuqarolik kodeksi va maxsus qonun hujjatlari normalarining batafsil qiyosiy tahlili asosida muhokama qiladi. L.T.Kokoyevaning fikricha, “lizing shartnomasini bajarish qoidalari dispozitiv xarakterga ega, tavakkalchilikni taqsimlash, uchinchi shaxsning (mulk sotuvchisi) majburiyatlari, mulkni bermaslik oqibatlari to‘g‘risidagi qoidalar bundan mustasno. Ta’kidlanishicha, lizing beruvchi shartnomaning amal qilish muddati davomida lizing obyektini majburiy ravishda qaytarib olish imkoniyatidan mahrum. Masalan, vindikatsiya qilish qoidalaridan foydalana olmaydi”.[7]

Korxonani ijaraga berish shartnomasida ham korxonani ijaraga beruvchi shartnomada berilgan majburiyatlarni ijaraga oluvchi bajarishi yoki aksincha bajarmasligi masalasida tavakkal qilishga, shuning bilan bir paytda korxonani ishlab turgan holatda boshqa shaxsga topshiradi. Lekin korxonani qabul qilib olish paytida korxonaning ishchanlik holati mavjud yoki mavjud emasligi xavf (risk, tavakkalchilik) ostida bo‘ladi. Korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik masalasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri korxonada mavjud uning tarkibiy (asbob-uskunalari) qismlarini eskirishi, zamonaviy texnika ashyolarining shitob bilan rivojlanishi, ijaraga oluvchining joriy paytdagi moliyaviy holati va boshqa jihatlar ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Fuqarolik doktrinasi nuqtayi nazaridan, I.A.Bushning o‘rganishlaridan shartnoma taraflarning korxona ijarasi shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik masalasida javobgarliklarni belgilash jarayonida foydalanilishi mumkin bo‘lgan fakt beriladi.

Masalan, “O‘tkazish akti bino va inshootni ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha, shuningdek korxonani mulkiy kompleks sifatida ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha ko‘chmas mulkka bo‘lgan mulk huquqini o‘tkazish majburiyati bajarilganligini tan olish akti sifatida ko‘rsatilishi kerak. nafaqat fuqarolik huquqlarini amalga oshirish usuli, balki himoya qilish usuli sifatida ham ko‘rib chiqilishi kerak, uning asosiy maqsadi mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklarning oldini olish va bostirish, nizolashayotgan tomonlarni normal, tartibli holatga keltirish kelishuvdir”.[8]

Korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni aniqlash davomida tomonlar o‘rtasidagi shartnoma bilan bir paytda yuqorida yozilganidek korxonani qabul qilish va topshirish dalolatnomasi, shu mazmundagi boshqa meyoriy hujjatlar ham hisobga olinishi kerak.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, birinchidan, korxona ijarasi shartnomasi bo‘yicha tomonlarning javobgarligi bilan bog‘liq qoidalar va shartlarni aniqlashtirish lozim. Bunday vaziyatda ijaraga beruvchi va ijaraga oluvchining qanday harakatlari va kamchiliklari shartnoma bo‘yicha majburiyatlarning buzilishi deb tan olinishi mumkinligini va buning uchun qanday javobgarlik choralari ko‘rilishini aniq belgilash kerak.

Ikkinchidan, Fuqarolik qonunchiligi bino va inshootlarni, masalan korxonalarni ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha ushbu majburiyatni bajarishning o‘ziga xosligi, ushbu ijara munosabatlarida mulkni qabul qilish va topshirish aktidan foydalanishni belgilaydi. Mulkni qabul qilish va topshirish, o‘tkazish dalolatnomasining mavjudligi ijaraga olingan binolardan haqiqiy foydalanish shartlarini ko‘rsatishi mumkin. Shuningdek, korxonadan foydalanish davrida ijara

shartnomasiga amal qilish va shartnoma tomonlari huquqlarini himoya qilishning mulkiy usullarini qo‘llash va boshqa faktorlarni e’tiborga olishimiz kerak.

Uchinchidan, korxonani ijaraga berish shartnomasida berilgan majburiyatlar masalasida korxonadan foydalanganlik uchun to‘lov sifatida tegishli miqdorni to‘lash talablari bilan bog‘liq nizolar ko‘p uchraydi. Korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlar nizoli korxonalarga egalik qilish va undan foydalanish faktini sudda isbotlash majburiyatidan ozod etmaydi. Bunday holda, ijaraga olingan korxonani qabul qilish va topshirish dalolatnomasi bino va inshootning o‘tkazilishi, ijarachiga topshirilishini tasdiqlovchi yagona asosiy va bevosita hujjat bo‘ladi.

To‘rtinchidan, korxonani ijaraga berish shartnomasi bo‘yicha majburiyatlar asosan korxona tarkibiy qismlarining avvalgidek soz, talabga javob beradigan holatda ishlashi, shartnoma bekor qilinganda yoki o‘zgartirilganida korxona tarkibiy qismlari taraflar shartnomada kelishgan shartlar asosida topshirilishi, basharti yetkazilgan zarar yoki shartnomada bajarilishi lozim bo‘lgan majburiyatlarni bajarish uchun javobgarlik holatlari aniqlansa, tegishli tartibda mazkur shartnomada yozilgan majburiyatlar orqali yetkazilgan zararni javobgardan undirish mexanizmlarini takomillashtirish muhimdir.

Beshinchidan, korxonaning ijara shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlikni takomillashtirish ijarachi va ijaraga beruvchining majburiyatlarini aniq belgilaydigan shartnomaning aniq shartlarini belgilash kerak. Shuningdek, shartnomaga majburiyatlarning bajarilishini nazorat qilish mexanizmlarini, masalan, ijaraga olingan korxonaning holatini muntazam ravishda kuzatib borishni kiritish kerak.

Yakuniy xulosa qiladigan bo‘lsak, korxonaning ijara shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik shartnomaviy munosabatlarda muhim rol o‘ynaydi va har ikki tomondan jiddiy yondashuvni talab qiladi. Shuni esda tutish kerakki, shartnoma shartlariga rioya qilish ijarachi uchun ham, ijaraga beruvchi uchun ham o‘zaro manfaatli bo‘lib, ular o‘rtasida barqaror va uzoq muddatli munosabatlarni yaratishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Jonibekov Z. Prezidentning tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashi farovonlik va yurt taraqqiyotini kafolatlaydi // https://uza.uz/uz/posts/prezidentning-tadbirkorlikni-qollab-quvvatlashi-farovonlik-va-yurt-taraqqiyotini-kafolatlaydi_896777

2. А.В.Ёрш. Аренда зданий и иных сооружений. Специальность 12.00.03 - гражданское право; предпринимательское право; семейное право;

международное частное право. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2003. – С.23.

3. Договор аренды предприятий (понятие, характеристика, стороны, форма, содержание, права и обязанности сторон) // https://zaochnik.com/spravochnik/pravo/grazhdanskoe-pravo/arenda-predprijatij/

4. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, Birinchi qism // https://lex.uz/docs/111189

5. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 2-сонга илова; 1997 й., 2-сон, Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 03/22/782/0576-сон; 08.11.2022 й., 03/22/801/0998-сон; 25.10.2023 й., 03/23/871/0797-сон; 22.02.2024 й., 03/24/911/0142-сон; 28.02.2024 й., 03/24/914/0161-сон

6. Д.В.Елизаров. Гражданско-правовые проблемы аренды недвижимого имущества. Специальность 12.00.03- Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Владивосток, 2011. – С.16.

7. Л.Т.Кокоева. Основные проблемы гражданско-правового регулирования арендных отношений. 12.00.03 - Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. – Саратов, 2004. – С.41.

8. И.А.Буш. Защита прав участников арендных отношений по Российскому законодательству. 12.00.03 — Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Саратов, 2011. – С.26.

ВНЕДРЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ПЛАТФОРМЫ ИСПОЛНЕНИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПОРУЧЕНИЙ МЕЖДУ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМИ ОРГАНАМИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУТА ЭКСТРАДИЦИИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Мамадалиев Умид Юлдашевич,
самостоятельный соискатель
Правоохранительной академии
Республики Узбекистан

Расширение трансграничной преступности, повышение мобильности лиц, скрывающихся от уголовного преследования, и усложнение международных преступных связей обусловливают устойчивый рост числа обращений компетентных органов иностранных государств об оказании правовой помощи и выдаче лиц. В условиях глобализации преступной деятельности существенно возрастает значение оперативного и согласованного взаимодействия между правоохранительными органами различных государств, поскольку преступления все чаще приобретают транснациональный характер и выходят за пределы одной юрисдикции. Современное международное сотрудничество по уголовным делам связано с обработкой значительных массивов информации, проверкой сведений о разыскиваемых лицах, установлением их местонахождения, а также координацией действий между следственными, прокурорскими и судебными органами различных стран. Согласно обобщенным данным, в течение одного года было обеспечено информационное сопровождение около 40 тыс. уголовных дел и проведена проверка свыше 56 млн объектов [1]. Эти показатели отражают масштаб операционной нагрузки и подтверждают необходимость использования технологически устойчивых, надежных и унифицированных механизмов обмена процессуальной информацией, способных обеспечить своевременность и точность принимаемых решений.

Сходная динамика наблюдается и в правоприменительной практике Республики Узбекистан, где также фиксируется устойчивый рост количества поступающих запросов о правовой помощи и экстрадиции. В первом полугодии 2024 г. в компетентные органы поступило 355 материалов по линии правовой помощи и экстрадиции, тогда как за аналогичный период 2025 г. их количество увеличилось до 389. Таким образом, рост входящего потока составил 9,6 %, что свидетельствует о расширении международного сотрудничества и активизации взаимодействия с иностранными государствами. Вместе с тем негативной тенденцией является резкое увеличение остатка неисполненных материалов: с 31 до 242, то есть более чем в семь раз [2]. Подобная диспропорция между умеренным ростом поступающих запросов и значительным увеличением неисполненных материалов указывает на то, что основная причина накопления дел заключается не только в увеличении нагрузки, но и в ограниченной пропускной способности действующего организационно-технического механизма, который не обеспечивает необходимой скорости обработки и передачи информации.

Исполнение поручений в сфере международного сотрудничества распределено между значительным числом субъектов, включая следственные подразделения органов внутренних дел, территориальную и военную прокуратуру, органы государственной безопасности, специализированные департаменты, транспортную прокуратуру и суды [2]. Такая многоуровневая система предполагает последовательную передачу материалов между различными инстанциями, определение подведомственности, назначение ответственного исполнителя, контроль процессуальных сроков и подготовку итогового решения. Однако при отсутствии единой цифровой среды каждый дополнительный этап движения документа увеличивает вероятность задержки, дублирования действий, утраты информации о текущем статусе материала, а также несвоевременного реагирования со стороны руководства. В результате эффективность взаимодействия снижается, а сроки исполнения международных поручений существенно увеличиваются.

Глава 64 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан определяет процессуально-правовые основы международного сотрудничества по уголовным делам, однако не закрепляет единую информационно-технологическую инфраструктуру взаимодействия компетентных органов при исполнении поручений[3]. Действующее нормативное регулирование устанавливает правовые основания и порядок совершения процессуальных действий, но не содержит положений, регулирующих электронную регистрацию поступающих материалов, их автоматизированное распределение между компетентными органами, а также системный контроль установленных сроков исполнения. В результате правовое регулирование института международного сотрудничества остается преимущественно ориентированным на традиционный бумажный документооборот, что не соответствует современным требованиям оперативности и цифровизации.

Вопросы совершенствования института экстрадиции ранее рассматривались в научных исследованиях Д.Ш. Умархановой. В работе 2009 года была обоснована необходимость принятия специального закона об экстрадиции и ратификации Кишиневской конвенции [4]. В последующем исследовании 2017 года автор предложила концепцию новой главы 66 Уголовно-процессуального кодекса, посвященной передаче осужденных и психически больных лиц [5]. Данные предложения сохраняют значительную научную и практическую ценность, поскольку направлены на совершенствование правовой базы международного сотрудничества. Однако они в большей степени затрагивают нормативно-правовой аспект и не охватывают технологическую составляющую исполнения международных поручений, в частности вопросы автоматизированного контроля сроков, цифровой маршрутизации и защищенного электронного обмена данными.

Отдельного внимания заслуживают исследования, посвященные применению видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве. В них отмечается внедрение системы «Электронное правительство» и цифровых технологий в деятельность государственных органов,

однако одновременно указывается на отсутствие в уголовно-процессуальном законодательстве норм, непосредственно регулирующих использование информационно-коммуникационных технологий при оказании правовой помощи [6]. Это позволяет сделать вывод о том, что цифровизация взаимодействия правоохранительных органов Республики Узбекистан носит фрагментарный характер и не охватывает весь цикл исполнения международных запросов, начиная от их регистрации и заканчивая направлением итогового ответа.

Таким образом, в теории и практике уголовного процесса существует объективное противоречие между необходимостью создания единого, юридически защищенного и технологически эффективного механизма исполнения процессуальных поручений и отсутствием нормативно закрепленной, научно обоснованной модели такого механизма. Цель настоящего исследования заключается в разработке функционально-структурной модели цифровой платформы исполнения процессуальных поручений между правоохранительными органами в сфере международного сотрудничества по уголовным делам, включая экстрадицию, а также в формулировании предложений по ее законодательному закреплению.

Для достижения поставленной цели были проанализированы статистические показатели исполнения поручений о правовой помощи и экстрадиции за первые полугодия 2024 и 2025 гг., выявлены организационно-технические причины несвоевременного исполнения материалов, изучены отдельные элементы зарубежного опыта цифровизации межведомственного и межгосударственного взаимодействия, разработана модель цифровой платформы и определены ее основные функциональные модули. Кроме того, сформулированы предложения по внесению соответствующих изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан, направленные на правовое закрепление цифровых механизмов взаимодействия.

Эмпирическую основу исследования составили официальные статистические сведения о состоянии международного сотрудничества по уголовным делам, обобщенные компетентными

органами Республики Узбекистан за первые полугодия 2024 и 2025 гг. Эти данные включают информацию о количестве поступивших, удовлетворенных, отклоненных и неисполненных материалов в разрезе государств, регионов и ведомств[2]. Нормативную основу исследования составили положения глав 64–66 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан [3], Минская конвенция 1993 г.[7], Кишиневская конвенция 2002 г. [8] и Европейская конвенция о выдаче 1957 г. [9]. Теоретическую основу составили научные работы Д.Ш.Умархановой [4;5], П.С. Абдуллозоды[10] и других исследователей, посвященные вопросам международного сотрудничества в уголовном процессе.

В ходе исследования применялись сравнительно-правовой, формально-юридический, статистический методы, а также метод структурно-функционального моделирования. Сравнительно-правовой метод позволил сопоставить различные подходы к регулированию сроков исполнения международных запросов. Формально-юридический метод использовался для анализа действующих норм уголовно-процессуального законодательства. Статистический метод обеспечил оценку динамики поступления и исполнения материалов. Метод структурно-функционального моделирования стал основой разработки архитектуры предлагаемой цифровой платформы.

Проведенный анализ показал, что рост объема неисполненных в срок материалов существенно опережает увеличение входящей нагрузки. За первое полугодие 2024 г. поступило 355 материалов, из которых 259 были удовлетворены полностью или частично, по 37 материалам было отказано, а остаток составил 31 материал. За аналогичный период 2025 г. поступило 389 материалов, количество удовлетворенных запросов снизилось до 110, отказов — до 22, тогда как остаток на рассмотрении достиг 242 материалов[2]. Это свидетельствует о системном характере проблемы.

Анализ данных показывает, что в первом полугодии 2025 г. количество поступивших поручений о правовой помощи и экстрадиции увеличилось с 355 до 389, или на 9,6 %. При этом число удовлетворенных поручений сократилось с 259 до 110 (на 57,5 %), а

количество отказов уменьшилось с 37 до 22 (на 40,5 %). Одновременно остаток материалов, находящихся на рассмотрении, вырос с 31 до 242, что свидетельствует о значительном накоплении нерассмотренных поручений.

Приведенные данные подтверждают, что увеличение остатка неисполненных материалов не связано исключительно с ростом входящего потока, а обусловлено структурными ограничениями существующей системы. Среди ключевых причин выделяются отсутствие единой электронной регистрации, недостаточная автоматизация маршрутизации, отсутствие контроля сроков, слабая защищенность электронного обмена и необходимость ручной подготовки отчетности.

С учетом выявленных проблем предлагается создание единой цифровой платформы, включающей пять функциональных модулей: регистрацию с использованием электронной цифровой подписи, автоматическую маршрутизацию, контроль сроков, защищенный обмен данными и аналитико-статистический блок. Реализация данной модели позволит существенно повысить эффективность международного сотрудничества, сократить сроки исполнения поручений и обеспечить прозрачность процессуальных действий.

Закрепление правовых основ платформы целесообразно осуществить в главах 65–66 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан. При этом внедрение системы должно носить поэтапный характер, начиная с национального уровня и последующим подключением международных каналов взаимодействия. Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку механизмов международного признания электронной цифровой подписи и унификации криптографических стандартов в рамках двусторонних и многосторонних соглашений.

Литература:

1. Абдуллозода П.С. Исполнение запроса о выдаче лица для разрешения уголовного дела или исполнения приговора в постсоветских странах // Вестник СПбГУ. Право. – 2022. – Т. 13. – Вып. 3. – С. 787–803.

2. Европейская конвенция о выдаче. – Париж, 13 декабря 1957 г. – Ст. 57.

3. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам. – Минск, 22 января 1993 г.

4. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам. – Кишинёв, 7 октября 2002 г.

5. Материалы к статье о применении видеоконференцсвязи в уголовном судопроизводстве и практике Верховного суда Республики Узбекистан.

6. Материалы по вопросу создания совместных следственно-оперативных групп (проект статьи 166 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан).

7. Обобщённые сведения официальной статистики компетентных органов Республики Узбекистан.

8. Отчёт о состоянии международного сотрудничества по уголовным делам (экстрадиция) за 6 месяцев 2024 и 2025 гг. – Ташкент, 2025.

9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан. – Глава 64 «Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства».

10. Умарханова Д.Ш. Концепция совершенствования уголовно-процессуального законодательства в части передачи осуждённых лиц. – Ташкент, 2017.

11. Умарханова Д.Ш. Международно-правовое сотрудничество по выдаче (экстрадиции) лиц, совершивших преступление: автореф. дис. … канд. юрид. наук. – Ташкент, 2009. – С. 20.

12. Экстрадиционное производство и обеспечение прав и законных интересов его участников: сравнительно-правовой анализ // Уголовный процесс. – 2023. – № 7 (117). – С. 89.

ЮРИДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДОГОВОРНЫХ ПЕРЕГОВОРОВ В СПОРТИВНОМ ПРАВЕ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА КАК ФАКТОР СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СПОРТА В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕЙ ТРЕТЬЕГО РЕНЕССАНСА

Захидова Нозима Хакимовна
Независимый исследователь PhD
Ташкентский государственный юридический университет

Статья 48 Конституции Республики Узбекистан гласит: «Государство создает условия для развития физической культуры и спорта, формирования здорового образа жизни среди населения» [1]

В условиях становления и укрепления государственности Республики Узбекистан после обретения независимости 31 августа 1991 года особое значение приобрело всестороннее развитие личности, неотъемлемым элементом которого выступает физическая культура и спорт. Последовательная государственная политика, направленная на модернизацию социальной сферы, повышение качества жизни населения и укрепление международного авторитета страны, обусловила существенное расширение роли спорта в общественной жизни. Убедительным свидетельством развития отечественного спорта и эффективности проводимой государственной политики в данной сфере является выход национальной сборной Республики Узбекистан в Чемпионат мира по футболу 2026 года. Настоящее достижение не только укрепляет международный авторитет страны, но и актуализирует необходимость дальнейшего совершенствования механизмов правового регулирования спортивных отношений.

На современном этапе развития Нового Узбекистана профессиональный спорт рассматривается не только как сфера достижения высоких спортивных результатов, но и как самостоятельный институт, требующий комплексного нормативно-правового регулирования. Масштабные преобразования,

осуществляемые в последние годы, свидетельствуют о возрастающем значении спортивного права как межотраслевого правового образования, обеспечивающего баланс интересов спортсменов, спортивных организаций, государства и иных субъектов спортивных правоотношений.

Особое значение в данном контексте имеет формирование научно-образовательной базы спортивного права. В частности, открытие в 2020 году направления «Спортивное право» в Ташкентском государственном юридическом университете [2], создание в 2022 году кафедры «Спортивное право, общественные и естественно-научные дисциплины» в Узбекском государственном университете физической культуры и спорта [3], создание Государственной академии спорта Узбекистана в 2025году [4] свидетельствуют о признании спортивного права в качестве перспективного направления юридической науки и учебной дисциплины.

Таким образом, развитие спортивного права в Республике Узбекистан является закономерным результатом проводимых реформ и отражает стратегический курс государства на формирование правовых основ современного общества. В этой связи спортивное право занимает важное место в процессе реализации идей Третьего Ренессанса, выступая одним из механизмов обеспечения устойчивого развития спортивной отрасли, защиты прав ее субъектов и укрепления имиджа страны на международной арене.

В условиях реализации масштабных реформ Нового Узбекистана особое внимание уделяется созданию современной системы подготовки спортсменов, развитию профессионального спорта, совершенствованию спортивной инфраструктуры и укреплению международного авторитета государства посредством спортивной дипломатии.

В последние годы в Республике Узбекистан принят комплекс нормативных правовых актов, направленных на реформирование спортивной отрасли, совершенствование механизмов подготовки

спортсменов, поддержку профессиональных спортивных клубов и развитие международного сотрудничества в сфере спорта. Вместе с тем эффективность указанных реформ во многом зависит не только от государственного финансирования или развития спортивной инфраструктуры, но и от качества правового регулирования отношений между субъектами профессионального спорта.

Базовым актом, определяющим правовые, экономические и организационные основы отношений в области физической культуры и спорта, являлся Закон Республики Узбекистан «О физической культуре и спорте» от 14 января 1992 года № 513-XII, впоследствии неоднократно излагавшийся в новой редакции и дополнявшийся [5]. Данный акт закреплял право граждан заниматься любительским и профессиональным спортом в качестве спортсмена, тренера или судьи, а порядок создания организаций в области профессионального спорта отнёс к сфере отдельного законодательного регулирования, однако не содержал развёрнутых норм о договорных переговорах и статусе спортивных агентов на рынке спортивных контрактов.

Значимой вехой стало принятие 24 марта 2026 года Закона Республики Узбекистан «О физической культуре и спорте» № ЗРУ-1123, изложенного в новой редакции и вступившего в силу 25 марта 2026 года. Указанным актом впервые на законодательном уровне закреплены правовой статус, права и обязанности не только тренера и спортивного судьи, но и спортивного агента; кроме того, в закон включены нормы о предупреждении и противодействии допингу, а также о противодействии незаконному влиянию на результаты спортивных соревнований [6]. Отдельное внимание в новой редакции Закона уделено организации физической культуры и спорта в системе образования, по месту работы, жительства и отдыха граждан, в учреждениях исполнения наказаний, а также адаптивному спорту как инструменту социальной адаптации лиц с инвалидностью.

Появление в законодательстве фигуры спортивного агента представляет собой важный шаг к системному регулированию переговорного процесса при заключении спортивных контрактов,

поскольку именно агент, как правило, выступает стороной, ведущей переговоры от имени спортсмена с клубом, спонсором или организатором соревнований. Вместе с тем сам факт закрепления статуса спортивного агента не снимает более общего вопроса о том, какими нормами обязательственного права регулируется добросовестность сторон на стадии, предшествующей заключению контракта.

Одним из наиболее значимых элементов таких отношений выступает заключение спортивного контракта. Именно на стадии договорных переговоров формируются основные условия будущего правоотношения, согласовываются права и обязанности спортсмена, спортивного клуба, федерации, агента и иных участников спортивной деятельности. Ошибки либо злоупотребления, допускаемые на преддоговорной стадии, нередко становятся причиной последующих корпоративных и международных спортивных споров.

Следует отметить, что действующее законодательство Республики Узбекистан достаточно подробно регулирует общие вопросы заключения гражданско-правовых и трудовых договоров, однако практически не содержит специальных норм, посвященных порядку ведения договорных переговоров при заключении спортивного контракта. В результате многие вопросы остаются предметом договорной практики либо регулируются международными актами спортивных организаций.

Гражданский кодекс Республики Узбекистан в части 1 содержит главу 27 «Заключение договора», которая раскрывает механизм оферты и акцепта в статьях 367-375 [7]. Однако, Гражданский кодекс Узбекистана не содержит обособленной нормы, прямо посвящённой институту переговоров о заключении договора как самостоятельной стадии, порождающей собственные обязанности сторон и собственную ответственность за их нарушение.

Для сравнения Гражданский кодекс Российской Федерации содержит статью 434.1 «Переговоры о заключении договора», введённую в 2015 году, которая закрепляет обязанность сторон

действовать добросовестно на переговорной стадии, запрещает недобросовестное ведение или прекращение переговоров и предусматривает возмещение так называемых «переговорных» убытков, а также признаёт ничтожными условия соглашений о переговорах, ограничивающие ответственность за недобросовестные действия [8]. Отсутствие аналогичной по степени детализации нормы в гражданском законодательстве Узбекистана означает, что вопросы недобросовестного ведения переговоров при заключении спортивного контракта (например, немотивированный срыв переговоров клубом на завершающей стадии, разглашение конфиденциальной информации о спортсмене, введение контрагента в заблуждение относительно намерения заключить контракт) в настоящее время могут получать защиту преимущественно через общие институты — принцип добросовестности участников гражданского оборота, нормы о возмещении убытков и о недействительности сделок, но не через специализированный механизм преддоговорной ответственности.

Данный пробел приобретает особую значимость именно в спортивной сфере, где переговоры нередко ведутся в сжатые сроки трансферных окон, сопровождаются публичным медийным вниманием и участием нескольких потенциальных контрагентов одновременно (параллельные переговоры спортсмена с несколькими клубами), а сорванные переговоры способны причинить спортсмену, клубу или агенту значительный экономический и репутационный ущерб.

Важно отметить, что значительная часть спортивных контрактов в Узбекистане, особенно контракты профессиональных спортсменов с клубами, опосредуется нормами трудового права. Новая редакция Трудового кодекса Республики Узбекистан статьей 503 прямо предусматривает возможность установления особенностей правового регулирования труда отдельных категорий работников, к числу которых наряду с надомниками, совместителями, домашними, творческими и педагогическими работниками отнесены и спортсмены [9]. Такой подход отражает признание законодателем специфики труда спортсмена, сочетания элементов личного исполнения,

зависимости от физического состояния, сезонности соревновательного календаря и особого режима дисциплинарной ответственности.

Вместе с тем сама процедура ведения переговоров при заключении трудового договора со спортсменом (в том числе через агента) трудовым законодательством детально не урегулирована и по существу опирается на общие нормы о порядке заключения трудового договора, что, как и в случае с гражданским правом, оставляет пространство для правовой неопределённости на преддоговорной стадии.

В этом контексте совершенствование правового регулирования договорных переговоров при заключении спортивных контрактов может рассматриваться не как узкотехническая задача, а как элемент более широкой программы модернизации институциональной среды профессионального спорта наравне с закреплением статуса спортивного агента, введением антидопинговых норм и норм о противодействии договорным матчам, уже реализованным в новой редакции закона о физической культуре и спорте.

На основе проведённого анализа можно выделить нижеследующие направления возможного совершенствования правового регулирования.

Во-первых, представляется целесообразным рассмотреть вопрос о дополнении Гражданского кодекса Республики Узбекистан нормой, специально посвящённой переговорам о заключении договора, закрепляющей обязанность добросовестного ведения переговоров и основания ответственности за их недобросовестный срыв, по аналогии с решениями, уже апробированными в гражданском законодательстве ряда государств региона.

Во-вторых, с учётом закрепления в обновлённом законе о физической культуре и спорте статуса спортивного агента, требуется разработка подзаконных актов, конкретизирующих порядок и стандарты представительства интересов спортсмена на переговорах с клубом, включая раскрытие конфликта интересов, предельные размеры агентского вознаграждения и ответственность агента перед доверителем.

В-третьих, необходима гармонизация трудового и гражданско-правового регулирования переговорной стадии, поскольку спортивный контракт нередко сочетает элементы трудового договора (со спортсменом или тренером) и гражданско-правовых конструкций (с агентом, спонсором, организатором соревнований), а различие в правовых режимах преддоговорной стадии порождает риск противоречивого регулирования одних и тех же по существу отношений.

Проведённый анализ показывает, что развитие института договорных переговоров при заключении спортивного контракта в Узбекистане происходит поэтапно и связано с более широкими процессами реформирования законодательства о физической культуре и спорте. Вместе с тем общий гражданско-правовой институт преддоговорной ответственности за недобросовестное ведение переговоров в национальном законодательстве остаётся менее развитым по сравнению с отдельными зарубежными аналогами, что оставляет пространство для дальнейшего совершенствования правового регулирования. Устранение выявленных пробелов соответствовало бы провозглашённым целям построения Нового Узбекистана и реализации идей Третьего Ренессанса в социально-культурной, в том числе спортивной, сфере.

Список литературы:

1. Конституция Республики Узбекистан: Национальная база данных законодательства, 01.05.2023 г., № 03/23/837/0241.

2. https://tsul.uz/ru/all-faculties/8/dropdown.

3. https://www.jtsu.uz/ru/e/cathedra/ijtimoiy-gumanitar-fanlar-kafedrasi.

4. О мерах по организации деятельности Государственной академии спорта Узбекистана: Постановление Президента Республики Узбекистан от 28.05.2024г. за № ПП-197 (Национальная база данных законодательства, 29.05.2024 г., № 07/24/197/0374; 25.12.2024 г., № 06/24/226/1060; 09.12.2025 г., № 06/25/243/1128).

5. О физической культуре и спорте: Закон Республики Узбекистан от 14 января 1992 года № 513-XII (Ведомости Верховного

Совета Республики Узбекистан, 1992 г., № 3, ст. 160; 1994 г., № 5, ст. 161).

6. О физической культуре и спорте: Закон Республики Узбекистан 24 марта 2026 года № ЗРУ-1123 (https://lex.uz/ru/docs/8096691).

7. Гражданский кодекс Республики Узбекистан: Закон Республики Узбекистан от 21 декабря 1995 года №163-I // Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан, 1996, №2.

8. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW

9. Трудовой кодекс Республики Узбекистан: Закон Республики Узбекистан от 28 октября 2022 года №ЗРУ-798 // Национальная база данных законодательства, 29.10.2022 г., № 02/22/798/0972; 12.04.2023 г., № 03/23/829/0208.

ZAMONAVIY DUNYODA TINCHLIK QADRI VA UNI SAQLASHNING STRATEGIK AHAMIYATI

Raxmonova B.Sh
O'zbekiston respublikasi Milliy gvardiyasi
Toshkent "Temurbeklar maktabi" HAL
Ingliz tili fani yetakchi o'qituvchisi

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan va globallashuv jarayonlari chuqurlashib borayotgan zamonda mamlakatda tinchlik va barqaror farovonlikni ta'minlash insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biriga aylandi. Dunyoning turli mintaqalarida yuzaga kelayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy ziddiyatlar, qurolli to‘qnashuvlar tinchlikning naqadar oliy ne'mat va nozik qadriyat ekanligini odamzotga yana bir bor isbotlamoqda. Tinchlik bu har bir insonning xotirjam yashashi, davlatlarning barqaror rivojlanishi va kelajak avlodlarning farovonligini ta'minlovchi asosiy poydevordir.

Hammaga ma`lumki hozirgi kunda xalqaro munosabatlar tizimi murakkab transformaesiya davrini boshdan kechirmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va geosiyosiy kurashlarning kuchayishi natijasida an'anaviy xavfsizlik tizimlari inqirozga yuz tutmoqda. Bunday

sharoitda tinchlikning qadrini anglash va uni himoya qilish har bir fuqaroning muqaddas burchi hisoblanadi. Tinchlik bo‘lmagan joyda hech qanday taraqqiyot, iqtisodiy o‘sish yoki madaniy yuksalish haqida so‘z bo‘lishi mumkin emas. Shu boisdan, global tahdidlar sharoitida tinchlikni saqlash O‘zbekistonda ham davlat siyosatining ustuvor yo’nalishiga aylanmoqda.

Zamonaviy dunyoda tinchlikka tahdid solayotgan xalqaro terrorizm, ekstremizm, separatism kabi omillar qatoriga axborot urushlari va kiberjinoyatchilikni ham kiritish mumkin. Ushbu tahdidlar chegara bilmaydi va istalgan davlatning ichki barqarorligiga putur yetkazishi mumkin. Urush va nizolar oqibatida qancha insonlar o‘z uy-joylarini tashlab ketishga majbur bo‘lmoqda, iqtisodiy va ijtimoiy infratuzilmalar vayron bo‘lishi oqibatida ba’zi mamlakatlarda inqirozlar yuzaga kelmoqda. Bu esa bizning davlatimizdan nafaqat harbiy qudratni oshirishni, balki siyosiy tafakkur va diplomatik mahoratni oshirishni talab etadi.

Mamlakatimizdagi tinchlik va barqarorlik bevosita jamiyatimizning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligi hamda ma'naviy muhiti bilan bog‘liqdir. Aholining turmush darajasi yuqori bo‘lgan, qonun ustuvorligi ta'minlangan va ijtimoiy adolat qaror topgan jamiyatlarda ichki nizolar kelib chiqish xavfi juda past bo‘ladi. Shu bilan birga, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, ajdodlarning boy tarixiy merosi hamda milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usi insonlar orasida hamjihatlikni mustahkamlaydi. Tinchlikparvarlik va mehmondo’stlik o’zbek xalqining qoniga singib ketgan qadriyat bo‘lib, u bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat asosida shakllanadi.

Ko‘p millatli va elatli zamonaviy dunyoda tinchlikni saqlashning eng muhim sharti — diniy va milliy bag‘rikenglik, ya’ni tolerantlik hisoblanadi. Xalqimiz orasida turli madaniyatlar va qarashlarni hurmat qilish xalqaro maydondagi ishonch muhitini yaratadi. Hech bir davlat global xavf-xatarlarga yolg‘iz o‘zi qarshi tura olmaydi. Shu sababli, turli xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, yon qo’shnilar bilan mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash bo‘yicha doimiy muloqotlarni olib borish tinchlikning kafolatidir.

Tinchlikni asrash va mustahkamlashda yosh avlod tarbiyasi asosiy o‘rinni egallaydi. Bugungi yoshlar turli tuman g‘oyalar va axborot xurujlarining asosiy nishoniga aylanmoqda. Shu boisdan, ularning ongida «tinchlik qadri madaniyati»ni shakllantirish, mafkuraviy immunitetni mustahkamlash va doimiy ogohlikka o‘rgatish zarur. Yoshlar tinchlikning naqadar buyuk ne'mat ekanligini anglab yetishlari, uni ko‘z qorachig‘idek asrash uchun o‘z bilimlari, mehnatlari va vatanga bo’lgan muhabbat tuyg‘ulari bilan hissa qo‘shishlari lozim. Ogohlik va hushyorlik — davr talabidir.

O‘zbekiston xalqi va hukumati tinchlikni saqlash va ichki barqarorlikni mustahkamlashni davlat siyosatining eng asosiy tamoyili sifatida belgilab olgan. Mamlakatimizda ko‘p millatli va elatli jamiyatning mavjudligi, konstitusiyaviy huquq va erkinliklarning kafolatlangani, qonun ustuvorligining ta'minlanishi – tinchlikning asosiy poydevoridir.

Mamlakatimizda tinchlik va o’zbek xalqining xotirjamligini saqlashda huquq-tartibot idoralari, xususan, Milliy gvardiya, ichki ishlar organlari va Mudofaa vazirligining rolini alohida qayd etish kerak. Milliy gvardiya bo‘linmalari jamoatchilik tartibini himoya qilish, muhim ob'ektlarni qo‘riqlash, aholi xavfsizligini ta'minlashda faol ishtirok etib, fuqarolarning tinch hayotini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, ular tomonidan yoshlar o‘rtasida huquqiy ong va vatanparvarlikni shakllantirish bo‘yicha olib borilayotgan targ‘ibot-tashviqot ishlari barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston – mintaqada tinchlikning tayanchi sifatida ham faol siyosat olib bormoqda. Markaziy Osiyodagi qo‘shni davlatlar bilan mustahkam do‘stlik va hamkorlik aloqalari, chegara masalalarini siyosiy-diplomatik yo‘l bilan hal etish, suv va energetika sohasidagi o‘zaro manfaatli loyihalar mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashning samarali vositasiga aylangan. Afg‘oniston, Pokiston, Turkiya, Xitoy va boshqa davlatlar bilan olib borilayotgan ochiq va ishonchli muloqot O‘zbekistonning mintaqadagi barqarorlikka qo‘shgan salmoqli hissasini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy dasturlar, aholini ish bilan ta'minlash, uy-joy qurilishi, ta'lim va tibbiyot sohalaridagi modernizasiya ishlari jamiyatdagi ijobiy kayfiyatni oshirib bormoqda. Bu esa o‘z navbatida, norozilik, nizo va keskinliklar xavfini kamaytiradi. O‘zbekistonda tinchlik siyosati har bir o’zbekning kundalik hayotiy qadriyatga aylangandir.

O‘zbekistonda ta'lim-tarbiya tizimida, ayniqsa, «Temurbeklar maktabi» kabi ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari orqali yosh avlodda Vatanga muhabbat, xalqimizning tinchliksevar an'analariga sadoqat va diniy bag‘rikenglik tushunchalarini singdirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu maktablar va boshqa ta'lim maskanlarida o‘tkaziladigan «Tinchlik – buyuk ne'mat», «Vatan tinchligi – qo‘riqchilari» kabi ma'rifiy tadbirlar, davra suhbatlari, musobaqa va tanlovlar orqali yoshlarda mafkuraviy immunitet hamda turli buzg‘unchi g‘oyalarga qarshi ongli munosabat shakllantirilmoqda.

O‘zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti, Turkiy davlatlar tashkiloti kabi nufuzli tuzilmalarda tinchlikni mustahkamlash, qurolsizlanish, ekologik xavfsizlik va gender tenglik masalalarini ilgari surmoqda. 2020-yilda BMT Bosh Assambleyasida qabul qilingan «Ma'rifat va diniy bag‘rikenglik» rezolyutsiyasi aynan O‘zbekiston tashabbusi bilan ishlab chiqilgan bo‘lib, bu hujjat bugungi kunda dunyo miqyosida tinchlik madaniyatini yoyishda muhim yo‘nalishga aylandi.

Shu boisdan, O‘zbekiston misolida tinchlikni saqlash nafaqat ichki barqarorlik, balki global hamjamiyatda ishonch va hamkorlikni oshiruvchi strategik resurs sifatida qaralishi lozim. Mamlakatimizda olib borilayotgan barcha islohotlar, xalqaro tashabbuslar va ma'naviy-ma'rifiy sa'y-harakatlar bir narsaga – abadiy tinchlik va adolatli dunyoni qurishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy dunyoda tinchlikning qadri har qachongidan ham yuqori va muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tinchlik — bu faqatgina xavfsizlik omili emas, balki insoniy qadr-qimmat, taraqqiyot va baxtli kelajakning bosh shartidir. Biz barqarorlik va osoyishtalikni saqlash uchun nafaqat davlat miqyosida, balki har bir oila va jamiyat a'zosi

darajasida mas'uliyatni his qilishimiz lozim. Global tahdidlarga qarshi ma'rifat, bag‘rikenglik va qat'iy hamjihatlik bilan javob berish orqali dunyoda va yurtimizda tinchlikni bardavom ta'minlashga erishish mumkin. O‘zbekistonning bu boradagi tajribasi va salohiyati kelajakda ham mintaqa va dunyo uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. Ergashev I. Globallashuv va zamonaviy xalqaro munosabatlar. – Toshkent: Akademiya, 2018.
4. Jo‘raev T. Geosiyosat va xavfsizlik asoslari. – Toshkent: Sharq, 2019.
5. Saidov A. Inson huquqlari va tinchlik madaniyati. – Toshkent: Adolat, 2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik strategiyasi. – Toshkent, 2020.
8. O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo‘lgan taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: Adolat, 2020.

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA DAVLAT TILIDA ISH YURITISH MADANIYATI VA HARBIY SOHADA TERMINOLOGIYANI MILLIYLASHTIRISH MASALALARI

Botirova Soliyaxon Ro‘zivoyevna
O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi
Toshkent “Temurbeklar maktabi”
harbiy-akademik litseyi
ona tili va adabiyot fani bosh o‘qituvchisi

Mustaqillikning o‘ttiz besh yillik tarixi — bu, avvalo, milliy o‘zlikni anglash va ona tilimizning davlat tili sifatidagi qomatini tiklash tarixidir. 1989-yil 21-oktabrda “Davlat tili haqida”gi Qonunning qabul qilinishi istiqlol sari qo‘yilgan ilk dadil qadamlardan bo‘lgan bo‘lsa, 1995-yilda uning yangi tahriri qabul qilindi, oradan o‘ttiz yil o‘tib esa Prezidentimizning 2019-yil 21-oktabrdagi PF-5850-son Farmoni til

siyosatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Farmonda ta’kidlanganidek, har qaysi mustaqil davlat “...ona tilini asrab-avaylash va rivojlantirish masalasiga jiddiy ahamiyat qaratishi tabiiydir”. Ayni shu hujjat bilan 21-oktabr yurtimizda O‘zbek tili bayrami kuni etib belgilandi.

2020-yil 20-oktabrdagi PF-6084-son Farmon bilan tasdiqlangan 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan Konsepsiya davlat tilining qo‘llanish maydonini yanada kengaytirdi: unda davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, huquqshunoslik va diplomatiya qatorida harbiy ish sohasida ham o‘zbek tilining imkoniyatlaridan to‘liq va to‘g‘ri foydalanishga erishish strategik maqsad sifatida belgilandi. Zero, davlat tili kazarmadan tortib shtab xonasigacha, harbiy qasamyod matnidan jangovar buyruqqacha bo‘lgan butun makonda to‘laqonli yashamas ekan, uning davlat tili maqomi to‘kis bo‘lmaydi.

Til va tafakkur birligi xususida mutafakkir bobomiz Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub”da shunday yozadi: “Til muncha sharaf bila nutqning olatidur va ham nutqdurki, agar nopisand zohir bo‘lsa, tilning ofatidur” [1, 16-b.]. Hazrat “Muhokamat ul-lug‘atayn”da esa turkiy tilning tuganmas boyligini ilmiy dalillar bilan isbotlab bergan edi [2, 36-b.]. Demak, so‘zning salohiyati uni qo‘llovchining madaniyati bilan o‘lchanadi. Harbiy xizmatchi uchun esa so‘z — ikkinchi qurol: buyruqning aniq ifodasi ba’zan taqdirlarni hal qiladi.

Konsepsiyaning bosh maqsadlaridan biri — barcha davlat organlari va tashkilotlarida davlat tilida ish yuritish salohiyatiga ega malakali kadrlar faoliyatini ta’minlashdir. Bu talab harbiy tuzilmalarga ham to‘liq taalluqli: shtab hujjatidan tortib o‘quv-jangovar reja-konspektigacha bo‘lgan barcha bitiklar davlat tilida puxta yuritilishi zamon talabiga aylandi. Ana shu o‘rinda harbiy ta’lim muassasalarida faoliyat ko‘rsatayotgan ona tili va adabiyot o‘qituvchilarining zimmasiga alohida mas’uliyat yuklanadi: ular kursantga nafaqat imlo qoidasini, balki so‘zga sadoqatni — hujjatga davlatchilik ramzi sifatida qarash madaniyatini singdirishlari lozim.

Ayni paytda harbiy soha o‘tgan asrda deyarli to‘liq rus tilida shakllangan hujjatchilik an’anasini meros qilib oldi. Shu bois Yangi

O‘zbekiston sharoitida ikki vazifa uzviy bog‘liqlikda hal etilishi lozim: birinchidan, davlat tilida ish yuritish madaniyatini yuksaltirish; ikkinchidan, harbiy terminologiyani ilmiy asosda milliylashtirish.

Bugun harbiy qismlar va ta’lim muassasalarida buyruq (prikaz), farmoyish (rasporyajeniye), bayonnoma (protokol), dalolatnoma (akt), ma’lumotnoma (spravka), tavsifnoma (xarakteristika), yo‘riqnoma (instruksiya) kabi atamalar rasmiy muomalada mustahkam o‘rin oldi. Sobiq “voyenkomat” bugun Mudofaa ishlari bo‘limi, “voyenniy bilet” harbiy guvohnoma, “ustav” nizom, “prisyaga” Harbiy qasamyod, “stroyevaya podgotovka” saf tayyorgarligi, “karaulnaya slujba” qorovul xizmati deb yuritilmoqda. Qizig‘i shundaki, qorovul so‘zi asli turkiycha bo‘lib, rus tiliga “karaul” shaklida o‘zlashgan va endilikda o‘z bag‘rimizga qaytgan “sayyoh so‘z”lardan biridir. O‘quv-jangovar faoliyat sohasida ham milliy atamalar izchil qaror topmoqda: jangovar tayyorgarlik, otish tayyorgarligi, saf mashqi, qo‘riqlash va mudofaa, o‘q-dorilar, aloqa ta’minoti, tibbiy ta’minot kabi birikmalar bugun har qanday reja-konspektning tabiiy tiliga aylandi. Kuzatuvlarimiz shuni ko‘rsatadiki, davlat tilidagi namunaviy raport uch unsurning uyg‘unligini talab qiladi: aniq adresat (kimga), lo‘nda bayon (nima yuzasidan) hamda imzo va sana; ana shu oddiy qolipni puxta egallagan kursant murakkabroq hujjatlarni ham bexato tuza oladi.

H.Dadaboyev ta’kidlaganidek, “harbiy leksika o‘zbek tilining qadimiy qatlamlaridan biri bo‘lib, uning hamma rivojlanish bosqichlarida kuzatiladi” [5, 37-b.]. Qadimgi turkiy yodgorliklarda cherik, sü (qo‘shin), alp, tuman, ming kabi birliklar faol qo‘llangan; temuriylar davri manbalarida tavachi, hiravul, chandovul, barong‘or (o‘ng qanot), javong‘or (so‘l qanot), g‘ul (markaz) singari atamalar butun bir jangovar tartibot tizimini ifodalagan. “Boburnoma”da qo‘shin tuzilishi aynan shu istilohlar vositasida hayratlanarli aniqlik va ixchamlikda tasvirlanadi [4, 214-b.]. Sohibqiron Amir Temurning “...davlat ishlarining to‘qqiz ulushini kengash, tadbir va mashvarat, qolgan bir ulushini qilich bilan amalga oshirdim” degan e’tirofi [3, 89-b.] harbiy tafakkurimizda so‘z va tadbir qilichdan ustun qo‘yilganini ko‘rsatadi. Demak, milliylashtirish uchun

tayanch xayoliy emas, tarixan sinalgan zaxiradir: H.Dadaboyev tuzgan “Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati” [6, 75-b.] ana shu zaxirani tizimlashtirib berdi, olimning H.Yodgorov bilan hammualliflikdagi “O‘zbek harbiy terminologiyasi” o‘quv qo‘llanmasi esa sohani alohida fan sifatida o‘qitish imkonini ochdi.

H.Dadaboyev tarixiy manbalardagi harbiy leksikani milliylashtirishning tabiiy tayanchi deb biladi va istiqlol yillarida bu jarayon jonlanganini qayd etadi [5, 41-b.]. A.Madvaliyev esa atamashunoslikda tizimlilik, ma’no aniqligi va xalqaro an’anaga hurmatni ustuvor sanaydi: barqarorlashgan baynalmilal terminlarni sun’iy siqib chiqarish, olimning fikricha, ilmiy muloqotga rahna solishi mumkin [7, 112-b.]. N.Mahmudov til taraqqiyotida me’yor va tabiiylikni himoya qilib, har qanday yangilik avvalo tilning ichki qonuniyatlari hamda xalq didi sinovidan o‘tishi lozimligini uqtiradi [8, 19-b.]. Ko‘rinadiki, uch olim bir-birini inkor etmaydi, balki masalaning uch qirrasini — tarixiy davomiylik, ilmiy tizimlilik va kommunikativ maqbullikni yoritadi.

Demak, harbiy terminologiyani milliylashtirishda yagona andoza emas, tabaqalashtirilgan yondashuv samaralidir. Birinchi guruh — tilda yashab turgan yoki oson tiklanadigan tarixiy atamalar (qorovul, saf, qo‘shin, bo‘linma, qism, tug‘, posbon): ular ikkilanmay me’yorlashtirilishi kerak. Ikkinchi guruh — kalka va yangi yasalmalar (o‘qotar qurol, zirhli texnika, uchuvchisiz uchish apparati): ular sohaviy ekspertiza hamda jamoatchilik sinovidan o‘tib, bosqichma-bosqich joriy etiladi; “tikuchar” taklifining taqdiri ham aynan shu sinovga bog‘liq. Uchinchi guruh — jahon standartiga aylangan baynalmilal terminlar (radar, raketa, batalon, poligon): ularni saqlash xalqaro harbiy-texnikaviy hamkorlik hujjatlari bilan moslik nuqtayi nazaridan maqsadga muvofiqdir.

Yangi atamani me’yorlashtirishda to‘rt mezonga tayanish muhim: ma’no aniqligi, ixchamlik, tilning so‘z yasash qoliplariga mosligi hamda uyadoshlik, ya’ni atamaning mavjud termin qatoriga tabiiy kirisha olishi. Chunonchi, “uchuvchisiz uchish apparati” birikmasi ma’no jihatidan benuqson, ammo cho‘ziq; jonli nutqda esa “dron” o‘zlashmasi yashab turibdi. Bunday dubletlik holatlarida rasmiy hujjatda to‘liq milliy shaklni,

tezkor muloqotda qisqa muqobilni qo‘llash, vaqt sinovi qaysi birini tanlashini kuzatish oqilona yo‘ldir. Aslida bu yo‘l yangilik emas: Alisher Navoiy davridayoq turkiy istilohlar forsiy va arabiy muqobillar bilan yonma-yon yashab, tilning o‘z saralash qudrati orqali muomalada mustahkamlangan edi.

Shuni ham alohida ta’kidlash joizki, ish yuritish madaniyati atamalar ro‘yxatidan ko‘ra kengroq tushunchadir. U rasmiy-idoraviy uslubning aniqlik, lo‘ndalik, bir ma’nolilik talablariga rioya etishni, imlo va tinish belgilarining qat’iy me’yorini, harbiy hujjatga xos buyruq ohangining tilimiz tabiatiga uyg‘un ifodasini qamrab oladi. Buyruq matnidagi bitta noaniq so‘z — safdagi bitta noto‘g‘ri qadam demakdir. Shu ma’noda har bir shtab xodimi, har bir kursant uchun til madaniyati harbiy intizomning uzviy qismi sifatida qaralishi lozim. Ayni paytda ikki xavfdan — loqayd aralash nutqdan ham, tilni “tozalash” bahonasidagi sun’iy so‘z yasashdan ham birdek saqlanish zarur.

Xulosa qilib aytganda, birinchidan, mustaqillik yillarida, ayniqsa, 2019-yildan keyingi davrda davlat tilining harbiy sohaga izchil kirib borishi uchun mustahkam huquqiy-institutsional asos yaratildi. Ikkinchidan, harbiy ish yuritishda buyruq, bayonnoma, dalolatnoma, ma’lumotnoma singari milliy hujjat nomlari barqarorlashtirish ishlarini izchil davom ettirishni taqozo etadi. Uchinchidan, “Temur tuzuklari”, “Boburnoma” va boshqa yodgorliklardagi tarixiy harbiy leksika milliylashtirishning ishonchli manbayi bo‘lib, tabaqalashtirilgan yondashuv — tarixiy atamalarni tiklash, yangi yasalmalarni sinovdan o‘tkazish, baynalmilal terminlarni saqlash — ilmiy jihatdan eng asosli yo‘ldir. To‘rtinchidan, harbiy ta’limda til madaniyati harbiy intizomning unsuri sifatida o‘qitilishi kursantning kasbiy va ma’naviy kamolotiga birdek xizmat qiladi. Zero, qilich davlatning kuchini ko‘rsatsa, so‘z uning ruhini ko‘rsatadi: davlat tilida bexato bitilgan har bir harbiy hujjat mustaqillik sha’niga qo‘yilgan ehtirom belgisidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub / Mukammal asarlar to‘plami. 20 jildlik. 14-jild. – Toshkent: Fan, 1998.

2. Alisher Navoiy. Muhokamat ul-lug‘atayn / Mukammal asarlar to‘plami. 16-jild. – Toshkent: Fan, 2000.
3. Temur tuzuklari / A.Sog‘uniy va H.Karomatov tarjimasi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1996.
4. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: Sharq, 2002.
5. Dadaboyev H. O‘zbek terminologiyasi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Nodirabegim, 2019. – 117 b.
6. Dadaboyev H. Tarixiy harbiy terminlar lug‘ati. – Toshkent, 2024. – 341 b.
7. Madvaliyev A. O‘zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017.
8. Mahmudov N. Tilimizning tilla sandig‘i. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.

YANGI O‘ZBEKISTON TA‘LIM ISLOHOTLARI SHAROITIDA “TEMURBEKLAR MAKTABI”DA MATEMATIKA FANIDAN INDIVIDUAL MUSTAQIL ISHLAR UCHUN DIDAKTIK MAJMUA YARATISH METODIKASI

Shoyliyev Salohiddin Baxtiyarovich,
O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi
Toshkent —*“Temurbeklar maktabi”*
harbiy-akademik litseyi matematika fani o‘qituvchisi

Mustaqil ta‘lim faoliyati zamonaviy pedagogikada o‘quvchining bilim, ko‘nikma va malakalarini mustahkamlash, shuningdek mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini nazorat qilish va mas’uli yatli qaror qabul qilish kabi amaliy faoliyatda namoyon bo‘ladigan kompetensiyalarni shakllantirishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi: aynan mustaqil ish jarayonida o‘quvchi tayyor bilimni qabul qiluvchidan o‘z bilim olish faoliyatini mustaqil rejalashtiruvchi va nazorat qiluvchi shaxsga aylanadi. O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining 35 yilligi munosabati bilan ta‘lim tizimini tubdan yangilashga qaratilgan islohotlar va kompetensiyaviy yondashuv sharoitida aynan shu —

o‘quvchining mustaqil bilim olish faoliyatini ilmiy asoslangan tizim orqali tashkil etish — dolzarb pedagogik vazifalardan biriga aylanmoqda.

Bu vazifa Yangi O‘zbekistonda tashkil etilgan “Temurbeklar maktablari” sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu ta‘lim muassasalari yosh avlodni yuksak bilim, mustahkam intizom va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga, kelajakda mamlakat mudofaasi va jamoat xavfsizligini ta’minlashga qodir raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Harbiylashtirilgan tartib-intizom sharoitida o‘quvchi nafaqat o‘qituvchi rahbarligida, balki mustaqil ravishda ham bilim olishga, o‘z vaqtini to‘g’ri taqsimlashga o‘rganishi lozim, bu esa uning kelgusi harbiy xizmat faoliyatida ham zarur bo‘ladigan sifatlardir.

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, “Temurbeklar maktablari”da ham, boshqa umumta’lim muassasalarida bo‘lgani kabi, matematika fanidan mustaqil ta’lim ko‘pincha uy vazifalari yoki qo‘shimcha mashqlar bilan cheklanib qolmoqda, natijada o‘quvchining mustaqil fikrlashi, o‘z-o‘zini nazorat qilishi va refleksiya ko‘nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Shu sababli “Temurbeklar maktabi” sharoitida matematika fanidan individual mustaqil ishlar didaktik majmuasini qanday ishlab chiqish lozimligini — uni alohida bir vosita sifatida emas, balki istalgan mavzu uchun qo‘llash mumkin bo‘lgan yagona, ilmiy asoslangan metodik algoritm ko‘rinishida shakllantirishni — asoslash dolzarb pedagogik masala hisoblanadi. Mazkur maqolada aynan shunday — “Temurbeklar maktabi” da matematika fanining istalgan mavzusi uchun didaktik majmua yaratishning metodik algoritmi asoslanadi, uning amaliy qo‘llanilishi esa “ To‘plamlar va ular ustida amallar” mavzusi misolida bosqichma-bosqich ko‘rsatib beriladi. Bunday yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, u o‘qituvchiga istalgan mavzu bo‘yicha mustaqil ishni ilmiy asoslangan tartibda tez va sifatli loyihalashtirish imkonini beruvchi tayyor metodik vositani taqdim etadi.

Matematika fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish masalasi pedagogika va xususiy metodika sohasida bir qator tadqiqotlarda yoritilgan. Bozarov D.U. matematika fanini o‘rganishda o‘quvchilarda mustaqil ishlash malakalarini shakllantirishning nazariy-amaliy jihatlarini

tahlil qilib, topshiriqlarni oddiydan murakkabga o‘tish tamoyili asosida tuzish zarurligini asoslaydi [1, 126-b.]; ammo bu tamoyil yagona didaktik majmua tarkibida boshqa komponentlar — nazariy eslatma, monitoring va baholash — bilan bog‘liq holda ko‘rsatilmagan. Qurbonova M.F. mustaqil ishlarni tashkil etishni o‘quvchilarning o‘quv-bilish kompetentsiyalarini shakllantirish va xalqaro baholash dasturlariga tayyorlashning samarali vositasi sifatida baholaydi [2, 1668-b.], biroq bunday tayyorgarlikni ta’minlovchi aniq metodik algoritm tadqiqotda keltirilmagan. Терехова Н.В. va Овчинникова С.В. texnik OTMlarda talabalarning mustaqil ishi (SRS)ning didaktik funksiyalarini kompetensiyaviy yondashuv asosida asoslab, uning auditoriya va auditoriyadan tashqari turlarini ko‘rsatadilar [3, 219-b.]; bu yondashuv oliy ta‘lim sharoitiga mo‘ljallangan bo‘lib, umumta‘lim va harbiy-akademik litsey sharoitiga bevosita moslashtirilmagan. Белоконова С.С. va Медведкин Н.А. zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish mustaqil ta’limni individuallashtirish imkonini berishini ko‘rsatadilar [4, 21-b.], Уразикова Ю.В. esa internet-resurslardan foydalanishning o‘quvchida o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi rolini asoslaydi [5, 162-b.]; ikkala tadqiqotda ham texnologik vosita alohida omil sifatida ko‘rilib, uni yagona didaktik tizim komponentlari bilan bog'lash masalasi chetda qolgan.

Tahlil qilingan manbalarning umumiy xulosasi shundan iboratki, ularning har biri mustaqil ta’limni tashkil etishning alohida jihatini — tamoyillarni, kompetensiyaviy asoslarni yoki texnologik vositalarni — muvaffaqiyatli yoritgan, biroq bu jihatlarni nazariy minimum, namunaviy yechim, tabaqalashtirilgan topshiriqlar, amaliy vaziyatlar, refleksiya hamda monitoring-baholashni o‘z ichiga oluvchi yagona, istalgan mavzuga tatbiq etiladigan metodik algoritm ko‘rinishida birlashtirish masalasi, xususan “Temurbeklar maktabi” ga xos harbiylashtirilgan ta‘lim sharoitida, yetarlicha ishlab chiqilmagan. Mazkur bo‘shliq ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi ilmiy-pedagogik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, “Temurbeklar maktabi”dagi o‘quv amaliyotini kuzatish va

umumlashtirish, didaktik modellashtirish hamda topshiriqlarni murakkablik darajasi bo‘yicha tabaqalashtirish usullariga asoslanadi. Ushbu usullar asosida matematika fanining istalgan mavzusi uchun qo‘llash mumkin bo‘lgan didaktik majmua yaratishning sakkiz bosqichli metodik algoritmi ishlab chiqildi.

1. Didaktik tahlil. mavzuning o‘quv dasturidagi o‘rni, undan oldingi va keyingi mavzular bilan bog'liqligi hamda o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi aniqlanadi.

2. Maqsadlarni belgilash. mavzu bo‘yicha o‘quvchi egallashi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar aniq shakllantiriladi.

3. Nazariy minimum. mavzuning eng zarur tushuncha va formulalari qisqa, tushunarli shaklda bayon etiladi.

4. Namunaviy yechim. nazariy minimumga asoslangan holda kamida bitta to‘liq yechilgan masala keltiriladi.

5. Tabaqalashtirilgan topshiriqlar. tayanch, o‘rta va yuqori darajadagi topshiriqlar tizimi tuziladi.

6. Amaliy vaziyatlar. mavzu o‘quvchining kundalik yoki kasbiy, jumladan harbiy-amaliy, faoliyati bilan bog'liq real vaziyatlar orqali mustahkamlanadi.

7. Refleksiya. o‘quvchiga xato yechim yoki noaniq mulohaza taqdim etiladi, uning vazifasi xatoni topish, tushuntirish va to‘g‘ri yechimni keltirishdan iborat bo‘ladi.

8. Monitoring va baholash. o‘quvchi natijalari oddiy monitoring varag‘ida qayd etiladi va oldindan belgilangan mezonlar asosida baholanadi.

Ushbu bosqichlar ketma-ketligi quyidagi sxemada aks ettirilgan:

Sxema.

Didaktik tahlil → Maqsadlarni belgilash → Nazariy minimum → Namunaviy yechim → Tabaqalashtirilgan topshiriqlar → Amaliy vaziyatlar → Refleksiya → Monitoring va baholash.

Algoritmning har bir bosqichidagi maqsad, o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyati hamda kutilayotgan natija 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Didaktik majmua yaratish algoritmi bosqichlari

Bosqich	Maqsad	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati	Kutilayotgan natija
1. Didaktik tahlil	Mavzuning o‘quv dasturidagi o‘rnini va o‘quvchilar tayyorgarligini aniqlash	Mavzuni oldingi/keyingi mavzular bilan bog'liqligini tahlil qiladi	Mavzu bo‘yicha dastlabki bilim darajasini namoyon etadi	Majmua mazmunining o‘quvchi imkoniyatiga moslashtirilishi
2. Maqsadlarni belgilash	Egallanishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni aniqlash	O‘quv maqsadlarini aniq va o‘lchanadigan shaklda shakllantiradi	Maqsadlar bilan tanishadi va ularni tushunib oladi	Mustaqil ish yo‘nalishining aniqligi
3. Nazariy minimum	Mavzuning zarur tushuncha va formulalarini qisqa bayon etish	Asosiy tushunchalarni ixcham shaklda taqdim etadi	Nazariy materialni mustaqil o‘zlashtiradi	Mustaqil ish uchun tayanch bilim
4. Namunaviy yechim	Nazariy minimumni amaliy namunada ko‘rsatish	Kamida bitta to‘liq yechilgan masalani izohlaydi	Yechim mantig'ini kuzatadi va tahlil qiladi	Topshiriqlarni bajarish uslubini o‘zlashtirish
5. Tabaqalashtirilgan topshiriqlar	Turli tayyorgarlik darajasiga individual yondashuvni ta'minlash	Tayanch, o‘rta va yuqori daraja topshiriqlarini tuzadi	O‘z darajasiga mos topshiriqni mustaqil bajaradi	Bosqichma-bosqich murakkablashuvchi ko‘nikma
6. Amaliy vaziyatlar	Mavzuni real hayotiy/kasbiy vaziyatga tatbiq etish	Kundalik yoki harbiy-amaliy mazmundagi masala tanlaydi	Nazariy bilimni amaliy masalada qo‘llaydi	Bilimning amaliy ahamiyatini anglash
7. Refleksiya	O‘z-o‘zini nazorat qilish	Xato yechim yoki noaniq	Xatoni topadi,	Mustaqil tahlil va tanqidiy fikrlash

Bosqich	Maqsad	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati	Kutilayotgan natija
	ko‘nikmasini rivojlantirish	mulohaza taqdim etadi	tushuntiradi va to‘g‘rilaydi	ko‘nikmasi
8. Monitoring va baholash	Natijalarni vaqt bo‘yicha kuzatib borish	Monitoring varag‘ini yuritadi, mezonlar asosida baholaydi	O‘z natijasi bo‘yicha aloqa oladi	Progressni izchil kuzatish va o‘z vaqtida tuzatish

“To‘plamlar va ular ustida amallar” mavzusi yuqorida asoslangan algoritmning barcha bosqichlarini amalda namoyish etish uchun namuna sifatida tanlangan.

1. Didaktik tahlil. mavzu matematika kursida o‘rganiladi va undan keyingi kombinatorika, statistika hamda ehtimollar nazariyasi mavzularini o‘zlashtirish uchun tayanch hisoblanadi.

2. Maqsad. o‘quvchi to‘plamlarning kesishmasi, birlashmasi va ayirmasi tushunchalarini bilishi, ularni sonli va matnli masalalarni yechishda qo‘llay olishi lozim.

3. Nazariy minimum. to‘plamlarning kesishmasi ($A \cap B$) — ikkala to‘plamga ham tegishli elementlar; birlashmasi ($A \cup B$) — kamida bitta to‘plamga tegishli barcha elementlar; ayirmasi ($A \setminus B$) — A ga tegishli, lekin B ga tegishli bo‘lmagan elementlar. Ikki va uch to‘plam uchun elementlar sonini hisoblashda $|A \cup B| = |A| + |B| - |A \cap B|$ hamda $|A \cup B \cup C| = |A| + |B| + |C| - |A \cap B| - |B \cap C| - |A \cap C| + |A \cap B \cap C|$ formulalaridan foydalaniladi.

4. Namunaviy yechim. $A = \{2,4,6,8,10,12\}$ va $B = \{3,6,9,12,15\}$ to‘plamlari berilgan bo‘lsin. $A \cap B$ ni topish uchun ikkala to‘plamga ham tegishli elementlar aniqlanadi: $A \cap B = \{6,12\}$. $A \cup B$ ni topish uchun esa ikkala to‘plamning barcha elementlari takrorlanmasdan yoziladi: $A \cup B = \{2,3,4,6,8,9,10,12,15\}$.

5. Tabaqalashtirilgan topshiriqlar. Oddiydan murakkabga tamoyili asosida tuzilgan topshiriqlar tizimi 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval. “To‘plamlar va ular ustida amallar” mavzusi bo‘yicha tabaqalashtirilgan topshiriqlar

Daraja	Topshiriq mazmuni
1. Tayanch daraja	A = {2,4,6,8,10,12}, B = {3,6,9,12,15} to‘plamlari uchun A∩B va A∪B ni toping.
2. Tayanch daraja	A = {x | x 12 soni bilan qoldiqsiz bo‘linadigan natural son, x ≤ 50} to‘plamini sanab yozing.
3. O‘rta daraja	A = {x∈Z | -4≤x≤4}, B = {x∈Z | x²≤9} to‘plamlari berilgan. A\B va B\A to‘plamlarini toping.
4. O‘rta daraja	Sinfdagi 32 o‘quvchidan 20 tasi shaxmat, 15 tasi shashka to‘garagiga qatnaydi, 9 tasi ikkalasiga ham qatnaydi. Hech qaysi to‘garakka qatnashmaydigan o‘quvchilar sonini toping.
5. Yuqori daraja	A, B, C to‘plamlar uchun |A|=15, |B|=18, |C|=12, |A∩B|=6, |B∩C|=5, |A∩C|=4, |A∩B∩C|=2 ma'lum. |A∪B∪C| ni toping.
6. Amaliy topshiriq	Litseyning bir kursida 40 nafar kursantdan 22 tasi otish mashqida, 19 tasi jismoniy tayyorgarlik musobaqasida ishtirok etgan, 8 tasi ikkalasida ham qatnashgan. Faqat bitta musobaqada qatnashgan kursantlar sonini toping.
7. Milliy sertifikat / SAT uslubidagi topshiriq	A va B to‘plamlar uchun |A|=11, |B|=9, |A∩B|=5 ma'lum. |A∪B| nechaga teng? A) 10 B) 15 C) 20 D) 25. Javobingizni asoslang.
8. Refleksiv topshiriq	O‘quvchi A={1,2,3}, B={3,4,5} to‘plamlari uchun “A∩B=∅, chunki A va B turli sonlardan iborat” deb yozgan. Xatoni toping, tushuntiring va to‘g‘ri yechimni keltiring.

6. Amaliy vaziyat. Mazkur bosqichda o‘quvchilar mavzuni real hayotiy yoki kasbiy vaziyatlar bilan bog‘liq masalalar orqali mustahkamlaydi. “To‘plamlar va ular ustida amallar” mavzusi uchun namunaviy amaliy topshiriq 2-jadvalning 6-bandida keltirilgan.

7. Refleksiya. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsadida xato yechimni tahlil qilishga

oid refleksiv topshiriq tavsiya etiladi. Mazkur mavzu bo‘yicha namunaviy refleksiv topshiriq 2-jadvalning 8-bandida berilgan.

8. Monitoring va baholash. tayanch daraja topshiriqlarining to‘g'ri bajarilishi — “qoniqarli ” baho uchun asos; o‘rta daraja va amaliy topshiriqning to‘g'ri yechilishi — “yaxshi” baho uchun asos; yuqori daraja, milliy sertifikat uslubidagi hamda refleksiv topshiriqning barchasi to‘g‘ri va asoslab bajarilishi — “a’lo” baho uchun asos. Natijalar mavzu, sana, bajarilgan daraja va xatolar tavsifini o‘z ichiga olgan oddiy monitoring varag‘iga qayd etiladi, bu o‘quvchi progressini vaqt bo‘yicha kuzatib borish imkonini beradi.

Taklif etilgan didaktik majmua yaratish algoritmining amaliyotga tatbiq etilishi bir qator afzalliklarni ko‘rsatadi. Birinchidan, algoritmning didaktik tahlil va maqsadlarni belgilash bosqichlari mazmunni har bir mavzu va o‘quvchilar guruhi xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi, bu esa uni nafaqat “To‘plamlar va ular ustida amallar” , balki matematika fanining boshqa mavzulari — masalan, funksiyalar, statistika yoki geometriya mavzulari uchun ham qo‘llash mumkinligini ko‘rsatadi. Ikkinchidan, nazariy minimum va namunaviy yechim bosqichlari o‘quvchiga mustaqil ishni boshlash uchun zarur tayanch nuqtani beradi, bu vazifani tushunmay qolish holatlarini kamaytiradi. Uchinchidan, tabaqalashtirilgan topshiriqlar bosqichi turli tayyorgarlik darajasidagi o‘quvchilarga individual yondashuvni ta’minlaydi va har bir o‘quvchini o‘z darajasidan asta-sekin yuqoriga ko‘tarilishga undaydi. To‘rtinchidan, amaliy vaziyatlar va refleksiya bosqichlari o‘quvchida mavzuni real hayotiy va, jumladan, harbiy-amaliy vaziyatlarga tatbiq etish hamda o‘z xatolarini mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Beshinchidan, monitoring va baholash bosqichi o‘qituvchiga har bir o‘quvchining natijalarini vaqt bo‘yicha kuzatib borish va zarur hollarda o‘z vaqtida tuzatish kiritish imkonini beradi.

Algoritmning muhim xususiyati uning universalligidir: sakkiz bosqichli tuzilma mavzuga bog‘liq bo‘lmagan umumiy mantiqqa asoslangani sababli, uni matematika fanining istalgan mavzusiga, shuningdek “Temurbeklar maktablari” ning boshqa fanlariga ham tatbiq etish mumkin. Bu, o‘z navbatida, o‘qituvchining metodik tayyorgarlikka sarflaydigan vaqtini qisqartiradi va mustaqil ishlar sifatini oshiradi. Kengroq nuqtai

nazardan, taklif etilgan metodika o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini nazorat qilish va mas’uliyat kabi sifatlarni shakllantirish orqali ularning kelgusi harbiy va huquqni muhofaza qilish sohasidagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligini oshirishga, demak, Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta‘lim islohotlari va mamlakat mudofaa qobiliyatini mustahkamlashga qodir raqobatbardosh kadrlar tayyorlash vazifasiga bilvosita xizmat qiladi. Tadqiqotning cheklovi shundaki, taklif etilgan algoritmning samaradorligi hozircha bitta mavzu misolida ko‘rsatib berilgan; uni turli mavzular va o‘quvchi guruhlarida tizimli qo‘llash natijalarini miqdoriy baholash keyingi tadqiqotlar mavzusi bo‘lishi mumkin.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, matematika fanidan individual mustaqil ishlar uchun didaktik majmua yaratishda tizimli metodik yondashuvni qo‘llash mustaqil ta’limni samarali tashkil etishning muhim shartlaridan biridir. Maqolada tavsiya etilgan didaktik majmua yaratish algoritmi o‘qituvchilarga har qanday mavzu bo‘yicha mustaqil ishlarni izchil rejalashtirish, ularni o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos holda tashkil etish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Mazkur metodik tavsiyalarni amaliyotga joriy etish matematika ta’limi sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirish va “Temurbeklar maktablari” da individual mustaqil ta’limni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bozarov D.U. Matematika fanidan mustaqil ishlash malakalarini shakllantirish yo‘llari // Yangi O‘zbekiston ilmiy tadqiqotlar jurnali. — 2025. — 2-jild, 6-son, 2-qism. — B. 125–127.

2. Qurbonova M.F. Mustaqil ishlarni tashkil etish asosida o‘quvchilarni PIRLS xalqaro baholash dasturiga tayyorlash // Scientific progress. — 2021. — Vol. 2, Issue 1. — B. 1665–1671.

3. Терехова Н.В., Овчинникова С.В. Организация самостоятельной работы студентов при изучении математических дисциплин в техническом вузе // Современное педагогическое образование. — 2024. — № 11. — С. 218–222.

4. Белоконова С.С., Медведкин Н.А. Использование современных информационных технологий в организации самостоятельной работы в обучении математики. — 2022. — В. 16–28.
5. Уразикова Ю.В. Организация самостоятельной работы обучающихся при помощи интернет-ресурсов как фактор их успешности в цифровой образовательной среде // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия «Педагогика и психология». — 2022. — Т. 16, № 3. — С. 155–171.

YANGI O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI HUKUMATNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Abdullayev Diyorbek Azadovich
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi

Hozirgi kunda raqamlashtirish va raqamli transformatsiya barcha sohalarni qamrab olgan bo‘lib, davlat va jamiyat hayotidagi eng muhim mavzulardan biriga aylandi.

Yangi O‘zbekiston sharoitida raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari nafaqat texnologik modernizatsiya, balki davlat boshqaruvi samaradorligini institutsional jihatdan mustahkamlash jarayoni sifatida qaralishi zarur. Istiqbolli rivojlanish uch asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: birinchidan, raqamli inklyuziyani kengaytirish; ikkinchidan, “servis davlat” modelini to‘liq joriy etish; uchinchidan, ma’lumotlarga asoslangan ochiq va natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv tizimini shakllantirish.

Shu bilan birga, raqamli hukumatning takomillashtirilishi Yangi O‘zbekiston siyosiy modernizatsiyasining ichki mantiqini ham ifoda etadi. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining siyosiy-huquqiy mazmuni raqamli transformatsiyani faqat texnik yangilanish emas, balki davlat hokimiyati subyektlari, fuqarolik jamiyati institutlari va fuqarolarning o‘zaro munosabatlarini qayta formatlaydigan chuqur siyosiy jarayon sifatida talqin etadi. Mazkur jarayon David Iston ta’kidlagan “kirish-chiqish” (input–output) modelida fuqarolarning talab va manfaatlarini raqamli kanallar orqali tezroq qabul qilish, ularni siyosiy qarorlar va davlat dasturlari ko‘rinishida tezkor qayta ishlab, jamiyatga ochiq va hisobdor formatda yetkazish bilan tavsiflanadi.

Raqamli hukumatning istiqbollari, aslida, mamlakat siyosiy tizimida “hisobdor davlat” konsepsiyasini institutsional darajada mustahkamlashga xizmat qiladi. Chunki raqamli boshqaruv mexanizmlari orqali qaror qabul qilish jarayonining izchilligi, davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratining kengayishi, ochiq ma’lumotlar va raqamli hisobotlar amaliyoti siyosiy tizim legitimligini mustahkamlovchi asosiy

omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda, raqamli hukumatni rivojlantirish bo‘yicha belgilangan maqsadlar O‘zbekistonda demokratiya sifatini oshirish, fuqarolarning siyosiy ishtiroki va davlatga bo‘lgan ishonchini kuchaytirish bilan bevosita bog‘langan bo‘lib, bu jarayon siyosiy transformatsiyaning “yumshoq” va evolyutsion yo‘l bilan amalga oshirilayotganini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, raqamli hukumatning istiqbollari “Yangi O‘zbekiston – xalqchil davlat” konsepsiyasi bilan uyg‘un holda fuqaroni faqat xizmat oluvchi subyekt emas, balki davlat siyosatini hamkorlikda shakllantiruvchi faol siyosiy aktor sifatida ko‘rish zaruratini kuchaytiradi. Strategiya doirasida ko‘rilayotgan chora-tadbirlar, jumladan, raqamli platformalar orqali kollektiv fikr almashinuvi, onlayn muhokamalar, jamoatchilik eshituvi va so‘rovnomalari mexanizmlari fuqarolik jamiyati institutlarini davlat boshqaruvining ajralmas hamkori sifatida kuchaytirish imkonini bermoqda. Natijada raqamli hukumat Yangi O‘zbekiston sharoitida nafaqat texnik innovatsiya, balki davlat–jamiyat munosabatlarining yangi siyosiy modeli sifatida maydonga chiqmoqda.

Strategiya doirasida belgilangan raqamli transformatsiyaning eng muhim istiqbol yo‘nalishlaridan biri mamlakatni mintaqaviy “IT-HUB”ga aylantirish, IT-xizmatlar eksportini 5 milliard AQSH dollariga yetkazish va BMT Elektron hukumat rivojlanish indeksi bo‘yicha dunyoning TOP-30 mamlakati qatoriga kirish maqsadidir[1]. Bu maqsad bevosita PF-6079-sonli “Raqamli O‘zbekiston – 2030” Farmoni va raqamli hukumat siyosatining amaldagi yo‘nalishlari bilan uyg‘unlashgan bo‘lib, davlat sektorida raqamli infratuzilmani to‘liq modernizatsiya qilish, optik tolali tarmoqlar va keng polosali internet bilan 100 foiz qamrovga erishish hamda barcha aholi punktlarini yuqori tezlikdagi internet bilan ta’minlash orqali elektron xizmatlarning hududlar kesimidagi asimmetriyasini kamaytirishni nazarda tutadi. Bunda raqamli hukumat endilikda faqat “onlayn xizmatlar to‘plami” emas, balki iqtisodiyotning raqamli sektori, eksportga yo‘naltirilgan IT-klasterlar, startap ekotizim va xalqaro raqamli kompaniyalar uchun ochiq “Raqamli texnologiyalar xalqaro markazi”

bilan birgalikda kompleks siyosiy-iqtisodiy platforma sifatida shakllanib bormoqda[2].

“Raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari”ning ikkinchi muhim blokini davlat xizmatlarini ko‘rsatish tizimini to‘liq raqamlashtirish orqali “Servis davlat” modeliga o‘tish tashkil etadi. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida 77-maqsad raqamli xizmatlar ulushini 100 foizga yetkazish, barcha davlat xizmatlarini elektron formatda ko‘rsatish, ularning kamida yarmiga faqat Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali murojaat qilish tartibini joriy etish vazifasini qo‘yadi. Shu bilan birga, kompozit va proaktiv xizmatlar sonini ko‘paytirish, kamida 300 xil xizmatni xususiy sektor subyektlari orqali taqdim etish, litsenziya va ruxsat berish tartib-taomillarini sezilarli qisqartirish ko‘zda tutilgan[3]. Bu siyosiy-huquqiy yo‘nalish amalda “byurokratik davlat”dan “servis davlat”ga o‘tishning raqamli mexanizmi bo‘lib, fuqarolarning davlat idoralari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotini minimallashtirib, ularning vaqt va transaksion xarajatlarini kamaytirishga, korrupsiya risklarini pasaytirishga, shu bilan birga davlat boshqaruvining legitimligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Raqamli xizmatlarning “3 qadam”, “foydalanuvchi uchun moslashtirilgan”, “barchasi bitta mobil ilovada” tamoyillari asosida standartlashtirilishi esa OECD raqamli hukumat siyosatining foydalanuvchiga yo‘naltirilganlik va “data-driven public sector” prinsiplari bilan uyg‘un bo‘lib, Yangi O‘zbekiston modelining global standartlarga integratsiyalashuvini kuchaytiradi.

Mazkur model davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishning uchta asosiy parametrini mustahkamlaydi: birinchidan, xizmat ko‘rsatish vaqtining qisqarishi; ikkinchidan, fuqarolarning davlat bilan bevosita aloqalarining minimallashuvi orqali korrupsiyaviy risklarning kamayishi; uchinchidan, davlat xizmatlari ko‘rsatish jarayonining standartlashuvi va avtomatlashtirilishi natijasida tranzaksiya xarajatlarining pasayishi. Shu jihatdan, “servis davlat” konsepsiyasi raqamli hukumatning amaliy samaradorlik mezonlariga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari uchinchi yo‘nalish sifatida davlat boshqaruvini raqamli ma’lumotlarga tayanadigan, natijaga yo‘naltirilgan va ochiq hisobdorlik asosida ishlaydigan tizimga aylantirishni nazarda tutadi. PF-158 Farmonida “O‘zbekiston – 2030” strategiyasini ijro etish ustidan monitoring va jamoatchilik nazorati mexanizmlari alohida belgilangan: Adliya vazirligi, Hisob palatasi, “Taraqqiyot strategiyasi” markazi va “Yuksalish” umummilliy harakati strategiya bajarilishini muntazam raqamli monitoring qilish, natijalarni har oy Respublika komissiyasiga taqdim etish hamda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg‘unlikni tahlil qilishga mas’ul etib belgilanadi[4]. Bunda alohida siyosiy ahamiyatga ega nuqta – “O‘zbekiston – 2030 strategiyasi – xalq strategiyasi” shiori ostida maxsus onlayn portal ishga tushirilishi, unda fuqarolar belgilangan maqsad va indikatorlar bo‘yicha islohotlar ijrosini baholashi, o‘z fikr-mulohazalari va tashabbuslarini yo‘llashi ko‘zda tutilganidir. Bu mexanizm raqamli hukumatni faqat “hizmat ko‘rsatuvchi platforma” emas, balki deliberativ siyosiy ishtirok va jamoatchilik nazoratini raqamli formatda amalga oshiruvchi demokratik institut sifatida rivojlantirish istiqbolini ochadi[5].

To‘rtinchidan, strategiya raqamli hukumatni hududiy boshqaruv va mahalliy demokratiya bilan integratsiya qilish istiqbollarini ham aniq belgilab beradi. 74-76-maqsadlarda mahalla institutini “jamoatchilik va davlat organlari o‘rtasidagi tayanch ko‘prik”ga aylantirish, mahallalarda 100 dan ortiq davlat xizmatlarini “bir qadamda” ko‘rsatish, mahalla jarayonlarini 100 foiz raqamlashtirish va “elektron xizmat nuqtalari”ni ishga tushirish vazifalari qo‘yilgan. Shu bilan bir qatorda, hokimliklarning funksiyalarini optimallashtirish, vakolatlarning bir qismini mahalliy darajaga desentralizatsiya qilish, mahalliy kengashlar faoliyatini bosqichma-bosqich raqamlashtirish, “vakolatlar reyestri”ni yaratish kabi chora-tadbirlar rejalashtirilgan. Mazkur yo‘nalish raqamli hukumatni vertikal boshqaruv iyerarxiyasining yuqori pog‘onasidagina emas, balki mahalla darajasiga qadar “singdirish” orqali siyosiy ishtirokni hududiy darajada kengaytirish, xizmatlar sifatini real vaqt rejimida monitoring qilish va mahalliy siyosiy institutlar javobgarligini oshirishga qaratilgan.

Natijada “Servis davlat” modeli mahalla darajasida raqamli jamoatchilik kengashlari, ochiq byudjet va “mahalla tashabbusi” kabi mexanizmlar bilan boyib, fuqarolarning kundalik hayotidagi aniq muammolarni tezkor yechishning yangi siyosiy-texnologik formatlari yuzaga keladi.

Beshinchidan, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi raqamli hukumat istiqbollarini sektorlar kesimida chuqurlashtirish orqali “butun davlat miqyosida raqamli boshqaruv” konsepsiyasini shakllantiradi. Masalan, sog‘liqni saqlash sohasida barcha tibbiyot muassasalarini 100 foiz raqamlashtirish, birlamchi bo‘g‘in xizmatlarini raqamli registrlar va klinik protokollar asosida optimallashtirish, yuqori texnologik tibbiy xizmatlar va telemeditsina imkoniyatlarini kengaytirish vazifalari belgilangan. Qishloq xo‘jaligida suv resurslarini boshqarish, irrigatsiya tizimi va suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish raqamli monitoring tizimlari orqali amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan bo‘lib, bu “aqlli qishloq xo‘jaligi” va “aqlli suv xo‘jaligi” elementlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Energetika sohasida esa barcha turdagi energiya resurslari hisobini yuritishni to‘liq raqamlashtirish, bozorni tartibga soluvchi mustaqil regulyator faoliyatini raqamli ma’lumotlar bazalariga tayanib tashkil etish, hisoblagichlar va “aqlli” tarmoqlar orqali iste’molni boshqarish kabi vazifalar qo‘yilgan. Ushbu chora-tadbirlar raqamli hukumatni alohida “IT-loyiha” emas, balki sog‘liqni saqlash, energetika, suv xo‘jaligi, transport-logistika, atrof-muhitni muhofaza qilish kabi strategik tarmoqlarning boshqaruv paradigmasini tubdan o‘zgartiradigan transversal siyosiy institutsiya sifatida shakllantirish istiqbolini anglatadi.

Oltinchidan, raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari bevosita normativ-huquqiy islohotlar va davlat huquqiy siyosatining modernizatsiyasi bilan chambarchas bog‘langan. 80-maqsad doirasida qonunchilik hujjatlarini maqbullashtirish, tartibga solish yukini kamida 30 foizga qisqartirish, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qiladigan qonunlarning ulushini 60 foizga yetkazish, normativ-huquqiy hujjatlar ijrosini 100 foiz monitoring qilish kabi vazifalar raqamli normativ boshqaruvning tamoyillarini shakllantirmoqda. Qonun ijodkorligi jarayonini reglamentlash, tartibga solish ta’siri bahosini (RIA) keng qo‘llash,

“korrupsiyadan xoli qonunchilik” tamoyilini raqamli ekspertiza va “compliance-an’analar” bilan uyg‘unlashtirish korrupsiyani qabul qilish indeksida kamida 50 pog‘onaga ko‘tarilish maqsadi bilan bevosita bog‘langan. Shu orqali raqamli hukumat faqat xizmat ko‘rsatish emas, balki normativ boshqaruvning shaffofligi, huquqiy ishonch va institutsional legitimlikni kuchaytirish uchun ham asosiy vosita sifatida shakllanadi[6].

Yettinchidan, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining amalga oshirilishi fonida O‘zbekistonning xalqaro reytinglar va indekslardagi ko‘rsatkichlari raqamli hukumat istiqbollarini baholash uchun muhim empirik mezon sifatida namoyon bo‘lmoqda. BMT Elektron hukumat rivojlanish indeksi bo‘yicha 2024-yilgi hisobotda O‘zbekiston 0,7999 ko‘rsatkich bilan 193 davlat orasida 63-o‘rinni egallab, “juda yuqori EGDI” guruhiga kirgani, avvalgi hisobotga nisbatan 6 pog‘onaga ko‘tarilgani qayd etilgan[7]. 2025-yilga kelib mamlakat nafaqat EGDI, balki GovTech Maturity Index bo‘yicha ham yuqori natijalarga erishib, raqamli davlatni rivojlantirishda ilg‘or islohotchilar qatoriga yaqinlashgani ta’kidlanmoqda[8]. Bu tendensiyalar “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida belgilangan TOP-30 maqsadining siyosiy-institutsional asoslari yetarli ekanini, biroq kelgusi bosqichda raqamli xizmatlar sifatini oshirish, fuqarolar ishtirokini kengaytirish va ma’lumotlarga asoslangan boshqaruvni chuqurlashtirish talab etilishini ko‘rsatadi. Shunday ekan, istiqbolda nafaqat ko‘rsatkichlarning miqdoriy o‘sishi, balki raqamli hukumatning adolat, ochiqlik, hisobdorlik va inson huquqlarini ta’minlashdagi sifat jihatidan o‘rnini mustahkamlash hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Nihoyat, PF-158 doirasida raqamli hukumatni takomillashtirishning siyosiy istiqbollari xavfsizlik, kiberbarqarorlik va axborot suverenitetini ta’minlash bilan chambarchas bog‘langan. Strategiyada fuqarolarning axborotni erkin izlash va tarqatish huquqlarini kafolatlash bilan bir qatorda, milliy internet makonida kiberxavfsizlikni kuchaytirish, destruktiv axborot oqimlari va radikallashuvning oldini olish, axborotdan foydalanish madaniyatini yuksaltirish vazifalari belgilangan. Bu, bir tomondan, global raqamli makonda ochiqlik va erkinlik tamoyillariga sodiqlikni, ikkinchi

tomondan esa milliy axborot infratuzilmasi, ma’lumotlar bazalari va strategik tizimlarni himoya qiluvchi mustahkam kiberxavfsizlik arxitekturasini barpo etishni nazarda tutadi. Strategiyaning ushbu yo‘nalishlari amalga oshirilishi natijasida O‘zbekistonda raqamli hukumat faqat xizmat ko‘rsatish va boshqaruv samaradorligini oshirish vositasi emas, balki milliy xavfsizlikning muhim komponenti, suverenitet va siyosiy barqarorlikni mustahkamlovchi kompleks siyosiy institut sifatida shakllanib borishi ko‘zda tutilgan.

Raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollarining navbatdagi fundamental yo‘nalishi – bu davlat boshqaruvi tizimida institutsional uyg‘unlik va platformaviy boshqaruv tamoyillarini shakllantirishdir. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi davlat sektorini raqamli o‘zgartirishda “bitta ekotizim” yondashuvini davlat siyosatining ustuvor tamoyili sifatida belgilaydi. Bu yondashuvga ko‘ra, davlat xizmatlari, ma’lumotlar almashinuvi, idoralararo integratsiya va boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish jarayonlari bir-biri bilan to‘liq bog‘langan, o‘zaro mos va sinxron ishlaydigan yagona raqamli boshqaruv arxitekturasiga asoslanishi lozim. Mazkur tamoyil Castells ta’riflagan “tarmoqlashgan davlat modeli”ning O‘zbekiston sharoitiga mos, yanada amaliy ko‘rinishidir.

Yangi O‘zbekiston sharoitida raqamli hukumatning yana bir muhim istiqboli – bu GovTech ekotizimini shakllantirish va davlat boshqaruvini innovatsion texnologik yechimlar bilan integratsiyalashdir. GovTech – bu faqat texnologik loyiha emas, balki davlat boshqaruvining yangi falsafasi bo‘lib, unda davlat xizmatlari, boshqaruv jarayonlari va siyosiy ishtirok sun’iy intellekt, big data, raqamli identifikatsiya, bulut texnologiyalari va avtomatlashtirilgan analitik platformalar orqali amalga oshiriladi. BMTning E-Government Survey hisobotlarida qayd etilishicha, raqamli hukumatning yangi bosqichi aynan GovTech yechimlarining davlat sektoriga chuqur singdirilishi bilan belgilanmoqda.

O‘zbekiston uchun bunday model bir necha strategik ustunliklarni beradi:

1. **Davlat funksiyalarining avtomatlashtirilishi** – xizmatlar tezlashadi, inson omilidan keladigan xatolar kamayadi, korrupsion risklar qisqaradi.
2. **Samaradorlikning o‘lchanishi** – ma’lumotlar asosida qaror qabul qilish, idoralar faoliyatini natijadorlik indikatorlari bo‘yicha baholash imkoniyati oshadi.
3. **Fuqarolar bilan muloqotning yangi formati** – real vaqt rejimida raqamli dialog, muammolarga tezkor javob, ochiq axborot oqimi shakllanadi.
4. **Jamoatchilik ishtirokining kuchayishi** – ONLAYN monitoring, reytinglar, “xalq bahosi”, ochiq budjet, ochiq ma’lumotlar siyosati fuqarolarning siyosiy faolligini oshiradi.

Shuningdek, raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari siyosiy modernizatsiya jarayoni bilan ham bevosita bog‘liqdir. Yangi O‘zbekiston siyosiy tizimida ustuvor bo‘lgan “hisobdor davlat”, “samarali boshqaruv”, “fuqaroga yo‘naltirilgan xizmatlar”, “ochiq hukumat” tamoyillarining amalda ro‘yobga chiqishi aynan raqamli boshqaruv mexanizmsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Davlat hokimiyati organlarining legitimligi, siyosiy jarayonlarda fuqarolik ishtiroki, davlat–jamiyat o‘rtasidagi ishonchning mustahkamlanishi kabi indikatorlar zamonaviy sharoitda raqamli hukumatning sifatiga bevosita bog‘liq bo‘lib bormoqda.

Raqamli hukumat istiqbollarining yana bir strategik yo‘nalishi – bu xalqaro standartlar va global indikatorlar bilan uyg‘unlashuvdir. O‘zbekistonning EGDI, E-Participation Index, GovTech Maturity Index kabi reytinglarda barqaror o‘sish qayd etilayotgani mamlakatda raqamli boshqaruv tizimining siyosiy-institutsional asoslari tobora mustahkamlanib borayotganini ko‘rsatadi. Kelgusida ushbu reytinglarda TOP-30 va undan yuqori pog‘onalarga intilish davlat sektorini yanada chuqur integratsiyalangan, zamonaviy, ochiq va mobil boshqaruv modeliga o‘tkazishni talab qiladi. Bu jarayon, o‘z navbatida, demokratik ishtirokni kengaytirish, huquqiy davlat tamoyillarini kuchaytirish, siyosiy tizimning barqarorligini oshirish kabi siyosiy maqsadlar bilan uzviy bog‘liqdir.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasining raqamli davlat infratuzilmasini takomillashtirishga oid bandlari, hamda keyingi yillarda qabul qilingan qaror va amaliy chora-tadbirlar aniq ko‘rsatdiki – O‘zbekiston raqamli hukumatni nafaqat konsepsiya darajasida, balki amalda keng qamrovda joriy etish bosqichiga o‘tdi. Bugungi kunda quyidagi asosiy yo‘nalishlarda sezilarli natijalar va istiqbollar shakllangani ko‘zga tashlanadi.

Bugungi kunda “Raqamli hukumat” va “Servis davlat” konsepsiyalari doirasida davlat xizmatlarini raqamlashtirish va onlayn ko‘rsatish jadal davom etmoqda. Ma’lumotlarga ko‘ra, 2025-yilda yangi qaror bilan (“Raqamli hukumat” dastur doirasida) jami 41 ta ustuvor loyiha tasdiqlangan, va bunda davlat xizmatlarining onlayn ko‘rsatish ulushini 70 % ga yetkazish maqsadi qo‘yilgan.

Xuddi shunday ma’lumotga ko‘ra, 2026-yildan boshlab hududlarda mahalliy darajadagi xizmatlar – ya’ni mahalla, oilalar, ijtimoiy yordam, kadastr va ko‘chmas mulk reyestri – “Raqamli mahalla” platformasi orqali raqamlashtiriladi[9].

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasidagi raqamli transformatsiya bandlari nafaqat davlat xizmatlariga, balki boshqa tarmoqlar – ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, kadastr, hududiy boshqaruv, “mahalla” tizimi kabi ko‘plab sohalarga integratsiyalashgan. Bu esa raqamli hukumatni faqat bir sektor darajasidagi loyiha emas, balki butun davlat boshqaruvi arxitekturasini tubdan qayta loyihalash mexanizmi sifatida ko‘rish imkonini beradi[10].

Xususan, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalarida elektron hujjat va xizmatlar, telemeditsina, onlayn darsliklar va elektron sog‘liq registrlari joriy etilishi;

Mahalla va ijtimoiy himoya tizimlarida “Raqamli mahalla”, yagona reyestrlar bilan aholi ma’lumotlarini yuritish va xizmat ko‘rsatish;

Qishloq xo‘jaligi, irrigatsiya, energetika, infratuzilma singari sohalarda raqamli monitoring, ma’lumotlar bazasi, integratsiya va boshqaruv – “aqlli davlat”, “aqlli infratuzilma” konsepsiyalari orqali amalga oshirilishi;

Demak, “raqamli hukumat” O‘zbekiston uchun ko‘p-tarmoqli, davlat boshqaruvi va ijtimoiy xizmat ko‘rsatishning integratsiyalashgan, zamonaviy va samarali institutsional modeli sifatida shakllanmoqda.

Shu bilan birga, Raqamli hukumatning istiqbolli yo‘nalishlarini baholashda “raqamli tafovut” va “raqamli inklyuziya” kategoriyalari markaziy ahamiyat kasb etadi. Raqamli tafovut infratuzilmadagi farqlar bilan cheklanmay, siyosiy resurslarga kirish, raqamli kompetensiyalar va ishtirok motivatsiyasidagi nomutanosiblikni ham qamrab oladi; shu bois raqamli xizmatlar yirik shaharlar va iqtisodiy faol guruhlar doirasida konsentratsiyalashsa, uzoq muddatda siyosiy tengsizlik risklari kuchayadi. Shuning uchun raqamli inklyuziya uch yo‘nalishda yuritilishi zarur:

1) infratuzilma – hududlar bo‘yicha yuqori tezlikdagi internet qamrovini tenglashtirish;

2) institutsional – raqamli xizmatlardan foydalanishdagi huquqiy-tashkiliy to‘siqlarni minimallashtirish va xizmat dizaynini soddalashtirish;

3) madaniy-ma’rifiy – raqamli savodxonlik hamda axborot xavfsizligi va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish.

Shuningdek, raqamli hukumatning tez sur’atlar bilan rivojlanishi siyosiy tizim uchun yangi imkoniyatlar bilan birga, yangi xavflarni ham yuzaga chiqaradi. Masalan, ma’lumotlar konsentratsiyasi va algoritmik boshqaruvning kuchayishi shaffoflik va demokratik nazorat mexanizmlari yetarli bo‘lmagan sharoitda “raqamli byurokratiya” riskini keltirib chiqarishi mumkin. Bunday sharoitda qaror qabul qilish jarayonlari texnik va algoritmik tuzilmalar ichida “yashirinib qolishi”, fuqarolar esa ushbu jarayonlarni mustaqil baholash imkoniyatidan mahrum bo‘lishi ehtimoli bor. Shu bois, raqamli hukumatni takomillashtirish jarayonida “texnik samaradorlik” bilan bir qatorda “demokratik nazorat” va “inson huquqlari kafolatlari”ning ham muvozanatini ta’minlash talab etiladi.

Biroq, raqamli hukumatning rivojlanishida bir qator muammolar ham mavjud va kelajak istiqbollari shu muammolarga yechim topishga bog‘liq:

– Hududlar – shaharlar va qishloqlar o‘rtasida infratuzilma farqi mavjud: internet tezligi, optik tolali aloqa, mobil tarmoqlar, ma’lumot

atlashtirish infratuzilmasi kabi imkoniyatlar noteng. Bu raqamli xizmatlarning hududiy teng qamrovini cheklaydi.

– Fuqarolarning raqamli savodxonligi yetarli emasligi, xizmatlardan foydalanish, identifikatsiya, e-imzo, onlayn portal orqali murojaat qilish bo‘yicha malaka va ko‘nikmalar yetishmasligi – bu holat davlat xizmatlaridan keng foydalanishni cheklashi mumkin.

– Ma’lumotlar xavfsizligi, ma’lumotlar markazlari, kiberhujumlar, elektron identifikatsiya va personal ma’lumotlarni himoya qilish masalalari – raqamli hukumatning suverenitet va fuqarolar huquqlarini himoya qilish nuqtai nazaridan alohida e’tibor talab qiladi.

– Shu sababli “raqamli hukumat”ning kelajak istiqbollari faqat ko‘rsatkichlarni oshirish emas, balki:

– raqamli infratuzilmani hududiy tenglik asosida kengaytirish,

– raqamli savodxonlik va “raqamli inkluziya” dasturlarini kuchaytirish,

– ma’lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha xalqaro standartlarga mos normativ-huquqiy bazani mustahkamlash,

– fuqarolar ishtiroki va jamoatchilik nazoratini chuqurlashtirish – orqali “raqamli davlat” tushunchasini jamiyatda chuqur integratsiyalangan, demokratik va barqaror institutga aylantirishdan iborat bo‘lishi zarur.

Bugungi kunda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi va unga muvofiq qabul qilingan qaror hamda chora-tadbirlar yordamida O‘zbekiston raqamli hukumatni konseptual bosqichdan amaliy, integratsiyalashgan va tarmoqlararo boshqaruv – xizmatlar tizimiga aylantirishda sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Elektron davlat xizmatlari ko‘lamining kengayishi, yagona ma’lumotlar markazining ochilishi, xizmatlar portali, identifikatsiya tizimlari (OneID, e-imzo), idoralararo integratsiya platformasi, fuqarolarga xizmat ko‘rsatish soddaligi orqali byurokratiya va korrupsiyani qisqartirish, shuningdek davlat–fuqaro aloqasining raqamli formati keng tarqalmoqda.

Shunday ekan, yuqoridagi tahlilidan kelib chiqadigan asosiy xulosalardan biri: Raqamli hukumat – bu faqat xizmatlari ko‘rsatilayotgan

platforma emas, balki davlat boshqaruvi, ijtimoiy xizmatlar va fuqarolik institutlari arxitekturasini tubdan qayta shakllantiruvchi kompleks, transvers siyosiy institutsiya bo‘lib rivojlanishi zarur.

Umuman olganda, Yangi O‘zbekiston sharoitida raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishning evolyutsion bosqichiga o‘tish bilan bog‘liq. Kelgusida asosiy ustuvorlik texnologik kengayish emas, balki ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv, algoritmik shaffoflik, hududiy raqamli tenglik va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilishi zarur. Faqat shu shartlar bajarilgandagina raqamli hukumat siyosiy tizim barqarorligi va legitimligini mustahkamlovchi strategik institut sifatida to‘liq shakllanishi mumkin.

Foydalangan manbalar.

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi” to’g’risidagi farmoni// manba: https://lex.uz/ru/docs/-6600413

2.https://dgov.uz/uz/?utm_sourcehttps://dgov.uz/en/?utm_source=chatgpt.com

3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi” farmoni// manba: https://lex.uz/ru/docs/-6600413

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi” farmoni// manba: https://lex.uz/ru/docs/-6600413

5.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini 2023-yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida PQ-300 sonli qarori

6.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini 2023-yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida PQ-300 sonli qarori

7.United Nations Department of Economic and Social Affairs. UN E-Government Survey 2024.// https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/186-Uzbekistan?utm_source

8.https://asr.gov.uz/en/uzbekistan-hosts-the-2025-un-public-service-forum/?utm_source

9.https://yuz.uz/uz/news/mamlakatda-raqamli-texnologiyalar-joriy-etilishini-yanada-jadallashtirish-chora-tadbirlari-belgilandi
10.https://yuz.uz/uz/news/ozbekistonda-raqamli-transformatsiya-kelajakni-istiqbollari

O’ZBEKISTONDA FUQAROLARNING O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATIDA IJTIMOIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINI OPTIMALLASHTIRISH

Axmadaliyeva Sevinchbonu Rustamjon qizi
O’zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti

O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklik munosabatlarini yanada takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish bevosita uchinchi sektorning eng ommaviy va mikrosotsial bo‘g‘ini hisoblangan fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari (mahalla instituti) faoliyati bilan uzviy bog‘liqdir. Siyosiy tizimni modernizatsiya qilish sharoitida mahalla shunchaki jamoat tashkiloti emas, balki davlat organlari, biznes tuzilmalari va aholi o‘rtasidagi ijtimoiy sheriklik mexanizmlarini quyi bo‘g‘inda muvofiqlashtiruvchi bosh koordinatorga aylanmoqda[1]. Shu sababli, mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatida ijtimoiy sheriklik instrumentlarini optimallashtirish, ularning huquqiy-funksional salohiyatini yuksaltirish zamonaviy siyosatshunoslik fanining ustuvor vazifalaridan biridir.

Siyosiy institutlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida mahalla institutining institutsional arxitekturasi tubdan yangilandi. Ayniqsa, hududlarda joriy etilgan "Mahalla yettiligi" (mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliq ko‘makchisi va ijtimoiy xodim) tizimi quyi bo‘g‘inda ijtimoiy sheriklikni amalga oshirishning mutlaqo yangi, o’ziga xos institutsional modelini shakllantirdi [2]. Bu tizim orqali davlat o‘zining ijtimoiy va iqtisodiy resurslarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri mahalla darajasiga tushirib, ijtimoiy muammolarni "pastdan yuqoriga" tamoyili asosida hal etish imkoniyatiga ega bo‘ldi [3].

Biroq, zamonaviy ijtimoiy-siyosiy amaliyotda mahalla organlarining ijtimoiy sheriklik salohiyatidan foydalanishda bir qator funksional

nomutanosibliklar va optimallashtirishni talab etuvchi jihatlar ko‘zga tashlanmoqda. Xususan, joylarda mahalla organlari hamon davlat idoralarining quyi ijrochisi (byurokratik subyekti) sifatida ko‘p hollarda ortiqcha hisobotlar va ma’muriy topshiriqlar bilan qolmoqda. Bu esa ularning mustaqil jamoat instituti sifatida ijtimoiy sheriklik loyihalarini tashkil etish funksiyasini cheklab qo‘yadi[4].

Aksariyat mahalla qo‘mitalari mahalliy muammolarni hal etish uchun davlat grantlari yoki ijtimoiy buyurtmalar tanlovlarida mustaqil loyiha tashabbuskori sifatida qatnasha olmaydilar, chunki ularda loyihaviy menejment bo‘yicha professional kadrlar va ko‘nikmalar yetishmaydi[5]. Shuningdek, joylardagi professional nodavlat notijorat tashkilotlari (NNT) va mahalla organlari o‘rtasida qo‘shma ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish bo‘yicha tizimli aloqalar yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan[6].

Ushbu muammolarni bartaraf etish va ijtimoiy sheriklik mexanizmlarini optimallashtirish uchun quyidagi strategik yo‘nalishlarni amalga oshirish ilmiy-amaliy jihatdan asoslanadi:

Birinchidan, "Mahalla – NNT – Biznes" uch tomonlama sheriklik modelini raqamli platformalar orqali optimallashtirish. Mahalliy darajadagi ijtimoiy muammolarni (ishsizlik, ekologiya, kambag‘allik, sotsial infratuzilma) hal etishda faqatgina davlat byudjetiga tayanmasdan, xususiy biznesning ijtimoiy mas’uliyati hamda professional NNTlarning innovatsion loyihalarini mahallaga jalb etish mexanizmini yaratish lozim[7]. Buni to‘liq raqamlashtirish, ya’ni "Raqamli mahalla" tizimi doirasida ijtimoiy sheriklik loyihalari xaritasini shakllantirish samaradorlikni oshiradi[8].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ijtimoiy sheriklik munosabatlari an’anaviy byurokratik muloqotdan "platformaviy ekotizim" formatiga o‘tmoqda. "Mahalla – NNT – Biznes" modeli (keyingi o‘rinlarda — MNB modeli) mahalliy hamjamiyatning ehtiyojlarini aniqlash, nodavlat sektorning (NNT) innovatsion yechimlarini qo‘llash va xususiy sektorning (Biznes) resurslarini safarbar qilishni ko‘zda tutadi. Raqamli platformalar bu uchlik o‘rtasida tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va ishonchni oshirish vositasi bo‘lib xizmat qiladi[9].

Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar soladigan bo’lsak, Germaniyada mahalliy hamjamiyatlar va biznes o‘rtasidagi sheriklik "Smart City" (Aqlli shahar) va "Smart Village" (Aqlli qishloq) konsepsiyalari doirasida raqamlashtirilgan. Buning o‘ziga xosligi — "Cross-sectoral collaboration" (tarmoqlararo hamkorlik) platformalarining mavjudligidir. Masalan, München Digital yoki Berlin Smart City platformalari orqali Mahalliy hamjamiyat muammolarni (masalan, keksalar parvarishi yoki ekologiya) onlayn xaritaga joylashtiradi, NNTlar (Germaniyada "Wohlfahrtsverbände") ushbu muammolarga loyiha taklif qiladi, biznes subyektlari esa o‘zlarining "Ijtimoiy mas’uliyat" mablag‘larini aynan shu platforma orqali aniq maqsadli tarzda yo‘naltiradi.

Germaniya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, platforma nafaqat mablag‘ yig‘ish vositasi, balki loyihalar monitoringi va shaffof hisobot berish markazidir. Bu tizim Germaniyada "Subsidiaritlik" tamoyilini (muammoni eng quyi bo‘g‘inda hal qilish) raqamli darajaga ko‘tardi[10].

Janubiy Koreya tajribasi ham O‘zbekiston uchun eng yaqin modeldir, chunki ularning "Saemaul Undong" (Yangi qishloq harakati) ruhi bizning Mahalla tizimiga o‘xshash. Bugungi kunda Koreya bu modelni raqamli platformalar orqali optimallashtirgan. Koreyada "Local Community Smart Platform" tizimi joriy etilgan bo‘lib, u quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- Hamjamiyat a’zolari, biznes va NNTlar o‘rtasidagi kelishuvlar blokcheyn asosida amalga oshiriladi. Bu mablag‘larning korrupsiyasiz sarflanishini 100% kafolatlaydi.
- Biznes vakillari mahalla aholisiga o‘z xizmatlarini (masalan, ta’mirlash, yetkazib berish) platforma orqali taklif qiladi, evaziga hamjamiyat tomonidan "ijtimoiy ballar" yoki soliq imtiyozlariga ega bo‘ladi.
- Davlat platformada faqat moderator va kafil sifatida qatnashadi, moliyaviy oqimlar esa bevosita Biznesdan NNTga (mahalliy loyiha uchun) o‘tadi[11].

Xitoyda esa ijtimoiy sheriklik modeli "Grid Management" (to‘rsimon boshqaruv) tizimiga asoslangan. Har bir mahalla raqamli to‘rlarga

bo‘lingan bo‘lib, ularning har biri bo‘yicha katta ma’lumotlar (Big data) yig‘iladi.

Xitoy modelining optimallashgan jihati shundaki, tizim mahalladagi demografik holatni (masalan, ishsiz yoshlar soni) tahlil qilib, avtomatik tarzda ushbu hududdagi tegishli biznes subyektlariga ijtimoiy buyurtma yoki kadrlar tayyorlash taklifini yuboradi. Ijtimoiy sheriklikda faol qatnashgan biznes subyektlari va NNTlar esa o‘zlarining "ijtimoiy reytingini" oshirib boradi, bu esa ularga kredit olishda va davlat tenderlarida ustunlik beradi[12].

Xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, MNB modelini optimallashtirish uchun faqat veb-sayt yaratish yetarli emas. Tizim iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmiga ega bo‘lishi shart.

Tahlillar asosida O‘zbekistonda quyidagi "Digital Mahalla Ecosystem" modelini yaratishni taklif etishimiz mumkin, ya’ni mahalladagi har bir ehtiyoj (masalan, "Kutubxona qurish" yoki "Tikuvchilik sexini ochish") loyiha ko‘rinishida joylashtiriladi. Mahalla o‘z muammosini hal qilish uchun platformadagi reytingi baland NNTni hamkor sifatida tanlaydi. Tadbirkor esa ushbu loyihaga homiylik qiladi yoki o‘z investitsiyasini kiritadi. Buning evaziga tizim avtomatik tarzda uning ijtimoiy mas’uliyat koeffitsientini hisoblab, soliq bazasini kamaytirish bo‘yicha tuman moliya bo‘limiga xabar yuboradi[13].

Germaniya, Janubiy Koreya va Xitoy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, raqamli platformalar ijtimoiy sheriklikni deklarativlikdan real iqtisodiy jarayonga aylantiradi. O‘zbekistonda "Mahalla – NNT – Biznes" modelining optimallashuvi nafaqat ijtimoiy muammolarni yechadi, balki jamiyatda "hamjihatlik iqtisodiyoti" shakllanishiga xizmat qiladi. Raqamli ekotizim sharoitida Mahalla endi passiv qabul qiluvchi emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning faol va raqamli subyektiga aylanishi zarur.

Ikkinchidan, mahalla organlariga davlat ijtimoiy buyurtmalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘naltirish mexanizmini joriy etish. Amaldagi qonunchilikka ko‘ra, ijtimoiy buyurtmalar asosan yirik NNTlarga beriladi. Mahalliy ahamiyatga molik ijtimoiy dasturlarni (masalan, hududdagi

keksalar yoki nogironligi bor shaxslarga uzoq muddatli ijtimoiy xizmat koʻrsatish, yoshlarni kasbga yoʻnaltirish) amalga oshirish uchun mahalla institutlariga "ijtimoiy tadbirkorlik" subyekti sifatida grant va buyurtmalar olish huquqiy imkoniyatlarini kengaytirish zarur[14]. Siyosatshunos Sh. Joʻrayev ta'kidlaganidek, bu qadam mahallaning moliyaviy avtonomligini ta'minlash va uning ijtimoiy kapitalini yuksaltirishga xizmat qiladi[15].

Mahalla organlariga davlat ijtimoiy buyurtmalarini toʻgʻridan-toʻgʻri yoʻnaltirish mexanizmi — bu davlat boshqaruvini desentralizatsiya qilish va ijtimoiy adolatni ta'minlashning eng qisqa yoʻlidir. Amaldagi tizimda buyurtmalar asosan yuqori turuvchi organlar yoki yirik NNTlar orqali oʻtsa, yangi modelda Mahalla ijtimoiy xizmatlarning bevosita buyurtmachisi va subyekti sifatida namoyon boʻladi.

An'anaviy ijtimoiy buyurtma modelida davlat organlari muammolarni makro-darajada aniqlaydi va yechimlarni "yuqoridan" taklif etadi. Mahalla organlariga toʻgʻridan-toʻgʻri buyurtma berish mexanizmi esa Mahalliy ehtiyojlarni baholash tamoyiliga tayanadi. Bunda mahalla oʻz hududidagi ishsizlik, nogironlik yoki ekologik muammolarni davlatdan koʻra aniqroq bilishi va resurslarni nuqtali yoʻnaltirishi asosiy ilmiy argument hisoblanadi[16].

Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Germaniyada "Kommune" (mahalliy oʻzini oʻzi boshqarish organlari) ijtimoiy xizmatlar uchun toʻgʻridan-toʻgʻri federal byudjetdan mablagʻ oladi. Ular ushbu mablagʻni mahalliy NNTlarga ijtimoiy buyurtma sifatida berishda toʻliq mustaqildir. Bu "Subsidiaritlik" tamoyilining amaliy ifodasidir. Janubiy Koreyada esa "Dong" (mahalla ma'muriyati) oʻz hududidagi ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun maxsus fondlarga ega. Ular davlat ijtimoiy buyurtmasini bajarishda hududdagi tadbirkorlar bilan toʻgʻridan-toʻgʻri shartnoma tuzish huquqiga ega. Xitoyning yirik shaharlarida "Resident Committees" (Aholi qoʻmitalari) hukumatdan ijtimoiy xizmatlarni sotib olish uchun toʻgʻridan-toʻgʻri kvotalar oladi. Bu tizim orqali mahalla byurokratik zanjirlarsiz oʻz ehtiyojlarini qondiradi[17].

O’zbekiston sharoitida mexanizmni optimallashtirish uchun esa "Mahalla-Buyurtma" raqamli moduli zarur. Bu modul quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- Mablag‘lar ijrochiga faqat bosqichma-bosqich natijalar ko‘rsatilganda avtomatik o‘tkaziladi.
- Ijtimoiy buyurtma doirasida amalga oshirilgan ishlar (masalan, yangilangan bolalar maydonchasi yoki o‘qitilgan xotin-qizlar) xaritada vizuallashtiriladi.
- Barcha moliyaviy operatsiyalar aholi uchun ochiq ko‘rinishda bo‘ladi[18].

To‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘naltirish mexanizmining joriy etilishi natijasida byurokratik vositachilarning qisqarishi hisobiga resurslarning 15-20% tejaladi, aholi o‘z mahallasi byudjetini boshqarishda qatnashishi orqali davlatga bo‘lgan ishonchi ortadi, ijtimoiy buyurtmalarning mahalliy tadbirkorlarga berilishi natijasida esa mahallada yangi ish o‘rinlari yaratiladi[19].

Mahalla organlariga davlat ijtimoiy buyurtmalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri yo‘naltirish — bu "Mahalla – NNT – Biznes" zanjirini harakatga keltiruvchi asosiy vositadir. Ushbu mexanizm ijtimoiy sheriklikni deklarativ darajadan real "mahallabay" ishlash tizimiga aylantiradi. Bunda davlatning roli nazorat qilishdan ko‘ra, metodologik yordam berish va raqamli ekotizimni ta’minlashga o‘tishi zarur.

Uchinchidan, "Mahalla yettiligi" tarkibidagi ijtimoiy xodimlarning professional kompetensiyasini loyihaviy faoliyatga moslashtirish. Ijtimoiy xodimlar nafaqat yordamga muhtojlarni ro‘yxatga olishi, balki hududdagi muammolarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy sheriklik loyihalarini professional darajada tuza olishi va ularni monitoring qila olishi shart[20].

"Mahalla yettiligi" tizimining samaradorligi uning tarkibidagi ijtimoiy xodimlarning nafaqat ijtimoiy yordam ko‘rsatish, balki loyihaviy fikrlash qobiliyatiga bevosita bog‘liq. Ijtimoiy xodim passiv yordam tarqatuvchidan loyiha menejeriga aylanishi — ijtimoiy sheriklikning sifat jihatidan yangi bosqichga chiqishidir.

An’anaviy ijtimoiy ish asosan muammoga reaktiv munosabat bildirish (muammo paydo bo‘lgach yordam berish) bilan cheklanadi. Loyihaviy faoliyat esa ijtimoiy xodimdan muammoning ildizini tahlil qilish, resurslarni rejalashtirish va aniq muddatli natijaga erishishni talab qiladi. Bu kompetensiya ilmiy tahlillarda "Social Engineering" (Ijtimoiy muhandislik) deb atalib, mahalla ijtimoiy xodimini strategik subyektga aylantiradi[21].

Germaniyaning ijtimoiy ish tizimida xodimlar "Case Manager" sifatida tayyorlanadi. Har bir og‘ir ahvoldagi oila alohida "loyiha" sifatida ko‘riladi. Xodim loyiha doirasida mahalliy biznes va NNTlarni jalb qilib, oilani inqirozdan chiqarishning "yo‘l xaritasi"ni tuzadi. Koreyada esa mahalla darajasidagi ijtimoiy xodimlar maxsus raqamli platformalar orqali hududdagi ijtimoiy ehtiyojlar uchun "kichik grantlar" yozish ko‘nikmasiga ega. Ular davlat budjetini kutib o‘tirmay, loyihalar orqali xususiy sektordan investitsiya jalb qiladi[22].

"Mahalla yettiligi" ijtimoiy xodimining professional portreti quyidagi 3 ta ustuvor yo‘nalishda transformatsiya qilinishi lozim:

Kompetensiya sohasi Mazmuni va ko‘nikmalar Kutilayotgan natija

Ijtimoiy diagnostika Big Data va so‘rovnomalar orqali mahallaning "ijtimoiy portreti"ni chizish. Muammolarni erta aniqlash va prognozlash.

Fundraising va Networking NNT va biznes vakillari bilan muzokaralar olib borish, ijtimoiy grantlar yozish. Mahallaga davlatdan tashqari resurslarni olib kirish.

Monitoring va Baholash Loyihaning ijtimoiy samaradorligini (Impact) o‘lchash ko‘nikmasi. Resurslarning maqsadli va natijali sarflanishi.

Shuningdek, mahalla ijtimoiy xodimi "Inson" loyihasi doirasida mahalladagi muayyan guruh (masalan, ishsiz xotin-qizlar) uchun ijtimoiy-tadbirkorlik loyihasini ishlab chiqadi. Loyihaga mahalla yettiligidagi boshqa vakillarni (hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi) va biznes subyektlarini jalb qiladi. Loyihaning borishi esa maxsus mobil ilova orqali

qayd etib boriladi, bu esa hisobotbozlikni (byurokratiya) 40-50% gacha kamaytiradi[23].

Ijtimoiy xodimlarni loyihaviy faoliyatga moslashtirish uchun oliy ta’lim va malaka oshirish tizimida “Ijtimoiy xodimlar uchun loyiha yozish” o‘quv modullarini joriy etish lozim. Bu modullar nafaqat nazariya, balki real vaziyatlar ustida ishlashni ham nazarda tutadi[24].

"Mahalla yettiligi" ijtimoiy xodimlarining professional kompetensiyasini loyihaviy faoliyatga moslashtirish — ijtimoiy sheriklikning samaradorligini oshiruvchi asosiy drayverdir. Ijtimoiy xodim "ariza yig‘uvchi"dan "ijtimoiy o‘zgarishlar drayveri"ga aylangandagina, mahalla tizimi haqiqiy ijtimoiy himoya markazi bo‘lib xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba (xususan, Kontinental Yevropadagi subsidiarli hamkorlik modellari va Sharqiy Osiyodagi jamoaviy sheriklik tajribasi) shuni ko‘rsatadiki, mahalliy muammolar qanchalik quyi bo‘g‘inda, jamoat faollari ishtirokida hal etilsa, davlat boshqaruvining xarajatlari shunchalik tejaladi va hokimiyat apparatiga bo‘lgan ijtimoiy ishonch darajasi yuqori bo‘ladi[25]. S.f.d. B. Aliev tadqiqotlarida qayd etilganidek, O‘zbekistonda fuqarolik jamiyatining barqarorligi bevosita mahallaning ijtimoiy sheriklik tizimidagi o‘rnini optimallashtirish bilan o‘lchanadi, chunki mahalla milliy mentalitet va zamonaviy demokratik prinsiplar kesishadigan bosh nuqtadir[26].

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatida ijtimoiy sheriklik mexanizmlarini optimallashtirish — mamlakatda markazlashgan ma’muriy boshqaruvdan gorizontal, demokratik boshqaruv tizimiga o‘tishning muhim shartidir. Mahalla institutini sotsial islohotlarning faol va mustaqil subyektiga aylantirish, uning loyihaviy-moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish hamda uchinchi sektor subyektlari bilan sinergetik aloqalarini mustahkamlash, Yangi O‘zbekistonda barqaror ijtimoiy rivojlanish strategiyalarining muvaffaqiyatli bajarilishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022. – B. 190-205.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo‘g‘in sifatida ishlashini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi Farmoni. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 2023-y.

3. To‘rayev K. Siyosiy institutlar modernizatsiyasi va mahalla fenomeni // Siyosiy tadqiqotlar jurnali. – 2024. – № 1. – B. 55-64.

4. Qirg’izboyev M. Fuqarolik jamiyati va mahalliy boshqaruv mexanizmlari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020. – B. 165-178.

5. Axmedov M. Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda jamoatchilik nazoratining siyosiy mexanizmlari. PhD diss. avtoreferati. – Toshkent, 2022. – B. 48-53.

6. Yoqubov J. Mahalla va NNTlar hamkorligining institutsional muammolari // Davlat va huquq. – 2024. – № 2. – B. 38-45.

7. Anheier, H.K. Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy. – London: Routledge, 2014. – P. 385-400.

8. Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasi monitoringi hisoboti. – Toshkent, 2025.

9. Salamon L.M. The Resilient Sector Revisited: The New Role of Nonprofit Organizations in the Age of Digitalization. – Washington: Brookings Institution Press, 2020. – P. 78-82.

10. Bull C., Hildebrandt T. Smart Communities in Germany: Digitizing the Third Sector. // Journal of Urban Technology, 2021. – Vol. 28, Issue 3. – P. 45-56.

11. Kim S., Han J. Blockchain for Social Good: The South Korean Experience in Local Governance. // World Development, 2022. – No. 154. – P. 105-112.

12. Zhang X. Big Data and Community Governance in China: The Case of "Grid Management". // China Quarterly, 2023. – Vol. 251. – P. 210-230.

13. G‘ulomov S.S. Raqamli jamiyatda ijtimoiy sheriklik modellari. – T.: Fan va texnologiya, 2024. – 188-b.

14. Saidov A.X. O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklik qonunchiligini takomillashtirish yo‘nalishlari. – Toshkent: Adolat, 2021. – B. 112-126.

15. Jo‘rayev Sh.Z. O‘zbekistonda davlat organlari va NNTlarning ijtimoiy sheriklik munosabatlarini rivojlantirish tendensiyalari. Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss. – Toshkent, 2021. – B. 175-192.

16. G‘ulomov S.S. Mahalla tizimida ijtimoiy boshqaruv innovatsiyalari. – T.: Iqtisod-moliya, 2024. 42-b.

17.Lowndes V., Sullivan H. Like a Prayer? The Role of Partnership in Local Government. // Local Government Studies, 2022. – Vol. 48. – P. 112-130.

18.World Bank Report. Decentralizing Social Service Delivery: Lessons from East Asia. – Washington, 2023. – P. 55-60.

19.Ismoilov N. O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklikning yangi bosqichi: huquqiy tahlil. // Adolat jurnali, 2025. – №1. – 18-21-b.

20.Karimov X. Sotsial ish tizimida ijtimoiy sheriklik metodologiyasi // Jamiyat va boshqaruv. – 2025. – № 1. – B. 62-71.

21.Payne M. Modern Social Work Theory. – London: Palgrave Macmillan, 2020. – P. 112-115.

22.Park Y. Digital Transformation of Social Services in South Korea. // International Social Work, 2023. – Vol. 66. – P. 89-102.

23.G‘ulomov S.S. Mahallabay ishlash tizimida kadrlar salohiyatini oshirish strategiyasi. – T.: Akademiya, 2024. – 56-b.

24.O‘zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy ish to‘g‘risida"gi Qonuni loyihasi tahliliy ma’lumotnomasi. 2025.

25.Rhodes, R.A.W. Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. – Open University Press, 1997. – P. 155-172.

26.Aliev B.J. O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati shakllanishining sotsial-siyosiy jihatlari. Siyosiy fanlar doktori diss. avtoreferati. – Toshkent, 2018. – B. 72-79.

YANGI O‘ZBEKISTONDA INSON QADR-QIMMATINING ULUG‘LANISHI

Gaziyev Ruslan Aleksadrovich
Maxsus taktika tayyorgarlik va jangovar qo‘llash kafedrasi o‘qituvchisi, polkovnik
Tashbayev Umid Zarifovich
Maxsus taktika tayyorgarlik va jangovar qo‘llash kafedrasi katta o‘qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya. Mazkur maqolada Yangi O‘zbekistonda inson qadr-qimmatini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida tahlil qilingan. Inson huquq va erkinliklarini ta’minlashning konstitusiyaviy asoslari, jamoat xavfsizligini mustahkamlashda insonparvarlik tamoyillarining ahamiyati, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida qonuniylik va adolat prinsiplarini qaror toptirish masalalari ilmiy nuqtai nazardan yoritilgan. Shuningdek, jamoat xavfsizligi tizimini takomillashtirish orqali inson qadr-qimmatini ta’minlashning amaliy jihatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, inson qadr-qimmati, Konstitusiya, inson huquqlari, jamoat xavfsizligi, huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, fuqarolik jamiyati.

Jahon miqyosida davlat taraqqiyotini baholash mezonlari tobora inson huquq va erkinliklarini ta’minlash darajasi bilan belgilanmoqda. Barqaror taraqqiyot, tinchlik va xavfsizlikni ta’minlash, aholining davlatga bo‘lgan ishonchini mustahkamlash hamda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish insonni eng oliy qadriyat sifatida e’tirof etish bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu nuqtai nazardan Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning markazida inson manfaatlari, uning huquq va erkinliklarini ta’minlash hamda munosib hayot kechirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish masalasi turibdi.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda davlat boshqaruvining barcha sohalarida amalga oshirilgan islohotlar «Inson qadri uchun» degan ezgu g‘oya asosida shakllantirildi. Mazkur yondashuv faqat ijtimoiy siyosat emas, balki jamoat xavfsizligi, huquqni muhofaza qilish, sud-huquq tizimi, ta’lim, davlat xizmati va boshqaruv faoliyatining ham asosiy mezoniga aylandi. Bu esa inson qadr-qimmatini himoya qilish davlat faoliyatining eng muhim vazifasi ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.[18]

[18]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi PF–158-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi.

Inson qadr-qimmatining konstitusiyaviy-huquqiy asoslari.

Yangi tahrirda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi insonning hayoti, erkinligi, sha’ni va qadr-qimmatini eng oliy qadriyat sifatida e’tirof etadi. Konstitusiyaning mazmun-mohiyati davlat faoliyati inson manfaatlariga xizmat qilishi lozimligiga asoslanadi. Davlat organlari, mansabdor shaxslar va huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar o‘z vakolatlarini amalga oshirishda inson huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishni ustuvor vazifa sifatida qarashi shart[19].

Shu bilan birga, mamlakatimizda inson huquqlarini ta’minlashga qaratilgan qonunchilik bazasi muntazam ravishda takomillashtirilmoqda. Sud-huquq tizimida adolatli sudlov prinsiplari kuchaytirildi, protsessual kafolatlar kengaytirildi, huquqiy yordam olish imkoniyatlari takomillashtirildi. Bunday islohotlar inson qadr-qimmatini ta’minlashning institusional asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Jamoat xavfsizligi tizimida inson manfaatlarining ustuvorligi.

Jamoat xavfsizligi har qanday davlatning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Biroq xavfsizlikni ta’minlash faqat huquqbuzarliklarga qarshi kurashish bilan cheklanmaydi. Uning asosiy maqsadi fuqarolarning hayoti, sog‘lig‘i, huquq va erkinliklari, sha’ni hamda qadr-qimmatini ishonchli muhofaza qilishdan iborat.

Yangi O‘zbekistonda jamoat xavfsizligi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar profilaktikaga ustuvor ahamiyat berish, aholi bilan muloqot madaniyatini yuksaltirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda davlat organlari faoliyatining ochiqligi va hisobdorligini ta’minlashga qaratilgan. Bu yondashuv xavfsizlikni ta’minlashning zamonaviy modeli sifatida insonparvarlik va qonuniylik tamoyillarini mustahkamlaydi.

Ayniqsa, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida fuqarolar bilan hamkorlik qilish, ularning murojaatlarini o‘z vaqtida ko‘rib chiqish va muammolarni profilaktik tarzda hal etish inson qadr-qimmatini himoya qilishning muhim kafolatlaridan biri hisoblanadi.

Jamoat xavfsizligi kadrlarini tayyorlashda insonparvarlik tamoyili.

Jamoat xavfsizligi sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarni tayyorlashda inson huquqlarini hurmat qilish, xizmat etikasi, kasbiy madaniyat va qonuniylik prinsiplarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ofitser nafaqat yuqori kasbiy tayyorgarlikka, balki yuksak ma’naviy fazilatlarga, mustahkam huquqiy bilimga va fuqarolar bilan samarali muloqot qilish ko‘nikmasiga ham ega bo‘lishi lozim.

[19] O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – Toshkent, 2023.

Shu nuqtai nazardan Jamoat xavfsizligi universitetida kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan ta’lim jarayoni kursantlarda qonun ustuvorligiga sodiqlik, inson huquqlariga hurmat va xizmat intizomini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, amaliy mashg‘ulotlar, vaziyatli keyslar va simulyatsion o‘qitish usullari kursantlarni real xizmat faoliyatiga tayyorlash bilan birga inson qadr-qimmatini himoya qilishga qaratilgan qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.[20]

Inson qadr-qimmati va milliy xavfsizlikning o‘zaro bog‘liqligi.

Milliy xavfsizlikning mustahkamligi ko‘p jihatdan aholining davlatga bo‘lgan ishonchi bilan belgilanadi. Davlat fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilgan taqdirdagina jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, qonuniylik va huquq-tartibot ta’minlanadi. Shu ma’noda inson qadr-qimmatini himoya qilish milliy xavfsizlikni ta’minlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.[21]

Globallashuv, axborot makonidagi tahdidlar, transmilliy jinoyatchilik, terrorizm va ekstremizm kabi xavf-xatarlar sharoitida jamoat xavfsizligi tizimi oldiga yangi vazifalar qo‘yilmoqda. Ularni samarali hal etish uchun zamonaviy texnologiyalar bilan bir qatorda inson huquqlarini ta’minlashga asoslangan huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Fuqarolarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish, profilaktik tadbirlarni kuchaytirish va davlat hamda jamiyatning o‘zaro hamkorligini rivojlantirish ushbu jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining markazida inson qadr-qimmatini ta’minlash g‘oyasi turibdi. Mazkur tamoyil davlat boshqaruvi, qonun ustuvorligi, ijtimoiy siyosat, ta’lim va jamoat xavfsizligi sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyatini belgilab bermoqda.

Jamoat Xavfsizligi tizimini rivojlantirishda inson huquq va erkinliklarini ta’minlash, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini insonparvarlik va adolat prinsiplari asosida tashkil etish, profilaktikaga ustuvor ahamiyat berish hamda raqamli boshqaruv texnologiyalarini keng joriy etish mamlakatimizda inson qadr-qimmatini yanada yuksaltirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.[22]

Shu munosabat bilan jamoat xavfsizligi sohasida kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviy tahdidlardan kelib chiqqan holda takomillashtirish, kursantlarda inson huquqlariga hurmat, huquqiy madaniyat, kasbiy mas’uliyat va axloqiy barqarorlik kompetensiyalarini rivojlantirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb vazifa bo‘lib

[20] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2021.
[21] Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy taraqqiyotimiz asosidir. – Toshkent.
[22] «Jamoat xavfsizligi to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.

qolmoqda. Bu esa Yangi O‘zbekistonda inson qadr-qimmatini ulug‘lash hamda xavfsiz, adolatli va barqaror jamiyatni barpo etishga munosib hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – Toshkent, 2023.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2021.
4. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy taraqqiyotimiz asosidir. – Toshkent.
5.«Jamoat xavfsizligi to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.
6. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT, 1948.
7. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. BMT, 1966.

AEROPORTLARDA EHTIMOLIY TARTIBBUZARLARNI ANIQLASHDA PROFAYLING TEXNOLOGIYASI VA PROFAYLERLAR XIZMATINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Voxobov Nuriddin G‘ofurjon o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti katta o‘qituvchisi
Voxidova Kamola Eryigit qizi
I.Karimov Toshkent xalqaro aeroporti Chegara nazorati vzvodi komandiri

Bugungi kunda havo transportidan foydalanuvchilar sonining ortishi aeroportlarda jamoat tartibi va aviatsiya xavfsizligini ta’minlashning zamonaviy usullarini rivojlantirishni talab etmoqda. Aeroport hududida tartibbuzarlik, noqonuniy aralashuv, tajovuzkor xatti-harakat va boshqa xavfli holatlarning oldini olishda an’anaviy texnik nazorat vositalari bilan bir qatorda inson xulq-atvorini tahlil qilishga asoslangan profayling texnologiyasidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Profayling — shaxsning verbal va noverbal xatti-harakatlari, ruhiy-emotsional holati, muloqot uslubi hamda vaziyatga munosabatini kuzatish orqali ehtimoliy xavf belgilarini aniqlash va baholash usullari majmuidir. Mazkur texnologiya profaylerga yo‘lovchining xatti-harakatlaridagi vaziyatga mos kelmaydigan belgilarni aniqlash, mavjud ma’lumotlarni

o‘zaro solishtirish va zarurat tug‘ilganda qo‘shimcha tekshiruv o‘tkazish bo‘yicha tegishli xizmatlarga axborot berish imkonini yaratadi.

Profaylerlar xizmatining asosiy vazifasi shaxsni huquqbuzar deb topish emas, balki xavf tug‘dirishi mumkin bo‘lgan xatti-harakatlar va indikatorlarni barvaqt aniqlashdan iborat. Shu sababli profayler yuqori kuzatuvchanlik, xolislik, psixologik bilim, muloqot olib borish va tezkor qaror qabul qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi lozim. Profayling jarayonida shaxsning millati, irqi, dini, jinsi yoki tashqi ko‘rinishiga asoslangan subyektiv xulosalarga yo‘l qo‘ymaslik, baholashni obyektiv xulq-atvor belgilari va tekshirilgan ma’lumotlar asosida amalga oshirish muhimdir.

Profayling samaradorligi profaylerlar, aeroportning aviatsiya xavfsizligi xizmati, chegara va bojxona organlari, ichki ishlar tuzilmalari hamda aviakompaniya vakillari o‘rtasidagi hamkorlikka bog‘liq. Ushbu xizmatlarning muvofiqlashtirilgan faoliyati ehtimoliy tartibbuzarlarni o‘z vaqtida aniqlash va xavfli vaziyatlarning oldini olish imkoniyatini oshiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi aeroportlarda ehtimoliy tartibbuzarlarni aniqlashda profayling texnologiyasining ahamiyatini ilmiy jihatdan yoritish, profaylerlar xizmatining o‘ziga xos tashkiliy-amaliy xususiyatlarini tahlil qilish hamda ushbu faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Aeroport murakkab transport infratuzilmasi obyekti bo‘lib, unda yo‘lovchilar, kuzatuvchilar, aeroport xodimlari va turli xizmat vakillarining doimiy harakati kuzatiladi. Bunday sharoitda xavfsizlikni faqat texnik tekshiruv vositalari orqali ta’minlash yetarli bo‘lmaydi. Chunki ayrim xavflar shaxsning yonidagi buyumlarda emas, balki uning niyati va xatti-harakatlarida namoyon bo‘lishi mumkin. Shu jihatdan profayling texnologiyasi aeroport xavfsizligi tizimini to‘ldiruvchi muhim profilaktik vosita hisoblanadi.

Profayling shaxsning xulq-atvori, ruhiy-emotsional holati, verbal va noverbal reaksiyalari hamda taqdim etgan ma’lumotlarini kompleks baholashga asoslanadi. Ushbu texnologiyaning asosiy maqsadi sodir

etilgan huquqbuzarlikni aniqlashdan ko‘ra, yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavfli vaziyatni oldindan sezish va uning oldini olishdan iborat.

Profayling jarayoni kuzatuv, qisqa suhbat, hujjatlar va safar tafsilotlarini o‘zaro solishtirish, aniqlangan belgilarni baholash hamda tegishli xizmatlarga axborot yetkazish kabi bosqichlarni qamrab oladi. Profayler tomonidan aniqlangan alohida belgi shaxsni tartibbuzar deb hisoblash uchun yetarli asos bo‘la olmaydi. Xulosa bir nechta xavf indikatorlari, vaziyat xususiyatlari va tekshirilgan ma’lumotlarning umumiy tahliliga asoslanishi kerak.

Ehtimoliy tartibbuzarlarni aniqlash mezonlari. Ehtimoliy tartibbuzarlarni aniqlashda shaxsning xatti-harakatlari odatiy vaziyatga qanchalik mos kelishi baholanadi. Yo‘lovchining haddan tashqari asabiylashishi, atrofni muntazam kuzatishi, nazorat jarayonidan qochishga urinishi, xodimlarning harakatlariga ortiqcha qiziqish bildirishi yoki berilgan savollarga qarama-qarshi javoblar qaytarishi qo‘shimcha e’tibor talab qiladigan belgilar bo‘lishi mumkin.

Noverbal belgilar qatoriga yuz ifodasining keskin o‘zgarishi, tana harakatlaridagi nomuvofiqlik, ko‘z bilan muloqotning vaziyatga mos kelmasligi va hissiy zo‘riqishning kuchayishi kiradi. Verbal belgilar esa javoblarning izchil emasligi, safar maqsadini tushuntirishdagi qiyinchiliklar, savollardan qochish yoki oldindan tayyorlangan jumlalarni takrorlashda namoyon bo‘lishi mumkin.

Biroq bunday belgilar har doim ham g‘ayriqonuniy niyat mavjudligini anglatmaydi. Parvozdan qo‘rqish, charchoq, sog‘liq bilan bog‘liq muammolar, til to‘sig‘i, madaniy farqlar yoki shaxsiy hayajon ham o‘xshash reaksiyalarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli profayler har bir belgini vaziyat bilan bog‘liq holda baholashi, shoshilinch va bir tomonlama xulosa chiqarishdan saqlanishi zarur.

Profaylingda xavf indikatorlarini uch guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh shaxsning tashqi xatti-harakati va ruhiy holatiga, ikkinchi guruh taqdim etilgan hujjatlar va safar haqidagi ma’lumotlardagi nomuvofiqliklarga, uchinchi guruh esa aeroportdagi umumiy harakatlar va nazorat tartiblariga munosabatiga taalluqlidir. Ushbu guruhlarga mansub

bir nechta belgining bir vaqtda kuzatilishi qo‘shimcha tekshiruv zarurligini ko‘rsatishi mumkin.

Profaylerlar xizmatining o‘ziga xos xususiyatlari. Profaylerlar xizmatining asosiy xususiyati uning profilaktik yo‘nalishga ega ekanligidir. Profayler sodir etilgan hodisani tergov qilmaydi, balki xavfli vaziyatning yuzaga kelish ehtimolini baholaydi. U kuzatuv va muloqot natijalarini tahlil qilib, qo‘shimcha tekshiruv talab qiladigan shaxslar haqida vakolatli xizmatlarga asoslantirilgan axborot taqdim etadi.

Profayler faoliyati yuqori kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. U umumiy va ijtimoiy psixologiya, xulq-atvor tahlili, noverbal muloqot, nizolarni boshqarish, aviatsiya xavfsizligi hamda xizmat etikasi bo‘yicha zarur bilimlarga ega bo‘lishi kerak. Shu bilan birga, profayler kuzatuvchanlik, diqqatni bir vaqtning o‘zida bir nechta obyektga taqsimlash, tezkor axborotni tahlil qilish va ruhiy bosim sharoitida xolis qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallashi lozim.

Profayler yo‘lovchi bilan suhbat jarayonida xushmuomalalik va xolislikni saqlashi zarur. Savollar aniq va tushunarli shaklda berilishi, shaxsning javoblari esa uning umumiy xatti-harakati va mavjud ma’lumotlar bilan solishtirilishi kerak. Suhbatning maqsadi yo‘lovchiga ruhiy bosim o‘tkazish emas, balki aniqlangan nomuvofiqliklarga oydinlik kiritishdan iborat.

Profaylerlar xizmatining yana bir xususiyati jamoaviy faoliyatga asoslanishidir. Profaylerning o‘zi shaxsni ushlash, tintuv qilish yoki parvozga qo‘ymaslik to‘g‘risida yakuniy qaror qabul qilmaydi. U kuzatuv va tahlil natijalarini vakolatli xavfsizlik xizmatiga yetkazadi. Keyingi choralar belgilangan vakolatlar va tartiblar asosida tegishli organlar tomonidan ko‘riladi.

Profayling jarayonini tashkil etish bosqichlari. Aeroportlarda profayling jarayoni yo‘lovchining terminalga kirishidan boshlab, ro‘yxatdan o‘tishi, xavfsizlik tekshiruvi, pasport nazorati, kutish hududi va havo kemasiga chiqishigacha davom etishi mumkin. Har bir bosqich profaylerga shaxsning xatti-harakatlarini turli vaziyatlarda kuzatish imkonini beradi.

Dastlabki bosqichda yo‘lovchilarning umumiy oqimi kuzatilib, vaziyatga mos kelmaydigan xatti-harakatlar aniqlanadi. Keyingi bosqichda

aniqlangan belgilar qo‘shimcha kuzatuv va qisqa suhbat orqali baholanadi. Shaxs taqdim etgan ma’lumotlar safar hujjatlari va mavjud vaziyat bilan solishtiriladi. Yetarli asoslar mavjud bo‘lganda, profayler tegishli xizmatga qo‘shimcha tekshiruv o‘tkazish zarurligi haqida xabar beradi.

Profayling natijalarini hujjatlashtirish ham muhim tashkiliy jarayon hisoblanadi. Hisobotda profaylerning subyektiv taxminlari emas, balki kuzatilgan aniq xatti-harakatlar, berilgan savollar, olingan javoblar va aniqlangan nomuvofiqliklar qayd etilishi kerak. Bu qabul qilingan qarorlarning asoslanganligini tekshirish va keyinchalik profayling amaliyotini takomillashtirish imkonini beradi.

Profayling jarayoni uzluksizlik tamoyiliga asoslanishi lozim. Parvozoldi bosqichida aniqlangan muhim ma’lumotlar zarur hollarda havo kemasi ekipaji va belgilangan aeroport xizmatlariga yetkazilishi mumkin. Bunda axborotning maxfiyligi va undan faqat xavfsizlik maqsadlarida foydalanilishi ta’minlanishi zarur.

Profaylerlarning boshqa xizmatlar bilan hamkorligi. Profayling texnologiyasining samaradorligi aeroportdagi xizmatlararo hamkorlik darajasiga bog‘liq. Profaylerlar aviatsiya xavfsizligi xizmati, chegara va bojxona organlari, ichki ishlar tuzilmalari, aviakompaniya vakillari hamda havo kemasi ekipaji bilan o‘zaro axborot almashishi kerak.

Hamkorlikning aniq algoritmi ishlab chiqilishi profayler aniqlagan ma’lumotni tegishli xizmatga tezkor yetkazish imkonini beradi. Ushbu algoritmda axborotni kimga, qanday holatda va qaysi tartibda taqdim etish, keyingi tekshiruvni kim amalga oshirishi hamda yakuniy qarorni qaysi vakolatli shaxs qabul qilishi belgilanishi lozim.

Xizmatlar o‘rtasida muntazam amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish ham muhimdir. Bunday mashg‘ulotlar davomida ehtimoliy xavfli vaziyatlar modellashtirilib, profaylerlar va boshqa xodimlarning o‘zaro harakatlari sinovdan o‘tkaziladi. Natijada axborot almashishdagi kamchiliklar aniqlanib, umumiy harakatlar tartibi takomillashtiriladi.

Profaylingda qonuniylik va xolislik tamoyillari. Profaylingni amalga oshirishda inson huquqlari, shaxsiy daxlsizlik va kamsitmaslik tamoyillariga rioya etish zarur. Shaxsning millati, irqi, dini, jinsi, yoshi yoki tashqi qiyofasi uning xavfli ekanligi haqida xulosa chiqarish uchun

mustaqil asos bo‘la olmaydi. Baholash aniq xatti-harakatlar, mavjud vaziyat va tekshiriladigan ma’lumotlarga tayanishi kerak.

Profayling jarayonida olingan shaxsga doir ma’lumotlar maxfiy saqlanishi va ulardan faqat belgilangan maqsadda foydalanilishi lozim. Ma’lumotlarga kirish vakolati cheklanishi, ularni uchinchi shaxslarga asossiz ravishda tarqatishga yo‘l qo‘yilmasligi kerak.

Asossiz tekshiruvlar sonini kamaytirish uchun profaylerlarning qarorlari muntazam tahlil qilinishi maqsadga muvofiq. Bunda aniqlangan xavflar, qo‘shimcha tekshiruvlarning natijalari, noto‘g‘ri baholash holatlari va yo‘lovchilarning murojaatlari o‘rganiladi. Mazkur tahlil profayling mezonlarini takomillashtirish va xodimlarning kasbiy xatolarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, aeroportlarda profayling texnologiyasidan foydalanish ehtimoliy tartibbuzarlarni erta aniqlash va xavfli vaziyatlarning oldini olish imkonini beradi. Uning samaradorligi profaylerlarning kasbiy tayyorgarligi, xavf indikatorlarining obyektiv baholanishi, xizmatlararo hamkorlik hamda qonuniylik va xolislik tamoyillariga qat’iy rioya etilishiga bog‘liq.

Xulosa qilib aytganda, aeroportlarda profayling texnologiyasidan foydalanish ehtimoliy tartibbuzarlarni barvaqt aniqlash va xavfli vaziyatlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu faoliyatning samaradorligi profaylerlarning kasbiy tayyorgarligi, xavf indikatorlarini xolis baholash hamda aeroport xizmatlari o‘rtasidagi hamkorlikka bog‘liq.

Tavsiyalar:

1. Profaylerlar uchun xulq-atvor tahlili, noverbal muloqot va nizoli vaziyatlarni boshqarish bo‘yicha muntazam amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish.

2. Profaylerlar va aeroport xavfsizlik xizmatlari o‘rtasida tezkor axborot almashishning yagona algoritmini ishlab chiqish.

3. Profayling jarayonida obyektiv xavf indikatorlariga tayanish, kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik va yo‘lovchilarning huquqlarini ta’minlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ikanov A. Ko‘zdan kechirish – potensial xavfli shaxslarni aniqlash usuli sifatida (profayling texnologiyasi misolida) // O‘zbekiston

Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti axborotnomasi. – 2025. – № 3 (15). – B. 111–115.

2. O‘rmonov D.A. Rivojlangan davlatlarda jamoat xavfsizligini ta’minlashda profaylingdan foydalanish samaradorligining o‘ziga xos xususiyatlari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2022. – 2-jild, № 12. – B. 128–132.

3 Valixanov I.I. Jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida profayling texnologiyasini qo‘llashning ilmiy-amaliy asoslari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2026. – 6-jild, № 1. – B. 524–528.

4. Mustafayev Sh.B., O‘ktamov D.O‘., Ne’matov A.A. Profayling metodining o‘ziga xos xususiyatlari, shaxslararo munosabatlarda tutgan o‘rni // Modern Science and Research. – 2025. – 4-jild, № 1. – B. 760–764.

5. G‘aniyeva O.B., Xamidova M.A., Jurayev X.O. Shaxs xarakteriga tashxiz qo‘yishda profayling metodining psixologik jihatlari // Advances in Science and Education. – 2025. – 1-jild, № 3. – B. 77–79.

AEROPORTLARDA PARVOZOLDI, PARVOZ JARAYONI VA PARVOZDAN KEYINGI BOSQICHLARDA PROFAYLING O‘TKAZISHNING TASHKILIY-AMALIY XUSUSIYATLARI

Voxobov Nuriddin G‘ofurjon o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti katta o‘qituvchisi
Voxidova Kamola Eryigit qizi
I.Karimov Toshkent xalqaro aeroporti Chegara nazorati vzvodi komandiri

Bugungi kunda xalqaro va milliy havo transporti tizimining jadal rivojlanishi aeroportlarda aviatsiya xavfsizligini ta’minlash mexanizmlarini muntazam ravishda takomillashtirishni talab qilmoqda. Yo‘lovchilar oqimining ortishi, noqonuniy aralashuv harakatlari, terrorizm, kontrabanda, hujjatlarni soxtalashtirish hamda havo kemasi bortida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan nizoli vaziyatlar xavfsizlikni ta’minlashda zamonaviy va kompleks yondashuvlardan foydalanish zaruratini kuchaytirmoqda. Shunday yondashuvlardan biri profayling

bo‘lib, u potensial xavflarni shaxsning xulq-atvori, muloqot xususiyatlari, safar bilan bog‘liq ma’lumotlar va vaziyatga xos xavf indikatorlari asosida aniqlashga xizmat qiladi.

Aviatsiya xavfsizligi sohasida profayling — yo‘lovchilar, kuzatuvchilar, aeroport xodimlari hamda boshqa shaxslarning verbal va noverbal xatti-harakatlarini tizimli kuzatish, tahlil qilish va baholash orqali ehtimoliy xavfni aniqlash jarayonidir. Mazkur usul an’anaviy texnik tekshiruv vositalarini to‘ldiradi hamda xavfli vaziyatlarning kelib chiqish ehtimolini dastlabki bosqichdayoq aniqlash imkonini beradi. Profayling shaxsning millati, irqi, dini, jinsi yoki tashqi ko‘rinishiga asoslanmasligi, balki obyektiv xulq-atvor belgilari, tekshiriladigan ma’lumotlar va aniq xavf indikatorlari asosida amalga oshirilishi lozim.

Aviatsiya xavfsizligida profayling potensial xavfni yo‘lovchining xulq-atvori, safar tafsilotlari, taqdim etilgan hujjatlar, verbal va noverbal belgilar hamda mavjud vaziyat o‘rtasidagi muvofiqlikni tahlil qilish orqali aniqlashga qaratilgan kompleks faoliyat hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi muayyan shaxsni aybdor deb topish emas, balki qo‘shimcha tekshiruv o‘tkazishni talab qiladigan xavf belgilarini o‘z vaqtida aniqlashdan iborat.

Profayling jarayoni kuzatuv, qisqa muloqot, ma’lumotlarni o‘zaro solishtirish, xavf darajasini baholash va tegishli qaror qabul qilish kabi o‘zaro bog‘liq amaliy harakatlarni qamrab oladi. Ushbu jarayonda aniqlangan alohida xulq-atvor belgisi shaxsning xavfli ekanligini anglatmaydi. Xavf to‘g‘risidagi xulosa bir nechta belgilar, mavjud holat va tekshirilgan ma’lumotlarning umumiy tahlili asosida shakllantirilishi kerak.

Profaylingni samarali tashkil etish uchun, birinchidan, xodimlarning vazifalari va vakolatlari aniq belgilanishi; ikkinchidan, xavf indikatorlarini baholashning yagona mezonlari ishlab chiqilishi; uchinchidan, aviatsiya xavfsizligi xizmati, chegara va bojxona nazorati organlari, ichki ishlar tuzilmalari, aviakompaniya vakillari va havo kemasi ekipaji o‘rtasida tezkor axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilishi zarur. Bundan tashqari, profayling natijasida qabul qilingan qarorlar belgilangan tartibda hujjatlashtirilishi va keyinchalik tahlil qilinishi lozim.

Profaylingni amalga oshiruvchi mutaxassis psixologiya, muloqot nazariyasi, nizolarni boshqarish, hujjatlarni tekshirish va aviatsiya xavfsizligi sohalariga oid bilimlarga ega bo‘lishi kerak. Xodim kuzatuvchanlik, xolislik, tezkor fikrlash va ruhiy bosim sharoitida asoslangan qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallashi muhim. Shu bilan birga, u shaxsiy taxmin va stereotiplarga emas, balki obyektiv ma’lumotlar va belgilangan xavf indikatorlariga tayanishi talab etiladi.

Parvozoldi bosqichida profayling o‘tkazish xususiyatlari. Parvozoldi bosqichi xavflarni dastlabki va nisbatan erta aniqlash imkonini beradigan muhim davr hisoblanadi. Mazkur bosqich aeroport hududiga kirish, ro‘yxatdan o‘tish, bagajni topshirish, pasport va bojxona nazorati, aviatsiya xavfsizligi tekshiruvi, kutish hududi hamda havo kemasiga chiqish jarayonlarini qamrab oladi. Har bir nazorat nuqtasida yo‘lovchining xatti-harakati va taqdim etgan ma’lumotlarini baholash uchun alohida imkoniyat mavjud.

Parvozoldi profaylingida, avvalo, yo‘lovchining hujjatlari va safar bilan bog‘liq ma’lumotlari o‘rtasidagi muvofiqlik o‘rganiladi. Shaxsni tasdiqlovchi hujjat, aviachipta, safar yo‘nalishi, bagaj xususiyatlari va safar maqsadiga doir ma’lumotlarda tushuntirib bo‘lmaydigan nomuvofiqliklar aniqlansa, qo‘shimcha tekshiruv o‘tkazilishi mumkin. Biroq har qanday nomuvofiqlik avtomatik tarzda xavf mavjudligini anglatmaydi. U obyektiv sabablar bilan izohlanishi ehtimoli ham hisobga olinishi zarur.

Yo‘lovchi bilan muloqot jarayonida uning savollarga bergan javoblari, javoblarning o‘zaro izchilligi, nutq sur’ati, muloqotdan qochishi yoki haddan tashqari nazoratli xatti-harakatlari kuzatiladi. Noverbal belgilar, jumladan, yuz ifodasi, tana harakatlari va vaziyatga nomuvofiq reaksiyalar yordamchi axborot manbai bo‘lishi mumkin. Bunday belgilar charchoq, parvozdan qo‘rqish, sog‘liq holati yoki madaniy farqlar natijasida ham yuzaga kelishi mumkinligi sababli ular alohida holda qat’iy xulosa chiqarish uchun asos bo‘la olmaydi.

Parvozoldi bosqichidagi profayling birlamchi kuzatuv, xavf indikatorlarini baholash va zarurat tug‘ilganda qo‘shimcha nazoratga

yo‘naltirish ketma-ketligida amalga oshiriladi. Qo‘shimcha tekshiruv vakolatli xizmatlar tomonidan qonunchilik va ichki yo‘riqnomalar asosida o‘tkazilishi kerak. Bunda yo‘lovchining sha’ni, huquqlari va shaxsiy daxlsizligi ta’minlanishi muhimdir.

Mazkur bosqichning tashkiliy samaradorligi aeroportdagi turli xizmatlar o‘rtasidagi hamkorlikka bevosita bog‘liq. Masalan, ro‘yxatdan o‘tkazish xodimi aniqlagan shubhali holat xavfsizlik xizmatiga belgilangan tartibda yetkazilishi, zaruratga ko‘ra esa chegara, bojxona yoki huquqni muhofaza qiluvchi organlar jalb etilishi lozim. Axborot uzatish jarayoni aniq, tezkor va maxfiy bo‘lishi zarur.

Parvoz jarayonida profayling o‘tkazish xususiyatlari. Parvoz vaqtida xavfsizlikni ta’minlash sharoiti aeroportdagi nazorat jarayonidan keskin farq qiladi. Havo kemasining cheklangan hududi, yo‘lovchilar o‘rtasidagi yaqin masofa, tashqi yordam imkoniyatining cheklanganligi va favqulodda vaziyatning tez rivojlanishi ekipajdan yuqori darajadagi tayyorgarlikni talab qiladi. Shu sababli parvoz jarayonidagi profayling, asosan, yo‘lovchilarning xulq-atvorini uzluksiz kuzatish va yuzaga kelayotgan xavfni dastlabki belgilar orqali aniqlashga qaratiladi.

Ekipaj a’zolari yo‘lovchilarning umumiy ruhiy holati, xavfsizlik talablariga munosabati, boshqa yo‘lovchilar va ekipaj bilan muloqoti hamda vaziyatga mos bo‘lmagan harakatlariga e’tibor qaratishi lozim. Qoidalarga takroran bo‘ysunmaslik, tajovuzkor xatti-harakat, ekipaj faoliyatiga asossiz aralashish, yo‘lovchilar o‘rtasida nizo keltirib chiqarish yoki havo kemasining xavfsiz ishlashiga xalaqit beruvchi boshqa holatlar xavf darajasini baholashni talab qiladi.

Parvoz vaqtida aniqlangan holatlarga munosabat mutanosiblik tamoyili asosida tashkil etilishi kerak. Dastlab vaziyatni tinch muloqot orqali barqarorlashtirish, yo‘lovchiga xavfsizlik qoidalarini tushuntirish va nizoning kuchayishiga yo‘l qo‘ymaslik muhimdir. Agar xavf darajasi ortib borsa, ekipaj belgilangan xizmat yo‘riqnomalari asosida harakat qiladi va havo kemasi komandiriga tegishli axborotni yetkazadi. Bunda ekipaj a’zolari o‘rtasida vazifalarning oldindan taqsimlanganligi hamda yagona aloqa tartibining mavjudligi tezkor qaror qabul qilish imkonini beradi.

Parvozdagi profaylingning yana bir muhim jihati parvozoldi bosqichida to‘plangan axborotdan qonuniy va maqsadga muvofiq foydalanishdir. Agar muayyan yo‘lovchiga nisbatan kuchaytirilgan kuzatuv zarurligi aniqlangan bo‘lsa, tegishli ma’lumot maxfiylik talablariga rioya etilgan holda ekipajga yetkazilishi mumkin. Shu tariqa parvozoldi nazorati va bortdagi kuzatuv o‘rtasida uzviylik ta’minlanadi.

Ekipajning profayling bo‘yicha tayyorgarligi faqat xavfli xatti-harakatlarni aniqlash bilan cheklanmasligi kerak. Ular turli ruhiy holatlar, tibbiy muammolar, parvozdan qo‘rqish, madaniy farqlar va nogironligi bo‘lgan yo‘lovchilarning o‘ziga xos ehtiyojlarini ham farqlay olishi zarur. Bu begunoh yo‘lovchining xatti-harakatini noto‘g‘ri talqin qilish ehtimolini kamaytiradi.

Parvozdan keyingi bosqichda profayling o‘tkazish xususiyatlari. Parvozdan keyingi profayling xavfsizlik jarayonining yakuniy, biroq mustaqil ahamiyatga ega bo‘lgan bosqichidir. Ushbu bosqich havo kemasi qo‘nganidan so‘ng yo‘lovchilarning samolyotdan chiqishi, bagajni qabul qilishi, chegara va bojxona nazoratidan o‘tishi hamda aeroport hududini tark etishigacha davom etadi. Mazkur jarayonda parvoz vaqtida kuzatilgan shubhali yoki nizoli holatlarning davom etishi, yo‘lovchining o‘z xatti-harakatini o‘zgartirishi yoki tekshiruvdan qochishga urinishlari aniqlanishi mumkin.

Parvoz vaqtida xavfsizlikka ta’sir ko‘rsatgan voqea sodir bo‘lgan taqdirda, ekipaj a’zolari bu haqda aeroportning tegishli xizmatlarini oldindan xabardor qilishi lozim. Samolyot qo‘ngach, vakolatli xodimlar vaziyatni baholaydi, ishtirokchilarning tushuntirishlarini oladi va zarur ma’lumotlarni rasmiylashtiradi. Ushbu jarayonda voqeaning sabablari, rivojlanish ketma-ketligi, ekipajning ko‘rgan choralari va ularning natijalari qayd etiladi.

Parvozdan keyingi bosqichda ma’lumotlarni hujjatlashtirish alohida ahamiyatga ega. To‘plangan ma’lumotlar faqat muayyan hodisani huquqiy baholash uchun emas, balki kelgusidagi xavflarning oldini olish, xodimlar faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlash va amaldagi xavfsizlik tartiblarini takomillashtirish uchun ham xizmat qiladi. Shu sababli hisobotlar aniq faktlarga asoslangan, xolis va hissiy baholardan xoli bo‘lishi kerak.

Ushbu bosqichda qayta aloqa mexanizmini yaratish ham muhimdir. Hodisa yakunlari bo‘yicha olingan xulosalar aeroport xavfsizlik xizmati, aviakompaniya va boshqa vakolatli tuzilmalarga yetkazilishi, zarur hollarda esa xodimlarni tayyorlash dasturlariga tegishli o‘zgartirishlar kiritilishi lozim. Natijada parvozdan keyingi tahlil keyingi parvozlarning xavfsizligini oshirishga xizmat qiladi.

Profayling jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish. Aeroportlarda axborot tizimlari, videokuzatuv vositalari, elektron hujjat tekshiruvi va ma’lumotlarni tezkor almashish platformalaridan foydalanish profayling samaradorligini oshirishi mumkin. Bunday vositalar katta hajmdagi ma’lumotlarni qisqa vaqt ichida qayta ishlash, turli nazorat bosqichlarida aniqlangan belgilarni o‘zaro solishtirish va vakolatli xodimlarga tezkor axborot taqdim etish imkonini beradi.

Shu bilan birga, texnologik tizimlar tomonidan shakllantirilgan xavf bahosi yakuniy qaror sifatida qabul qilinmasligi kerak. Avtomatlashtirilgan tizimlarda xatolik, noto‘g‘ri ma’lumot yoki bir tomonlama baholash ehtimoli mavjud. Shu sababli yakuniy qaror malakali mutaxassis tomonidan qo‘shimcha tekshiruv natijalari asosida qabul qilinishi maqsadga muvofiq.

Shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ish, saqlash va uzatish jarayoni qonuniylik, maqsadlilik, axborot xavfsizligi va maxfiylik tamoyillariga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Ma’lumotlardan faqat aviatsiya xavfsizligini ta’minlash maqsadida foydalanish, ularga kirish vakolatini cheklash hamda belgilangan muddatdan ortiq saqlamaslik muhim tashkiliy talab hisoblanadi.

Profayling samaradorligini oshirish yo‘nalishlari. Aeroportlarda profayling tizimini takomillashtirish uchun barcha bosqichlarni yagona xavfsizlik tizimiga birlashtirish zarur. Parvozoldi bosqichida aniqlangan ma’lumotlarning parvoz vaqtida hisobga olinishi, bortdagi hodisalar haqidagi axborotning esa parvozdan keyingi nazorat va tahlil jarayoniga yetkazilishi xavfsizlik choralarining uzluksizligini ta’minlaydi.

Profayling samaradorligini oshirishning muhim yo‘nalishlaridan biri xodimlarni muntazam o‘qitish va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etishdir. O‘quv dasturlarida xulq-atvor belgilarini baholash, nizoli vaziyatlarda muloqot olib borish, stress sharoitida qaror qabul qilish, inson huquqlari,

madaniy farqlar va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalalari qamrab olinishi kerak.

Profayling tizimi samaradorligini faqat aniqlangan shubhali shaxslar yoki o‘tkazilgan qo‘shimcha tekshiruvlar soni bilan baholash to‘g‘ri emas. Baholashda asossiz tekshiruvlar ulushi, xodimlar qarorlarining aniqligi, xizmatlar o‘rtasida axborot almashish tezligi, yo‘lovchilar huquqlariga rioya etilishi va hodisalarning oldini olish darajasi kabi mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Demak, aeroportlarda profayling o‘tkazish bir martalik tekshiruv emas, balki parvozoldi, parvoz jarayoni va parvozdan keyingi bosqichlarni qamrab oladigan uzluksiz tashkiliy-amaliy jarayondir. Ushbu bosqichlarning o‘zaro bog‘liq holda faoliyat yuritishi, xodimlarning kasbiy tayyorgarligi, vakolatli tuzilmalar hamkorligi va qonuniylik tamoyillariga rioya etilishi aviatsiya xavfsizligini ta’minlashning muhim shartlaridan hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, aeroportlarda parvozoldi, parvoz jarayoni va parvozdan keyingi bosqichlarda profayling o‘tkazish potensial xavflarni o‘z vaqtida aniqlash hamda aviatsiya xavfsizligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Profayling samaradorligi bosqichlar o‘rtasidagi uzviylik, xodimlarning kasbiy tayyorgarligi, idoralararo hamkorlik hamda inson huquqlariga rioya etilishiga bog‘liq.

Tavsiyalar:

1. Profayling bilan shug‘ullanuvchi xodimlar uchun xulq-atvor tahlili, muloqot psixologiyasi va xavf indikatorlarini aniqlash bo‘yicha muntazam o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etish.

2. Parvozoldi, parvoz jarayoni va parvozdan keyingi bosqichlarda aniqlangan ma’lumotlarni tezkor almashish uchun aeroport xizmatlari, ekipaj va vakolatli davlat organlari o‘rtasida yagona hamkorlik tizimini joriy etish.

3. Profayling jarayonida obyektiv xavf indikatorlariga tayanish, kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik hamda yo‘lovchilarning huquqlari va shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish bo‘yicha nazoratni kuchaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ikanov A. Ko‘zdan kechirish – potensial xavfli shaxslarni aniqlash usuli sifatida (profayling texnologiyasi misolida) // O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti axborotnomasi. – 2025. – № 3 (15). – B. 111–115.

2. O‘rmonov D.A. Rivojlangan davlatlarda jamoat xavfsizligini ta’minlashda profaylingdan foydalanish samaradorligining o‘ziga xos xususiyatlari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2022. – 2-jild, № 12. – B. 128–132.

3. Valixanov I.I. Jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida profayling texnologiyasini qo‘llashning ilmiy-amaliy asoslari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2026. – 6-jild, № 1. – B. 524–528.

4. G‘aniyeva O.B., Xamidova M.A., Jurayev X.O. Shaxs xarakteriga tashxiz qo‘yishda profayling metodining psixologik jihatlari // Advances in Science and Education. – 2025. – 1-jild, № 3. – B. 77–79. – DOI: 10.70728/edu.v01.i03.028.

5. Mustafayev Sh.B., O‘ktamov D.O‘., Ne’matov A.A. Profayling metodining o‘ziga xos xususiyatlari, shaxslararo munosabatlarda tutgan o‘rni // Modern Science and Research. – 2025. – 4-jild, № 1. – B. 760–764. – DOI: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.62932.

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA MATEMATIKA TA’LIMINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Nuriddinova Dilbar Sayfiddinovna,

O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Toshkent “Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseyi matematika fani o‘qituvchisi

Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati bilimni eslab qolish emas, balki murakkab vaziyatni tahlil qilish, dalilga asoslangan qaror qabul qilish va bilimni yangi kontekstga ko‘chira olish qobiliyatini rivojlantirishni maqsad qiladi. Matematika fani ushbu maqsadga xizmat qilishda alohida o‘rin tutadi, chunki u miqdoriy munosabatlarni aniqlash, qonuniyatni ochish, faraz qo‘yish va uni tekshirish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu sababli matematika darsini yangilash vazifasi dasturga yangi mavzu qo‘shish bilan

emas, balki o‘qitish jarayonining o‘zini izlanish va asoslashga yo‘naltirish bilan bog‘liq. Yangi O‘zbekistondagi keng ko‘lamli ta’lim islohotlari, xususan o‘quvchida mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar, mamlakatda intellektual salohiyati yuksak, yangicha fikrlaydigan avlodni — Uchinchi Renessans g‘oyasining amaliy ijrochilarini — tarbiyalash strategik vazifasi bilan uzviy bog‘liqdir.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’limning uzluksizligi va izchilligi, ta’lim olish shaklini tanlash erkinligi hamda ta’lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta’minlanishi ta’lim sohasidagi asosiy tamoyillar sifatida belgilangan [1, 4-modda]. Ushbu tamoyillar raqamli ta’lim vositalarini baholashning aniq mezonini talab qiladi: texnologiya barcha o‘quvchilar uchun foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lsa, ularning individual ehtiyojini hisobga olsa va bilim olish imkoniyatini kengaytirsa, pedagogik qiymatga ega bo‘ladi; aks holda u darsning tashqi bezagi bo‘lib qolaveradi. Matematika sohasida ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish to‘g‘risidagi PQ–4708-son qarorda matematik ta’limni fan, ishlab chiqarish va amaliyot bilan bog‘lash, iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan [2, 1-band]. Ushbu me’yoriy talablar darsda faqat hisoblash mashqlarini bajarishni emas, balki matematik g‘oyaning qanday paydo bo‘lishi, qayerda qo‘llanilishi va qanday tekshirilishini o‘quvchiga ko‘rsatishni taqozo etadi. Demak, mavzuning dolzarbligi me’yoriy hujjatlar talabi bilan amaldagi pedagogik amaliyot o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish zaruratidan kelib chiqadi.

Amaliyotda kuzatilgan asosiy muammo shundaki, raqamli vositalarning joriy etilishi ko‘pincha ilmiy-metodik asoslanishsiz, faqat texnik yangilanish sifatida amalga oshiriladi. Interaktiv doskada tayyor formulani namoyish etish yoki elektron testni qog‘oz test o‘rniga qo‘llash — bular texnik vositani almashtirish bo‘lib, o‘quvchi tafakkurida sifat o‘zgarishini kafolatlamaydi. Shu bois “innovatsion texnologiya” atamasi aniq mazmunga ega bo‘lishi kerak: bu — o‘quvchining bilim olish jarayonidagi mustaqil izlanish va asoslash faoliyatini kengaytiradigan,

natijasi kuzatilishi va o‘lchanishi mumkin bo‘lgan pedagogik vosita hamda usullar majmuidir. Ushbu ta'rifga mos kelmagan raqamli vosita, tashqi ko‘rinishidan qat’i nazar, pedagogik jihatdan innovatsion hisoblanmaydi.

Bundan tashqari, raqamli darsning samaradorligi amaliyotda ko‘pincha “qaysi dastur ishlatildi” degan texnik ko‘rsatkich bilan baholanadi, holbuki bu mezon o‘quvchi tomonidan bajarilgan matematik amalning mustaqillik darajasini aks ettirmaydi. Natijada texnologiyaning didaktik salohiyati to‘liq ishga solinmay qoladi: dinamik modellar faqat namoyish vositasi, formativ baholash esa faqat foizli hisobot sifatida qo‘llaniladi, ularning o‘quv jarayonini boshqarish funksiyasi amalga oshmay qoladi. Shu tariqa muammo ikki qismga bo‘linadi: birinchidan, raqamli vositani tanlash va baholashning aniq ilmiy mezoni yo‘qligi; ikkinchidan, ushbu vositalarni yagona pedagogik izchillikka — dars maqsadi, o‘quvchi faoliyati va baholash mexanizmini bog‘lovchi tizimga — birlashtiruvchi modelning mavjud emasligi.

Dinamik matematik dasturlar abstrakt obyektni o‘zgaruvchan holatda kuzatish imkonini beradi: kvadrat funksiyada koeffitsiyentlarni bosqichma-bosqich o‘zgartirish orqali parabola tarmoqlarining yo‘nalishi, uchining siljishi va ildizlar soni orasidagi bog‘lanishni aniqlash, geometriyada esa shaklning ayrim nuqtalarini siljitib, saqlanib qolayotgan xossalarni kuzatish mumkin. Biroq bunday tajriba isbotning o‘rnini bosa olmaydi — u faqat isbotlanishi lozim bo‘lgan farazni tug‘diradi. Agar o‘qituvchi kuzatishdan nazariy xulosaga o‘tish bosqichini alohida tashkil etmasa, dinamik model faqat ko‘rgazmali namoyish darajasida qolib ketadi va o‘quvchining mustaqil asoslash faoliyatini rivojlantirmaydi.

Aralash ta’lim modeli, xususan “teskari sinf” (Flipped Classroom) yondashuvi, dars vaqtini qayta taqsimlash orqali auditoriya vaqtini murakkab masalani tahlil qilish va individual xatolar ustida ishlashga yo‘naltiradi. Biroq bu model materialning barchasini mustaqil o‘rganishga topshirish degani emas: oldindan beriladigan material hajmi cheklangan va keyingi dars faoliyati bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi shart; aks holda “teskari sinf” auditoriya vaqtini tejamaydi, aksincha, tayyorgarlik darajasi past o‘quvchilar uchun qo‘shimcha yuklama yaratadi.

Generativ sun’iy intellekt topshiriq variantlarini yaratish, tushuntirish usullarini solishtirish va matnni o‘quvchi saviyasiga moslashtirishda yordam beradi, biroq uning chiqargan matematik matni tayyor ilmiy haqiqat sifatida qabul qilinmasligi kerak: formuladagi kichik xato yoki ishonchli ohangda berilgan asossiz xulosa butun yechimni buzishi mumkin. Demak, sanab o‘tilgan uchala yondashuv — dinamik modellashtirish, aralash ta’lim va generativ sun’iy intellekt — alohida qo‘llanilganda faqat qisman samara beradi. Ularning har biri aniq pedagogik bosqichga biriktirilmagan holda qo‘llanilsa, dars tarkibida bir-biri bilan bog‘lanmagan, uzilib qolgan texnik unsurlarga aylanadi. Bu holat izchil, bosqichma-bosqich rivojlanadigan yagona didaktik model zarurligini ko‘rsatadi.

Yuqorida aniqlangan cheklovlarni bartaraf etish maqsadida ushbu maqolada matematika darsini tashkil etishning uch bosqichli raqamli modeli taklif etiladi. Model dinamik modellashtirish, matematik asoslash va formativ tahlilni bitta pedagogik ketma-ketlikka birlashtiradi, bunda har bir bosqich oldingisining natijasiga tayanadi va keyingisi uchun shart yaratadi. Modelning markaziy g‘oyasi shundan iboratki, raqamli vosita o‘z-o‘zicha emas, balki aniq belgilangan bosqichda, aniq maqsadga xizmat qilgandagina pedagogik qiymat kasb etadi. Birinchi bosqich — ko‘rgazmali tadqiq — o‘quvchini matematik obyekt yoki hodisa bilan dinamik model orqali tanishtiradi va kuzatishga asoslangan dastlabki taxminlar shakllantirishga xizmat qiladi. Ikkinchi bosqich — asoslangan yechim faoliyati — o‘quvchidan kuzatilgan qonuniyatni belgi, formula, jadval yoki mantiqiy mulohaza vositasida isbotlashni talab qiladi, ya’ni tadqiqot natijasini ilmiy bilim darajasiga ko‘taradi. Uchinchi bosqich — formativ tahlil — olingan yechimni alternativ usul orqali tekshirish, xato sababini tasniflash va keyingi topshiriqni individual ehtiyojga moslashtirish orqali o‘quv jarayonini boshqarish funksiyasini bajaradi. Ushbu ketma-ketlik texnologiyani namoyish vositasidan o‘quv faoliyatini boshqaruvchi vositaga aylantiradi, chunki har bir bosqichda o‘quvchi faoliyati passiv kuzatishdan faol asoslashga, so‘ngra tanqidiy tekshiruvga o‘tadi.

Birinchi bosqichda, ya’ni ko‘rgazmali tadqiqda, maqsad matematik obyektning o‘zgaruvchan xususiyatlarini kuzatish orqali dastlabki, tekshirilishi mumkin bo‘lgan faraz shakllantirishdan iborat bo‘ladi. Bu bosqichda o‘qituvchi dinamik model va o‘zgartiriladigan parametrlarni oldindan tayyorlaydi hamda kuzatish yo‘nalishini belgilovchi aniq savollar tuzadi, o‘quvchi esa parametrlarni o‘zgartiradi, natijadagi o‘zgarishni qayd etadi va kuzatilgan qonuniyat haqida taxmin ilgari suradi. Bunda dinamik geometriya va algebra muhitlari, parametrlarni real vaqtda o‘zgartirish imkonini beruvchi interaktiv modellashtirish dasturlari qo‘llaniladi. Bosqich natijasida aniq, keyingi bosqichda tekshirilishi lozim bo‘lgan gipoteza shaklidagi yozma bayonot shakllanadi; bu bosqichsiz o‘quvchi tayyor qoidani yodlaydi va uni mustaqil kashf etish tajribasidan mahrum bo‘ladi, natijada bilim mexanik tarzda o‘zlashtiriladi.

Ikkinchi bosqich, asoslangan yechim faoliyati, birinchi bosqichda kuzatilgan qonuniyatni analitik yoki mantiqiy vosita bilan isbotlash, uni ilmiy bilim darajasiga ko‘tarish maqsadini ko‘zlaydi. O‘qituvchi isbotlash uchun zarur nazariy asosni eslatadi va noto‘g‘ri asoslash yo‘nalishini aniqlab, o‘quvchini qayta yo‘naltiradi, o‘quvchi esa formula, belgi yoki mantiqiy mulohaza yordamida farazni isbotlaydi hamda natijasini boshqa o‘quvchi yoki guruh natijasi bilan solishtiradi. Bu bosqichda elektron jadval va grafik konstruktorlar kuzatishni analitik yozuvga o‘tkazish uchun qo‘llaniladi; generativ sun’iy intellektdan muqobil isbotlash yo‘lini ko‘rish maqsadida cheklangan tarzda foydalanish mumkin, biroq taklif etilgan yechim o‘quvchi tomonidan mustaqil tekshirilishi shart. Natijada gipoteza isbotlangan yoki rad etilgan, dalillangan bayonotga aylanadi; bu bosqichsiz ko‘rgazmalilik faqat vizual taassurot darajasida qoladi va ilmiy bilim maqomiga ko‘tarilmaydi.

Uchinchi bosqich, formativ tahlil, olingan natijani muqobil usul bilan tekshirish va xato sababini tasniflash orqali keyingi o‘qitish qarorini shakllantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi diagnostik topshiriqlar tuzadi, natijalarni elektron jadvalda qayd etadi va xato turini — tushunish, hisoblash yoki shartni noto‘g‘ri talqin qilish xatosi — sifatida aniqlaydi, o‘quvchi esa yechimini alternativ usul (analitik, grafik yoki raqamli

model) bilan qayta tekshiradi va o‘z xatosining sababini izohlaydi. Bu bosqichda elektron diagnostika jadvali va natijalarni avtomatik qayd etuvchi test tizimlaridan foydalaniladi; generativ sun’iy intellekt muqobil yechim variantlarini taqqoslash uchun yordamchi vosita sifatida ishtirok etishi mumkin, ammo yakuniy pedagogik xulosani faqat o‘qituvchi chiqaradi. Natijada individuallashtirilgan keyingi topshiriq va o‘quvchining o‘z xatosini anglashi ta’minlanadi; bu bosqichsiz raqamli diagnostika faqat statistik ko‘rsatkich yig‘ish vositasiga aylanib qoladi va pedagogik qarorga aylanmaydi.

Taklif etilgan modelning amaliy imkoniyatlarini “Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseyi misolida ko‘rsatish mumkin, bunda o‘quvchilarning kelajak kasbiy faoliyati bilan tabiiy bog‘liq mavzular tanlanadi: koordinatalar bo‘yicha ikki nuqta orasidagi masofani hisoblash — yo‘nalish va joylashuvni aniqlash masalasi bilan, masshtab mavzusi — hudud rejasini o‘qish bilan, funksiya va grafiklar — harakat jarayonini tahlil qilish bilan, statistika esa — kuzatuv natijalarini baholash bilan bog‘lanadi. Bunda maxsus yoki yopiq ma’lumotlardan foydalanish shart emas: ochiq, shartli ta’lim vaziyatlarining o‘zi matematik model qurish ko‘nikmasini shakllantirish uchun yetarlidir. Litsey konteksti bu yerda modelni almashtiruvchi emas, uni tushuntiruvchi misol vazifasini bajaradi.

Modelning uch bosqichi quyidagi topshiriqda aniq ko‘rinadi: o‘quvchilarga ikki obyektning boshlang‘ich koordinatalari va harakat tezligi beriladi, ular orasidagi masofaning vaqtga bog‘liqligini aniqlash talab etiladi. Birinchi bosqichda o‘quvchilar dinamik modelda obyektlar harakatini kuzatib, masofa qanday o‘zgarishi haqida taxmin qiladi. Ikkinchi bosqichda bir guruh algebraik ifoda tuzadi, ikkinchi guruh natijani grafik ko‘rinishda ifodalaydi, ikkala natija bir-biriga solishtiriladi. Uchinchi bosqichda guruhlar modelning qaysi shartlarda — masalan, obyektlar to‘qnashmasligi yoki tezlik o‘zgarmasligi — amal qilishini tekshiradi va natijani sonli javob emas, balki modelning chegarasi va o‘lchov birligi nuqtai nazaridan baholaydi. Shu tariqa bitta topshiriq algebra, grafik savodxonlik va tanqidiy tahlil ko‘nikmalarini bitta

pedagogik jarayonda birlashtiradi, bu esa modelning uchala bosqichi bir-biridan ajralmas ekanligini ko‘rsatadi.

Formativ baholash modelning uchinchi bosqichi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, undan alohida jarayon sifatida emas, balki uning bevosita mantiqiy davomi sifatida qaraladi. Qisqa diagnostik topshiriqlar natijasi elektron jadvalda “1” va “0” ko‘rinishida qayd etilib, har bir savolning bajarilish foizi, o‘quvchining individual natijasi va guruh uchun murakkab bo‘lgan mavzu aniqlanadi. Biroq foizli ko‘rsatkichning o‘zi pedagogik xulosa hisoblanmaydi: u faqat uchinchi bosqichda talab qilinadigan xato tasnifi uchun boshlang‘ich ma’lumot vazifasini bajaradi. O‘qituvchi noto‘g‘ri javob sababini — tushuncha xatosi, hisoblash xatosi, shartni noto‘g‘ri talqin qilish yoki yechimni asoslay olmaslik — sifatida ajratganidan keyingina diagnostika natijasi keyingi dars qaroriga aylanadi.

Ushbu tasnif asosida differensiatsiya amalga oshiriladi: bir guruh o‘quvchilarga tayanch algoritm va bosqichli ko‘rsatma, boshqalariga xatoni topish topshirig‘i, yuqori tayyorgarlikka ega o‘quvchilarga esa parametrli yoki isbotlashga doir masala taklif etiladi. Bu yerda differensial yondashuv o‘quvchilarni doimiy “kuchli” va “kuchsiz” toifalarga ajratish emas, balki aniq diagnostika asosida vaqtinchalik va o‘zgaruvchan yordam ko‘rsatishni anglatadi. Shu bilan formativ baholash modelning uchinchi bosqichini yakunlab, uni yangi o‘quv siklining boshlang‘ich nuqtasiga aylantiradi.

Modelning ikkinchi va uchinchi bosqichida generativ sun’iy intellektdan foydalanish alohida pedagogik nazoratni talab qiladi. YUNESKOning tegishli qo‘llanmasida generativ sun’iy intellektdan ta’limda foydalanishni inson manfaatlariga yo‘naltirish, ma’lumotlar maxfiyligini himoya qilish va vositalarni yoshga hamda pedagogik maqsadga mos ravishda baholash zarurligi ta’kidlangan [4, 18-23-b.]. Ushbu talab matematika darsida uchta amaliy qoida orqali bajariladi: o‘quvchining shaxsiy ma’lumotini ochiq tizimga kiritmaslik; sun’iy intellekt javobini mustaqil hisob yoki isbot bilan tekshirish; undan foydalanilgan bosqichni oshkora ko‘rsatish. Ushbu qoidalar texnologiyadan foydalanishni taqiqlamaydi, balki uni mas’uliyatli qo‘llash tartibini belgilaydi.

Akademik halollikni ta’minlash topshiriq mazmunining o‘zgarishini talab qiladi. “Tenglamani yeching” kabi tayyor javob olish oson bo‘lgan topshiriq o‘rniga “har bir qadamni asoslang”, “ikki usulni solishtiring”, “berilgan yechimdagi xatoni aniqlang” kabi vazifalar qo‘llanilishi lozim: bunday topshiriqlarda tayyor javobni nusxalash yechimning to‘g‘riligini kafolatlamaydi, chunki baholash mezoni yakuniy javob emas, fikrlash jarayonining izchilligidir. O‘quvchi sun’iy intellekt tavsiyasidan foydalangan bo‘lsa, qaysi taklifni qabul qilgani, qaysi birini rad etgani va bu qarorning sababini yozma tushuntirishi kerak; shu tariqa baholash predmeti yakuniy natijadan fikrlash iziga ko‘chiriladi.

Texnologiya miqdori ortishi bilan o‘qituvchining pedagogik mas’uliyati kamaymaydi, aksincha ortadi: u raqamli mahsulotning matematik aniqligini, metodik muvofiqligini va xavfsizligini baholaydi hamda qaysi jarayonni avtomatlashtirish, qaysi bosqichda o‘quvchining mustaqil ishlashini talab qilish lozimligini belgilaydi. Pedagogik qarorni dastur emas, o‘qituvchi qabul qilishi ta’lim jarayonining insoniy mohiyatini saqlab qoladi.

Modelni joriy etishda infratuzilma tafovutlari — internet tezligi, qurilma turi va uy sharoitidagi farqlar — hisobga olinishi shart. Shu sababli elektron material mobil qurilmada ochiladigan, kam hajmli va zarur hollarda oflayn ishlaydigan shaklda tayyorlanishi, unga qo‘shimcha ravishda bosma muqobil variant taqdim etilishi maqsadga muvofiq; aks holda o‘quv imkoniyati texnik sharoitga bog‘lanib qolishi mumkin. Shu bilan bog‘liq holda o‘zbek tilidagi matematik raqamli kontentning sifati ham alohida e’tiborni talab qiladi: atamalarning bir xilda qo‘llanmasligi yoki formulalarning noto‘g‘ri aks etishi o‘quvchi tushunchasiga salbiy ta’sir qiladi, shu sababli resursni ommalashtirishdan oldin matematika o‘qituvchisi, metodist va til mutaxassisi ishtirokidagi qisqa ekspertiza tizimini yo‘lga qo‘yish lozim.

Nihoyat, modelning samaradorligini baholash faqat test ballining o‘sishi bilan cheklanmasligi kerak. Zamonaviy matematika ta’limining maqsadi — OECDning PISA 2022 baholash doirasida ta’riflanganidek — real muammoni matematik shaklda ifodalash, mos usulni qo‘llash va natijani boshlang‘ich vaziyatga qaytarib talqin qilishdan iborat yaxlit faoliyat, ya’ni matematik savodxonlikdir [3, 22-b.]. Shu sababli

o‘quvchining yechimni izohlash, yangi vaziyat uchun model tanlash, xatoni topish va natijani baholash qobiliyati ham kuzatiladigan ko‘rsatkichga aylanishi, raqamli vosita joriy etilishidan oldingi va keyingi natijalar qiyoslanishi lozim. Shundagina texnologiyaning “zamonaviyligi” tashqi belgi emas, dalilga asoslangan pedagogik xulosa sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekiston sharoitida matematika ta’limini rivojlantirish texnik jihozlashdan boshlanadi, biroq natijaga faqat pedagogik loyihalash orqali erishiladi. Ushbu tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan uch bosqichli raqamli model — ko‘rgazmali tadqiq, asoslangan yechim faoliyati va formativ tahlil — dinamik modellashtirish, aralash ta’lim va generativ sun’iy intellekt kabi alohida vositalarni yagona pedagogik ketma-ketlikka birlashtirib, ularning har birini aniq o‘quv maqsadiga bo‘ysundirish imkonini beradi. Modelning harbiy-akademik litsey sharoitidagi qo‘llanilishi uning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham asoslanganligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning kelgusi yo‘nalishi sifatida taklif etilgan modelni turli ta’lim muassasalarida sinovdan o‘tkazish, uning samaradorligini o‘quvchilarning matematik savodxonlik darajasi bo‘yicha miqdoriy tadqiqot orqali tekshirish, shuningdek generativ sun’iy intellekt vositalarining ikkinchi va uchinchi bosqichlardagi qo‘llanish chegaralarini aniqroq belgilash mumkin. Bunday tadqiqotlar model asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar bankini kengaytirish va uni boshqa fanlar uchun moslashtirish imkoniyatini ham ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr, 4-modda. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz/docs/-5013007

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. PQ–4708-son, 2020-yil 7-may, 1-band. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz/docs/-4807552

3. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023. 291 p. DOI: https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en
4. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023. 48 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

MUSTAQILLIK – O‘ZBEKISTONNING BARQAROR TARAQQIYOTI VA MILLIY MANFAATLARINI TA’MINLASHNING HUQUQIY ASOSI

Nematillayev Shuhrat Qodirovich
Jamoat xavfsizligi universiteti kafedra dotsenti, polkovnik

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi mamlakatning barqaror taraqqiyoti va milliy manfaatlarini ta’minlashning muhim huquqiy asosi sifatida tahlil qilinadi. Unda mustaqillikning siyosiy-huquqiy mazmuni, davlat suverenitetini mustahkamlash, milliy manfaatlarni himoya qilish, qonun ustuvorligini ta’minlash hamda demokratik va huquqiy davlat barpo etish jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, mustaqillik yillarida shakllangan konstitutsiyaviy-huquqiy tizimning mamlakatning siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy taraqqiyotini ta’minlashdagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston mustaqilligi, davlat suvereniteti, milliy manfaatlar, barqaror taraqqiyot, huquqiy davlat, konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, demokratik islohotlar, milliy xavfsizlik, davlat boshqaruvi, ijtimoiy adolat, xalq farovonligi, siyosiy barqarorlik, Yangi O‘zbekiston.

O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi mamlakatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy taraqqiyotida tub burilish yasagan tarixiy voqea hisoblanadi. Mustaqillik xalqning o‘z taqdirini o‘zi belgilashi, milliy manfaatlarini mustaqil ravishda ifoda etishi va davlat rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlarini o‘z ehtiyojlari hamda tarixiy qadriyatlari asosida belgilashi uchun mustahkam zamin yaratdi. Shu jihatdan, mustaqillikni faqat davlatning siyosiy-huquqiy maqomi sifatida emas, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi, inson manfaatlarining ta’minlanishi va milliy manfaatlarning himoya qilinishini kafolatlovchi fundamental qadriyat sifatida baholash lozim.

Mustaqil davlat sifatida O‘zbekistonning taraqqiyot yo‘li, avvalo, mustahkam huquqiy poydevorni shakllantirish bilan bog‘liq bo‘ldi. Mustaqillikdan keyingi davrda milliy qonunchilik tizimining yaratilishi, davlat hokimiyati va boshqaruvi institutlarining shakllantirilishi, inson huquq va erkinliklarini kafolatlashning huquqiy

mexanizmlarining rivojlantirilishi mamlakatning mustaqil taraqqiyot modelini belgilab berdi. Ayniqsa, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi milliy davlatchilik va huquqiy tizim rivojida alohida tarixiy ahamiyat kasb etdi.

Bugungi kunda mustaqillikning huquqiy mazmuni O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida yanada rivojlantirilgan. 2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumida qabul qilingan Konstitutsiyaning 1-moddasida O‘zbekiston suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatida belgilangan. Shuningdek, davlat xalq irodasini ifoda etishi va uning manfaatlariga xizmat qilishi, davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat hamda fuqarolar oldida mas’ul ekanligi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangan. Mustaqillik va barqaror taraqqiyot o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, avvalo, davlatning o‘z ichki va tashqi siyosatini mustaqil ravishda amalga oshirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Suveren davlat o‘zining milliy manfaatlarini mustaqil belgilaydi, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik siyosatini olib boradi. Shu ma’noda, mustaqillik mamlakat taraqqiyotining siyosiy sharti bo‘lsa, qonun ustuvorligi va samarali huquqiy tizim ushbu taraqqiyotning muhim kafolati hisoblanadi.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining muqaddimasida davlat suvereniteti prinsiplari, demokratiya, erkinlik va tenglik, ijtimoiy adolat va birdamlik g‘oyalariga sadoqat, inson huquq va erkinliklarini ta’minlash, hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi mas’uliyat hamda mamlakat farovonligini ta’minlash kabi fundamental maqsadlar o‘z ifodasini topgan. Mazkur konstitutsiyaviy qadriyatlar mustaqillikning mazmunini yanada boyitib, uni inson va jamiyat manfaatlari bilan chambarchas bog‘laydi. Shuningdek, yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni va qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida e’tirof etilgani mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotining insonparvarlik mohiyatini ko‘rsatadi. Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi, davlat organlari tomonidan qo‘llaniladigan huquqiy ta’sir choralarining mutanosiblik prinsipiga asoslanishi va qonunchilikdagi ziddiyat hamda noaniqliklarning inson foydasiga talqin etilishi kabi muhim kafolatlar belgilangan. Mustaqillikning barqaror taraqqiyot uchun huquqiy asos sifatidagi ahamiyati iqtisodiy va ijtimoiy sohalardagi islohotlarda ham yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Huquqiy davlatning shakllanishi, davlat boshqaruvining takomillashuvi, fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi, tadbirkorlik faoliyati uchun huquqiy kafolatlarning kuchayishi, ijtimoiy himoya tizimining takomillashuvi va inson kapitaliga e’tiborning ortishi mamlakatning mustaqil taraqqiyot strategiyasi bilan bevosita bog‘liqdir.

Ayni paytda globallashuv, geosiyosiy raqobat, iqtisodiy beqarorlik, axborot xavfsizligi va ekologik muammolar kabi zamonaviy chaqiriqlar milliy manfaatlarni

himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini doimiy ravishda takomillashtirishni talab etmoqda. Bunday sharoitda davlat mustaqilligini mustahkamlash nafaqat hududiy va siyosiy suverenitetni himoya qilish, balki iqtisodiy, huquqiy, axborot, ekologik va ijtimoiy xavfsizlikni ta’minlash bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston mustaqilligining huquqiy asoslarini, uning milliy manfaatlarni ta’minlash va barqaror taraqqiyotga ta’sirini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida shakllangan milliy huquq tizimini, konstitutsiyaviy islohotlarni va davlat boshqaruvidagi yangilanishlarni tahlil qilish bugungi taraqqiyot jarayonlarining huquqiy mohiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining mamlakat barqaror taraqqiyoti va milliy manfaatlarini ta’minlashdagi huquqiy ahamiyatini tahlil qilish, mustaqillik yillarida shakllangan konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarning mazmunini ochib berish hamda zamonaviy sharoitda milliy manfaatlarni himoya qilish va barqaror rivojlanishni ta’minlashning ustuvor huquqiy yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi mamlakatning o‘ziga xos milliy taraqqiyot yo‘lini belgilash, davlat hokimiyati va boshqaruvi tizimini mustaqil ravishda shakllantirish hamda milliy huquq tizimini yaratish imkonini berdi. Mustaqillikdan avval mavjud bo‘lgan huquqiy va boshqaruv mexanizmlarining katta qismi markazlashgan siyosiy tizim talablariga moslashtirilgan bo‘lsa, mustaqillikdan keyingi davrda ularni milliy manfaatlar, xalqning tarixiy qadriyatlari va zamonaviy demokratik tamoyillar asosida qayta shakllantirish zarurati yuzaga keldi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida suveren davlatning huquqiy poydevorini yaratish ustuvor vazifaga aylandi. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinishi ana shu jarayonning eng muhim natijalaridan biri bo‘ldi. Konstitutsiya davlat suvereniteti, xalq hokimiyatchiligi, qonun ustuvorligi, inson huquq va erkinliklarining ustuvorligi hamda hokimiyatlar bo‘linishi kabi fundamental prinsiplarni mustahkamladi.

Shu tariqa, mustaqillik milliy qonunchilik tizimining rivojlanishi uchun zarur siyosiy-huquqiy sharoitni yaratdi. Fuqarolik, jinoyat, mehnat, ma’muriy, iqtisodiy va boshqa huquq sohalarida milliy qonunchilikning shakllanishi davlat va jamiyat hayotidagi munosabatlarni mustaqil ravishda huquqiy tartibga solish imkonini berdi.

Mustaqillikning huquqiy mohiyati, avvalo, davlatning ichki va tashqi siyosatini mustaqil belgilash huquqida namoyon bo‘ladi. Suverenitet davlatga o‘z hududida Konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligini ta’minlash, milliy xavfsizlik va iqtisodiy manfaatlarni himoya qilish, xalqaro munosabatlarda teng huquqli subyekt sifatida ishtirok etish imkonini beradi.

Milliy manfaatlar davlatning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ma’naviy va xavfsizlik sohalaridagi uzoq muddatli strategik maqsadlarini ifodalaydi. Mustaqil davlat sharoitida ushbu manfaatlarni aniqlash, himoya qilish va amalga oshirishning asosiy vositalaridan biri huquq hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlatning suvereniteti, hududiy yaxlitligi, xalq hokimiyatchiligi, inson huquq va erkinliklari, ijtimoiy adolat va qonun ustuvorligi kabi prinsiplarning mustahkamlanishi milliy manfaatlarni huquqiy jihatdan himoya qilishning fundamental asosini tashkil etadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada O‘zbekistonning suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatidagi maqomi mustahkamlangan. Bu norma davlat taraqqiyotining strategik yo‘nalishini belgilab, huquqiy davlat va ijtimoiy adolat tamoyillarini davlat siyosatining muhim mezoniga aylantirdi.

Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklarining oliy qadriyat sifatida e’tirof etilishi milliy manfaat tushunchasining zamonaviy mazmunini ham belgilaydi. Chunki davlat manfaatlari, avvalo, jamiyat va fuqarolarning qonuniy manfaatlari bilan uyg‘un bo‘lishi lozim. Shu sababli zamonaviy davlat siyosatida inson manfaatlari, xalq farovonligi va ijtimoiy adolatni ta’minlash milliy manfaatlarning ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Milliy manfaatlarni ta’minlashning huquqiy mexanizmlari davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining qonuniyligi, sud hokimiyatining mustaqilligi, fuqarolarning huquqiy himoyasi, korrupsiyaga qarshi kurashish va davlat organlarining jamiyat oldidagi hisobdorligi kabi yo‘nalishlarni ham qamrab oladi.

Barqaror taraqqiyot davlatning siyosiy barqarorligi, iqtisodiy salohiyati, ijtimoiy farovonligi, ekologik xavfsizligi va inson kapitalining rivojlanishi bilan belgilanadi. Mazkur omillarning barchasi, o‘z navbatida, davlatning mustaqil siyosat yuritish imkoniyatlari bilan chambarchas bog‘liq.

Mustaqillik O‘zbekistonga iqtisodiy taraqqiyotning milliy modelini shakllantirish, bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich rivojlantirish, tadbirkorlik va xususiy mulkni huquqiy jihatdan himoya qilish imkonini berdi. Keyingi yillarda iqtisodiyotni liberallashtirish, investitsiyalarni jalb qilish, tadbirkorlik subyektlari uchun huquqiy kafolatlarni kuchaytirish va raqobat muhitini rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi.

Barqaror taraqqiyotning muhim ko‘rsatkichlaridan biri aholi farovonligidir. Shu sababli mustaqil davlat siyosatida ta’lim, sog‘liqni saqlash, bandlik, ijtimoiy himoya va kambag‘allikni qisqartirish kabi yo‘nalishlarga katta e’tibor qaratilishi tabiiydir. Bunday siyosatning huquqiy asoslari qonunlar va davlat dasturlari orqali mustahkamlanib bormoqda.

Shuningdek, barqaror taraqqiyot ekologik xavfsizlik bilan ham bevosita bog‘liq. Orol dengizi fojiasi, suv resurslarining cheklanganligi, iqlim o‘zgarishi va atrof-muhit muhofazasi bilan bog‘liq masalalar milliy manfaatlarning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Shu sababli ekologik huquq va tabiatni muhofaza qilishga oid qonunchilikni takomillashtirish O‘zbekistonning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasida alohida o‘rin egallaydi.

Huquq ustuvorligi mustaqil davlatning barqaror taraqqiyotini ta’minlovchi asosiy tamoyillardan biridir. Qonun ustuvor bo‘lmagan jamiyatda fuqarolarning huquqiy himoyasi, iqtisodiy barqarorlik va davlat organlari faoliyatining samaradorligini ta’minlash qiyin.

O‘zbekiston mustaqillik yillarida inson huquq va erkinliklarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini bosqichma-bosqich rivojlantirdi. Fuqarolarning sud orqali himoyalanish imkoniyatlarining kengaytirilishi, advokatura institutining takomillashtirilishi, inson huquqlarini himoya qiluvchi milliy institutlarning rivojlanishi ushbu jarayonning muhim yo‘nalishlaridan bo‘ldi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qilishi, davlat organlarining inson huquqlarini ta’minlashga doir majburiyatlari, huquq va erkinliklarni cheklashning qonuniyligi va mutanosibligi kabi muhim kafolatlar kuchaytirildi.

Bu holat mustaqillik tushunchasining mazmuni faqat davlat suvereniteti bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. Mustaqillikning chinakam mazmuni insonning huquq va erkinliklarini ta’minlash, uning munosib hayot kechirishi uchun zarur siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarni yaratish bilan ham belgilanadi.

Mustaqil davlat uchun milliy xavfsizlikni ta’minlash uning suvereniteti va barqaror taraqqiyotining muhim shartidir. Zamonaviy sharoitda milliy xavfsizlik tushunchasi an’anaviy harbiy xavfsizlikdan tashqari siyosiy, iqtisodiy, axborot, ekologik, kiber va jamoat xavfsizligi yo‘nalishlarini ham qamrab olmoqda.

Globallashuv jarayonlari bilan bir qatorda xalqaro terrorizm, diniy ekstremizm, transmilliy jinoyatchilik, kiberjinoyatchilik, noqonuniy migratsiya va axborot makonidagi tahdidlar davlatlarning milliy manfaatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli O‘zbekistonda milliy xavfsizlikni ta’minlashning huquqiy mexanizmlarini zamonaviy tahdidlarga moslashtirish muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Milliy manfaatlarni himoya qilishda davlatning mudofaa salohiyati, jamoat xavfsizligi tizimi, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning samarali faoliyati va fuqarolarning huquqiy madaniyati o‘zaro uyg‘un holda rivojlanishi zarur. Xavfsizlik va barqarorlikning ta’minlanishi esa iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun qulay muhit yaratadi.

Shu jihatdan mustaqillik va xavfsizlik bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalardir. Mustaqillik davlatga milliy xavfsizlik siyosatini mustaqil ravishda shakllantirish imkonini bersa, ishonchli xavfsizlik tizimi davlat suverenitetini amalda himoya qilishning muhim kafolati hisoblanadi.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, davlat mustaqilligi va milliy manfaatlarni ta’minlash masalasi har bir mamlakatning tarixiy, siyosiy va huquqiy xususiyatlariga bog‘liq holda amalga oshiriladi. Rivojlangan davlatlarda huquq ustuvorligi, demokratik institutlar, inson huquqlarining kafolatlanishi va iqtisodiy erkinliklar barqaror taraqqiyotning asosiy omillari sifatida qaraladi.

Yevropa davlatlarida inson huquqlarini xalqaro standartlar asosida himoya qilish, sud-huquq tizimining mustaqilligi va davlat organlarining hisobdorligini ta’minlashga katta e’tibor beriladi. Singapur tajribasida qonun ustuvorligi, korrupsiyaga qarshi qat’iy siyosat va samarali davlat boshqaruvi barqaror taraqqiyotning muhim omillari sifatida namoyon bo‘ladi. Janubiy Koreya tajribasi esa siyosiy modernizatsiya, iqtisodiy taraqqiyot va inson kapitaliga investitsiyalarni uyg‘unlashtirishning samaradorligini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonning taraqqiyot modeli esa milliy tarixiy tajriba, milliy qadriyatlar va zamonaviy xalqaro standartlarning uyg‘unligiga asoslanib rivojlanmoqda. Bunda xorijiy tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uning ijobiy jihatlarini milliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Ayniqsa, davlat boshqaruvida ochiqlik va shaffoflikni kuchaytirish, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish, sud-huquq tizimini takomillashtirish va inson huquqlarini ta’minlash bo‘yicha xalqaro tajribadan foydalanish O‘zbekistonning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi mumkin.

Bugungi kunda mustaqillikni yanada mustahkamlash va milliy manfaatlarni samarali ta’minlash uchun huquqiy davlat prinsiplarini amaliy jihatdan kuchaytirish muhimdir. Bunda qonunchilikning barqarorligi, huquqni qo‘llash amaliyotining bir xilligi, sud-huquq tizimining samaradorligi va fuqarolarning huquqiy himoyasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Birinchi navbatda, qonun ustuvorligini ta’minlash davlat siyosatining doimiy ustuvor yo‘nalishi bo‘lishi kerak. Qonunning hamma uchun teng amal qilishi, davlat organlarining o‘z vakolatlari doirasida faoliyat yuritishi va mansabdor shaxslarning jamiyat oldidagi mas’uliyatini kuchaytirish huquqiy davlatning muhim shartidir.

Ikkinchidan, inson kapitalini rivojlantirish milliy manfaatlarni ta’minlashning uzoq muddatli omili hisoblanadi. Sifatli ta’lim, zamonaviy kasbiy tayyorgarlik, ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish davlatning iqtisodiy va intellektual salohiyatini oshiradi.

Uchinchidan, raqamli transformatsiya va kiberxavfsizlikni ta’minlash zamonaviy mustaqillikning yangi o‘lchamlaridan biri sifatida qaralishi lozim. Axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi davlat va jamiyat hayotining barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatayotgan bir sharoitda milliy axborot makonini himoya qilish va raqamli suverenitetni mustahkamlash muhim vazifaga aylanmoqda.

To‘rtinchidan, ekologik barqarorlik va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish milliy manfaatlarning uzoq muddatli istiqboldagi muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi va ekologik muammolar sharoitida ekologik xavfsizlikni ta’minlash davlat siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

Beshinchidan, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni mustahkamlaydi. Faol fuqarolik jamiyati davlat siyosatining xalq manfaatlariga mosligini ta’minlashga, ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni samarali hal etishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, O‘zbekiston mustaqilligining huquqiy mazmuni yillar davomida davlat suverenitetini ta’minlashdan tortib inson huquqlari, qonun ustuvorligi, ijtimoiy adolat va barqaror taraqqiyot kabi keng qamrovli qadriyatlarni o‘z ichiga oluvchi tizimga aylandi. Shu sababli mustaqillikni mustahkamlashning eng muhim sharti davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida huquq ustuvorligini ta’minlash, milliy manfaatlarni xalq farovonligi bilan uyg‘unlashtirish va zamonaviy tahdidlarga mos huquqiy mexanizmlarni izchil rivojlantirishdan iboratdir.

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik O‘zbekistonning barqaror taraqqiyoti va milliy manfaatlarini ta’minlashning fundamental huquqiy asosi bo‘lib, uning mustahkamligi davlat suvereniteti, qonun ustuvorligi, inson huquqlari va jamiyat barqarorligi bilan bevosita bog‘liqdir. Mustaqillikni asrash va rivojlantirish faqat davlat organlarining emas, balki butun jamiyat va har bir fuqaroning umumiy mas’uliyatidir.

Kelgusida O‘zbekistonning barqaror taraqqiyoti, avvalo, milliy manfaatlarni inson manfaatlari bilan uyg‘unlashtirish, huquqiy davlat prinsiplarini izchil amalga oshirish, zamonaviy xavf-xatarlarga mos huquqiy mexanizmlarni yaratish va fuqarolarning farovon hayoti uchun munosib shart-sharoitlarni ta’minlash bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Shu ma’noda, mustaqillikni mustahkamlash – mamlakatning bugungi taraqqiyotini ta’minlash bilangina emas, balki kelajak avlodlar uchun huquqiy, barqaror va farovon davlat barpo etish bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining 1991-yil 31-avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi Qonuni**.**
3. O‘zbekiston Respublikasining 1995-yil 22-dekabrdagi “O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining 2022-yil 15-apreldagi “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni**.**
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni**.** Ushbu strategiyada inson huquqlari, davlat organlarining hisobdorligi, fuqarolik jamiyati, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy himoya kabi yo‘nalishlar ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

KENG KO‘LAMLI ISLOHATLAR SHAROITIDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA UCHINCHI RENESSANS AVLODINI SHAKLLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Nurullayev Adham Axmatovich
Milliy iftihor va harbiy vatanparvarlik kafedrasi, sikl boshlig‘i

Annotatsiya: Maqolada Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning inson kapitali, ta’lim, ilm-fan, innovatsiya va yoshlar siyosatini rivojlantirish orqali uchinchi Renessans yaratuvchilarini shakllantirishga qaratilgan mazmun-mohiyati tahlil qilinadi. Uchinchi renessans g‘oyasi tarixiy xotiraga tayangan holda zamonaviy bilim, mustaqil fikr, ilmiy ijodkorlik, raqamli kompetensiya va yuksak fuqarolik mas’uliyatini uyg‘unlashtiruvchi taraqqiyot modeli sifatida talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, Uchinchi Renessans, inson kapitali, ta’lim islohotlari, ilm-fan, innovatsiya, yoshlar siyosati, milliy tarbiya, akademik erkinlik, raqamli kompetensiya.

Har qanday uyg‘onish davrining mazmuni faqat iqtisodiy o‘sish yoki infratuzilmaviy yangilanishlar bilan emas, balki yangi fikrlaydigan, bilim yaratadigan va jamiyat oldida mas’uliyatni his qiladigan avlodning shakllanishi bilan belgilanadi. Shu ma’noda Yangi O‘zbekistondagi islohotlarning strategik mantig‘i insonni taraqqiyotning asosiy sub’ektiga aylantirishga qaratilgan. Konstitutsiya muqaddimasida davlatchiligimizning uch ming yildan ziyod tarixiy tajribasi va jahon sivilizatsiyasiga hissa qo‘shgan buyuk ajdodlarimizning ilmiy, madaniy hamda ma’naviy merosiga tayanish alohida qayd etilgan [1]. Bu qoida o‘tmishni ideallashtirish emas, balki tarixiy intellektual an’anani zamonaviy taraqqiyot resurslariga aylantirish zarurligini anglatadi.

Uchinchi Renessans tushunchasi mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarga ma’rifiy va intellektual mezon beradi. Uning mazmunini yangi binolar, yangi muassasalar yoki son jihatdan o‘sish bilangina cheklash ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Renessans — avvalo, bilim ishlab chiqarish sifati, ilmiy maktablar barqarorligi, ijod va tashabbus erkinligi, yoshlarning jahon miqyosida raqobat qila olishi hamda milliy manfaatlarga daxldorlik hissi bilan o‘lchanadi. Shu sabab maqolada islohotlar “Uchinchi Renessans yaratuvchisi” deb atash mumkin bo‘lgan shaxsning qanday intellektual, ma’naviy va kasbiy sifatlarini shakllantirishi nuqtai nazaridan o‘rganiladi.

O‘zbekiston hududi tarixan ilm-fan, falsafa, tibbiyot, matematika, astronomiya, adabiyot va davlatchilik tafakkurining yirik markazlaridan biri bo‘lib kelgan. Muhammad al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar merosi muayyan davrning madaniy yutug‘i sifatidagina emas, balki ilmiy metod, kuzatish, mantiqiy tahlil, dalilga tayanish va bilimni jamiyat manfaatiga yo‘naltirish an’anasi sifatida ahamiyatlidir. Uchinchi Renessans g‘oyasining ilmiy qiymati ham aynan ana shu an’anani XXI asrning texnologiyalari va institutsional imkoniyatlari bilan bog‘lay olishida namoyon bo‘ladi.

Qarshi davlat universiteti ilmiy to‘plamida keltirilgan Shavkat Mirziyoevning “Biz o‘z oldimizga jamiyatimizning yangi qiyofasini yaratish, Yangi O‘zbekistonni barpo etish masalasini strategik vazifa sifatida qo‘ydik”, degan fikri [4,3-b.] islohotlarning maqsadi faqat ayrim tarmoqlarni modernizatsiya qilish emas, balki jamiyatning sifat jihatdan yangi qiyofasini shakllantirish ekanini ko‘rsatadi. Ushbu yondashuvda ta’lim, ilm-fan va tarbiya bir-biridan ajralgan sohalar emas, balki yangi ijtimoiy tipdagi shaxsni voyaga yetkazuvchi yagona tizim sifatida qaraladi.

“Uchinchi Renessans yaratuvchisi” tushunchasini shartli ravishda to‘rtta o‘zaro bog‘liq komponent orqali ifodalash mumkin. *Birinchisi* — chuqur fundamental bilim va kasbiy mahorat; *ikkinchisi* — tanqidiy va ijodiy fikrlash, yangi g‘oyani amaliy

yechimga aylantirish qobiliyati; *uchinchisi* — milliy o‘zlik, tarixiy xotira va fuqarolik mas’uliyati; *to‘rtinchisi* — ochiq dunyoqarash, chet tillari, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlik muhitida ishlay olish salohiyati. Agar islohotlar ana shu to‘rt komponentning uyg‘un rivojiga xizmat qilsa, ular renessans uchun kadr emas, balki renessansni harakatga keltiruvchi intellektual qatlamni shakllantiradi. Bunda tarixiy merosga murojaat qilishning o‘zi yetarli emas. Ilmiy uyg‘onishning real sharti mustaqil tadqiqot olib borishga imkon beradigan institutlar, ochiq akademik muhit, xalqaro standartdagi laboratoriyalar, raqobatbardosh grantlar, ilmiy natijalarni iqtisodiyotga joriy etish mexanizmlari va eng muhimi, xato qilishdan qo‘rqmaydigan ijodiy tafakkur muhitini yaratishdir. Shu nuqtai nazardan, Yangi O‘zbekiston islohotlari tarixiy iftixorni zamonaviy institutsional imkoniyat bilan birlashtirishi lozim bo‘lgan uzoq muddatli jarayondir.

2023 yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada ta’lim va ilm-fanga doir normalarning kengaytirilishi mazkur jarayonning huquqiy poydevorini mustahkamladi. 50-modda har kimning ta’lim olish huquqini belgilab, davlat zimmasiga uzluksiz ta’lim tizimini va uning turli shakllarini rivojlantirish vazifasini yuklaydi [1,8-b.]. 51-modda oliy ta’lim tashkilotlariga akademik erkinlik, o‘zini o‘zi boshqarish, tadqiqot va o‘qitish erkinligini kafolatlaydi [1,9-b.]. Bu normalarning amaliy mazmuni ta’lim muassasalarini faqat ma’muriy topshiriqlarni bajaruvchi tuzilma emas, balki bilim ishlab chiqaradigan mustaqil intellektual muhitga aylantirishda ko‘rinadi.

So‘nggi yillarda ta’lim tizimidagi o‘zgarishlarning eng ko‘zga tashlanadigan jihati imkoniyatlar doirasining kengayishidir. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2024/2025 o‘quv yili boshida respublikada 222 ta oliy ta’lim tashkiloti va filiali faoliyat ko‘rsatgan, ularda 1 million 432 mingdan ortiq talaba tahsil olgan [7]. Bu ko‘rsatkichlar oliy ta’limning jamiyat hayotidagi qamrovi va roli keskin o‘sganini ifodalaydi. Biroq Uchinchi Renessans nuqtai nazaridan asosiy masala son emas, balki ta’lim natijasining sifati, bitiruvchining mustaqil fikrlashi va real iqtisodiy-ijtimoiy muammolarni yecha olish qobiliyatidir.

2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida umumiy o‘rta ta’lim maktablari va akademik litsey bitiruvchilarini oliy ta’lim bilan qamrab olishni kamida 50 foizga yetkazish, bitiruvchilar bandligini va ish beruvchilar bahosini oshirish, xalqaro akkreditatsiyadan o‘tgan dasturlar sonini ko‘paytirish, 10 ta oliy ta’lim muassasasini jahonning “Top-1000” reytinglariga kiritish kabi ko‘rsatkichlar belgilangan [2; 8]. Mazkur maqsadlar ta’lim siyosatida “kirish imkoniyati” bilan birga “chiqish natijasi” ni ham o‘lchashga o‘tishni ko‘rsatadi.

Renessans yaratuvchisini shakllantirish uchun o‘quv jarayonida reproduktiv yondashuvdan tayyor ma’lumotni yodlashdan tadqiqotga asoslangan ta’limga o‘tish

muhim. Talaba darslikdagi ma’lumotni takrorlash bilan cheklanmasdan, savol qo‘yishi, ma’lumotni tekshirishi, gipoteza ilgari surishi, dalillarni solishtirishi va xulosasini asoslay olishi kerak. Bunday kompetensiyalarga ega bitiruvchi mehnat bozorida ham, ilmiy faoliyatda ham tez moslasha oladi. Ayniqsa, sun’iy intellekt va avtomatlashtirish kengayib borayotgan sharoitda oddiy axborotni qayta ishlash emas, muammoni to‘g‘ri qo‘ya bilish va yangi yechim taklif qilish asosiy ustunlikka aylanmoqda.

Pedagog shaxsi bu jarayonning hal qiluvchi omilidir. Konstitutsiyaning 52-moddasida o‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, barkamol avlodni shakllantirish hamda xalqning ma’naviy va madaniy salohiyatini boyitishning asosi sifatida e’tirof etiladi [1,9-b.]. Ushbu huquqiy e’tirof pedagogning ijtimoiy maqomini oshirish bilan birga uning kasbiy mas’uliyatini ham kuchaytiradi. Uchinchi Renessans maktabida o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki tadqiqotga qiziqish uyg‘otuvchi, o‘quvchini mustaqil fikrga chorlovchi va ilmiy halollik me’yorlarini singdiruvchi intellektual yetakchi bo‘lishi zarur. Shu bois ta’lim islohotlarining keyingi bosqichida pedagoglarning uzluksiz malaka oshirishi, fan va metodikani birlashtirgan tayyorgarlik, o‘quv dasturlarini ortiqcha faktlardan tozalash, laboratoriya va loyiha ishlarini ko‘paytirish, akademik halollikni baholash mezonlariga kiritish dolzarbdir. Ta’lim sifati reyting yoki test natijasi bilan cheklanmaydi; u yosh insonning bilimini yangi vaziyatda qo‘llay olishi, jamoada ishlashi, muloqot qilishi va jamiyat manfaatiga xizmat qiladigan qaror qabul qilishi bilan namoyon bo‘ladi.

Uchinchi Renessansning eng muhim belgisi mamlakatda bilimni o‘zlashtiruvchilar soni emas, yangi bilim yaratuvchilar ulushining ortishi. Konstitutsiyaning 53-moddasi har kimga ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligini kafolatlaydi va davlat zimmasiga jamiyatning ilmiy hamda texnik rivojlanishi haqida g‘amxo‘rlik qilish vazifasini yuklaydi [1,9-b.]. Bu norma ilmiy faoliyatni alohida olimlar ishi emas, balki davlat va jamiyat taraqqiyotining institutsional sharti sifatida ko‘rishga asos beradi.

Yangilangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ilm-fan sohasiga ajratiladigan mablag‘larni yalpi ichki mahsulotning 1 foizigacha oshirish, fundamental tadqiqot loyihalarini 400 taga, xorijiy hamkorlikdagi ilmiy loyihalarni 200 taga yetkazish, iqtisodiyot tarmoqlari muammolariga bag‘ishlangan amaliy tadqiqotlarni kengaytirish, 39 yoshgacha bo‘lgan tadqiqotchilar ulushini 61 foizga yetkazish va tijoratlashtirilgan ilmiy ishlanmalar sonini ko‘paytirish maqsadlari belgilangan [8]. Bu ko‘rsatkichlar fanni budjetdan moliyalashtiriladigan alohida sohadan innovatsion iqtisodiyotning faol drayveriga aylantirishga qaratilgan. Biroq moliyalashtirishning o‘sishi o‘z-o‘zidan yuqori ilmiy natijani kafolatlamaydi.

Samarali tizim uchun loyihalarni ochiq va professional ekspertiza qilish, grantlar taqsimotida raqobat va shaffoflikni ta’minlash, yosh olimga mustaqil tadqiqot guruhi tuzish imkoniyatini berish, zamonaviy ma’lumotlar bazasi va laboratoriyalarga kirishni yengillashtirish zarur. Ilmning nufuzi faqat ilmiy unvonlar soni bilan emas, xalqaro retsenziyadan o‘tadigan maqolalar, patentlar, texnologiyalar, yangi mahsulotlar va ijtimoiy muammolarga berilayotgan yechimlar bilan baholanishi lozim.

“Korxona oliy ta’lim muassasasi ilmiy tashkilot” hamkorligi Renessansning amaliy mexanizmi bo‘lishi mumkin. Korxonadagi real texnologik muammo universitetda tadqiqot mavzusiga, tadqiqot natijasi esa korxonada yangi mahsulot yoki texnologiyaga aylanganda ilm va iqtisodiyot o‘rtasida tabiiy aylanma hosil bo‘ladi. Bunday klasterlar talabalarni ham erta bosqichdan tadqiqotga jalb etadi. Natijada yosh inson diplom olishni emas, muammo yechishni kasbiy maqsad sifatida qabul qila boshlaydi.

“Yangi O‘zbekiston” universitetining tashkil etilishi to‘g‘risidagi qarorda Uchinchi Renessans poydevorini yaratish yuqori intellektual salohiyatli, jahon mehnat bozori va ilm-fan texnologiyalari olamida raqobatdosh, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni egallagan mustaqil fikrlovchi kadrlarni tayyorlash bilan bog‘langan [5]. Bu yondashuvni butun oliy ta’lim tizimiga tatbiq etish zarur: talabaning xorijiy til bilishi, dasturlash yoki muhandislik ko‘nikmasi alohida ustunlik emas, zamonaviy ilmiy faoliyatning oddiy infratuzilmasiga aylanishi kerak.

Renessansni faqat texnokratik loyiha sifatida tushunish bir tomonlama yondashuv bo‘lar edi. Yangi bilim yaratuvchi avlod o‘z ilmiy va kasbiy salohiyatini qaysi qadriyatlar asosida ishlatishi ham muhim. 2026 yil 28 yanvarda qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining 34-son qarori bilan uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dasturi tasdiqlandi. Dasturda “Yangi O‘zbekiston Uchinchi Renessans sari” g‘oyasi asosida yoshlarda jamiyatdagi o‘zgarishlarga daxldorlik hissini, “Men o‘zbekistonlikman” degan faxr tuyg‘usini, mustaqil fikr va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish vazifalari belgilangan [3].

Milliy tarbiyaning zamonaviy mazmuni yoshlarni tashqi axborotdan izolyatsiya qilish emas, aksincha, ochiq axborot muhitida o‘z qadriyatlariga tayangan holda mustaqil fikr yurita olish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Milliy o‘zlik va global kompetensiya bir-biriga zid tushunchalar emas. O‘z tarixi, tili va madaniyatini anglagan, ayni paytda jahon fanining tilini biladigan, boshqa madaniyatlar bilan muloqot qila oladigan yoshgina intellektual mustaqillikka ega bo‘ladi. Shu bois tarixiy merosni o‘qitish faktlarni yodlatish emas, ajdodlar ilmiy tafakkuri qanday

muammolarni hal qilgani, qanday metodlardan foydalangani va ulardan bugun qanday ilhom olish mumkinligini ko‘rsatishga yo‘naltirilishi kerak.

2026 yil 20 aprelda davlat rahbariga taqdim etilgan “Yangi O‘zbekiston yoshlari 2030” strategiyasi loyihasida yoshlarning bilim, tadbirkorlik, ijodkorlik, ijtimoiy faollik va xalqaro dasturlarda ishtirokini kengaytirish bo‘yicha kompleks choralar ko‘zda tutilgan [6]. Xususan, nufuzli xorijiy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda minglab yoshlarni o‘qitish, biznes loyihalarini saralash, volontyorlik va ijodiy tashabbuslarni grantlar bilan qo‘llab-quvvatlash kabi mexanizmlar yoshlarni “tayyor imkoniyat kutadigan” emas, “imkoniyat yaratadigan” ijtimoiy qatlamga aylantirishga xizmat qilishi mumkin. Bu yerda muhim masala imkoniyatlarning hududlar kesimida tengligi. Poytaxt yoki yirik shaharlardagi iqtidorli yosh bilan chekka tumandagi qobiliyatli o‘quvchining laboratoriya, ustoz, til kursi, internet va grantga kirish imkoniyati o‘rtasidagi farq kamaymas ekan, milliy intellektual zaxira to‘liq ishga tushmaydi. Uchinchi Renessans uchun iste’dodni “tanlangan muassasalar” da qidirish emas, butun ta’lim tizimida erta aniqlash, mentorlik qilish va uzluksiz kuzatib borish mexanizmini kuchaytirish talab etiladi. Shu bilan birga, yoshlar bilan ishlashda ma’muriy tadbirbozlikdan natijaga asoslangan yondashuvga o‘tish muhim. Tanlov, forum yoki festivalning qiymati uning miqyosi bilan emas, ishtirokchida qanday yangi kompetensiya, loyiha, ilmiy qiziqish yoki ijtimoiy tashabbus paydo qilgani bilan baholanishi lozim. Renessans muhiti — yosh insonning savol berishidan qo‘rqmaydigan, tashabbusi qo‘llab-quvvatlanadigan va mehnati natijasi adolatli baholanadigan muhitdir.

XXI asrda intellektual ustunlik raqamli texnologiyalardan foydalanish qobiliyati bilan bevosita bog‘langan. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, robototexnika, biotexnologiya, kiberxavfsizlik va “yashil” texnologiyalar yangi iqtisodiy tarmoqlarni shakllantirayotgan bir paytda ta’limning mazmuni ham tez yangilanishi zarur. Yangi avlod uchun kompyuter savodxonligi yetarli emas; algoritmik fikrlash, ma’lumotlarni tahlil qilish, sun’iy intellekt natijasini tanqidiy tekshirish, raqamli xavfsizlik va texnologiyaning axloqiy oqibatlarini anglash kabi kompetensiyalar bazaviy ko‘nikmaga aylanmoqda. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida yangi avlod darsliklari asosida mingta multimedia dasturini yaratish, kasbiy ta’limni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga moslashtirish, oliy ta’limda xalqaro dasturlar va ilmiy salohiyatni oshirish vazifalari belgilangan [8]. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda raqamlashtirishni faqat platformalar soni bilan o‘lchashdan saqlanish kerak. Texnologiya pedagogik maqsadga xizmat qilsa, u ta’lim sifatini oshiradi; aks holda an’anaviy muammoning elektron shakli paydo bo‘ladi, xolos.

Uchinchi Renessans avlodi uchun “raqamli iste’molchi” dan “raqamli yaratuvchi” ga o‘tish tamoyili muhim. Maktab o‘quvchisi tayyor ilovani ishlatish

bilan birga oddiy dastur yaratishni, talaba sun’iy intellektdan tayyor matn olish bilan birga uning ishlash tamoyili va cheklovlarini tushunishni, yosh tadqiqotchi esa ochiq ma’lumotlardan yangi ilmiy xulosa chiqara olishni o‘rganishi kerak. Bunday yondashuv texnologiyaga qaramlikni emas, texnologik mustaqillik va innovatsion madaniyatni kuchaytiradi.

Shu nuqtai nazardan, ta’lim muassasalarida akademik halollik masalasi alohida ahamiyatga ega. Sun’iy intellekt vositalari kengaygan sharoitda plagiatni faqat jazo choralari bilan cheklash samara bermaydi. Talabaga manba bilan ishlash, iqtibos keltirish, tadqiqot dizayni, ma’lumotlarni tekshirish va o‘z fikrini himoya qilish madaniyatini o‘rgatish zarur. Ilmiy halollik Renessansning ma’naviy mezoni.

Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar Uchinchi Renessans g‘oyasini ijtimoiy-siyosiy shiordan aniq institutsional vazifaga aylantirish uchun zarur huquqiy va tashkiliy zamin yaratmoqda. Konstitutsiyada ta’lim, akademik erkinlik va ilmiy ijod huquqining mustahkamlanishi, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ta’lim sifati, ilmiy salohiyat, yosh tadqiqotchilar va innovatsion iqtisodiyot bo‘yicha o‘lchanadigan maqsadlarning belgilanishi, milliy tarbiyaning uzluksiz tizimini shakllantirish hamda yoshlar tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash choralari bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir. Ularning umumiy mantig‘i insonni islohot ob’ekti emas, yangi taraqqiyotning faol muallifiga aylantirishdan iborat.

Shu bilan birga, Uchinchi Renessansni muassasalar soni, tadbirlar miqyosi yoki alohida reyting ko‘rsatkichlari bilan tenglashtirish mumkin emas. Haqiqiy uyg‘onishning mezoni yoshlarning mustaqil fikrlashi, yangi bilim va texnologiya yaratishi, ilmiy halollikni qadrlashi, milliy o‘zligini anglagan holda jahon ilm-fani bilan teng muloqotga kirisha olishi va o‘z salohiyatini jamiyat farovonligiga yo‘naltira bilishidir. Demak, keng ko‘lamli islohotlarning tarixiy natijasi ular qancha hujjat qabul qilgani bilan emas, qancha yangi Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino va Ulug‘beklar yetishib chiqishi uchun adolatli, ochiq va ijodkor muhit yarata olgani bilan baholanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Biz o‘z oldimizga jamiyatimizning yangi qiyofasini yaratish, Yangi O‘zbekistonni barpo etish masalasini strategik vazifa sifatida qo‘ydik.” Sh. Mirziyoev. Manba: [4], 3-bet.

2. “Davlatchiligimiz rivojining uch ming yildan ziyod tarixiy tajribasiga buyuk ajdodlarimizning ilmiy, madaniy va ma’naviy merosiga tayanib”. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Manba: [1], 1-bet.

3. “Har kim ta’lim olish huquqiga ega.” O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 50-modda. Manba: [1], 8-bet.

4. “O‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish asosi sifatida e’tirof etiladi.” O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 52-modda. Manba: [1], 9-bet.

5. “Har kimga ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligi kafolatlanadi.” O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 53-modda. Manba: [1], 9-bet.

6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023 yil 30 aprel. Rasmiy PDF nashr.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi. Lex.uz.

8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026 yil 28 yanvardagi 34-son “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturini tasdiqlash to‘g‘risida” gi qarori. Lex.uz.

9. Nabiyev D.H. Yangi O‘zbekiston – Uchinchi Renessans sari // “Markaziy Osiyo sivilizatsiya tizimida O‘zbekiston tarixi va madaniyati” respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Qarshi, 2022. – B. 3–5.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 23 iyundagi PQ-5158-son “«Yangi O‘zbekiston» universitetini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori. Lex.uz.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. “Yangi O‘zbekiston yoshlari – 2030” strategiyasi amalga oshiriladi. 20.04.2026.

12. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “O‘zbekistonda xorijiy OTMlar soni 30 taga yetgan”. 01.12.2025.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi: 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan maqsad va samaradorlik ko‘rsatkichlari.

ЎЗБЕКИСТОН – ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОР ВА ФАРОВОН ДИЁР

Носиров Шавкат Шухратович,
Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги худудий бўлинмалари, Самарқанд вилояти бўйича Назорат-тафтиш инспекцияси ходими

Ўзбекистон иқтисодиётининг 1991 йилдан 2025 йилгача бўлган трансформатция йўли бозор иқтисодиётига ўтиш, макроиқтисодий барқарорлик, инвеститция сиёсати, саноат ва қишлоқ хўжалиги ислоҳотлари ҳамда рақамли иқтисодиётнинг шаклланишига бўлган даврни босиб ўтди.

Иқтисодий эркинлик-сиёсий эркинликдан олдин келади. Тадбиркор эркин бўлса, давлат ҳам эркин бўлади. Жаҳон иқтисодчиларининг бу тамойили Ўзбекистон амалиётида синовдан ўтди.

Албатта, иқтисодиёт бу-давлат кучининг асосидир. Мустақилликнинг дастлабки йилларида Ўзбекистон оғир иқтисодий инқирозни бошдан кечирди, яъни инфлятция юзлаб фоизга ошди, саноат корхоналари ёпилди, аҳолининг реал даромади кескин пасайиб кетди. Бироқ мамлакат бу синовдан ўзига хос йўл-секин, босқичма босқич, ижтимоий ларзаларсиз бозор иқтисодиётига ўтиш модели орқали чиқди. 2017-йилдан бошланган янги босқич эса иқтисодиётни тубдан ислоҳ қилиш даври бўлди. Валюта эркинлаштирилди, солиқ тизими соддалаштирилди, хорижий инвесторлар учун кафолатлар кучайтирилди, хусусий тадбиркорлик учун шарт-шароитлар яратилди. Натижалар рақамларда яққол кўринади: ЯИМ 2016-йилдаги 67 миллиард доллардан, 2025-йилга келиб 145 миллиард доллардан ортиқ бўлди.

1991-йилда Ўзбекистон иқтисодиёти тўлиқ марказлашган, режалаштирилган собиқ совет тизимидан мерос қолган ҳолатда эди. Барча нархлар давлат томонидан белгиланган, хусусий мулк амалда мавжуд эмас, хорижий валюта эркин айирбошлаш қатъиян тақиқланган эди. Пахта етиштириш ва экспорт қилиш асосий иқтисодий фаолият бўлиб, унинг барча даромади ҳам Москва орқали ўтарди.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида (1991– 1995) иқтисодий инқироз жуда оғир кечди. ЯИМ(YaIM) 1992–1995-йилларда йилига 4–11 фоизга қисқарди. Инфлятция 1994-йилда 1 280 фоизга етди ва бу аҳолининг барча жамғармаларининг амалда йўқ бўлиб кетишини англатарди. Ишсизлик кескин ошди, аҳолининг ҳаёт даражаси тушиб кетди, одамларнинг бардоши синалди.

Бироқ Ўзбекистон ҳукумати бошқа постсовет мамлакатлари каби “шок терапияси” йўлини танламади. Ўзбек модели асосий тамойиллари бўлган иқтисодиёт сиёсатдан устун, қонун устуворлиги, давлатнинг бош ислоҳотчилигини сақлаб қолган ҳолда аҳолининг ҳимоясиз қолмаслиги, босқичма-босқич бозор муносабатларини жорий этиш, ижтимоий барқарорликни таъминлашга эътибор қаратилди.

Ушбу миллий модел 1990-йилларда кескин танқидларга учради, халқаро молия институтлари тезроқ либерализатцияни талаб қилди. Бироқ вақт ўзбек моделининг тўғрилигини исботлади, яъни Ўзбекистон 1998-йилдаги иқтисодий инқирозидан минимал зарар билан чиқди, 2008–2009-йиллардаги глобал молиявий инқироз даврида ҳам иқтисодий ўсишни сақлаб қолди.

2017-йилдан бошлаб, Ўзбекистон иқтисодий либераллаштиришнинг янги, кескин босқичига ўтди. Шу йилнинг сентябр ойида валюта бозори тўлиқ

эркинлаштирилди, яъни расмий курс бозор курсига яқинлаштирилди. Бу ягона қарор кўплаб хорижий инвесторларнинг мамлакатга қайтишига туртки берди. Солиқ ислоҳотлари доирасида 2020-йилда Ягона Солиқ Кодекси қабул қилинди, солиқ турлари сони 30 дан 12 асосий турга қисқартирилди.

Тадбиркорлик учун муҳит кескин яхшиланди, яъни бизнес очиш муддати 30+ кундан 1 кунга (онлайн) туширилди, литцензиялар сони 130 турдан 50 га қисқартирилди, божхона расмийлаштируви 15–20 кундан 1–3 кунга туширилди. Бу ўзгаришлар хорижий инвесторлар учун кучли ижобий сигнал бўлди.

Макроиқтисодий барқарорлик – барқарор иқтисодий ўсишнинг асоси бўлиб, Ўзбекистон 1996-йилдан бошлаб ЯИМ(YaIM) ўсиши ижобий бўлиб қолди ва ҳатто глобал инқироз йилларида ҳам (2008–2009) мамлакат иқтисодий ўсишни сақлаб қолди. Бу кўрсаткич дунё бўйлаб ноёб мисоллардан бири сифатида Жаҳон банки томонидан эътироф этилган.

ЯИМ (YaIM) 1991-йилдаги 13,5 миллиард доллардан 2025-йилга келиб 145 миллиард долларга ошди, бу дегани салкам 11 баравардан зиёд ўсишдир. Бу рақамни аҳоли жон бошига ҳисобласак ҳам натижа ижобий: 650 доллардан 4000 долларга яқин ўсиш аҳоли турмуш даражасининг реал яхшиланганини кўрсатади. Айниқса, эътиборли кўрсаткич – тўғридан тўғри хорижий инвеститциялар 2016-йилдаги 1,6 миллиард доллардан 2025-йилда 5,8 миллиард долларга ўсиш. Бу рақам хорижий инвесторларнинг Ўзбекистонга бўлган ишончи ва қизиқиши кескин ошганини исботлайди. Samsung, Hyundai, Total Энergies, LUKOIL, Schlumberger каби йирик компаниялар Ўзбекистондаги фаолиятини кенгайтирмоқда.

Ўзбекистон Марказий банки томонидан шакллантирилиб борилаётган валюта захиралари 2025-йилда 35 млрд доллардан ошди. Бу кўрсаткич мамлакатнинг ташқи иқтисодий зарбаларга чидамлилиги (резилентлиги) таъминланганини билдиради. Таққослаш учун Гретция 2015-йилги молиявий инқирозида атиги 3 млрд долларлик захира билан қолди.

Инфлятция назорати масаласида ҳам ижобий тендентциялар мавжуд. 1994-йилдаги 1 280 фоизлик инфлятциядан бир рақамли инфлятцияга ўтиш – бу Ўзбекистон Марказий банкининг сўнгги йиллардаги асосий муваффақиятларидан биридир. 2024-йилда инфлятция 9,8 фоизга туширилди ва янада пасайтиришга қаратилган пул-кредит сиёсати изчиллик билан давом эттирилмоқда.

Мустақилликнинг илк йилларида Ўзбекистон асосан аграр ва хомашё (пахта толаси, олтин) етказиб берувчи давлат эди. Саноат сектори собиқ совет давридан мерос қолган эскирган корхоналар мажмуйидан иборат бўлиб, улар технологик жиҳатдан замон талабларига жавоб бермай қолган эди. 1990-

йилларда бу корхоналарнинг кўпчилиги ёпилди ёки ишлаб чиқариш ҳажмини кескин қисқартирди. 2017-йилдан бошлаб саноатни ривожлантириш давлат сиёсатининг устувор ўналишига айланди. Эркин иқтисодий зоналар (ЭИЗ) ва махсус иқтисодий зоналар (МИЗ) тизими кенгайтирилди, кластер ёндашуви жорий этилди, технопарклар ташкил этилди. Натижада саноат ишлаб чиқариш ҳажми кескин ошди.

Ўзбекистон автомобилсозлиги – мустақил ривожланишнинг ёрқин мисоли. 1996-йилда ташкил этилган GM Uzbekistan (кейинчалик Ўзавтосаноат) корхонаси бугун йиллик 350 000 дан ортиқ автомобил ишлаб чиқаради. Ўзбекистон бу кўрсаткич бўйича МДҲ мамлакатларида етакчи ўринда туради. 2022–2024-йилларда автомобилсозлик янада кенгайтирилди: Hyundai, BYD, Chery, Foton каби брендлар билан янги қўшма корхоналар ташкил етилди. Электромобил ишлаб чиқариш ўлга қўйилди. Ўзбек автомобиллари хорижга экспорт қилинмоқда, айниқса, Россия, Озарбойжон, Қирғизистон бозорларида харидоргир бўлмоқда.

Ўзбекистон табиий газ захиралари бўйича дунё бўйлаб етакчи ўнталикка киради. Мустақиллик йилларида бу бойликни фақат хомашё экспорт қилиш эмас, балки қайта ишлаб, қўшимча қиймат яратиб, ички бозор ва экспортга етказиб бериш стратегияси амалга оширилди. Шўртан, Муборак ва Қўнғирот газ-кимё мажмуалари ана шу стратегиянинг маҳсули. Энергетика соҳасида қуёш ва шамол энергиясига ўтиш стратегияси жадал амалга оширилмоқда. 2030-йилга келиб қайта тикланадиган энергия манбалари улушини 40 фоизга етказиш мақсад қилиб белгиланган. Бу ўналишда Орол денгизи қирғоғидаги катта қуёш станциялари лойиҳалари амалга оширилмоқда.

Экспорт таркибидаги ўзгаришлар Ўзбекистон иқтисодий трансформатциясининг энг ёрқин кўрсаткичларидан бири ҳисобланади. 1991-йилда экспорт деярли тўлиқ хомашё (пахта толаси, олтин, мис, табиий газ) дан иборат бўлган бўлса, бугунги кунда экспорт таркиби тубдан ўзгариб, тайёр маҳсулотлар улуши йилдан йилга ортиб бормоқда. Пахта толаси экспорти 1,1 млрд доллардан деярли нолга туширилди, 2020-йилдан бошлаб хомашё пахта толасини экспорт қилиш қатъиян тўхтатилди. Бунинг ўрнига тайёр тўқимачилик маҳсулотлари (кийим-кечак, калава ип, газламалар) экспорти 0,4 млрд доллардан 3,8 млрд долларга ошди, яъни бу дегани натижа 9,5 бараварга кўпайди.

Бу ўзгаришнинг иқтисодий маъноси шундаки, бир тонна пахта толасини экспорт қилиш тахминан 600–700 доллар даромад келтиради. Лекин ўша пахта толасидан тайёр кийим-кечак тайёрлаб сотилса, даромад 5–8 бараварга ошади. Бугун биз худди шу хомашёдан 5–8 баравар кўпроқ қиймат яратмоқдамиз.

Бугунги кунда Ўзбекистонда 170 дан ортиқ тўқимачилик кластери фаолият кўрсатмоқда. Наманган, Андижон, Фарғона, Хоразм вилоятлари бу саноат тури ўчоқларига айланди. Кластер тизими бир ҳудудда пахта етиштириш, уни қайта ишлаш, ип, газлама, тайёр кийим-кечак ишлаб чиқариш ва экспорт қилишгача бўлган тўлиқ занжир асосида қурилади. Бу тизим нафақат иқтисодий, балки ижтимоий жиҳатдан ҳам муҳим бўлиб, кластерлар атрофида янги иш ўринлари, яшаш жойлари, мактаб ва шифохоналар пайдо бўлмоқда. Қишлоқ аҳоли пунктлари амалда саноат шаҳарларига айланиб бормоқда.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон мева-сабзавот экспорти ҳам кескин ошди. Ўрик, узум, қовун, тарвуз, помидор каби маҳсулотларимизга Россия, Хитой, Арабистон ярим ороли, Европа бозорларида тобора талаб катта бўлмоқда. 2024-йилда озиқ-овқат экспорти 2,6 млрд долларга етди. Юртимиз қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари бренди дунё бозорларида мустаҳкамланмоқда.

Инвеститция сиёсати ва бизнес муҳити албатта, инвеститцияларни иқтисодий ўсишнинг қони дейиш мумкин. 2017-йилгача бўлган даврда Ўзбекистонга хорижий инвеститцияларни жалб қилиш сезиларли тўсиқларга дуч келарди, яъни валютани айирбошлаш, судлар мустақиллиги, мулк ҳуқуқи кафолати борасидаги муаммолар мавжуд эди, бюрократия кучли эди. Бунинг натижасида кўплаб потентциал инвесторлар Ўзбекистон ўрнига бошқа мамлакатларга кирар эди. Сўнгги йилларда бу каби муаммоларнинг бартараф этилиши тизимга мислсиз ютуқларнинг гарови бўлиб хизмат қилмоқда.

Бизнес очиш муддати 30+ кундан 1 кунга (онлайн тизим орқали) туширилди ва бу ягона қарор ўз-ўзида мамлакатни янги инвесторлар учун жозибали қилди. Божхона расмийлаштируви 15–20 кундан 1–3 кунга қисқартирилгани эса экспорт-импорт операциялар харажатини кескин камайтирди. Хусусий мулкнинг конститутциявий кафолати эса хорижий инвесторлар учун энг муҳим кафолатни таъминлади. Ҳар қандай инвестор энг аввал ўз капиталининг хавфсизлигини кафолат остига олишни хоҳлайди ва 2023-йилги янги Конститутция бу кафолатни олий даражада мустаҳкамлади.

Ўзбекистонда 20 дан ортиқ эркин иқтисодий зона (ЭИЗ) ва махсус иқтисодий зона (МИЗ) фаолият кўрсатмоқда. Навоий, Жиззах, Ургут, Нукус каби зоналарда инвесторлар махсус имтиёзлардан фойдаланади, солиқ имтиёзлари (0 дан 10 йилгача солиқдан озодлик), божхона имтиёзлари, енгиллатилган рухсатномалар тартиби жорий этилди. Натижада ушбу зоналарда юзлаб хорижий ва маҳаллий корхоналар муваффақиятли фаолият олиб бормоқда. Навоий эркин иқтисодий зонаси алоҳида эътиборга лойиқ бўлиб, у Марказий Осиё минтақасида логистика маркази сифатида шаклланиб,

Хитойдан Европага борадиган ўлда транзит пункт вазифасини бажармоқда. Навоий халқаро аеропорти ҳам юк ташиш бўйича минтақада етакчи ўринларга кўтарилди.

Сўнгги йилларда Ўзбекистоннинг инвеститцион жозибадорлиги ошиши натижасида дунё компанияларининг йирик сармоялари кириб кела бошлади. Samsung Ўзбекистонда йирик электроника ишлаб чиқариш ва таъмирлаш марказини очди. Hyundai автомобил ва ускуналар ишлаб чиқариш заводини барпо этди. Total Energies, Masdar, ACWA Power – энергетика соҳасида катта лойиҳалар амалга оширмоқда. Air Products – водород энергетикаси соҳасига инвеститция киритмоқда.

Бу компаниялар нафақат капитал, балки технология, бошқарув тажрибаси ва бозорга кириш имкониятларини ҳам олиб келмоқда. Ўзбек мутахассислар бу компанияларда ишлаш орқали халқаро стандартлар ва технологияларни ўрганмоқда.

Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг тарихан асосий тармоғи бўлиб келган. Мустақилликнинг дастлабки йилларида бу соҳанинг асосий муаммоси бўлган мажбурий меҳнат ва болалар меҳнати билан боғлиқ пахта етиштиришнинг ғайриқонуний амалиёти халқаро ҳамжамият томонидан кескин танқид қилинди. 2017-йилдан бошлаб ушбу амалиётга бар ҳам берилди ва бу Ўзбекистоннинг халқаро обрў-эътиборини яхшилашда муҳим рол ўйнади. 1991-йилдаги 18 с/га дан 2025-йилда 62,8 с/га гача – деярли 3,5 бараварга ошди. Бу ютуқни таъминлаган омиллар эса юқори ҳосилли нав уруғлари жорий этилиши, суғориш тизимини модернизатция қилиш, минерал ўғитлар қўллаш маданиятининг юксалиши ва фермерлик билим даражасининг ошиши кабилар бўлди.

Пахта ҳосилдорлиги ҳам 27,5 с/га дан 31,2 с/га гача ошди. Аммо бу рақамдан муҳимроқ кўрсаткич шуки, бугун етиштириладиган барча пахтанинг 100 фоизи Ўзбекистонда қайта ишланмоқда. Илгари эса фақат 10–15 фоизи қайта ишланиб, қолгани хомашё ҳолатда экспорт қилинар эди.

Собиқ совет давридан мерос қолган колхоз тизимининг тугатилиши ва фермер хўжаликларига ўтиш ҳолати Ўзбекистон қишлоқ хўжалигидаги асосий тузилмавий ўзгариш бўлди. Фермер хўжаликлари сони 65 мингдан 185 минг ва ҳатто ундан зиёдга ошди. Ҳар бир фермер ўз ерида хўжайин, ўз пули, ўз меҳнати ва ўз масъулияти билан ишлайди. Бу тадбиркорлик руҳи қишлоқ иқтисодиётини жонлантирди.

Давлат буюртмаси тизимида ҳам ўзгаришлар бўлди, илгари фермерлар фақат пахта ва ғалла етиштиришга мажбур қилинган бўлса, энди улар ўз ихтиёрига кўра қайси экинни кўпроқ етиштиришни ҳал қилиш имкониятига эга.

Бу ўзгариш мева-сабзавот ва сут-гўшт маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг кескин ошишига олиб келди.

Озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича Ўзбекистон озиқ-овқат билан ўз-ўзини таъминлаш даражасини 2025-йилда 91 фоизга етказди ва бу аҳоли озиқ-овқатининг 91 фоизи мамлакатимизда ишлаб чиқарилишини англатади. Бу кўрсаткич нафақат иқтисодий, балки миллий хавфсизлик нуқтайи назаридан ҳам стратегик аҳамиятга эга. Глобал озиқ-овқат инқирозлари юзага келганда (2022-йилги Украина уруши даврида бўлгани каби), Ўзбекистон ташқи таъсирларга нисбатан анча чидамли бўлди.

Бир сўз билан айтганда, юқоридаги ютуқлардан келиб чиқиб, Ўзбекистон – иқтисодий барқарор ва фаровон диёрга айланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 7-февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони. // Халқ сўзи 2017-йил 8-февраль. № 28 (6722)-сон. – Б. 1-4.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли., // Янги Ўзбекистон газетаси. 2022-йил 1-февраль. №-544. – Б. 1-3.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони. №-158-сон. https://lex.uz/docs/6600413 (мурожаат санаси 07.12.2025 йил);
4. Ҳайдаров А.У., Янги Ўзбекистонда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ислоҳатларнинг таҳлили // Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Жамоат хавфсизлиги илмий амалий журнали № Махсус сон., – Тошкент., 2023-йил, – Б.131-134. (Мустақилликнинг 32 йиллиги).
5. Ўзбекистон Республикасининг Мудофаа доктринаси тўғрисидаги Қонуни //http:www.lex.uz. // Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси (мурожаат санаси 07.12.2025 йил);
6. “Ўзбекистон Республикасининг Миллий хавфсизлик концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қонуни (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 11-12-сон, 295-модда) //http:www. lex.uz.// Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси (мурожаат санаси 21.02.2024 йил).

7. “Ягона ватан, ягона халқ бўлиб, янги ҳаёт ва келажак яратамиз!” Фото альбом китоб, Республика маънавият ва маърифат маркази ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти, Тошкент «Маънавият» 2026

XALQARO GUMANITAR HUQUQ NORMALARINING O‘ZBEKISTON MILLIY QONUNCHILIGIGA IMPLEMENTATSIYA QILINISHI

Ravshanov U.M.
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti Maxsus huquqiy fanlar va harbiy diplomatiya kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro gumanitar huquq normalarining O‘zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligiga implementatsiya qilinishi, uning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari tadqiq etiladi. Xalqaro gumanitar huquq prinsiplari hamda Jeneva konvensiyalari talablarining milliy qonunchilikda aks etishi tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xalqaro gumanitar huquq, implementatsiya, milliy qonunchilik, Jeneva konvensiyalari, xalqaro standartlar, qurolli mojaro, inson huquqlari, harbiy huquq, xalqaro shartnomalar, huquqiy mexanizm.

Аннотация: В данной статье исследуется имплементация норм международного гуманитарного права в национальное законодательство Республики Узбекистан, его правовые основы и практические механизмы. Проанализировано отражение принципов международного гуманитарного права и требований Женевских конвенций в национальном законодательстве, разработаны научно-практические предложения по существующим проблемам и их устранению.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, имплементация, национальное законодательство, Женевские конвенции, международные стандарты, вооруженный конфликт, права человека, военное право, международные договоры, правовой механизм.

Abstract: This article examines the implementation of international humanitarian law norms into the national legislation of the Republic of Uzbekistan, its legal foundations, and practical mechanisms. The reflection of the principles of international humanitarian law and the requirements of the Geneva Conventions in national legislation was analyzed, and scientific and practical proposals for existing problems and their elimination were developed.

Key words: international humanitarian law, implementation, national legislation, Geneva Conventions, international standards, armed conflict, human rights, military law, international treaties, legal mechanism.

Xalqaro gumanitar huquq normalarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish davlatning xalqaro shartnomalardan kelib chiqadigan majburiyatlarini ichki huquqiy mexanizmlar orqali ta’minlashning muhim shakli hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi uchun mazkur jarayon alohida ahamiyat kasb etadi, chunki davlat 1949-yilgi Jeneva konvensiyalarining ishtirokchisi sifatida qurolli mojarolar davrida insonni himoya qilish, xalqaro gumanitar huquq normalariga rioya etish va ularning buzilishining oldini olish bo‘yicha muayyan xalqaro majburiyatlarni o‘z zimmasiga olgan. Shu sababli XGH normalarining milliy qonunchilikka implementatsiyasi O‘zbekiston harbiy huquq tizimini rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Implementatsiya tushunchasi xalqaro huquq normalarining davlatning ichki huquqiy tizimida amalga oshirilishini ta’minlovchi normativ, tashkiliy va institutsional choralar yig‘indisini anglatadi. Xalqaro gumanitar huquq nuqtayi nazaridan implementatsiya faqat xalqaro shartnomani ratifikatsiya qilish yoki unga qo‘shilish bilan yakunlanmaydi. U xalqaro majburiyatlarni milliy qonun hujjatlarida aks ettirish, vakolatli davlat organlarining faoliyatini muvofiqlashtirish, harbiy xizmatchilarni XGH normalari bo‘yicha tayyorlash, huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatlarni tergov qilish va aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish kabi kompleks chora-tadbirlarni qamrab oladi.

O‘zbekiston Respublikasining xalqaro gumanitar huquq normalarini milliy huquqiy tizimga implementatsiya qilishining konstitutsiyaviy asosi, avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining xalqaro huquqqa oid qoidalarida o‘z ifodasini topgan. Konstitutsiyaning 15-moddasida O‘zbekiston Respublikasida Konstitutsiya va qonunlarning ustunligi so‘zsiz tan olinishi, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari xalqaro huquqning umume’tirof etilgan prinsip va normalari bilan bir qatorda mamlakat huquqiy tizimining tarkibiy qismi ekani belgilangan. Mazkur qoida xalqaro gumanitar huquq shartnomalarining milliy huquqiy tizim bilan o‘zaro aloqasining fundamental konstitutsiyaviy asosini tashkil etadi.

Shu bilan birga, xalqaro shartnomalarning milliy huquq tizimida qo‘llanilishi O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to‘g‘risida”gi Qonuni bilan ham tartibga solinadi. Mazkur Qonun xalqaro shartnomalarni tuzish, bajarish, to‘xtatish va bekor qilish bilan bog‘liq munosabatlarning huquqiy asoslarini belgilaydi. Natijada xalqaro gumanitar huquq sohasidagi shartnomaviy majburiyatlarning davlat tomonidan bajarilishi tegishli tashkiliy-huquqiy mexanizmga ega bo‘ladi.

XGH normalarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri — xalqaro gumanitar huquq talablarini harbiy qonunchilikka kiritishdir. Harbiy qonunchilik qurolli kuchlarni tashkil etish, harbiy xizmatni o‘tash, harbiy xizmatchilarning huquq va majburiyatlari, harbiy boshqaruv, harbiy intizom, jangovar tayyorgarlik va harbiy faoliyatning boshqa jihatlarini tartibga soladi. Shu sababli XGHning fundamental prinsiplari aynan ushbu huquqiy normalarda o‘zining amaliy ifodasini topishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonuni, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonuni, harbiy nizomlar hamda

boshqa normativ-huquqiy hujjatlar Qurolli Kuchlarning faoliyatini huquqiy jihatdan tartibga soluvchi asosiy manbalar hisoblanadi. Ushbu hujjatlarning xalqaro gumanitar huquq normalariga muvofiqligi qurolli kuchlardan foydalanishning qonuniyligi va harbiy xizmatchilarning xalqaro standartlarga mos ravishda faoliyat yuritishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

XGH implementatsiyasining muhim elementlaridan biri harbiy xizmatchilarni xalqaro gumanitar huquq bo‘yicha o‘qitish hisoblanadi. Jeneva konvensiyalarining tegishli qoidalariga ko‘ra, davlatlar qurolli kuchlar tarkibidagi shaxslar tomonidan ushbu Konvensiyalar qoidalarini bilish va bajarilishini ta’minlash uchun zarur choralarni ko‘rishi lozim. Bu talab harbiy ta’limning o‘quv dasturlarida XGH fanlari va mavzularini yetarli darajada aks ettirishni, qo‘mondonlar va harbiy xizmatchilarning huquqiy tayyorgarligini muntazam oshirishni talab etadi.

Mazkur jihat O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining harbiy ta’lim tizimi uchun ham muhimdir. Xalqaro gumanitar huquqni o‘rganish faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmasligi, balki harbiy xizmatchilarda amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishi lozim. Jumladan, fuqarolik va harbiy obyektlarni farqlash, harbiy asirlar bilan muomala qilish, yarador va bemorlarni himoya qilish, hujum vaqtida ehtiyot choralarini ko‘rish, taqiqlangan urush usullari va vositalarini aniqlash kabi masalalar amaliy mashg‘ulotlarda o‘z aksini topishi zarur.

XGH implementatsiyasining yana bir muhim yo‘nalishi — xalqaro gumanitar huquq buzilishlari uchun javobgarlik mexanizmlarini shakllantirishdir. Xalqaro huquqda ayrim jiddiy buzilishlar urush jinoyatlari sifatida baholanadi. Shu bois milliy jinoyat qonunchiligida xalqaro gumanitar huquq normalarining jiddiy buzilishlariga mos keladigan qilmishlarni aniq belgilash va ular uchun samarali javobgarlik choralarini nazarda tutish implementatsiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida tinchlik va insoniyat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar uchun javobgarlik nazarda tutilgan. Jumladan, agressiya, urushni targ‘ib qilish, yollanish va boshqa xalqaro xavfsizlikka tajovuz qiluvchi qilmishlar uchun jinoiy javobgarlik belgilangan[1]. Shu bilan birga, xalqaro gumanitar huquqning zamonaviy rivojlanishi nuqtayi nazaridan harbiy jinoyatlar institutini yanada tizimli takomillashtirish masalasi ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Xalqaro gumanitar huquqni implementatsiya qilishda qo‘mondonlik javobgarligi instituti ham muhim ahamiyatga ega. XGH normalarining buzilishi ko‘pincha alohida harbiy xizmatchining tashabbusi bilan emas, balki buyruq berish, operatsiyani rejalashtirish yoki nazoratning yetarli darajada amalga oshirilmaganligi natijasida sodir bo‘lishi mumkin. Shu sababli harbiy qo‘mondonlarning o‘z bo‘ysunuvidagi shaxslarning XGH talablariga rioya qilishini ta’minlash bo‘yicha huquqiy majburiyatlarini aniq belgilash samarali preventiv mexanizm bo‘lib xizmat qiladi.

1949-yilgi Jeneva konvensiyalarining umumiy qoidalaridan kelib chiqib, davlatlar Konvensiyalarning “jiddiy buzilishlari”ni sodir etgan yoki sodir etishga buyruq bergan shaxslarni aniqlash va tegishli javobgarlikka tortish uchun zarur qonunchilik va tashkiliy choralarni ko‘rishi lozim[2]. Mazkur qoida milliy jinoyat

qonunchiligini xalqaro gumanitar huquq talablariga muvofiqlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Implementatsiyaning alohida yo‘nalishi XGH normalarini harbiy operatsiyalarni rejalashtirish va amalga oshirish mexanizmiga integratsiya qilishdan iborat. Zamonaviy harbiy amaliyotda operatsiyaning huquqiy jihatdan baholanishi, nishonlarning qonuniyligini aniqlash, fuqarolik obyektlari va harbiy obyektlarni farqlash, mutanosiblikni baholash va ehtiyot choralarini ko‘rish operatsiyani rejalashtirishning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, harbiy boshqaruv tizimida harbiy-huquqiy maslahatchi (legal adviser) institutini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. 1977-yilgi I Qo‘shimcha protokolning 82-moddasida qurolli kuchlar qo‘mondonlari zarur hollarda XGH qoidalarini qo‘llash bo‘yicha ularga maslahat berish uchun huquqiy maslahatchilar xizmatidan foydalanishi kerakligi nazarda tutilgan[3]. Mazkur institut O‘zbekiston Qurolli Kuchlarida xalqaro gumanitar huquqning amaliy qo‘llanilishini kuchaytiruvchi muhim tashkiliy-huquqiy mexanizm sifatida rivojlantirilishi mumkin.

XGH implementatsiyasining yana bir muhim elementi — qurollarning huquqiy ekspertizasidir. 1977-yilgi I Qo‘shimcha protokolning 36-moddasiga muvofiq, yangi qurol, vosita yoki urush olib borish usulini ishlab chiqish, sotib olish yoki qabul qilishda davlat uning xalqaro huquq bilan taqiqlanganligini aniqlashi kerak. Mazkur norma zamonaviy sharoitda ayniqsa dolzarb bo‘lib, yangi qurol tizimlari, uchuvchisiz uchish apparatlari, yuqori aniqlikdagi qurollar va boshqa texnologiyalarning XGH talablariga muvofiqligini oldindan baholash zaruratini yuzaga keltiradi.

O‘zbekiston milliy qonunchiligida xalqaro gumanitar huquq normalarini implementatsiya qilish masalasida fuqarolik aholisini himoya qilish mexanizmlari ham muhim o‘rin tutadi. XGHga ko‘ra, fuqarolik aholisiga bevosita hujum qilish, fuqarolik obyektlarini harbiy nishon sifatida tanlash, aholini qo‘rqitishga qaratilgan zo‘ravonlik harakatlari va fuqarolik aholisining omon qolishi uchun zarur obyektlarni asossiz ravishda yo‘q qilish taqiqlanadi. Mazkur qoidalar milliy harbiy hujjatlar va harbiy tayyorgarlik dasturlarida konkretlashtirilishi zarur.

Shuningdek, tibbiy xodimlar va tibbiy obyektlarni himoya qilish ham implementatsiyaning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Jeneva konvensiyalari tibbiy xodimlar, tibbiy muassasalar va tibbiy transport vositalarining maxsus himoyasini belgilaydi. Shu sababli harbiy xizmatchilarning tibbiy belgilar va himoya ostidagi obyektlarni aniqlash hamda ularga nisbatan hujum qilmaslik bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur.

XGH normalarining milliy qonunchilikka implementatsiyasi institutsional mexanizmlarni ham talab qiladi. Mazkur mexanizmda Mudofaa vazirligi, harbiy boshqaruv organlari, harbiy ta’lim muassasalari, harbiy prokuratura, tergov organlari va sudlarning o‘zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Har bir vakolatli organ o‘z faoliyat yo‘nalishidan kelib chiqib XGH talablarini amalga oshirishga hissa qo‘shishi kerak.

Xalqaro gumanitar huquqni implementatsiya qilish jarayonida Milliy Qizil Yarim Oy jamiyati kabi insonparvarlik tashkilotlarining ham salohiyatidan foydalanish mumkin. XGH bo‘yicha aholining va harbiy xizmatchilarning huquqiy

xabardorligini oshirish, xalqaro gumanitar qadriyatlarni targ‘ib qilish, o‘quv-uslubiy materiallar ishlab chiqish va gumanitar faoliyatni rivojlantirishda bunday institutlar muhim hamkor sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekistonning xalqaro gumanitar huquq sohasidagi majburiyatlarini milliy huquqqa implementatsiya qilishni quyidagi **besh bosqichli tizim** asosida ko‘rish mumkin:

1. **xalqaro-huquqiy bosqich** — xalqaro shartnomalarni imzolash, ratifikatsiya qilish yoki ularga qo‘shilish;
2. **normativ bosqich** — xalqaro majburiyatlarni milliy qonun hujjatlarida aks ettirish;
3. **institutsional bosqich** — XGHni amalga oshiruvchi davlat organlari va mansabdor shaxslarning vakolatlarini belgilash;
4. **ta’limiy-amaliy bosqich** — harbiy xizmatchilar, qo‘mondonlar va boshqa vakolatli shaxslarni XGH bo‘yicha tayyorlash;
5. **nazorat va javobgarlik bosqichi** — XGH buzilishlarini aniqlash, tergov qilish, sudda ko‘rib chiqish va aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish.

Mazkur bosqichlarning izchil ishlashi xalqaro gumanitar huquq normalarining “qog‘ozdagi majburiyat”dan real harbiy-huquqiy mexanizmga aylanishini ta’minlaydi.

O‘zbekiston harbiy qonunchiligini yanada takomillashtirish nuqtayi nazaridan, xalqaro gumanitar huquq normalarining implementatsiyasini kuchaytirish bo‘yicha bir qator yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Birinchidan, harbiy qonunchilik va harbiy nizomlarning XGH normalariga muvofiqligi bo‘yicha muntazam huquqiy audit mexanizmini joriy etish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, harbiy ta’limning barcha bosqichlarida XGH bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish zarur. Uchinchidan, harbiy qo‘mondonlarning XGH talablarini bajarish bo‘yicha vakolat va majburiyatlarini yanada aniq belgilash lozim. To‘rtinchidan, XGHning jiddiy buzilishlari uchun javobgarlikni milliy qonunchilikda tizimli ravishda takomillashtirish talab etiladi.

Beshinchidan, zamonaviy harbiy texnologiyalar rivojlanishi sharoitida yangi qurol va harbiy vositalarning XGHga muvofiqligini baholashning milliy huquqiy mexanizmini shakllantirish dolzarbdir. Ayniqsa, uchuvchisiz tizimlar, sun’iy intellektdan foydalanadigan harbiy texnologiyalar, kiberoperatsiyalar va masofadan boshqariladigan qurol tizimlari kengayib borayotgan sharoitda bunday ekspertiza mexanizmi kelgusida alohida huquqiy tartibga solishni talab qilishi mumkin.

Umuman olganda, xalqaro gumanitar huquq normalarining O‘zbekiston milliy qonunchiligiga implementatsiyasi ko‘p bosqichli va kompleks jarayon bo‘lib, u xalqaro shartnomaviy majburiyatlarni milliy qonunchilik, harbiy nizomlar, tashkiliy mexanizmlar, harbiy ta’lim va javobgarlik institutlari orqali amalda ta’minlashni nazarda tutadi. Mazkur jarayonning samaradorligi nafaqat xalqaro majburiyatlarning bajarilishini, balki O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining huquqiy madaniyati, harbiy intizomi va qonuniylik darajasini ham belgilaydi.

Shunday qilib, O‘zbekistonda XGHni implementatsiya qilishning keyingi bosqichi xalqaro normalarni shunchaki milliy qonunchilikda aks ettirishdan ularni

harbiy boshqaruvning kundalik amaliyotiga chuqur integratsiya qilishga o‘tish bilan tavsiflanishi lozim. Bu esa harbiy xizmatchilar faoliyatining barcha bosqichlarida — tayyorgarlik, rejalashtirish, jangovar topshiriqni bajarish, nazorat va javobgarlik bosqichlarida — xalqaro gumanitar huquq talablarini hisobga olishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi // Lex.uz.

2. Jeneva konvensiyasi I, 49-modda; Jeneva konvensiyasi II, 50-modda; Jeneva konvensiyasi III, 129-modda; Jeneva konvensiyasi IV, 146-modda.

3. 1949-yil 12-avgustdagi Jeneva konvensiyalariga 1-qo‘shimcha protokol, 1977-yil 8-iyun, 82-modda.

4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi // Lex.uz.

5. O‘zbekiston Respublikasi «Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida»gi 436-II-sonli Qonuni. 11.05.2022. // Lex.uz. (Murojaat sanasi: 10.08.2026).

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining harbiy xizmatni o‘tash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi PQ-4447-son qaror // Lex.uz.

MUHOFAZA QILINADIGAN TABIIY HUDUDLARGA MUSTAQILLIKDAN KEYIN BERILGAN E‘TIBORNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Faxriyor Baxtiyorov Akromjon o‘g‘li
Jamoat xavfsizligi universiteti
Davlat huquqiy fanlar va inson huquqlari
kafedrasi o‘qituvchisi, katta leytenant

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirish, ularning huquqiy asoslarini takomillashtirish hamda biologik xilma-xillikni saqlash borasida amalga oshirilgan islohotlarning o‘ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar tizimini kengaytirish, davlat qo‘riqxonalari, milliy tabiat bog‘lari va buyurtmaxonalar faoliyatini takomillashtirish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish yo‘nalishlarida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar, ekologik xavfsizlik, biologik xilma-xillik, davlat qo‘riqxonalari, milliy tabiat bog‘lari, ekologik qonunchilik, atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish, tabiiy resurslar, O‘zbekiston Respublikasi.

Аннотация: В данной статье анализируются особенности реформ, проведенных в Республике Узбекистан за годы независимости в области развития охраняемых природных территорий, совершенствования их правовых

основ и сохранения биологического разнообразия. Также освещены принятые нормативно-правовые акты и приоритетные направления государственной политики по расширению системы особо охраняемых природных территорий, совершенствованию деятельности государственных заповедников, национальных природных парков и заказников, обеспечению экологической безопасности и рациональному использованию природных ресурсов.

Ключевые слова: особо охраняемые природные территории, экологическая безопасность, биологическое разнообразие, государственные заповедники, национальные природные парки, экологическое законодательство, охрана окружающей среды, устойчивое развитие, природные ресурсы, Республика Узбекистан.

Abstract: This article analyzes the specific features of reforms implemented in the Republic of Uzbekistan during the years of independence in the field of developing protected natural areas, improving their legal framework, and preserving biological diversity. It also highlights the adopted regulatory legal acts and priority directions of state policy on expanding the system of specially protected natural areas, improving the activities of state reserves, national natural parks, and sanctuaries, ensuring environmental safety, and the rational use of natural resources.

Keywords: specially protected natural areas, environmental safety, biological diversity, state nature reserves, national nature parks, environmental legislation, environmental protection, sustainable development, natural resources, Republic of Uzbekistan.

Bugungi kunda dunyo miqyosida iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish masalalarining dolzarblashuvi muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning ekologik, ilmiy va ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Tabiiy ekotizimlarni saqlash, noyob flora va fauna turlarini muhofaza qilish hamda ekologik muvozanatni ta'minlash har bir davlatning barqaror rivojlanish siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni tashkil etish, ularning huquqiy maqomini takomillashtirish va boshqaruv tizimini rivojlantirish xalqaro hamjamiyat e'tiboridagi ustuvor masalalardan biri bo'lib qolmoqda. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Mamlakatda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, biologik xilma-xillikni asrash hamda muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan yangi huquqiy va institutsional tizim shakllantirildi. Xususan, Konstitutsiyada atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha muhim normalar mustahkamlandi.

Shuningdek, "Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to'g'risida", "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida", "O'rmon to'g'risida", "Hayvonot dunyosi to'g'risida",

"O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi qonunlarning qabul qilinishi hamda ularning izchil takomillashtirilishi ushbu sohadagi huquqiy islohotlarning asosini tashkil etdi. Mustaqillik yillarida qo'riqxonalar, milliy tabiat bog'lari, buyurtmaxonalar va tabiat yodgorliklari tarmog'ini kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish, ekoturizmni yo'lga qo'yish hamda xalqaro ekologik tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish borasida muhim ishlar amalga oshirildi.

Ayniqsa, Orolbo'yi hududining ekologik tiklanishiga qaratilgan davlat dasturlari, "Yashil makon" umummilliy loyihasi, [1] biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha milliy strategiyalar va xalqaro konvensiyalar doirasida olib borilgan ishlar muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning rivojlanishida yangi bosqichni boshlab berdi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, mustaqillikdan keyingi davrda muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirish borasida amalga oshirilgan islohotlarni ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilish, ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda mavjud muammolar va istiqboldagi ustuvor vazifalarni belgilash ekologik qonunchilikni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tabiiy hududlarni muhofaza qilishning zamonaviy mexanizmlarini ilmiy asosda baholash ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim nazariy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston mustaqillikka erishguniga qadar bu jihatlarga e‘tibor deyarli qaratilmagan biz tahlil qilayotgan mustaqillikdan keyin bosib o‘tilgan to‘rt bosqichli yo‘l ana esa bu yo‘nalishda haqiqiy tizimli ishlar amalga oshirilganligidan dalolat beradi.

I bosqich (1991–2000-yillar): Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning huquqiy asoslarini shakllantirish O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Sobiq ittifoq davrida shakllangan ekologik boshqaruv tizimini milliy manfaatlar asosida qayta tashkil etish zarurati yuzaga keldi. Shu davrda ekologik sohada milliy qonunchilikni yaratish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. 1992-yilda "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi [2] Qonunning qabul qilinishi mamlakat ekologik qonunchiligining poydevorini yaratdi. Mazkur hujjat tabiiy resurslardan foydalanish, ularni muhofaza qilish hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlashning asosiy prinsiplari va davlat kafolatlarini belgilab berdi. Keyingi yillarda "Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi qo'riqxonalar, milliy tabiat bog'lari, buyurtmaxonalar va tabiat yodgorliklarining huquqiy maqomini mustahkamlashda muhim omil bo'ldi. Mazkur bosqichning asosiy xususiyati shundan iborat bo'ldiki, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar ilk bor mustaqil davlat ekologik siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etildi hamda ularni boshqarishning milliy huquqiy mexanizmlari shakllantirildi.

II bosqich (2001–2016-yillar): Institutsional rivojlanish va xalqaro hamkorlikning kengayishi Ikkinchi bosqichda muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni boshqarish tizimini takomillashtirish, biologik xilma-xillikni saqlash va xalqaro ekologik majburiyatlarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratildi. O'zbekiston Biologik xilma-xillik to'g'risidagi Konvensiya, Ramsar konvensiyasi, CITES [3] va boshqa xalqaro ekologik hujjatlar doirasidagi majburiyatlarini bosqichma-bosqich amalga oshira boshladi. Bu davrda qo'riqlanadigan hududlarda ilmiy tadqiqotlar ko'lami kengaydi, noyob va yo'qolib borayotgan o'simlik hamda hayvonot dunyosini saqlashga qaratilgan davlat dasturlari ishlab chiqildi. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar soni va maydonini kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bosqichning o'ziga xos jihati ekologik boshqaruvning xalqaro standartlarga yaqinlashtirilishi, ilmiy monitoring tizimining rivojlantirilishi hamda biologik xilma-xillikni saqlashga qaratilgan davlat dasturlarining izchil amalga oshirilganligida namoyon bo'ldi.

III bosqich (2017–2021-yillar): Ekologik islohotlarning yangi bosqichi: 2017-yildan boshlab mamlakatda davlat boshqaruvini isloh qilish jarayonida ekologiya sohasiga ham tub o'zgarishlar kiritildi. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasining [4] tashkil etilishi, ekologik nazoratning kuchaytirilishi hamda muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni boshqarish tizimining takomillashtirilishi ushbu davrning muhim natijalaridan bo'ldi. 2019-yilda "Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi Qonunning yangi tahriri qabul qilinib, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning turlari, ularni tashkil etish, boshqarish, moliyalashtirish va muhofaza qilishning zamonaviy huquqiy mexanizmlari belgilandi. Shu bilan birga, ekoturizmni rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik elementlarini joriy etish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari kengaydi.Mazkur bosqichning asosiy xususiyati ekologik siyosatning davlat taraqqiyot strategiyasi bilan uzviy bog'lanishi, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni barqaror rivojlanish tamoyillari asosida boshqarish mexanizmlarining shakllanishi hisoblanadi.

IV bosqich (2022-yildan hozirgi davrgacha): Konstitutsiyaviy islohotlar va barqaror rivojlanish konsepsiyasi So'nggi bosqich muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar rivojlanishining sifat jihatidan yangi davri hisoblanadi. 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida[5] fuqarolarning qulay atrof-muhitga bo'lgan huquqi, davlatning ekologik muvozanatni saqlash majburiyati hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish prinsiplari mustahkamlandi. Bu esa ekologik qonunchilikni yanada takomillashtirish uchun konstitutsiyaviy asos yaratdi.Shu davrda "Yashil makon" umummilliy loyihasi, Orolbo'yi hududini ekologik tiklash dasturlari, iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyalari hamda biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha yangi davlat dasturlari izchil amalga oshirilmoqda. Raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, geoinformatsion texnologiyalar asosida nazoratni kuchaytirish, qo'riqlanadigan hududlarda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish hamda xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni rivojlantirish ustuvor yo'nalishlarga aylandi. Mazkur bosqichning asosiy

o'ziga xos jihati shundan iboratki, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar endilikda nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash vositasi, balki mamlakatning barqaror rivojlanishi, "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirish, iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish va kelajak avlodlar manfaatlarini ta'minlashning muhim instituti sifatida qaralmoqda. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirish davlat ekologik siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. So'nggi yillarda dunyo miqyosida biologik xilma-xillikni saqlash masalasi ekologik siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyasi doirasida qabul qilingan Kunming–Monreal Global Biodiversity Framework hujjatida 2030-yilga qadar quruqlik va dengiz hududlarining kamida 30 foizini samarali muhofaza qilish maqsadi belgilangan. Mazkur xalqaro majburiyatlar alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni kengaytirish, ularning boshqaruv samaradorligini oshirish hamda ekologik monitoring tizimini takomillashtirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham mustaqillik yillarida alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar tizimini bosqichma-bosqich rivojlantirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Bugungi kunda davlat qo'riqxonalari, milliy tabiat bog'lari, davlat buyurtmaxonalari, biosfera rezervatlari va tabiat yodgorliklari yagona ekologik tizim sifatida faoliyat yuritmoqda. Ushbu hududlar nafaqat noyob flora va fauna turlarini saqlash, balki suv resurslarini muhofaza qilish, cho'llanish jarayonlarini sekinlashtirish, uglerod yutilishini oshirish hamda iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatishda ham muhim ekologik funksiyani bajaradi.

Shu bilan birga, ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarning mavjud maydoni biologik xilma-xillikni to'liq saqlash uchun yetarli emas. Ayrim hududlarda ekologik koridorlarning uzilib qolishi, antropogen bosimning ortishi, noqonuniy ov va tabiiy resurslardan noqonuniy foydalanish holatlari kuzatilmoqda. Bundan tashqari, ilmiy monitoring, GIS texnologiyalari, masofadan zondlash hamda sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish darajasi hali barcha hududlarda bir xil emas. Bu esa ekologik boshqaruv samaradorligini yanada oshirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirishning keyingi bosqichi ularning maydonini kengaytirishdan ko'ra, boshqaruv sifati va ilmiy asoslangan monitoring tizimini takomillashtirish bilan uzviy bog'liq bo'lishi lozim. Ayniqsa, raqamli ekologik monitoring, geoinformatsion texnologiyalar, sun'iy yo'ldosh kuzatuvlari, ochiq ekologik ma'lumotlar bazasi hamda xalqaro ilmiy markazlar bilan hamkorlikni kengaytirish muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni boshqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Shu

bilan birga, mahalliy aholini ekologik boshqaruv jarayonlariga jalb etish, ekoturizmni barqaror rivojlantirish va ekologik ta'limni kuchaytirish ushbu tizimning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Mazkur tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mustaqillik yillarida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar rivojlanishi faqat yangi hududlarni tashkil etish bilan cheklanib qolmagan, balki ularni boshqarishning huquqiy, institutsional va ilmiy asoslari izchil takomillashtirilgan. Ayniqsa, so'nggi yillarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini joriy etish va xalqaro ekologik standartlarga mos boshqaruv tizimini shakllantirish borasidagi islohotlar ushbu sohani sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Kelgusida mazkur yo'nalishdagi islohotlarning izchil davom ettirilishi O'zbekistonning ekologik barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida ushbu sohaning huquqiy asoslari yaratilib, keyingi bosqichlarda institutsional islohotlar, xalqaro ekologik hamkorlik va boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirildi. Tadqiqot davomida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar rivojlanishini shartli ravishda to'rt bosqichga ajratish ularning evolyutsion taraqqiyotini tizimli baholash imkonini berdi. Birinchi bosqichda milliy ekologik qonunchilik shakllantirilgan bo'lsa, ikkinchi bosqichda xalqaro standartlar va biologik xilma-xillikni muhofaza qilish mexanizmlari joriy etildi. Uchinchi bosqich ekologik boshqaruvning institutsional takomillashuvi bilan tavsiflansa, to'rtinchi bosqichda ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish va "yashil iqtisodiyot" tamoyillari davlat siyosatining ajralmas qismiga aylandi. Shuningdek, yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ekologik huquqlar va davlatning atrof-muhitni muhofaza qilishga oid majburiyatlarining mustahkamlanishi muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini yanada kuchaytirdi. Bu esa tabiiy ekotizimlarni saqlash, ekologik muvozanatni ta'minlash va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishga xizmat qilmoqda. Biroq, ayrim muammolar, jumladan, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar maydonini kengaytirish zarurati, ilmiy monitoring tizimlarini takomillashtirish, zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish hamda aholining ekologik madaniyatini oshirish masalalari dolzarbligicha qolmoqda. Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to'g'risidagi qonunchilikni xalqaro ekologik standartlar va zamonaviy ekologik boshqaruv tamoyillari asosida muntazam ravishda takomillashtirish.
2. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar boshqaruvida geoinformatsion tizimlar (GIS), masofadan zondlash, sun'iy yo'ldosh kuzatuvlari va raqamli monitoring texnologiyalarini keng joriy etish.

3. Biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda ekologik ma'lumotlar bazasini yagona elektron platformada shakllantirish.
4. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni moliyalashtirishning qo'shimcha mexanizmlarini, jumladan, davlat-xususiy sheriklik, ekologik fondlar, xalqaro grantlar va "yashil" investitsiyalarni faol jalb etish.
5. Ekoturizmni rivojlantirishda tabiiy hududlarning ekologik sig'imini hisobga olgan holda barqaror turizm tamoyillarini joriy etish va mahalliy aholi manfaatlarini ta'minlash.
6. Aholi, ayniqsa yoshlar o'rtasida ekologik ta'lim va ekologik madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan uzluksiz targ'ibot tizimini kuchaytirish hamda ta'lim dasturlarida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar mavzusiga oid amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish.
7. Iqlim o'zgarishi sharoitida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni boshqarish bo'yicha milliy strategiyani takomillashtirish, ekologik xavflarni baholash va ularga moslashishning ilmiy asoslangan mexanizmlarini ishlab chiqish.

Xulosa qilib aytganda, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini izchil davom ettirish, uning huquqiy, institutsional va ilmiy asoslarini yanada mustahkamlash O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta'minlash, biologik xilma-xillikni asrash hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishning muhim omillaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasining "Ekologik nazorat to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
5. O'zbekiston Respublikasining "O'rmon to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
6. O'zbekiston Respublikasining "Hayvonot dunyosi to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
7. O'zbekiston Respublikasining "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-apreldagi PF–5024-son Farmoni "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida".

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktabrdagi PF–5863-son Farmoni "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining ekologik muhofaza konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida".

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil makon" umummilliy loyihasini amalga oshirishga oid farmon va qarorlari.

11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent.

12. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. Yillik hisobotlar. – Toshkent, 2021–2025.

13. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Atrof-muhit va tabiiy resurslar bo'yicha statistik to'plamlar. – Toshkent.

14. Odilqoriyev X.T., Tulteyev I.T. Ekologiya huquqi. – Toshkent: TDYU nashriyoti.

15. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi ekologiya huquqi. – Toshkent: TDYU.

16. Nikiforov A.L. Экологическое право. – Москва: Норма.

17. Bogolyubov S.A. Экологическое право. – Москва: Юрайт.

18. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Biologik xilma-xillik to'g'risidagi Konvensiya (Convention on Biological Diversity). – Rio-de-Janeyro, 1992.

19. Ramsar Convention Secretariat. The Convention on Wetlands (Ramsar Convention). – Gland, Switzerland.

20. International Union for Conservation of Nature (IUCN). Guidelines for Protected Area Management Categories. – Gland, Switzerland.

21. United Nations Environment Programme (UNEP). Global Environment Outlook. – Nairobi.

22. UNESCO. World Heritage Convention Operational Guidelines. – Paris.

23. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Global Forest Resources Assessment. – Rome.

24. World Wide Fund for Nature (WWF). Living Planet Report**.** – Gland.

25. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi materiallari hamda rasmiy statistik ma'lumotlari.

YANGI O‘ZBEKISTON YOSHLARI VA XITOY TILI: YANGI IMKONIYATLAR DEBOCHASIDIR.

Xamrayeva Muxtasar Ozodovna
Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy til bilimi shaxsning faqat madaniy dunyoqarashini boyituvchi vosita emas, balki uning kasbiy salohiyati va mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini belgilaydigan muhim omillardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, jahon iqtisodiyotida salmoqli o‘ringa ega bo‘lgan Xitoy bilan savdo-iqtisodiy, investitsion, transport va ta’lim sohalaridagi hamkorlik kengayib borayotgan bir sharoitda xitoy tilini o‘rganish O‘zbekiston yoshlari uchun yangi kasbiy yo‘nalishlarni ochib bermoqda.

O‘zbekistonda xitoy tiliga qiziqishning ortishi tasodifiy jarayon emas. Mamlakatlar o‘rtasidagi siyosiy ishonch, savdo-iqtisodiy aloqalar, ta’limiy almashinuvlar va yangi infratuzilmaviy loyihalar bu ehtiyojni obyektiv ravishda kuchaytirmoqda. O‘zbekiston Respublikasining Xitoydagi elchixonasi ma’lumotlariga ko‘ra, Toshkentdagi Konfutsiy instituti 2005 yildan buyon xitoy tili va madaniyatini o‘rgatib kelmoqda; institut tashkil etilganidan beri 2500 dan ortiq yosh ushbu ta’lim dasturlarida ishtirok etgan.[1]

SHu jihatdan xitoy tilini o‘rganish masalasiga “chet tili” sifatidagina emas, balki **kasb tili** sifatida yondashish muhimdir. Masalan, xitoy tilini o‘rganayotgan yosh transport, logistika, tashqi savdo yoki bojxona sohasida ishlashni maqsad qilsa, umumiy muloqot so‘z boyligi bilan cheklanib qolishi etarli emas. Uning kasbiy lug‘atida transport, ombor, yuk tashish, konteyner, bojxona, etkazib berish, shartnoma va hujjatlarga oid atamalar ham tizimli ravishda shakllanishi zarur.

Xitoy tili — Yangi O‘zbekiston yoshlari uchun yangi kasbiy kapital

Xitoy tilining O‘zbekiston yoshlari uchun ahamiyatini bir nechta yo‘nalishda ko‘rish mumkin. Birinchidan, u ta’lim va akademik mobillik imkoniyatlarini kengaytiradi. Ikkinchidan, Xitoy kompaniyalari bilan

hamkorlik qilayotgan mahalliy korxona va tashkilotlarda ishlash uchun qo‘shimcha ustunlik beradi. Uchinchidan, xitoy tilini muayyan mutaxassislik bilan birlashtirgan yosh mutaxassis universal til bilimiga ega bo‘lgan xodimdan ko‘ra tor sohada yuqoriroq qiymat yaratishi mumkin.

2024 yilda Xitoy Ta’lim vaziri Xuay Szinpenning O‘zbekistonga tashrifi davomida ikki mamlakat o‘rtasida oliy ta’lim, kasbiy ta’lim, raqamli ta’lim va xitoy tili dasturlari bo‘yicha hamkorlikni yanada rivojlantirish masalalari muhokama qilingan. Tashrif doirasida Toshkent davlat transport universiteti ham borib ko‘rilgani transport ta’limi va xitoy tilini kasbiy yo‘nalishlar bilan bog‘lash imkoniyati nuqtai nazaridan alohida ahamiyatga ega.[2O‘zbekiston va Xitoy rahbarlari muzokaralarida ham xitoy tilini o‘rganishni kengaytirish, O‘zbekiston yoshlarining Xitoyda tahsil olishi uchun kvotalarni ko‘paytirish va Konfutsiy institutlari faoliyatini kuchaytirish qo‘llab-quvvatlangan. SHuningdek, O‘zbekiston hududlarida o‘zbek-xitoy “Lu Ban ustaxonalari”ni tashkil etish rejalari ilgari surilgan.[3] Bu jarayon til va kasb o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi. Zero, zamonaviy mehnat bozorida “xitoy tilini bilaman” degan umumiy ko‘nikmaning o‘zi emas, balki “xitoy tili + logistika”, “xitoy tili + muhandislik”, “xitoy tili + tashqi savdo”, “xitoy tili + turizm” kabi kombinatsiyalar tobora muhimlashmoqda.

Xitoy tilini o‘rganishda kasbiy terminologiyaning o‘rni

Xitoy tilini o‘rganish jarayonida terminologiyaga etarlicha e’tibor berilmasa, til o‘rganuvchi umumiy muloqotda yaxshi natija ko‘rsatishi mumkin, ammo professional muhitda qiyinchilikka duch keladi. Xitoy tilini chet tili sifatida o‘rganayotgan talabalarda leksik birliklar, terminlar, madaniy ma’nolar va sohaviy matnlar bilan ishlash alohida metodik yondashuvni talab qiladi.[4]

Biznes xitoy tiliga bag‘ishlangan zamonaviy o‘quv qo‘llanmalarda ham tilni real iqtisodiy vaziyatlar bilan bog‘lashga katta ahamiyat berilgan. Masalan, CHen Sinxay va hammualliflarning *The Routledge Course in Business Chinese* asari rasmiy nutq uslubi va professional terminologiyani o‘rganishga alohida urg‘u beradi.[5] Bu yondashuv O‘zbekiston uchun ham dolzarb. CHunki xitoy tilini o‘rganayotgan talaba erta bosqichdanoq

o‘z kelajak kasbiga tegishli atamalarni kontekstda o‘zlashtirsa, til bilimi uning professional kompetensiyasiga aylanadi.

O‘zbekiston–Xitoy logistikasi va til ehtiyoji, yoshlarni ushbu soha ni rivojlantirishga imkoniyatlar yaratdi. O‘zbekistonning geografik joylashuvi uni SHarq va G‘arb o‘rtasidagi muhim transport yo‘nalishlaridan biriga aylantirish imkonini beradi. 2026 yil 1 iyul kuni O‘zbekiston Prezidenti transport-logistika tizimini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilishda mamlakat hududidan 4 ming kilometr xalqaro tranzit koridorlari o‘tishini, temir yo‘l tarmog‘i esa 4,7 ming kilometrga yaqin ekanini qayd etgan. SHuningdek, Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘lining qurilishi mamlakatning mintaqaviy va xalqaro transport tizimidagi o‘rnini kuchaytirishi ta’kidlangan.[6] Demak, mazkur loyihalar nafaqat muhandislar, iqtisodchilar va transportchilarga, balki til mutaxassislariga ham yangi vazifalarni yuklaydi. Xitoylik hamkorlar bilan ishlaydigan logistik menejer, dispetcher, ekspeditor, broker, tarjimon yoki tashqi savdo mutaxassisi xitoycha sohaviy terminlarni to‘g‘ri tushunishi va qo‘llay olishi kerak.

Xitoy tilidagi logistika terminologiyasi ham mustaqil ilmiy tadqiqot obyektiga aylanmoqda. L.Sultonovaning transport logistikasi terminologiyasiga bag‘ishlangan tadqiqotida zamonaviy xitoy tilida sohaviy terminlarning yasalishi, o‘zlashma elementlar, semantik moslashuv va terminlarni standartlashtirish masalalari tahlil qilingan.[7] Maqola 2025 yilda 78–81-betlarda e’lon qilingan. Bu holatdan kelib chiqib, tashqi savdo va xalqaro munosabatlar, mamlakatga investitsiyalar jalb etish bilan bog‘liq YAngi O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida xitoy tilini o‘rganayotgan talabalar uchun **“Transport sohasida xitoy tili”** yoki **“Xitoy tilida tashqi savdo va logistika terminologiyasi”** kabi maxsus kurslarni joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Logistika terminlarini xitoy tilida o‘zlashtirishning amaliy ahamiyati shundaki, logistika sohasida bir qarashda oddiy ko‘ringan termin noto‘g‘ri talqin qilinsa, amaliyotda jiddiy tushunmovchilikka olib kelishi mumkin.

SHu sababli talabalar terminni faqat lug‘atdagi tarjimasi bilan emas, balki uning kasbiy konteksti bilan o‘rganishi lozim.
Masalan:

- **物流 (wùliú)** — logistika;
- **运输 (yùnshū)** — tashish, transportirovka;
- **仓储 (cāngchǔ)** — omborlash, saqlash;
- **配送 (pèisòng)** — taqsimlash, etkazib berish;
- **货运 (huòyùn)** — yuk tashish;
- **集装箱 (jízhuāngxiāng)** — konteyner;
- **港口 (gǎngkǒu)** — port;
- **报关 (bàoguān)** — bojxona deklaratsiyasi/bojxona rasmiylashtiruvi;
- **提单 (tídān)** — konosament, yuk tashish hujjati;
- **装运 (zhuāngyùn)** — yuklash va jo‘natish;
- **货代 (huòdài)** — yuk ekspeditori/fraxt-ekspeditor;
- **预订舱位 (yùdìng cāngwèi)** — transportda joy/kvota bron qilish.

Bu kabi atamalarni o‘zlashtirish uchun xitoy tili darslarida real hujjatlar, elektron xatlar, invoyslar, yuk hujjatlari, bojxona shakllari va shartnoma fragmentlaridan foydalanish samarali natija beradi. Bu termenologiyani iqtisodiy xavfsizlikka oid atamalar mazmunini o‘rgatish bilan kengaytirish mumkin. CHuneki har bir mamlakat o‘z iqtisodiy, oziq ovqat hafsizligi borasida qayg‘urishi, xalqaro standartlar asosida davlatlar aro tenglik va manfaatlilik, samaradorlik haqida diplomatik munosabatlarini qurishi kerak.

Guan Daosyunning *Business Chinese 101* darsligida ham “Freight Transport Service — 货运业务” alohida mavzuli blok sifatida berilgan. Unda 83–92-mavzular yuk tashish sanasi, ekspeditor bilan aloqa, transportda joy bron qilish, yukni qadoqlash, sug‘urta, bojxona rasmiylashtiruvi, yukni jo‘natish, kechikish, yukni qabul qilish va yukni rad etish kabi professional vaziyatlarni qamrab oladi.[8, 353–396-betlar

SHuningdek, Guan Daosyun va Hsyao-jung YU tomonidan tayyorlangan *A Practical Business Chinese Reader* kitobida biznes hujjatlari, jumladan, bojxona deklaratsiyasi, buyurtma varag‘i, akkreditiv, shartnoma kabi amaliy materiallardan foydalanilgan.[9] Kitobning III nashrida, masalan, bojxona deklaratsiyasiga oid material 21-betdan keyingi ilova qismida berilgan.[9, 21–23-betlar]

Demak, logistikaga ixtisoslashgan xitoy tili darsida grammatika va leksika real kasbiy vaziyat bilan birlashtirilsa, talaba “terminni yodlagan” emas, balki “termindan foydalana oladigan” mutaxassisga aylanadi.

O‘zbekiston va Xitoy logistika terminologiyasini qiyosiy o‘rganish

Logistika terminlarini o‘rganishda xitoycha atamani o‘zbekcha ekvivalenti bilan oddiy tarzda tenglashtirish etarli emas. Talaba uning sohadagi vazifasini ham tushunishi kerak.

Masalan, xitoy tilidagi **仓储 (cāngchǔ)** atamasi omborlash va saqlash jarayonini anglatadi. Logistika nazariyasida esa omborlash transport bilan bir qatorda logistik tizimning asosiy funksiyalaridan biri hisoblanadi. Szya Pin va Fan Linbangning *现代物流管理* (“Zamonaviy logistika boshqaruvi”, 2-nashr, Sinxua universiteti nashriyoti, 2017) darsligida transport masalalari 95–135-betlarda, ombor boshqaruvi 137–161-betlarda, qadoqlash va yuklash-tushirish jarayonlari 162–180-betlarda, taqsimlash esa 182–217-betlarda bayon qilingan.[10] SHu nuqtai nazardan xitoy tilini o‘rganayotgan logistika talabasi terminlarni quyidagi uch bosqichda o‘zlashtirishi maqsadga muvofiq:

birinchi bosqich — terminni tanish: xitoycha ieroglif, pinin va o‘zbekcha ma’no;

ikkinchi bosqich — terminni kontekstda anglash: terminning qaysi hujjat, jarayon yoki kasbiy vaziyatda ishlatilishini bilish;

uchinchi bosqich — termindan foydalanish: xitoylik hamkor bilan muloqotda, elektron xatda, shartnomada yoki logistik hujjatda uni mustaqil qo‘llay olish.

Ayni shu yondashuv O‘zbekistonda xitoy tili ta’limining sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qilishi mumkin.

YOshlar uchun “xitoy tili + logistika” modeli

YAngi O‘zbekiston sharoitida yoshlarga til o‘rgatishning eng istiqbolli modellaridan biri — **“xorijiy til + kasbiy mutaxassislik”** modelidir. Xitoy tili va logistikani birlashtirish bunday yondashuvning aniq misoli bo‘la oladi. Masalan, logistika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabaga umumiy xitoy tili bilan bir qatorda quyidagi mavzularni bosqichma-bosqich o‘rgatish mumkin:

- Xitoy tilida transport turlari;
- Xitoy–O‘zbekiston savdo yo‘nalishlari;
-temir yo‘l logistikasi;
-avtomobil va havo transporti;
-konteyner tashish;
-ombor va terminal faoliyati;
-bojxona rasmiylashtiruvi;
- yuk hujjatlari;
- etkazib berish muddatlari;
- logistik shartnoma va tijorat yozishmalari.

Bunday dastur natijasida talaba bir vaqtning o‘zida tilshunoslik, iqtisodiyot va logistika sohalari kesishmasida bilim oladi.

Ayniqsa, Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li kabi strategik transport loyihalarining rivojlanishi sharoitida bunday mutaxassislarga ehtiyoj ortishi tabiiy. 2025 yilgi tadqiqotlarda ham mazkur temir yo‘l loyihasi O‘zbekiston hududidan o‘tadigan tranzit yuk oqimlarini oshirish nuqtai nazaridan istiqbolli ekani qayd etilgan.[11]

Til, texnologiya va raqamli logistika

Zamonaviy logistika raqamlashib borayotgani sababli xitoy tilini o‘rganishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhim. Logistika sohasida elektron hujjatlar, yukni kuzatish tizimlari, raqamli omborlar va ma’lumotlar almashinuvi kengaymoqda.

SHu sababli xitoy tili darslarida talabalarga oddiy matnlardan tashqari elektron buyurtma, yuk holati, etkazib berish ma’lumoti, transport jadvali va raqamli xabarlarni xitoy tilida o‘qish va tushunish ko‘nikmalarini berish lozim.

Bunday yondashuv xitoy tilini “fan”dan “ishlash vositasi”ga aylantiradi. Bunda o‘qituvchining vazifasi ham o‘zgaradi: u faqat grammatik qoidalarni tushuntiruvchi emas, balki talabani real kasbiy muloqotga tayyorlovchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi. Xitoy tilini o‘qitish metodikasiga oid O‘zbekistondagi tadqiqotlarda ham tabiiy til muhitini yaratish, autentik matnlar va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhimligi ta’kidlangan.[4] .

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekiston yoshlari uchun xitoy tilini o‘rganish oddiy xorijiy tilni o‘zlashtirish doirasidan chiqib, strategik ta’limiy va kasbiy imkoniyatga aylanmoqda. O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasida ta’lim, investitsiya, savdo, transport, logistika va boshqa sohalarda hamkorlikning kengayishi xitoy tilini biladigan, shu bilan birga muayyan kasbni chuqur egallagan mutaxassislarga ehtiyojni kuchaytiradi.

Ayniqsa, logistika sohasi bu borada alohida ahamiyatga ega. Xitoy–O‘zbekiston savdo yo‘nalishlarining kengayishi, transport koridorlarining rivojlanishi va Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li kabi loyihalar yangi kasbiy muloqot muhitini shakllantirmoqda. Bunday muhitda xitoy tilini bilgan logist, logistik terminologiyani bilgan tarjimon va transport sohasini tushunadigan sinolog kabi yangi kasbiy profillarga ehtiyoj paydo bo‘ladi.

Shuning uchun oliy ta’limda xitoy tilini o‘qitishni **“umumiy xitoy tili → biznes xitoy tili → sohaviy xitoy tili”** tamoyili asosida tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunda logistika terminologiyasi alohida o‘quv moduli sifatida kiritilib, talabalarga **物流 (logistika), 运输 (transport/tashish), 仓储 (omborlash), 配送 (yetkazib berish),** 货运 **(yuk tashish), 集装箱 (konteyner),** 报关 **(bojxona rasmiylashtiruvi), 提单 (konosament)** kabi terminlar nafaqat lug‘aviy, balki amaliy kontekstda o‘rgatilishi kerak.

Eng muhimi, xitoy tilini bilgan yosh o‘zini faqat tarjimon sifatida emas, balki ikki mamlakat o‘rtasidagi iqtisodiy, transport va madaniy aloqalarni bog‘lovchi zamonaviy mutaxassis sifatida ko‘ra bilishi lozim. Zero, til — bu faqat muloqot vositasi emas; u yangi bilim, yangi kasb va yangi imkoniyatlarga ochiladigan eshikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Xitoy Xalq Respublikasidagi Elchixonasi. Cultural and Humanitarian Cooperation. — Pekin: O‘zbekiston Respublikasi Elchixonasi axborot resursi.

2. Ministry of Education of the People’s Republic of China. Huai Jinpeng visits Uzbekistan. — 9 July 2024. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. Leaders of Uzbekistan and China discuss matters of further strengthening all-weather comprehensive strategic partnership. — 2025.

3. Ruzumova G. Prepodavanie kitayskogo yazыka studentam nefilologicheskix vuzov Uzbekistana // Zarubejnaya lingvistika i lingvodidaktika. — 2024. — №6. — B. 299–306. IinLibrary

5. Chen Q., Levin Q., Li K., Tang L. The Routledge Course in Business Chinese. 2nd ed. — Routledge, 2019. — 312 p.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. President reviews proposals to develop the transport and logistics system. — 1 July 2026.

7. Sultanova L.A. On the Formation of Transport Logistics Terminology in Modern Chinese Language // American Journal of Philological Sciences. — 2025. — B. 78–81. Ttheusajournals.com

8. 关道雄 (Guan Daoxiong). 商务汉语101 (Business Chinese 101). — 北京: 外语教学与研究出版社, 2015. — 货运业务: B. 353–396; mavzular: 83–92. Sshukui.net

9. Guan D., Yu H. A Practical Business Chinese Reader. Third Edition. Volume 1. — Beijing: Peking University Press, 2017. — B. 21–23 (bojxona deklaratsiyasi va amaliy hujjatlar).

10. 贾平, 范林榜. 现代物流管理（第2版）. — 北京: 清华大学出版社, 2017. — B. 95–135 (transport); B. 137–161 (ombor); B. 162–180 (qadoqlash, yuklash-tushirish); B. 182–217 (taqsimlash). Khusenov U., Masharipov M., Suyunbaev S., Toychiyev J. Methods to increase the throughput and carrying capacity of the “Angren-Pop” railway section in line with expected transit freight flows from the “China-Uzbekistan-Kyrgyzstan” railway project // Mathematical Models in Engineering. — 2025. — Vol. 11, No. 4. — B. 187–203.

Iqtiboslar

[1] O‘zbekiston Respublikasining Xitoy Xalq Respublikasidagi Elchixonasi. *Cultural and Humanitarian Cooperation*. Toshkent/Pekin elektron axborot resursi.

[2] Ministry of Education of the People’s Republic of China. *Huai Jinpeng visits Uzbekistan*, 9 July 2024.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. *Leaders of Uzbekistan and China discuss matters of further strengthening all-weather comprehensive strategic partnership*. [4] Ruzumova G. *Prepodavanie kitayskogo yazыka studentam nefilologicheskix vuzov Uzbekistana*. // *Zarubejnaya lingvistika i lingvodidaktika*. 2024. №6. B. 299–306. IinLibrary

[5] Chen Q., Levin Q., Li K., Tang L. *The Routledge Course in Business Chinese*. 2nd ed. Routledge, 2019. 312 p.

[6] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. *President reviews proposals to develop the transport and logistics system*. 1 July 2026.

[7] Sultanova L.A. *On the Formation of Transport Logistics Terminology in Modern Chinese Language*. // *American Journal of Philological Sciences*. 2025. B. 78–81.

[8] **关道雄**. *商务汉语101*. **北京**: **外**语教学与研究出版社, 2015. B. 353–396. Xususan: 83-mavzu — B.353; 84 — B.357; 85 — B.362; 86 — B.367; 87 — B.372; 88 — B.378; 89 — B.383; 90 — B.388; 91 — B.392; 92 — B.396. Sshukui.net

[9] Guan D., Yu H. *A Practical Business Chinese Reader. Third Edition. Volume 1*. Beijing: Peking University Press, 2017. B. 21–23. PPurple Culture+1

[10] 贾平, **范林榜**. *现代物流管理（第2**版**）*. **北京**: **清**华大学出版社, 2017. B. 95–135; 137–161; 162–180; 182–217.

[11] Khusenov U. va boshq. *Methods to increase the throughput and carrying capacity of the “Angren-Pop” railway section.... Mathematical Models in Engineering*. 2025. B. 187–203.

YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY ARMIYA VA MUDOFAA TIZIMIDA OLIB BORILYABGAN ISLOHOTLAR

Usmonov Suhrob Mehriddin o‘g‘li,
Termiz Davlat Universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

XXI asrda davlatlarning harbiy xavfsizligini ta’minlash masalasi an’anaviy qurolli kuchlarning miqdori bilan cheklanib qolmayapti. Zamonaviy harbiy mojarolarda axborot texnologiyalari, uchuvchisiz uchish apparatlari, sun’iy intellekt, kibermuhit, yuqori aniqlikdagi qurollar, elektron kurash vositalari va razvedka tizimlarining ahamiyati keskin ortib bormoqda. SHu sababli milliy mudofaa tizimini rivojlantirishda harbiy texnikani yangilash bilan bir qatorda, boshqaruv tizimi, kadrlar salohiyati, harbiy ta’lim, mudofaa sanoati va harbiy xizmatchilarning ijtimoiy himoyasini kompleks ravishda takomillashtirish talab etiladi.

O‘zbekistonda milliy armiyani shakllantirish jarayoni mustaqillikning dastlabki yillaridanoq davlat suvereniteti va hududiy yaxlitlikni himoya qilishning muhim institutsional asosi sifatida namoyon bo‘ldi. Keyingi bosqichda mamlakat mudofaa siyosati takomillashtirilib, mudofaa sohasining huquqiy va tashkiliy asoslari qayta ko‘rib chiqildi. Xususan, 2018 yil 9 yanvarda qabul qilingan «O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi O‘RQ–458-son Qonun mamlakat mudofaa siyosatining zamonaviy huquqiy asoslaridan biriga aylandi[1].

Mudofaa doktrinasida O‘zbekistonning mudofaa siyosati boshqa davlatlarga qarshi harbiy kuch ishlatmaslik, harbiy tajovuzning oldini olish va uni bartaraf etish, xavfsizlikning bo‘linmasligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish, harbiy-siyosiy bloklarda ishtirok etmaslik, mudofaaning etarli darajada bo‘lishini ta’minlash kabi prinsiplarga asoslanishi belgilab qo‘yilgan[2]. Bu holat O‘zbekiston milliy armiyasining strategik mohiyati, avvalo, himoyaviy xarakterga ega ekanini ko‘rsatadi.

YAngi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida mamlakat xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish alohida ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangani esa harbiy islohotlarni davlat taraqqiyotining umumiy strategiyasi bilan uzviy bog‘lash imkonini berdi[3].

1. Milliy armiyani isloh qilishning konseptual asoslari

O‘zbekiston mudofaa tizimidagi zamonaviy islohotlarning muhim xususiyati shundaki, ular alohida harbiy bo‘linmalar yoki texnik vositalarni yangilash bilan cheklanmay, mudofaa tizimining institutsional salohiyatini oshirishga qaratilmoqda.

Mazkur jarayonni shartli ravishda beshta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishga ajratish mumkin:

1. harbiy boshqaruv va tashkiliy tuzilmani takomillashtirish;
2. qo‘shinlarni zamonaviy qurol-yarog‘ va texnika bilan ta’minlash;
3. harbiy kadrlarni tayyorlash va ularning kasbiy salohiyatini oshirish;
4. mudofaa sanoati va ilmiy-texnologik bazani rivojlantirish;
5. harbiy xizmatchilar va ularning oila a’zolarini ijtimoiy himoya qilish.

Bunday yondashuv harbiy xavfsizlikni kompleks tizim sifatida ko‘rish imkonini beradi. CHunki zamonaviy armiyaning samaradorligi faqat qurolning texnik imkoniyati bilan emas, balki ushbu quroldan foydalana oladigan mutaxassis, uni boshqaradigan tizim va uni ta’minlaydigan sanoat-texnologik baza mavjudligi bilan belgilanadi.

2017 yildan keyingi davrda harbiy okruglar tuzilishi va vazifalari qayta ko‘rib chiqilgani, qo‘shinlarni boshqarish tizimi takomillashtirilgani, harbiy xizmatchilarning ijtimoiy sharoitlarini yaxshilashga e’tibor kuchaytirilgani milliy armiya taraqqiyotida sifat jihatdan yangi bosqichni boshlab berdi.[4]

SHu nuqtai nazardan, YAngi O‘zbekistondagi harbiy islohotlarning asosiy xususiyatini «institutsional modernizatsiya» tushunchasi bilan ifodalash mumkin. YA’ni, islohotlar bir vaqtning o‘zida huquqiy, tashkiliy, texnologik va inson kapitali sohalarini qamrab olmoqda.

2. Qurolli Kuchlarni modernizatsiya qilish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish

Zamonaviy xavfsizlik muhiti har qanday davlatdan harbiy-texnik salohiyatini doimiy ravishda yangilab borishni talab etadi. O‘zbekistonda

ham milliy armiyani zamonaviy qurol-yarog‘ va harbiy texnika bilan ta’minlash mudofaa islohotlarining asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

2025 yil 21 fevralda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni raisligida o‘tkazilgan Xavfsizlik kengashi yig‘ilishida milliy armiya zamonaviy qurol-yarog‘ va texnika bilan ta’minlanayotgani, harbiy xizmatchilarning jangovar hamda ma’naviy tayyorgarligi oshirilayotgani qayd etildi.[5]

Bu jarayonni oddiy «qayta qurollanish» sifatida baholash to‘liq emas. CHunki zamonaviy armiyada texnikaning o‘zi emas, balki razvedka, boshqaruv, aloqa, ma’lumotlarni qayta ishlash va qaror qabul qilish tizimlarining o‘zaro integratsiyasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, 2026 yil boshidagi rasmiy ma’lumotlarda qo‘shinlarda yangi taktik usullar joriy etilgani, mashg‘ulotlar ko‘lami va shiddati oshirilgani, uchuvchisiz uchish apparatlari bo‘linmalari hamda mutaxassislar tayyorlash markazlari tashkil etilgani, armiyani raqamlashtirish yo‘nalishida axborot xavfsizligi va boshqaruv samaradorligi yaxshilanayotgani ta’kidlangan[6].

Bu tendensiya harbiy sohada texnologik transformatsiya jarayoni kechayotganini ko‘rsatadi.

2026 yil 26 fevraldagi rasmiy ma’lumotlarda esa zamonaviy qurolli mojarolar tajribasidan kelib chiqib, dronlar va ularga qarshi kurashish, sun’iy intellekt asosida ishlovchi kibertuzilmalar, robotlashtirilgan texnikalardan foydalanish hamda havo hujumidan mudofaa bo‘yicha yangi bo‘linmalarni tashkil etish vazifalari belgilab berilgani qayd etildi.[7]

Demak, O‘zbekiston armiyasining texnologik modernizatsiyasida uchta muhim tendensiya kuzatilmoqda:

birinchidan, an’anaviy qurol va harbiy texnikani zamonaviylashtirish;

ikkinchidan, raqamli boshqaruv va axborot texnologiyalarini harbiy tizimga integratsiya qilish;

uchinchidan, sun’iy intellekt, robotlashtirish va uchuvchisiz texnologiyalarning harbiy imkoniyatlarini o‘rganish.

Ushbu tendensiyalar milliy armiyaning kelgusi taraqqiyotida inson omiliga qo‘yiladigan talablarni ham o‘zgartiradi. Endi harbiy xizmatchi nafaqat jismoniy jihatdan tayyor, balki raqamli texnologiyalarni tushunadigan, murakkab axborot muhitida ishlay oladigan va tezkor qaror qabul qilish ko‘nikmasiga ega mutaxassis bo‘lishi kerak.

3. Harbiy ta’lim va kadrlar salohiyatini oshirish

Har qanday armiyaning eng muhim strategik resursi uning shaxsiy tarkibi hisoblanadi. Texnik jihatdan zamonaviy qurollardan foydalanish uchun yuqori malakali ofitserlar, serjantlar va mutaxassislar korpusi zarur.

Shu bois Yangi O‘zbekistonda harbiy ta’lim tizimini takomillashtirish mudofaa islohotlarining markaziy yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Harbiy ta’limning mazmuni ham zamon talablariga muvofiq o‘zgarmoqda. Ilgarigi modelda asosiy e’tibor harbiy nizomlar, taktik tayyorgarlik va quroldan foydalanish ko‘nikmalariga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy yondashuvda axborot texnologiyalari, kiberxavfsizlik, uchuvchisiz tizimlar, sun’iy intellekt, robototexnika, muhandislik va til ko‘nikmalari ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

2026 yil 16 iyundagi rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, muddatli harbiy xizmatchilarga xizmat davrida qo‘shimcha ta’lim olish, zamonaviy kasblarni egallash va keyingi kasbiy faoliyati uchun zarur ko‘nikmalarni shakllantirish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha yangi mexanizmlar joriy etilmoqda.[8]

Bu yangilikning ijtimoiy ahamiyati ham katta. Chunki harbiy xizmat faqat majburiyatni bajarish davri emas, balki yoshlarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi institutga aylanishi mumkin.

2026 yil iyul oyida e’lon qilingan ma’lumotlarda ham Prezidentning 2026 yil 7 apreldagi qarori asosida muddatli harbiy xizmat davrida yoshlarga kasb o‘rganish va ta’lim olish uchun yangi imkoniyatlar yaratilayotgani ta’kidlangan.[9]

SHunday qilib, harbiy xizmatning jozibadorligini oshirish faqat moddiy imtiyozlar berish bilan emas, balki «harbiy xizmat — shaxsiy va

kasbiy rivojlanish maktabi» tamoyili asosida tashkil etilayotgani bilan ahamiyatlidir.

4. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish — islohotlarning insonparvar yo‘nalishi

Mudofaa tizimining samaradorligi harbiy xizmatchilarning xizmat sharoiti, ijtimoiy himoyasi va oilasiga bo‘lgan munosabat bilan ham chambarchas bog‘liq.

Harbiy xizmat yuqori mas’uliyat, intizom va xavf bilan bog‘liq kasbiy faoliyatdir. SHuning uchun harbiy xizmatchi o‘zining va oila a’zolarining ijtimoiy himoyasi ta’minlanganiga ishonch hosil qilishi muhim.

O‘zbekistonda keyingi yillarda harbiy xizmatchilarni uy-joy bilan ta’minlash, ularning oila a’zolari uchun shart-sharoitlar yaratish, bandlik va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.[10]

2026 yilda ham ushbu yo‘nalish davom ettirilib, harbiy xizmatchilar va ularning oila a’zolarining huquqiy hamda ijtimoiy manfaatlarini himoya qilish bo‘yicha ochiq muloqotlar va amaliy mexanizmlar kuchaytirilgani rasmiy manbalarda qayd etilmoqda.[11]

Bu holat milliy armiyada «inson kapitali» tushunchasining ahamiyati ortib borayotganidan dalolat beradi.

Zero, harbiy xizmatchining ma’naviy-ruhiy barqarorligi, oilaviy xotirjamligi va kasbiy motivatsiyasi uning xizmat samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

5. Milliy armiya va yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash

Mudofaa tizimining barqarorligi faqat professional harbiylar korpusi bilan emas, balki jamiyatning Vatan himoyasiga munosabati bilan ham belgilanadi.

O‘zbekistonda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi davlat siyosati darajasida shakllantirildi. Bu yo‘nalishda ta’lim muassasalari, mahalliy davlat organlari, harbiy qismlar va jamoat tashkilotlarining hamkorligiga e’tibor qaratilmoqda.

Mudofaa sohasidagi islohotlarning muhim jihati shundaki, armiya va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlar tobora ochiq muloqot tamoyili asosida rivojlanmoqda. Harbiy qismlarda «Ochiq eshiklar kuni», yoshlar bilan uchrashuvlar, harbiy kasbga yo‘naltirish tadbirlari va harbiy xizmatchilar bilan muloqotlar tashkil etilmoqda.[12]

Bunday tadbirlarning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, yoshlar armiyani faqat qurollangan institut sifatida emas, balki intizom, bilim, mas’uliyat va Vatanga sadoqat maktabi sifatida qabul qila boshlaydi.

SHu nuqtai nazardan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni ham yangilanishi zarur. Zamonaviy patriotizm faqat hissiy chaqiriqlar bilan emas, balki huquqiy madaniyat, bilim, mas’uliyat, texnologiyalarni egallash, jismoniy tayyorgarlik va jamoaviy hamkorlik kabi kompetensiyalar bilan uyg‘unlashishi lozim.

6. Havo hujumidan mudofaa va harbiy aviatsiya tizimining transformatsiyasi

So‘nggi davrda O‘zbekiston mudofaa tizimida strategik ahamiyat kasb etayotgan yo‘nalishlardan biri — havo hududini himoya qilish va harbiy aviatsiya salohiyatini oshirishdir.

2026 yil 8 iyunda Prezidentga taqdim etilgan axborotda Havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari va Harbiy havo kuchlarini izchil isloh qilish, ularni zamonaviy aviatsiya texnikasi, havo hujumidan mudofaa tizimlari hamda uchuvchisiz uchish apparatlari bilan ta’minlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar ko‘rsatib o‘tilgan.[13]

Bu jarayonni mamlakat havo makoni xavfsizligini ta’minlash tizimining sifat jihatdan yangi bosqichi sifatida baholash mumkin.

Ayniqsa, havo hujumidan mudofaa sohasida zamonaviy sensorlar, radiolokatsiya, avtomatlashtirilgan boshqaruv, uchuvchisiz apparatlar va ularga qarshi vositalarni yagona tizimga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bunda texnik modernizatsiya bilan bir qatorda mutaxassislarni tayyorlash masalasi ham dolzarbdir. Zamonaviy havo mudofaasi mutaxassisi elektronika, dasturiy ta’minot, radiotexnika, ma’lumotlarni tahlil qilish va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini tushunishi kerak.

7. Mudofaa sanoati va milliy texnologik salohiyat

Mudofaa qobiliyatini ta’minlashda tashqi xaridlar bilan bir qatorda milliy mudofaa sanoatining salohiyati ham muhim strategik omil hisoblanadi.

Milliy mudofaa sanoatining rivojlanishi bir nechta vazifani hal etadi: armiyaning texnik ehtiyojlarini ta’minlash, ta’mirlash va modernizatsiya imkoniyatlarini kengaytirish, ilmiy-tadqiqot ishlarini rag‘batlantirish, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va texnologik mustaqillikni oshirish.

2026 yil yanvardagi Xavfsizlik kengashi yig‘ilishida ham mudofaa sanoatining salohiyatini mustahkamlash milliy mudofaa qobiliyatini oshirishning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan.[14]

SHu nuqtai nazardan, mudofaa sanoatiga faqat harbiy texnika ishlab chiqarish tarmog‘i sifatida emas, balki yuqori texnologiyali innovatsion iqtisodiyotning bir qismi sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Bunda universitetlar, ilmiy-tadqiqot institutlari, konstruktorlik byurolari va mudofaa korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish kelgusida muhim natijalar berishi mumkin.

8. Islohotlarning ilmiy-nazariy tahlili

Milliy armiyadagi islohotlarni ilmiy nuqtai nazardan baholar ekanmiz, ularni uchta asosiy mezon asosida ko‘rish mumkin.

Birinchi mezon — institutsional samaradorlik. Harbiy boshqaruv tizimi qanchalik tezkor, muvofiqlashgan va zamonaviy xavflarga mos bo‘lsa, mudofaa qobiliyati shunchalik yuqori bo‘ladi.

Ikkinchi mezon — texnologik salohiyat. Zamonaviy armiyaning raqobatbardoshligi qurol-yarog‘ning miqdoridan ko‘ra, razvedka, aloqa, boshqaruv, aniqlik va ma’lumotlarni qayta ishlash tizimlarining integratsiyasiga ko‘proq bog‘liq.

Uchinchi mezon — inson kapitali. Harbiy texnikaning murakkablashuvi harbiy xizmatchining intellektual va kasbiy salohiyatiga qo‘yiladigan talablarni oshiradi.

SHu sababli YAngi O‘zbekistondagi mudofaa islohotlarining strategik natijasi «zamonaviy texnika + professional kadr + samarali boshqaruv +

kuchli mudofaa sanoati + ijtimoiy himoya» modeli asosida shakllanishi mumkin.

Bu modelda inson markaziy o‘rinni egallaydi. CHunki har qanday texnik tizimni boshqaradigan, undan samarali foydalanadigan va uning imkoniyatlarini kengaytiradigan asosiy resurs — bilimli va professional harbiy xizmatchidir.

Yangi O‘zbekistonda milliy armiya va mudofaa tizimida olib borilayotgan islohotlar ko‘lami va mazmuniga ko‘ra kompleks xarakterga ega. Ularning asosiy xususiyati armiyani faqat harbiy-texnik jihatdan modernizatsiya qilish emas, balki butun mudofaa tizimini zamonaviy xavf va tahdidlarga moslashtirishdan iborat.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hozirgi bosqichda islohotlarning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

— Qurolli Kuchlarning boshqaruv va tashkiliy salohiyatini oshirish;

— qo‘shinlarni zamonaviy qurol-yarog‘ va harbiy texnika bilan ta’minlash;

— raqamli boshqaruv, uchuvchisiz texnologiyalar, sun’iy intellekt va robotlashtirish elementlarini harbiy sohada qo‘llash;

— havo hujumidan mudofaa va harbiy aviatsiya tizimini modernizatsiya qilish;

— harbiy ta’lim va kadrlar tayyorlash tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish;

— muddatli harbiy xizmatning jozibadorligini oshirish va harbiy xizmat davrida yoshlarga kasbiy ko‘nikmalar berish;

— harbiy xizmatchilar va ularning oila a’zolarining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish;

— mudofaa sanoatining texnologik salohiyatini oshirish.

Shu bilan birga, kelgusi bosqichda islohotlarning samaradorligini oshirish uchun harbiy ta’lim, mudofaa sanoati va ilmiy-tadqiqot institutlari o‘rtasidagi integratsiyani kuchaytirish, sun’iy intellekt va kiberxavfsizlik bo‘yicha milliy kadrlar bazasini kengaytirish, harbiy xizmatchilarning kasbiy motivatsiyasini oshirish hamda armiya va jamiyat o‘rtasidagi ochiq muloqot mexanizmlarini yanada rivojlantirish maqsadga muvofiq. Eng

muhimi, milliy armiyani modernizatsiya qilishni davlat xavfsizligini ta’minlashning tor sohaviy vazifasi sifatida emas, balki inson kapitali, ilmiy-texnologik taraqqiyot, milliy iqtisodiyot va jamiyat barqarorligi bilan uzviy bog‘liq strategik jarayon sifatida baholash zarur.

Shunday ekan, Yangi O‘zbekistonda shakllanayotgan zamonaviy milliy armiya modeli — bu faqat zamonaviy qurolga ega armiya emas, balki yuqori bilimli, professional, texnologik jihatdan salohiyatli va Vatan taqdiri uchun mas’uliyatni chuqur his qiladigan harbiy kadrlarga tayanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi Qonuni. 2018 yil 9 yanvar, O‘RQ–458-son. — Qonunning rasmiy rekvizitlari va mazmuni bo‘yicha manba.

2. O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi. — O‘zbekiston Respublikasining mudofaa siyosati prinsiplari.

3. Mirziyoyev SH.M. YAngi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: «O‘zbekiston», 2022. — 440 b.

4. Mirziyoyev SH.M. YAngi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2022. — 440 b. Murtazaeva R.H., Ermetov A.A., Odilov A.A. O‘zbekistonning eng yangi tarixi. Darslik. — Toshkent: Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti, 2022. — 347 b.

5. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. «O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi yangilangan holda qabul qilindi» mazmunidagi rasmiy axborot. — Harbiy okruglar, qo‘shinlarni boshqarish, zamonaviy qurol-yarog‘, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va harbiy-ma’muriy sektorlar haqida.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. «Xavfsizlik va mudofaani mustahkamlash masalalari muhokama qilindi». — 2025 yil 21 fevral.

7. O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti. «Mamlakatimiz harbiy xavfsizligi va mudofaasini yanada mustahkamlashning ustuvor vazifalari muhokama qilindi». — 2026 yil 14 yanvar.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. «Oliy Bosh Qo‘mondon harbiy qismdagi sharoitlarni ko‘zdan kechirdi». — 2026 yil 26 fevral.

9. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. «Harbiy xizmat — ta’lim va kasbiy taraqqiyot sari yangi imkoniyatlar maydoni». — 2026 yil 16 iyun.

10. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. «Milliy armiyamizda zamonaviy kasb egallash imkoniyatlari kengaymoqda». — 2026 yil 3 iyul.

11**.** O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. «Ijtimoiy himoya jamiyatning ishonchli bo‘g‘ini». — 2025 yil 25 fevral.

12. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. «Har bir murojaat qonuniy echim topmoqda». — 2026 yil 22 iyul.

13. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. «Ochiq eshiklar kuni» yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usini mustahkamladi. — 2026 yil 9 iyun.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. «Havo hujumidan mudofaa va harbiy aviatsiya tizimini transformatsiya qilish choralari ko‘rib chiqildi». — 2026 yil 8 iyun.

15**.** O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti. «Mamlakatimiz harbiy xavfsizligi va mudofaasini yanada mustahkamlashning ustuvor vazifalari muhokama qilindi». — 2026 yil 14 yanvar.

16. O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi Qonuni. — 2018 yil 9 yanvar, O‘RQ–458-son.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «2022–2026 yillarga mo‘ljallangan YAngi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi PF–60-son Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. Xavfsizlik va mudofaa sohasiga oid 2025–2026 yillardagi rasmiy materiallar. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining 2025–2026 yillardagi rasmiy axborot materiallari.

YANGI O‘ZBEKISTONDA JAMIYAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA DAVLAT ORGANLARI VA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING HAMKORLIGI

Haydarov Alisher Usmon o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti katta o‘qituvchisi

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar doirasida aholining tinch va osoyishta hayotini ta’minlash hamda jamiyatimizda qonunga itoatkorlik va jamoat tartibi madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Jumladan, jamoat xavfsizligini ta’minlash yo‘nalishidagi ishlarni **“Xalq manfaatlariga xizmat qilish”** tamoyili asosida tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizm va tartiblari joriy etilib, davlat organlarining jamoatchilik tuzilmalari bilan o‘zaro maqsadli hamkorligi yo‘lga qo‘yildi.

Shu bilan birga, jahonda kuchayib borayotgan turli xavf-xatar va ziddiyatlar, el-yurt tinchligi va osoyishtaligiga tahdidlar, pandemiya, tabiiy va texnogen ofatlar mas’ul davlat tuzilmalariga o‘z faoliyatini **“Barcha say-harakatlar inson qadri uchun”** degan ustuvor g‘oya asosida yanada takomillashtirish vazifasini yuklamoqda[23].

Jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatining jamiyat hayotida tutgan o‘rni hamda uni mohiyati va ahamiyati borasidagi ilmiy o‘rganishlardan ko‘rish mumkinki, olimlar tomonidan bu borada turli e’tiroflar keltirilgan. Xususan, huquqshunos olimlar V.M. Boyer va V.N. Shamray jamoat xavfsizligini ta’minlash – har qanday davlatning barqaror mavjudligining muhim va majburiy elementlaridan biridir[24], A.I. Yastrebova har qanday davrda huquqni muhofaza qilish va jamoat xavfsizligini ta’minlash davlatning, xususan, politsiya organlarining asosiy faoliyat yo‘nalishi hisoblangan[25], S.M. Mikailov jamiyat va fuqarolarning talablarini

[23] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон (2021 йил 29 ноябрь) фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон.

[24] Боер В.М., Шамрай В.Н. Теоретико-правовое обеспечение общественного порядка и общественной безопасности в современных условиях // Бизнес в законе. – 2012. – №3. – С.

[25] Ястребова А.И. К вопросу о взаимодействии общественных организаций и органов полиции в сфере охраны общественного порядка в российской федерации // Вестник Московского университета МВД России. – № 3. – 2016. С. 91.

qondiradigan darajada jamoat xavfsizligini ta’minlanishi ularning normal faoliyati uchun eng muhim shartdir[26], N.E.Yegorova, O.F.Kudinov, YE.YE. Novichkovalar esa jamoat xavfsizligini ta’minlash – har doim, har qanday mamlakatda va har qanday jamiyatda dolzarb masala ekanligini e’tirof etganlar[27].

O‘tgan davr mobaynida mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini takomillashtirish, uning zamonaviy, tezkor va xalqchil qiyofasini yaratish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Amalga oshirilgan islohotlar doirasida ayniqsa, jamoat xavfsizligini ta’minlashda aholiga xizmat ko‘rsatish va keng jamoatchilik bilan hamkorlik qilishning ta’sirchan mexanizmlarini yaratish, soha xizmatlarini yangi avlod texnologiyalari va dasturiy tizimlar bilan ta’minlash orqali ularning ish samaradorligini oshirish hamda xizmat faoliyatini maqsadga muvofiq modellar asosida tashkil etish (modellashtirish) kabi masalalar muhim ahamiyat kasb etdi[28].

Shu bilan birga, “Mamlakatimizda jamoat xavfsizligini ta’minlash sohadagi davlat siyosatining istiqbolli yo‘nalishlarini aniq belgilash[29],

jamoat xavfsizligini ta’minlashning yaxlit tizimini shakllantirish,

ichki ishlar organlarining eng quyi bo‘g‘inidan respublika darajasigacha samarali faoliyatini yo‘lga qo‘yish,

zamonaviy ish uslublarini joriy etish orqali mamlakatimizda huquq-tartibot va qonuniylikni mustahkamlash,

aholining tinchligi va osoyishtaligini ta’minlash[30] hamda huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘lgan shartsharoitlarni o‘z

---

[26] Микаилов С.М. Организация деятельности вневедомственной охраной полиции в сфере охраны общественного порядка // Законность и правопорядок в современном обществе. [Электрон манба]. – http: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21600090.

[27] Егорова Н.Э., Кудинов О.Ф., Новичкова Е.Е. К вопросу о содержании, формах и методах организации охраны общественного порядка (на материалах МВД по Республике Бурятия) // Вестник Восточно Сибирского института Министерства внутренних дел России. – 2015. – № 2 (73). – С. 37.

[28] Sharipov S.S. Scientific Analysis of the Role, Essence and Significance of the Activity of Maintaining Public Order in the Life of Society // https://ijmmu.com/public/journals/1/page HeaderTitleImage_en_US.png.

[29] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон (2021 йил 29 ноябрь) фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон.

[30] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон (2021 йил 26 март) фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2021 й., 06/21/6196/0240-сон.

vaqtida aniqlash va bartaraf etishning samarali tizimini yaratish[31]” ustuvor vazifalar sifatida belgilangan.

Ma’lumki, davlatning taraqqiy etishi, aholi huquq va erkinliklarining kafolati, davlatlararo mustahkam hamkorlik – mamlakatda jamoat xavfsizligining qay darajada ta’minlanganligi bilan bevosita bog‘liq.

Shu bois, Yangi O‘zbekistonda jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish davlat siyosatining eng muhim masalalaridan biri sifatida belgilanib, bu boradagi ustuvor vazifalar davlatning istiqbolli dastur, konsepsiya va strategiyalarida o‘z aksini topgan. Jamoat xavfsizligini ta’minlashning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish bo‘yicha huquqiy, uslubiy, ilmiy, tashkiliy choralarni ishlab chiqish va samarali amalga oshirish masalalari belgilab olindi.

Jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘linmalari faoliyatini boshqarishning mutlaqo yangi qiyofasi shakllantirilib, sohada **“respublika – viloyat – tuman – mahalla”** tizimi asosida yaxlit boshqaruv va uzluksiz nazorat qilish mexanizmi joriy etildi. Xususan, Ichki ishlar vazirligi markaziy boshqaruv bo‘g‘ini tuzilmasini takomillashtirish orqali turdosh sohaviy xizmatlar faoliyatini boshqarish va muvofiqlashtirishning yagona tizimi yo‘lga qo‘yildi.

Hududiy ichki ishlar organlarining tuzilmasi va rahbar lavozimlarini maqbullashtirish orqali mavjud kuch va vositalardan samarali foydalanish maqsadida, ayrim lavozim va bo‘linmalar negizida yagona boshqaruv tizimlari tashkil etildi.

Jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini “Xavfsiz poytaxt”, “Ravon va xavfsiz yo‘l” konsepsiyalari, “Xavfsiz xonadon”, “Xavfsiz hovli” tizimlari, “Smart mahalla” axborot hamda “Xavfsiz shahar” apparat-dasturiy komplekslari asosida tashkil etilishi yo‘lga qo‘yildi.

Mahalla va qishloqlarda jamoat tartibini saqlash va xavfsizligini ta’minlash faoliyatini bevosita amalga oshiradigan, shuningdek, fuqarolarning xavfsizligi va osoyishtaligini ta’minlash borasida ichki ishlar

[31] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон (2022 йил 28 январь) фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон.

organlari, boshqa huquq-tartibot organlari va jamoat tuzilmalarining mahallalar kesimida birgalikda ishlashini tashkil etadigan ichki ishlar organlarining eng quyi bo‘g‘ini sifatida **Mahalla huquq-tartibot maskani** tashkil etildi. Mahallalarning “qizil”, “sariq”, “yashil” toifalarga ajratilishi aholi muammolarini “mahallabay”, “oilabay” va “fuqarobay” ishlash orqali hal etish hamda eng og‘ir va nizoli vaziyatlarni huquqbuzarlikka aylanmasidan mahallalarning o‘zidayoq aniqlash va bartaraf etish imkonini bermoqda. Mahallabay ishlash tizimi “manzilli va ta’sirchan profilaktikani qaysi hududdan boshlash kerak”ligi masalasiga oydinlik kiritishda o‘z samarasini bermoqda. Mahallalarda huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi ishlarni hamkorlikda amalga oshirish uchun **mahalla fuqarolar yig‘ini raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli hamda profilaktika inspektori**dan iborat “Mahalla beshligi” tarkibi shakllantirildi. Ushbu beshlikning “temir”, “ayollar”, “yoshlar” va “mehr” daftarlariga kiritilgan mahalladagi ehtiyojmand, kam ta’minlangan oilalar, ijtimoiy ko‘makka muhtoj xotin-qizlar va yoshlar bilan individual ishlarni tashkil etish singari faoliyati muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida Demokratiyaning asosiy talabi bo‘lgan inson huquqlari va qonuniy manfaatlarini, so‘z va vijdon erkinligini ta’minlashga alohida e’tibor berilmoqda. Xususan, jahon miqyosidagi murakkab jarayonlarni va mamlakatimiz bosib o‘tgan taraqqiyot natijalarini chuqur tahlil qilgan holda keyingi yillarda **“Inson qadri uchun”** tamoyili asosida xalqimizning farovonligini yanada oshirish, iqtisodiyot tarmoqlarini transformatsiya qilish va tadbirkorlikni jadal rivojlantirish, inson huquqlari va manfaatlarini so‘zsiz ta’minlash hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash maqsadida, “2022 – 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” qabul qilindi. Uning 16-maqsadi, “Jamoat xavfsizligini ta’minlash, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘lgan shart-sharoitlarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etishning

samarali tizimini yaratish” deb nomlangan bo‘lib, uni quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshirish belgilandi:

birinchidan, *huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish.*

Ushbu bandni amalga oshirish mexanizmi sifatida quyidagi chora-tadbirlar belgilanib o‘tildi:

– jinoyat va ma’muriy huquqbuzarlik haqida xabar berish va ularni ro‘yxatga olishning “YE-huquqbuzarlik” yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimini joriy etish;

– bir yil davomida takroran sodir etilishi og‘irlashtiruvchi holat sifatida baholanadigan ma’muriy huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarning hisobini bir yil davomida yuritish va muddat o‘tishi bilan avtomatik ravishda hisobdan olib tashlash tartibini yo‘lga qo‘yish;

ikkinchidan, *jamoat tartibini saqlash bo‘yicha patrullik xizmati faoliyatini tubdan takomillashtirish, shu jumladan zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etgan holda fuqaroni ichki ishlar bo‘limiga tekshirish uchun olib borish amaliyotidan voz kechish.*

Ushbu bandni amalga oshirish mexanizmi sifatida quyidagilar belgilangan:

– “YE-patrul” tizimi joriy etilib, tekshirish uchun fuqaroni ichki ishlar bo‘limiga olib borish amaliyotidan voz kechish va barcha ma’lumotlarni joyida tekshirishni yo‘lga qo‘yish;

– ichki ishlar organlari patrul-post xizmati xodimlarining faoliyatini “bodikamera” yordamida nazorat qilishni yo‘lga qo‘yish;

– patrul xizmatini bosqichma-bosqich avto va motopatrul shakliga o‘tkazish orqali naryadlarning mobilligini va hodisa joyiga tezkorlik bilan yetib borishini ta’minlash;

uchinchidan, *yo‘l infratuzilmasini takomillashtirish va xavfsiz harakatlanish sharoitlarini yaratish orqali yo‘llarda avariya va o‘lim holatlarini qisqartirish, shu jumladan harakatni boshqarish tizimini to‘liq raqamlashtirish va jamoatchilikning ushbu sohadagi ishlarda keng ishtirokini ta’minlash.*

Ushbu bandni amalga oshirish mexanizmi sifatida quyidagilarni nazarda tutuvchi, dastur ishlab chiqilgan:

– avtomobil yo‘llarida harakatni boshqarish tizimini to‘liq raqamlashtirish;

– yo‘llarda xavfsiz harakatlanish uchun barcha ishtirokchilar uchun munosib sharoitlarni yaratish;

– yo‘l infratuzilmasini takomillashtirish jarayonida va xavfsizlikni ta’minlashda keng jamoatchilikning ishtiroki uchun zarur sharoitlarni yaratish.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, jamoat tartibini saqlash va jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar natijasida, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini, jismoniy va yuridik shaxslarning mulkini, konstitusiyaviy tuzumni himoya qilish, qonun ustuvorligini, shaxs, jamiyat va davlatning xavfsizligini, shuningdek huquqbuzarliklarning oldini olish va profilaktikasini samarali ta’minlash imkonini bermoqda.

ВАТАН УЧУН, МИЛЛАТ УЧУН, ХАЛҚ УЧУН

Одилжон Ражабов
Ўзбекистон Республикаси
Жамоат хавфсизлиги университети
катта ўқитувчиси

Ҳар бир халқнинг тарихида шундай саналар борки, улар миллат қалбида абадий из қолдиради. Ўзбекистон учун бундай муқаддас сана — 1991 йил 1 сентябрь, миллий мустақилликка эришилган кундир. Ўттиз беш йил — инсон умри учун ҳам, давлат тарихи учун ҳам маънодор давр. Бу йиллар мобайнида Ўзбекистон мустақил давлат сифатида шаклланди, ривожланди ва жаҳон майдонида ўз ўрнини топди.

2026 йилда Мустақиллик байрами «Ватан учун, миллат учун, халқ учун!» деган улуғ ғоя остида нишонланмоқда. Ушбу учта тушунча — Ватан, миллат ва халқ — бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, миллий тараққиётнинг маънавий асосини ташкил этади. Уларнинг ҳар бири алоҳида эътибор ва меҳрга лойиқдир.

Ватан — муқаддас туйғу.

Ватан — бу шунчаки географик ҳудуд эмас, балки инсон қалбидаги энг муқаддас туйғудир. У она тупроқ, аждодлар руҳи, келажак авлодга қолдириладиган мерос ва ҳар бир фуқаронинг қалбидаги садоқат ҳиссидир. Ватанни севиш — уни асраш, ободонлаштириш ва ривожлантириш демакдир.

Ватан учун яшаш ва меҳнат қилиш ҳар бир фуқаронинг бурчи ва шарафидир. Бугунги кунда Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар, бунёдкорлик ишлари, иқтисодий тараққиёт — буларнинг барчаси Ватан равнақи учун қаратилган. Мамлакатимиз иқтисодиёти барқарор суръатларда ўсиб бораётгани, халқаро майдондаги обрў-эътибори ортаётгани — халқимиз ўзи танлаган йўлдан дадил бораётганининг ёрқин далилидир.

Миллат — бирлик ва ҳамжиҳатлик

Миллат — тарихий тақдир, умумий қадриятлар ва орзу-интилишлар билан боғланган инсонлар жамоасидир. Ўзбекистон — кўп миллатли давлат бўлиб, унда юздан ортиқ миллат ва элат вакиллари тинч-тотув, аҳил ва иноқ яшамоқда. Бу — миллий бирлигимизнинг ва бағрикенглигимизнинг ёрқин намунасидир.

Миллат учун хизмат қилиш — унинг маънавий меросини асраш, тилини, маданиятини, урф-одатларини ривожлантириш ва келажак авлодга безавол етказиш демакдир. Айни пайтда миллий ўзликни англаш билан бирга умуминсоний қадриятларга содиқлик, замонавий билим ва тараққиётга интилиш ҳам миллатнинг куч-қудратини оширади. Буюк аждодларимиз — Жалолиддин Мангуберди, Ал-Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Алишер Навоий, Захриддин Мухаммад Бобур каби улуғ зотлар мероси бугунги миллий ғуруримизнинг мустаҳкам пойдеворидир.

Халқ — тараққиётнинг бош манбаи

Халқ — давлатнинг асоси, тараққиётнинг бош манбаи ва ҳокимиятнинг ягона эгасидир. «Инсон қадри учун, инсон бахти учун» деган эзгу тамойил бугунги Янги Ўзбекистон сиёсатининг марказида турибди. Давлат сиёсатининг бош мақсади — халқ фаровонлигини

таъминлаш, ҳар бир фуқаронинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва муносиб ҳаёт шароитини яратишдир.

Халқ учун хизмат қилиш — унинг эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий адолатни таъминлаш, таълим, соғлиқни сақлаш, бандликни ривожлантириш демакдир. Сўнгги йилларда аҳоли турмуш даражасини оширишга, ижтимоий ҳимояни кучайтиришга ва инсон капиталини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Зеро, ҳар бир ислоҳотнинг пировард мақсади — оддий инсоннинг ҳаётини яхшилашдир.

Уч тушунчанинг уйғунлиги

«Ватан учун, миллат учун, халқ учун!» шиори — учта алоҳида ғоянинг оддий йиғиндиси эмас, балки уларнинг яхлит бирлигидир. Ватан ободлиги миллат бирлигисиз, миллат равнақи халқ фаровонлигисиз тасаввур этиб бўлмайди. Бу учта тушунча бир-бирини тўлдиради ва мустаҳкамлайди.

Ҳар бир фуқаро ўз ўрнида — деҳқон далада, ишчи заводда, ўқитувчи мактабда, шифокор шифохонада, олим лабораторияда — Ватан, миллат ва халқ учун хизмат қилмоқда. Айнан шу кундалик фидойи меҳнат орқали буюк мақсадлар рўёбга чиқади. Ёшлар — Янги Ўзбекистон бунёдкорлари сифатида замонавий билим ва касб-ҳунарларни эгаллаб, юртимиз келажагини яратмоқдалар.

Яна шуни алоҳида такидлаш лозимки мустақиллик даврида бизнинг ҳарбий спортчиларимиз жахон ареналарида жудаям катта муфоқиятларга эришиб юртимизнинг байроғини юқори кўтаришга ва Ўзбекистон Республикасининг давлат мадхиясини дунёнинг барча қитъаларида янграшига сабабчи бўлдилар. Шунингдек, мамлакатимиз футбол терма жамоаси мустақилликнинг 35-йиллиги арафасида тарихда биринчи маротаба жаҳон биринчилигида қатнашиб, тарихга янги сахифа қолдирдилар. Боксчиларимиз дунёда Амир Темур авлодларининг зарбасига тенг келадигонлар йўқлигини исботлаб, жахон миқёсида юқори ўринларни эгалладилар.

Мустақиллик йилларида Қуролли Кучларимизнинг моддий техника базаси тубдан янгиланиб, замон талабларига жавоб

берадигон қурол-аслаҳалар, техника воситалари ва компьютерлар билан таминланди. Ҳарбий кадрларни тайёрлашда тапйёрлашда ҳам катта ислоҳатлар қилиниб, Қуролли Кучлар академияси, Фавқуладда вазиятлар вазирлиги академияси, Сержантлар мактаблари, Темурбеклар ҳарбий лицейлари, Жамоат хавфсизлиги Университети ва бошқа ҳарбий кадрларни тайёрловчи билим юртлари ташкил этилди. Ҳозирги кунда Қуролли Кучларимиз тўлиқ равишда ўзимизнинг юртимиздаги билим юртларини тамомлаган миалакали кадрлар билан тўлдирилган.

Энг ачинарли ва тарихда қоладиган сахифалардан бири шуки, бизни мустақиллигимизни кўра олмайдиган салбий кучларни мавжудлиги. Улар бир неча бор бизнинг давлатимизга очиқдан-очиқ тажавуз қилишга ҳаракат қилдилар. Мана мисол, 1999-йилнинг феврал ойичаТошкент шаҳрида, шу йилнинг март ойларида Хоразм вилоятининг Саримой қишлоғи яқинидаги, кейинроқ Сурхандарё вилоятининг Узун туманида, Тошкент вилоятининг Янгиобод қишлоғида ва Андижон шаҳрида ҳалқаро террорчи гуруҳларга қарши куролли тўқнашувлар бўлиб ўтди. Бу куролли тўқнашувларда бир неча ҳарбийларимиз ўз жонларини қурбон қилиб, террорчиларнинг ёвуз ниятларига эришишларига йўл қўймадилар. Яна бир мисол Тошкентдаги туманларнинг бирида инсонлар истиқомат қилувчи хонадонда бўлган ёнғинда Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ходими капитан Бобурмирзо Пардаев инсонларни хаётини сақлаб қолиш мақсадида, ўзиниг қутқарувчилик бурчини охиригача бажариб, ўз жонини фидо қилди. Биз мана шундай фидоий, ватанпарвар, ҳалқимиз, давлатимиз манфаатларини ўзиникидан устун қўйиб, мустақилигимиз, ҳалқимизни тинч осойишта ҳаёт кечириши учун ўз жонларини қурбон қилган ҳарбийларимизни номларини доимо қалбимизда сақлаймиз ва уларнинг порлоқ хотиралари ва кўрсатган қахрамонликлари мисолида, ёш авлодларимизни тарбилаймиз.

Мустақилликнинг 35 йиллиги — ўтган йўлга назар ташлаш, эришилган ютуқлардан фахрланиш ва келажакка ишонч билан қараш палласидир. «Ватан учун, миллат учун, халқ учун!» деган эзгу ғоя ҳар

бир фуқарони бирлаштирувчи, илҳомлантирувчи ва улуғ мақсадлар сари етакловчи кучли шиордир.

Бу ғояни қалбан англаган ва унга содиқ бўлган ҳар бир инсон — ўз Ватанининг ҳақиқий фарзанди, миллатининг фахри ва халқининг садоқатли хизматкоридир. Келинг, барчамиз бирдамликда, ҳамжиҳатликда ва фидойилик билан Ватанимиз равнақи, миллатимиз бирлиги ва халқимиз фаровонлиги йўлида меҳнат қилайлик. Зеро, буюк келажак — биргаликдаги саъй-ҳаракатларимиз меваси бўлади.

MUSTAQILLIK - MILLIY TARAQQIYOT VA YANGI O‘ZBEKISTON BUNYODKORLIGINING 35 YILLIK YO‘LI

Nasirdinov Dilmurod Ergashaliyevich
O‘zbekiston Respublikasi
Jamoat xavfsizligi universiteti o‘qituvchisi

2026-yil O‘zbekiston xalqi hayotida alohida tarixiy va siyosiy ahamiyatga ega bo‘lgan yil sifatida yodda qoladi. Zero, bu yil mamlakatimiz davlat mustaqilligining 35 yilligi keng nishonlanadi. O‘tgan 35 yil - oddiy vaqt oralig‘i emas, balki mustaqil O‘zbekistonning shakllanishi, rivojlanishi, yangilanishi va bugungi taraqqiyot bosqichiga yetib kelish yo‘lini o‘zida mujassam etgan ulkan tarixiy davrdir [1].

1991-yil 31-avgust kuni O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi e’lon qilinishi xalqimizning ko‘p asrlik orzu-intilishlari ro‘yobga chiqqan buyuk tarixiy voqea bo‘ldi. 1-sentabr esa mamlakatimizning eng ulug‘ va qadrli bayramlaridan biri - Mustaqillik kuni sifatida tarixdan mustahkam o‘rin oldi.

Mustaqillik xalqimizga o‘z taqdirini o‘zi belgilash, milliy manfaatlarga asoslangan davlat siyosatini yuritish, o‘zining taraqqiyot yo‘lini tanlash va xalqaro hamjamiyatda teng huquqli davlat sifatida faoliyat yuritish imkonini berdi. Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab mamlakatimiz oldida nihoyatda murakkab va mas’uliyatli vazifalar turganini anglash mumkin. Yangi davlatning huquqiy asoslarini yaratish, davlat boshqaruvi tizimini shakllantirish, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, aholini ijtimoiy himoya qilish, milliy xavfsizlikni

mustahkamlash va xalqaro maydonda O‘zbekistonning munosib o‘rnini egallash ana shunday vazifalar qatoriga kirardi [2].

Mustaqillikning dastlabki yillari mamlakatimiz tarixidagi eng mas’uliyatli davrlardan biri bo‘ldi. Chunki mustaqillikka erishishning o‘zi bilan barcha muammolar hal bo‘lib qolmadi. Aksincha, mustaqil davlatni barpo etish, uning siyosiy va iqtisodiy asoslarini yaratish, davlat boshqaruvi tizimini shakllantirish kabi murakkab vazifalarni amalga oshirish zarur edi.

O‘zbekiston sobiq markazlashgan iqtisodiy tizimdan yangi bozor munosabatlariga o‘tish vazifasini hal qilishi kerak edi. Bu jarayon mamlakat oldiga juda katta sinovlarni qo‘ydi. Bosqichma-bosqich yangi mulkchilik munosabatlari shakllandi, xususiy sektor rivojlana boshladi, tadbirkorlik faoliyati uchun huquqiy va iqtisodiy sharoitlar yaratildi. Sanoat, qishloq xo‘jaligi, transport, energetika va boshqa tarmoqlarda tarkibiy o‘zgarishlar amalga oshirildi.

Keyingi yillarda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va diversifikatsiya qilishga katta e’tibor berildi. Yangi sanoat korxonalari barpo etildi, ishlab chiqarishning zamonaviy texnologik asoslari rivojlantirildi, transport va infratuzilma tizimlari takomillashtirildi [3].

So‘nggi yillarda esa iqtisodiy islohotlar yanada jadallashdi. Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, xususiy mulk daxlsizligini ta’minlash, investitsiyalarni jalb qilish, raqobat muhitini rivojlantirish va iqtisodiyotda davlat ishtirokini maqbullashtirish kabi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etdi.

Bugungi kunda iqtisodiy islohotlarning asosiy maqsadi nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, balki uning natijalarini aholining turmush darajasini yaxshilashga yo‘naltirishdan iborat [4].

Mustaqillik yillarida ta’lim tizimiga alohida e’tibor qaratilishi bejiz emas. Chunki davlatning kelajagi, eng avvalo, uning yosh avlodiga bog‘liq. O‘tgan 35 yil davomida ta’lim tizimining huquqiy va tashkiliy asoslari takomillashtirildi. Umumiy o‘rta ta’lim, professional ta’lim va oliy ta’lim tizimlarida keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirildi. Keyingi yillarda oliy ta’lim olish imkoniyatlarining kengayishi, yangi oliy ta’lim

muassasalarining tashkil etilishi, xalqaro hamkorlikning kuchayishi va zamonaviy mutaxassisliklarga e’tiborning ortishi yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Bugungi kunda axborot texnologiyalari, sun’iy intellekt, muhandislik, raqamli iqtisodiyot, tibbiyot va boshqa zamonaviy sohalarda malakali mutaxassislar tayyorlashga ehtiyoj tobora ortmoqda. Ilm-fan va innovatsiyalarning rivojlanishi esa O‘zbekistonning kelajakdagi raqobatbardoshligini belgilaydigan asosiy omillardan biridir. Shuning uchun ham 35 yillik mustaqillik davrida shakllangan eng katta boyliklardan biri - bu bilimli, zamonaviy fikrlaydigan va Vatan kelajagi uchun mas’uliyatni his qiladigan yosh avloddir.

Mustaqillik xalqimizning milliy o‘zligini anglashida ham beqiyos ahamiyat kasb etdi. Milliy tariximiz, buyuk ajdodlarimizning hayoti va ilmiy merosi, urf-odatlarimiz, an’analarimiz va ma’naviy qadriyatlarimizni tiklash uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Muhammad al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Imom Buxoriy, Alisher Navoiy va boshqa buyuk ajdodlarimizning jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissasi yangi avlod tomonidan yanada chuqur o‘rganilmoqda.

Tarixiy xotiraning tiklanishi yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularda milliy g‘urur va o‘zlikni anglash tuyg‘usini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Mustaqillik bizga tariximizga o‘z ko‘zimiz bilan qarash, ajdodlarimiz merosini xolis o‘rganish va undan kelajak taraqqiyoti uchun foydalanish imkonini berdi [5].

O‘zbekistonda huquqiy davlat barpo etish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilandi. O‘tgan yillar davomida qonun ustuvorligini ta’minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, sud-huquq tizimini takomillashtirish va davlat organlarining jamiyat oldidagi mas’uliyatini oshirishga qaratilgan ko‘plab islohotlar amalga oshirildi.

So‘nggi yillarda esa sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish, fuqarolarning huquqiy himoyasini kuchaytirish, davlat organlari faoliyatida ochiqlik va shaffoflikni ta’minlash masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda.

O‘zbekistonning mudofaa va xavfsizlik tizimi shakllantirildi. Zamonaviy xavf va tahdidlarga javob berish imkoniyatlarini oshirish, harbiy xizmatchilarning tayyorgarligini takomillashtirish, zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish masalalariga e’tibor qaratildi.

Bugungi xavfsizlik tushunchasi faqat harbiy tahdidlar bilan chegaralanmaydi. Terrorizm va ekstremizm, kiberxavfsizlik, tabiiy va texnogen favqulodda vaziyatlar, ekologik muammolar, epidemiologik xavflar va boshqa tahdidlar ham zamonaviy xavfsizlik tizimining muhim tarkibiy qismlaridir. Shu bois mustaqillikni mustahkamlash davlatning mudofaa salohiyati bilan bir qatorda fuqarolar xavfsizligini ta’minlash, favqulodda vaziyatlarning oldini olish va aholining muhofazaga tayyorgarligini oshirishni ham talab etadi [6].

O‘tgan yillar davomida mamlakatimiz ko‘plab davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan siyosiy, iqtisodiy, ilmiy, madaniy va gumanitar aloqalarni rivojlantirdi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaxshi qo‘shnichilik va o‘zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirish O‘zbekiston tashqi siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

Xalqaro hamkorlikning rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb qilish, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish, ta’lim va ilm-fan sohalaridagi aloqalarni kengaytirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. O‘zbekistonning xalqaro maydondagi nufuzi oshib borishi ham mustaqillik yillarida amalga oshirilgan izchil siyosatning muhim natijalaridan biridir [7].

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, mustaqillikning 35 yilligi - xalqimiz hayotidagi tarixiy va unutilmas sana. 1991-yildan 2026-yilgacha bo‘lgan davr mamlakatimiz uchun ulkan o‘zgarishlar, izlanishlar, sinovlar va taraqqiyot yillari bo‘ldi.

Mustaqillik tufayli milliy davlatchilikning huquqiy asoslari yaratildi, mamlakatning siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi mustahkamlandi, milliy qadriyatlar va tarixiy xotira tiklandi. Iqtisodiyot modernizatsiya qilindi, ta’lim va ilm-fan rivojlandi, yangi avlod uchun keng imkoniyatlar yaratildi.

Bugungi islohotlar esa 35 yillik mustaqillik taraqqiyotining mantiqiy davomi sifatida namoyon bo‘lmoqda. “Inson qadri uchun” tamoyili, iqtisodiyotni liberallashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, huquqiy davlatni mustahkamlash, ta’lim va ilm-fanga e’tiborni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish mamlakatimizning yangi taraqqiyot bosqichini belgilamoqda. Zero, mustaqillikni asrash, uni yanada mustahkamlash va kelajak avlodlarga munosib tarzda yetkazish har birimizning muqaddas burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risida”gi Qonuni, 1991-yil 31-avgust.
3. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
4. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2023.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2022.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МОЛИЯ ТИЗИМИНИ ЁРИТИШДА АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИНИНГ ЎРНИ

Р.Р.Дусчанов

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети
Тарих факультети “Архившунослик ва манбашунослик”
кафедраси доценти

Ўзбекистон Миллий архивида ва вилоят давлат архивларида сақланаётган фондлар совет давлати молия сиёсатини ёритишучун

бирламчи манбалар ҳисобланади. Айниқса, Ўзбекистон Миллий архивида сақланувчи фондлардан, Р-2454 – Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми фонди, Р-837 – Ўзбекистон ССР Министрлар Совети фонди, Р-1714 – фонд – Ўзбекистон ССР Олий Суди фонди, Р-93 – Ўзбекистон ССР Молия вазирлиги фонди ва бошқа фондларни киритиш мумкин.

Айниқса, Р-2454 – Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми фонди бўлиб унда Ўзбекистон ССР давлат бюджетини Ўзбекистон ССР Конституциясига кўра, давлат бюджети масаласида асосий қарор қабул қилувчи орган Олий Советнинг ўзи бўлгани, давлат бюджетини тасдиқлаш ва унинг ижроси ҳақидаги ҳисоботни тасдиқлаш фақат Олий Совет ваколати эканлиги ҳақидаги, Олий Совет – бюджетни тасдиқловчи ва ижро ҳисоботини қабул қилувчи олий вакиллик органилиги, Министрлар Совети – бюджет лойиҳасини ишлаб чиқувчи ва ижросини ташкил этувчи ижро органи бўлган бирламчи ҳужжатлар сақланади. Бу ҳолат совет давридаги вакиллик органлари тизимида бюджет устидан назорат ва тасдиқлаш функцияларининг Олий Советга, бюджетни тайёрлаш ва ижро этиш функцияларининг эса Министрлар Советига бириктирилганини кўрсатади.

Жумладан, Р-837 – Ўзбекистон ССР Министрлар Совети фондидаги ҳужжатларда кўрсатилишича, Иккинчи жаҳон урушидан сўнг молия органлари солиқ тўловчилар ва уларнинг даромадларини ҳисобга олишни нотўғри ташкил этганлар. Айрим ҳолларда эса солиқ инспекторларининг ёрдамчилари, солиқ агентлари ва солиқ бухгалтерларига солиқ ҳисобини мустақил амалга ошириш вазифаси топширилган, уй хўжаликларидан маълумот олинмаган ҳамда колхозчилар хўжаликларидаги томорқаларнинг ўлчовлари тўғрисидаги маълумотлар ва бошқа назорат материалларидан тўлиқ фойдаланилмаган ҳолатлар ҳам кузатилган. Оқибатда баъзи хўжаликлар ҳисобга киритилмай қолган, экинлар, чорва, дарахтлар ва деҳқончилик билан боғлиқ бўлмаган даромадлар тўлиқ ҳисобга олинмаган, оила аъзолари эса нотўғри ҳисобга олинган ва ҳоказо. Масалан, Тошкент вилоятидаги Янгийўл туманида жойлашган

Андреев номидаги колхоз бўйича 37 та колхоз хўжаликлари ва Фарғона вилояти Қўқон туманида жойлашган 3 та қишлоқ кенгашидаги 72 та хўжалик ҳисобга олинмаганлиги аниқланган[1, 34-в]. Статистик маълумотларда кўрсатилишича, 1949 йил 1 январь ҳолатига кўра республиканинг айрим туманларида катта миқдордаги маблағлар қарздорликка ўтиб кетган. Масалан, Сирдарё тумани бўйича – 1175,5 минг рубль, Оржаникидзе тумани бўйича – 1132,8 минг рубль, Мирзачўл тумани бўйича – 1083,8 минг рубль, Калинин тумани бўйича – 920,5 минг рублни ташкил этган[2, 58-в].

Р-1714 – фонд – Ўзбекистон ССР Олий Суди фонди бўлиб, унинг эътиборли томони шундаки, молия соҳасида айбсиз қатағон қилинганлар, айниқса Молия халқ комиссари Акбар Исломов ва шу соҳа вакиллари устидан олиб борилган тергов ва суд жараёни тўғрисидаги қимматли маълумотларни учратиш мумкин.

-93 – Ўзбекистон ССР Молия министрлиги фондининг асосий илмий қиммати шундаки, унда республикада давлат молиясини ташкил этиш, бюджетни шакллантириш ва ижро этиш, давлат даромадлари ва харажатларини назорат қилиш билан боғлиқ маъмурий-молиявий ҳужжатлар сақланган. Шу сабабли фондни Ўзбекистон ССРнинг совет давридаги молия-бюджет сиёсатини реконструкция қилиш имконини берувчи муҳим архив манбаларидан бири сифатида кўриш мумкин.

Фонд ҳужжатларидан фойдаланган замонавий тадқиқотларда унинг материаллари бюджет тақчиллиги, молия органлари фаолияти ва давлат молиясининг амалий ҳолатини ёритиш учун қўлланилган.

Бу фонд манбавий жиҳатдан Ўзбекистон ССРда бюджетнинг фақат расмий тасдиқланган кўрсаткичларини эмас, балки бюджет маблағларининг амалда қандай шаклангани ва сарфланганини таҳлил қилиш имкони пайдо бўлади.

Бу жиҳатдан фонд қуйидаги масалаларни тадқиқ этиш учун муҳим:

- давлат бюджетининг даромад манбалари;
- бюджет харажатларининг таркиби;

- бюджет тақчиллиги ва унинг сабаблари;
- республика ва маҳаллий бюджетлар ўртасидаги муносабатлар;
- молиявий режаларнинг бажарилиши;
- бюджет маблағларидан фойдаланиш устидан назорат;
- молия органларининг ҳисобот ва назорат фаолияти.

Шунинг учун Р-93 фондини Ўзбекистонда совет молия-бюджет тизимини очиб берувчи манба сифатида баҳолаш мумкин.

Бундан ташқари, Р-2881 – Давлат солиқ бош бошқармаси фонди бўлиб, 1990 йил 3 апрелда Молия министрлиги тасарруфидаги бошқарма ўрнида “Давлат солиқ бош инспекцияси” ташкил этилиб[4, 1-5-в], инспекция 14 бўлимдан иборат бўлди.

1991 йил 15 июнда Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат солиқ бош бошқармаси[5, 1-в] деб ўзгартирилди. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг 1991 йил 14 июндаги қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон ССР давлат солиқ органлари тўғрисида”ги низоми тасдиқланган. Бунга кўра, бошқарма соҳанинг самарали ижросини таъминлаш мақсадида солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўғри ҳисобланиши ва ўз вақтида тўланиши устидан назоратни амалга ошириш ҳамда бошқа вазифалар белгиланган[6, 5-в].

Ўзбекистон кинофотофоно ҳужжатлари миллий архивидаги фото ҳужжатлари бўлиб, унда (бу архивдаги ҳар бир фото ҳужжат битта сақлов бирлигига эга ҳисобланади)[7,], бу ҳужжатларда Молия халқ комиссари ҳамда Молия министрлари фаолияти (2-илова) билан боғлиқ йиғилишлар ва учрашувларни акс эттирувчи манбалар ҳисобланиб, уларнинг иш жараёнидаги фаолиятлари акс этган.

Қорақалпоғистон АССР молия тизимини ёритиш бўйича Қорақалпағистон АССР Олий Совет Президиуми 229-фонди, Қорақалпағистон АССР Молия министрлиги 322-фондларининг аҳамияти юқори ҳисобланиб, улардан Молия министрлигига эътибор берилса, унда 1937 йилдаги бюджетнинг даромад ва харажатлар қисмига тўхталиб, даромаднинг 7 та тури кўрсатилиб, шулардан 3

таси солиқ ва йиғимлар тўғри келиб, давлат даромадининг 80 фоиздан ортиғини солиқ ва йиғимлар ташкил этган. Давлат харажатлари 8 тага бўлиниб тақсимланган, булардан биринчи ўринда халқ хўжалиги, унга 15 фоиздан ортиғи, иккинчиси ижтимоий-маданий тадбирларга 25 фоизи ажратилган[1, 2-3-в]. Харажатларнинг катта қисми маориф, қишлоқ хўжалиги ва соғлиқни сақлаш соҳаларига тўғри келган.

Ўзбекистон Миллий архиви фондларига таянган ҳолда молия-бюджет муносабатлари, давлат молия сиёсати ва ижтимоий-иқтисодий жараёнлар ҳақидаги маълумотлар қайд этилгани билан муҳимдир. Фондларнинг манбавий аҳамияти, аввало, давлат молиясининг даромад ва харажатларини шакллантириш, бюджет маблағларини тақсимлаш, молиявий режалаштириш ва назорат қилиш жараёнларини ҳужжатлар асосида тиклаш имкони билан белгиланади. Бундай ёндашув бюджет қарорларининг қабул қилиниши, уларнинг молиявий жиҳатдан таъминланиши ва амалиётда бажарилиши ўртасидаги муносабатларни аниқлаш имконини беради.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати

1. ЎзМА, Р-837-фонд, 33-рўйхат, 5446-йиғмажилд, 34-варақ.
2. ЎзМА, Р-837-фонд, 33-рўйхат, 6190-йиғмажилд, 58-варақ.
3. ЎзМА, Р-93-фонд, 1-рўйхат, 2-йиғмажилд,127-варақ.
4. ЎзМА, Р-93-фонд, 15-рўйхат, 6530-йиғмажилд, 1-5-варақлар.
5. ЎзМА, Р-2881-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғмажилд, 1-варақ.
6. ЎзМА, Р-2881-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғмажилд, 5-варақ.
7. Ўзбекистон кинофотофоно ҳужжатлари миллий архивидаги ҳужжатлар сақлов бирлиги.
8. Қорақалпоғистон Республикаси МДА, Р-322-фонд, 1-рўйхат, 422-йиғмажилд, 2-3-варақлар.

TURKISTON ASSR SOLIQ SIYOSATINING TARIXI ARXIV HUJJATLARI MISOLIDA

Maxkamova Zulxumor Murodjon qizi
Tadqiqatchi

Turkiston ASSRda 1918–1924-yillarda amalga oshirilgan soliq siyosati davlatning iqtisodiy boshqaruv tizimida muhim o‘rin egallagan. Mazkur davrda mamlakatdagi siyosiy va iqtisodiy jarayonlar ta’sirida soliq tizimi bir necha bor o‘zgartirilib, oziq-ovqat razvyorstkasi, oziq-ovqat solig‘i, yer-suv solig‘i, savdo va boshqa turdagi soliqlar joriy etildi. Ushbu soliqlar davlat budjeti daromadlarini shakllantirish bilan bir qatorda aholining iqtisodiy faoliyati va ijtimoiy holatiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatdi.

1917-yilgi oktyabr inqilobidan so‘ng, sobiq Rossiya imperiyasi hududida yangi sovet respublikalari tashkil topdi. Ular orasida 1918-yilda tashkil etilgan Turkiston ASSR Markaziy Osiyodagi muhim siyosiy va iqtisodiy tuzilmaga aylandi[1, 45-52]. Sovet hokimiyatining ilk yillarida davlat boshqaruvi, jumladan, moliyaviy tizimni tashkil qilish ustuvor vazifalardan biri bo‘ldi. Ayniqsa, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun soliq siyosatini joriy etish muhim ahamiyat kasb etdi.

1918-yil aprelda tashkil etilgan Turkiston ASSR, sobiq Rossiya imperiyasi tarkibidagi mustamlaka o‘lkalardan biri sifatida o‘z taraqqiyotining og‘ir va murakkab tarixiy bosqichiga qadam qo‘ydi. O‘lkada iqtisodiy hayotning izdan chiqqanligi, transport tizimining holatga kelishi, yirik sanoat korxonalarining ishdan to‘xtashi, paxta yetishtirishning keskin kamayishi yangi respublikaning moliyaviy tizimini barpo erishni taqazo etgan[2, 12-v].

Shu sharoitda soliqlar nafaqat davlat byudjetining asosiy manbasi, balki iqtisodiy boshqaruvning eng muhim vositasi sifatida shakllandi. Ayniqsa 1921-yildan joriy etilgan yangi iqtisodiy siyosat davrida soliq tizimi bozor munosabatlariga asta-sekin o‘tish jarayonining amaliy mexanizmini belgilab berdi. Yangi iqtisodiy siyosat soliq tizimida tub burilish yasadi va davlat budjetini shakllantirishda muhim rol o‘ynadi. “Harbiy kommunizm” davrida amal qilgan majburiy oziq-ovqat

razvyorstkasi bekor qilinib, uning o‘rniga oziq-ovqat solig‘i joriy etildi[3, 514-b]. Bu esa soliqlarning davlat va aholi o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy vositaga aylanganini ko‘rsatdi.

NEP davrida soliqlar dehqon va tadbirkorlar uchun aniq belgilangan, oldindan ma’lum va nisbatan yengil shaklda undirilgan. Natijada ishlab chiqaruvchilarning manfaatdorligi oshib, qishloq xo‘jaligi va savdo jonlandi. Bu jarayon Turkiston ASSRda ham kuzatilib, paxtachilik, hunarmandchilik va ichki savdoning rivojlanishi soliq tushumlarining ko‘payishiga olib keldi.

Shuningdek, NEP sharoitida pul soliqlari, savdo va daromad soliqlari joriy etilib, davlat budjeti asosan soliq tushumlari hisobidan to‘ldirila boshlandi. Bu holat moliya tizimini barqarorlashtirishga, budjet daromadlarini rejalashtirish imkonini berdi. Soliqlar orqali davlat iqtisodiy jarayonlarni nazorat qildi va ijtimoiy xarajatlarni moliyalashtirdi.

Turkiston ASSR da inqirozli davrlar 1918-1920-yillar Turkistonda fuqarolar urushi, milliy ozodlik qo‘zg‘olonlari, bosmachilik harakati, oziq-ovqat tanqisligi kabi omillar bilan tavsiflanadi[4, 25-67]. Bunday vaziyat davlat byudjeti tushumlarining keskin kamayishiga olib kelgan. Masalan, 1919-yilda byudjetning atigi 28% qismi davlat tushumlar bilan ta’minlangan[5, 6-v]. Bu holat mintaqada fuqarolar urushi oqibatlari, ishlab chiqarishning keskin pasayishi hamda soliqlarni yig‘ish tizimining izdan chiqqani bilan izohlanadi. Davlat byudjetining asosiy qismi markazga qaram bo‘lib qolganligi Turkiston ASSR moliyaviy mustaqilligining cheklanganligini ko‘rsatadi.

Ushbu davrda daromadlarning xarajatlarga nisbati quyidagicha bo‘lgan (foizda):

№	Yillar	RSFSR	Turkiston ASSR
1.	1918	33,4	1,3
2.	1919	22,8	1,8
3.	1920	13,0	0,9

Agar 1918 yilda RSFSRda budjet qoldig‘i 66,6% bo‘lgan bo‘lsa, Turkiston Respublikasida barcha xarajatlarning 99,7 %, 1919 yilda 98,2 %, 1920 yilda 99,9 % doimiy taqchillikni tashkil etadi.

Oldingi yillarda budjet defitsiti qog‘oz pul hisobidan qoplanib, Turkistonga markazdan mablag‘ yo‘naltirilgan. Yuqorida aytib o‘tilganidek, qo‘shimcha emissiya evaziga sababli, qog‘oz pullarning, xatto Kaspi dengizi orqali ham qiymati, kuchidan norozi bo‘lgan.

Oktyabrda Markazning Turkrespublika asosan 1918 yil 3 sentyabr boshida RSFSR hukumati Turkiston xalq bankiga 200 mln. so‘m qog‘oz pul yuborgan. Turkiston milliy pul birligi chiqarishga ruxsat berdi.

Mustaqillik yurt qurishni bosuvchi xarajatlar oshishida kuchli omil bo‘ldi. Turkistonning iqtisodiy rivojlanishining birinchi navbatdagi muammolari orasida bosqinchilik va bosqinchilik natijasida bozorlar yemirilishi, ishlab chiqarishning pasayishi, iqtisodiy inqiroz va boshqa holatlar mavjud edi.

1920 yil 10 sentyabrda pul emissiyasi miqdori 75 mlrd. so‘mga yetkazildi. Qog‘oz pullar emissiyasi 30 mlrd. so‘mga yetkazildi. RSFSRda muomalaga chiqarilgan qog‘oz pullar 24 barobar oshgan bo‘lsa, Turkistonda 190 barobar ko‘paydi. 1920 yil dekabriga kelib Turkiston xalq banki hisoblangan RSFSR nisbatan 2 barobar ortdi, guruhlar oldingi yillarga nisbatan 3500 barobar ko‘paydi. Emissiyaning to‘xtovsiz kengayib borishi oqibatida kuchli inflyatsiya yuzaga keldi. Budjet hajmi (nominal) 1920 yil avgustga qadar 4 ming barobarga oshdi, holbuki shu davr ichida RSFSR budjeti 28 barobarga ko‘paygan edi, shuning uchun Turkiston budjetining nominal RSFSRga nisbatan 14 barobar yuqori bo‘lgan[6, 103-b].

1918-yilda eng katta daromad manbai favqulodda inqilobiy soliqlar bo‘lgan. Ular 10 000 mln rublni tashkil etib, umumiy daromadning 64,3 % ini egallagan. Bu holat fuqarolar urushi va inqilobdan keyingi og‘ir iqtisodiy vaziyatda davlat mablag‘larni asosan majburiy soliqlar orqali to‘plaganini k o‘rsatadi. Shuningdek, aktsiz soliqlari va sanoat solig‘i ham muhim o‘rin tutgan.1919-yilda soliq tushumlari keskin kamaygan. Favqulodda soliqlar 661 mln rublga tushib, ulushi 1,4 % ga pasaygan.

Aktsiz soliqlari va sanoat solig‘idan tushum ham kamayib, bu iqtisodiy inqiroz, ishlab chiqarishning pasayishi va pul tizimining izdan chiqishi bilan bog‘liq.

1920-yilda esa soliq daromadlari yanada qisqargan. Aksariyat soliqlar b o‘yicha tushum juda past bo‘lib, umumiy soliq daromadlari atigi 471 mln rublni tashkil etgan. Bu davrda bojxona daromadlari va mayda yig‘imlar ham deyarli ahamiyatini yo‘qotgan[7, 7-s].

Moliyaviy inqiroz davlat rahbariyatini qat’iy choralar ko‘rishga majbur qildi. Arxiv hujjatlarida qayd etilishicha, 1920-yilda Turkiston ASSR byudjetining 72 % 28% qismini esa markazdan ajratilgan mablag’lar tashkil etgan[8, 14-v]. Bu holat sovet hokimiyatining mintaqada soliqlarni yig‘ish tizimini qisman tiklagani, harbiy-kommunistik choralar orqali iqtisodiy resurslarni markazlashtirishga intilganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, byudjetning 28 foizi markazdan ajratilgan mablag‘lar hisobiga qoplangan, bu esa Turkiston ASSR moliyaviy mustaqilligining cheklanganligicha qolganini ko‘rsatadi. Mahalliy daromadlar ulushining ortishiga qaramay, iqtisodiyotning zaifligi, ishlab chiqarishning to‘liq tiklanmagani va soliq bazasining torligi mintaqaning o‘zini- o‘zi moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklab qo‘ygan.

Turkiston ASSRning hududi viloyat, uyezd va volostlardan iborat bo‘lib, har bir hududning iqtisodiy imkoniyatlari keskin farq qilgan. Shu sababli soliqlar hududlar bo‘yicha turlicha miqdorda undirilgan bo‘lib, ular hududning salohiyatidan kelib chiqqan.

№	Viloyat nomi	Daromad
1	Sirdaryo viloyati	55 mln rubl
2	Samarqand	40 mln rubl
3	Farg‘ona	25 mln rubl
4	Turkmaniston	11 mln rubl
5	Amudaryo viloyati	4 mln rubl

Keltirilgan raqamlar Turkiston ASSR hududlari bo‘yicha byudjet tushumlari hududlar kesimida notekis taqsimlanganini ko‘rsatadi. Eng katta moliyaviy yuk Sirdaryo viloyati zimmasiga to‘g‘ri kelib, uning

hissasi 55 mln rublni tashkil etgan. Bu viloyatda sug‘orma dehqonchilik, savdo yo‘llarining rivojlanganligi va aholi zichligining yuqoriligi byudjet tushumlarining ko‘pligiga sabab bo‘lgan.

Samarqand viloyati 40 mln rubl bilan ikkinchi o‘rinda bo‘lib, tarixan hunarmandchilik, savdo va qishloq xo‘jaligi rivojlangan hudud sifatida byudjetda muhim o‘rin egallagan. Farg‘ona vodiysi esa 25 mln rubl tushum bilan uchinchi o‘rinda turib, bu yerda paxtachilik va aholining ko‘pligi asosiy daromad manbai bo‘lgan.

Xulosa qilib aytganda, Turkiston ASSRda soliq siyosati davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning muhim manbalaridan biri bo‘lgan. O‘zbekiston Milliy arxivi hujjatlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, oziq-ovqat solig‘i, yer-suv solig‘i, savdo va boshqa to‘lovlar budjet daromadlarini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etgan.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar ro‘yxati

1. Карр Э. Х. История Советской России. Большевистская революция 1917–1923 гг. – Москва: Прогресс, 1990.
2. O‘zMA, R-17-fond, 1-ro‘yxat, 46-yig‘majild.
3. Ўзбекистон миллий энциклопедияси**.** Ҳарбий коммунизм мақоласи. 3-жилд, – Тошкент, 2002.
4. Абдураҳимов М. Туркистонда фуқаролар уруши тарихи (1918-1920 йй.). – Тошкент: Фан, 1991.
5. O‘zMA, R-37-fond, 1-ro‘yxat, 837-yig‘majild.
6. Собиров Х. Ўзбекистон давлат молияси тарихи. – Тошкент, 2002.
7. Государственный бюджет СССР Статистический сборник часть I 1918-1937 гг. – Москва, 1955.
8. O‘zMA, R-37-fond, 1-ro‘yxat, 58-yig‘majild.

MUSTAQILLIK YILLARIDA DAVLAT XAVFSIZLIGI SOHASINING SIYOSIY-HUQUQIY JIHATLARINI TAKOMILLASHTIRILISHI

Ahmedova Hulkar Shermuhammad qizi
O‘zMU mustaqil izlanuvchi

Davlat xavfsizligi mamlakat suverenligini ta’minlashning zarur shartidir, binobarin, davlat o‘z xavfsizligini ta’minlamasdan yashay olmaydi. Har bir davlat o‘zining izchillik bilan olib borayotgan demokratik islohotlarini amalga oshirishi uchun, jamiyatdagi yangilanish va taraqqiyotning o‘ziga xos yo‘li va strategiyasi barqaror va doimiy rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratishi jahon hamjamiyati tomonidan e’tirof etiladi.

Davlat xavfsizligini ta’minlash – O‘zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyatini qaror toptirish va yanada mustahkamlashning eng muhim shartidir.

Bu haqda, O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov o‘zining “O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari” nomli fundamental asarida shunday yozgan: “Aftidan, bugungi kunda xavfsizlik va barqarorlik yo‘lida paydo bo‘layotgan tahdidlarga tegishli munosabatda bo‘la olishning o‘zigina yetarli emas. Mavjud xavf-xatarlarning tabiatini to‘g‘ri tushunib yetishimiz kerak. Ularning manbalari va o‘zaro aloqalarini vaqtida aniqlashimiz darkor. Jamiyatda barqarorlikni saqlash shart-sharoitlarini belgilab olishimiz va ulardan samarali foydalanishimiz zarur. O‘zbekiston Respublikasining barqaror va sobitqadamlik bilan rivojlanishi shularga bog‘liqdir”[1].

Hozirgi kunda ham har bir mintaqada xavfsizlikni ta’minlash masalalari o‘tmishda bo‘lganidek o‘z dolzarbligini yo‘qotgani yo‘q. Shuningdek, har bir mintaqaning o‘z xususiyatlari, o‘z tahdid manbalari va xavfsizlikni saqlash omillari mavjud. Shuningdek, xavfsizlikka oid bo‘lgan tushunchalarni o‘rganish va Respublikamizda milliy xavfsizlikka tahdidlarni keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan holatlarning chuqur ilmiy-

tadqiq qilgan holda o‘rganish ishlari biz tadqiqotchilar oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.

Har qanday mintaqaning hal qilinmagan va gazak olib ketishi ehtimoli bo‘lgan muammolari o‘z vaqtida xal qilinmasa butun dunyoda zanjir reaksiyasini keltirib chiqarishi mumkin. Vaziyatning beqarorlashuvi esa davlat va jamiyatdagi tartibni izdan chiqarishi, geografik-siyosiy muvozanatni buzish xavfini keltirib chiqaradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Afg‘oniston bo‘yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqida “...barchamiz qat’iy ishonamizki, xavfsizlik yagona va bo‘linmasdir va uni faqat birgalikdagi say-harakatlar bilan ta’minlash mumkin. Biz xavf-xatarlarning ba’zi birlarini “o‘zimizniki”, boshqasini esa “birovniki”, deb qabul qilmasligimiz kerak, aniqroq aytganda, bunday qilishga haqqimiz yo‘q”[2] deb ta’kidladi.

Davlat xavfsizligi davlatchilikni ta’minlashning tayanch tarkibiy qismi bo‘lib, bunda davlat xavfsizligini ta’minlamay turib ijtimoiy, iqtisodiy va ma’naviy rivojlanish haqida so‘zlab bo‘lmaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasining 7-moddasiga ko‘ra, “Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir”[3], shuning uchun davlat

xavfsizligi butun O‘zbekiston xalqining manfaati va xavfsizligini ta’minlash uchun amalga oshiriladi.

Shu o‘rinda milliy xavfsizlik tushunchasiga va unga berilgan ilmiy ta’riflarga to‘xtalib o‘tish joiz. Milliy xavfsizlik tushunchasiga adabiyotlarda turli xil yondashuv mavjud bo‘lib, ulardan quyidagilarni keltirib o‘tishimiz mumkin.

Kosolapovning fikricha milliy xavfsizlik obyekti bu ijtimoiy-hududiy tizim bo‘lib, hududning, uning doimiy aholisining, ijtimoiy tashkiliy shakllarining bir butunligidir[4].

Alexnovichning fikricha esa “Milliy xavfsizlik” mazmunan ichki omillar (davlat hududining o‘lchamlari, undagi tabiiy resurslar, mamlakat aholisining soni, mamlakatning harbiy-siyosiy, iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy qudrati, davlat institutlarining barqarorligi jamiyatni

jipslashtirish), shuningdek, tashqi omillarning (davlatning jahondagi geosiyosiy o‘rni, xalqaro tashkilotlarda qatnashishi) majmuidir. Milliy xavfsizlik mudofaa, ekologik, siyosiy, iqtisodiy, yuridik, axborot xavfsizligidan tarkib topadi, xavfsizlik turlarining majmui esa “milliy xavfsizlik tizimi”dir[5].

Proxjevaning tadqiqotlarida “Milliy xavfsizlik”ni shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlari, shuningdek, milliy qadriyatlar turmush-tarzining tabiatiga ko‘ra xilma-xil bo‘lgan ichki va tashqi tahdidlarning turli ko‘rinishlaridan kafolatli himoyalangani sifatida tushunish mumkin[6].

Milliy xavfsizlik – siyosiy fanning tizim va jamiyatning yashashi va rivojlanishining maqbul sharoitlarini saqlab turish bo‘yicha samarali faoliyatni ta’minlaydigan ijtimoiy institutlar holatini ifodalovchi kategoriyasidir. U millatni yaxlit tizim sifatida ifodalaydi[7].

Milliy xavfsizlik – shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganligini kafolatlovchi ijtimoiy munosabatlar holatidir[8].

Shu o‘rinda milliy xavfsizlik va davlat xavfsizligi degan tushunchalarga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak, davlat xavfsizligini ta’minlash ko‘proq mudofaa jihatlari bilan bog‘liq holat tushuniladi. Milliy xavfsizlik esa davlat xavfsizligiga nisbatan kengroq tushuncha sanalib, o‘z ichiga iqtisodiy, ekologik, ijtimoiy, mudofaa va harbiy xavfsizlik kabi tushunchalar bilan o‘lchanadi.

Xorijiy davlatlarning tajribasiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, milliy xavfsizlikning mohiyati, huquqiy asoslar va muammolari eng muhim hujjatlarda aks etadi. Masalan, AQShda yangi yuz yillik uchun “Milliy xavfsizlik strategiyasi” ishlab chiqilgan bo‘lib, Prezidentning Kongressga **“Milliy xavfsizlik strategiyasi haqida”**gi har yilgi dokladida milliy xavfsizlik deganda o‘zi uchun maqbul sharoitlarda dunyo mamlakatlari bilan iqtisodiy munosabatlarni ta’minlab mamlakat va uning hududini tabiiy butunlikda himoya qilish ta’kidlanadi.

Shuningdek, yangi yuz yillik uchun AQSH “Milliy xavfsizlik strategiyasi” hujjatida (1999 y.) shunday qayd etilgan: “Biz o‘z

mamlakatimizda va uning tashqarisida amerikaliklar hayotini va shaxsiy xavfsizligini himoya qilishimiz kerak. Biz Qo‘shma Shtatlar suverenligini, siyosiy erkinligini va mustaqilligini saqlashimiz lozim. Bizning boyliklarimiz, institutlarimiz va hududimiz daxlsiz bo‘lib qolishi lozim. Biz mamlakatning gullab-yashnashi va xalq farovonligining o‘sishiga intilishimiz kerak”[9]. Mazkur hujjatning muqaddimasida xalqning milliy xavfsizligini, uning turmush-tarzini, AQSH hududini himoya qilish mamlakat Prezidenti ma’muriyatining bosh vazifasi va konstitusiyaviy majburiyati ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan.

Xuddi shunday hujjatlar Xitoyda “Milliy rivojlanish strategiyasi” deb nomlanib, XXRning milliy manfaatlari va milliy xavfsizlik strategiyasi uchun ishlab chiqilgan. Rossiyada esa, “Rossiya Federatsiyasining milliy xavfsizlik Konsepsiyasi”, “Harbiy doktrina”, “Axborot xavfsizligi doktrinasi”, “Rossiya Federatsiyasining 2020 yilgacha bo‘lgan dengiz doktrinasi” kabi hujjatlarni o‘z ichiga olgan. Yaponiyada, “Yaponiya milliy xavfsizligini kompleks ta’minlash” Konsepsiyasi deb nomlangan hujjatlardan iborat bo‘lib shu davlatlarning bevosita manfaatlarini ko‘zlaydi.

O‘zbekiston Respublikasining milliy xavfsizlik Konsepsiyasi boshqa davlatlarning xavfsizlik sohasidagi hujjatlaridan farqli ravishda quyidagi ijobiy tomonlari bilan tavsiflanadi:

-O‘zbekiston Respublikasining milliy manfaatlarini ro‘yobga chiqarish va ularni himoya qilishni ta’minlashga qodir puxta, o‘zaro foydali davlatlararo aloqalar tizimini

barpo etish, uning tevaragida xavfsizlik, yaxshi qo‘shnichilik va hamkorlik halqasini vujudga keltirish;

-Markaziy Osiyo mintaqasida etnik va davlatlararo qarama-qarshilikning oldini olish;

-Markaziy Osiyoda tajovuzkor fundamentalizm, millatchilik va ekstremizm g‘oyalarining tarqalishiga yo‘l qo‘ymaslik yuzasidan ehtiyot choralarini ko‘rish;

-tinchlikni saqlash va mintaqaviy mojarolarning oldini olish, xalqaro terrorchilik va jinoyatchilikka, qurol-yarog‘, giyohvand va psixotrop

moddalarning tarqalishiga qarshi kurash yuzasidan samarali mexanizmlarni vujudga keltiruvchi mintaqaviy kollektiv xavfsizlik tizimini shakllantirishdan iborat.

1997 yil 29 avgustda qabul qilingan mazkur konsepsiya milliy xavfsizlikni ta’minlashda nafaqat Respublikamiz manfaatlarini, balki qo‘shni davlatlarning ham xavfsizlik borasidagi manfaatlarini teng ravishda ta’minlashga qaratilganligi bilan ham ajralib turadi.

Hozirgi sharoitda milliy xavfsizlikni o‘rganish bir qator o‘zaro bog‘liq bo‘lgan omillarni aniqlashni nazarda tutadi:

birinchidan, shaxs, jamiyat va davlatga tahdidlarning manbalari va xarakteri;

ikkinchidan, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining rivojlanish mohiyati va tendensiyalari;

uchinchidan, tahdidlar (xavf-xatarlar)ni bartaraf etishning potensial hamda real imkoniyatlarining mavjudligi va shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish jarayonlarini ta’minlash.

Milliy xavfsizlik murakkab ijtimoiy tizim sifatida muayyan tadqiqot tamoyillari va metodlariga ega. Shuning uchun, bir qator tadqiqotchi olimlar o‘z ishlarida milliy xavfsizlik muammolarini tadqiq etishning umumiy tamoyillari hamda metodlarini ochib berishga harakat qilganliklari bejiz emas. Bu, avvalo, tadqiqotning bosh tamoyili va metodi sifatida namoyon bo‘luvchi sistemali yondashishdir. Milliy xavfsizlik rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini, shuningdek, ularning turli sharoitlarda o‘zgarishini aniqlash imkonini beruvchi tarixiylik tamoyili hisoblanadi.

Davlat xavfsizligini ta’minlashda davlatning barcha huquqni muhofaza qiluvchi organlari va aholisining rolini hamda ahamiyatini oshirish, milliy manfaatlarni, ularga tahdidlarni, shaxs, jamiyat faoliyatining maqsadlari, asosiy yo‘nalishlarini, hayotning turli sohalarida davlat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha davlat siyosatini to‘g‘ri belgilashga ko‘maklashadigan siyosiy tahlil hamda ijtimoiy tizimlarni tadqiq etishning eng muhim metodi hisoblanadi.

Siyosiy tahlil tadqiqot metodi sifatida davlat xavfsizligi subyektlarining faoliyat yo‘nalishlari va natijalari, mamlakat xavfsizligini ta’minlash siyosati va strategiyasini ishlab chiqishga doir materiallarni yig‘ish, o‘rganish, umumlashtirish va izohlab berishni nazarda tutadi. U kuzatish, tahlil qilish, so‘rov kabi umumiy sotsiologik metodlarga asoslanadi. Davlat xavfsizligi manfaatlar, tahdidlar, himoya obyektlari va subyektlari, kuch va vositalar singari bazaviy elementlarga tayanadi. Binobarin, davlat xavfsizligini ta’minlash muammosini shu nuqtai nazardan ko‘rib chiqish lozim. Davlat xavfsizligi mamlakatning barqarorligini ta’minlash uchun g‘oyat muhim ahamiyat kasb etganligi uchun ham, quyidagi tushunchalarni aniq kategoriyalarini ajratish lozim deb o‘ylaymiz:

“tahdid”–maqsadga qaratilgan faoliyat tufayli vujudga keladigan xavf-xatarning eng aniq va bevosita shaklidir, shuningdek, tahdid muayyan xavf bo‘lmagan, lekin munosabat bildirishni talab etadigan holatlar majmui sifatida ham tushuniladi.

“xavf-xatar”–muayyan obyektga real suiqasd qilish yoki zarar yetkazish mumkin bo‘lgan holat.

“tavakkalchilik”–subyekt faoliyatida nohush va ko‘ngilsiz oqibatlar kelib chiqishi mumkin bo‘lgan tushunchadir (sanoatda foydali namunalar va ixtirolar olish hamda tadbirkorlikda qo‘llash nazarda tutilmoqda).

Davlat xavfsizligida milliy manfaatlar degan, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzumi, iqtisodiy rivojlanish darajasi, xalqaro munosabatlardagi tarixan tarkib topgan o‘rni, geografik o‘rni, milliy va madaniy an’analari, hayot negizining o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadigan fuqarolar, jamiyat va davlatning obyektiv ehtiyojlari tushuniladi.

Milliy manfaatlar asosida hokimiyat organlari va uning tegishli institutlari fuqarolar, jamiyat va davlat manfaatlarini ifoda etuvchi davlat siyosatining maqsad va vazifalarini ishlab chiqadi va shakllantiradi. Davlat siyosati maqsadlariga aylangan manfaatlar ichki va tashqi siyosatda o‘z aksini topib, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, harbiy, xalqaro va boshqa sohalarda amalga oshiriladi.

Yuqorida bayon etilganlardan kelib chiqib, hozirgi davr davlat xavfsizligi haqida emas, balki davlat xavfsizligi tizimi haqida fikr yuritish to‘g‘riroq bo‘lur edi, buni quyidagicha ta’riflash mumkin.

Davlat xavfsizligi tizimi – O‘zbekiston Respublikasining milliy manfaatlari hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini tashqi va ichki tahdidlardan kafolatlangan tarzda himoya qilish bo‘yicha davlatning eng asosiy va mustahkam vazifalaridan birining bajarilishini ta’minlovchi qonunlar, institusional tuzilmalar, vosita va metodlar majmuidir. Davlat milliy xavfsizlikni ta’minlash sohasidagi asosiy mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi. Davlat mudofaa qobiliyatining eng muhim qismi uning Qurolli Kuchlaridir.

O‘zbekiston Respublikasi o‘zining Konstitusiyasi, qonunlari va xalqaro huquqning umume’tirof etgan prinsiplari hamda normalariga tayangan holda davlat xavfsizligi sohasida yagona davlat siyosati asoslarini belgilaydi.

Davlat xavfsizligi sohasidagi yagona davlat siyosatiga quyidagilar nazarda tutiladi:

-O‘zbekiston Respublikasining jahon hamjamiyatidagi o‘rni va rolini belgilash;

-O‘zbekiston Respublikasining milliy manfaatlari va ustuvorliklari tizimini belgilash;

-davlat xavfsizligiga ichki va tashqi tahdidlarni aniqlash hamda ularga baho berish;

-davlat xavfsizligiga tahdidlarning oldini olish uchun davlat va jamiyatning real imkoniyatlari va resurslarini aniqlash hamda ularga baho berish;

-davlat xavfsizligini ta’minlashning strategik vazifalarini belgilash va ularni ro‘yobga chiqarish mexanizmlarini ishlab chiqish;

-davlat xavfsizligini ta’minlash tizimini takomillashtirish va tegishli qonunchilik bazasini yaratish.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, davlat xavfsizligini ta’minlashda quyidagi vazifalarni amalga oshirishni tavsiya etamiz:

birinchidan, davlat xavfsizligini ta’minlash kompleks vazifalarni bajarishni talab qilishini inobatga olib, xavfsizlik tizimini yaratish lozim. Uning tizimiga kiruvchi siyosiy, harbiy, huquqiy, tashkiliy, ekologik, iqtisodiy va boshqa sohalarda fundamental tadqiqot ishlarini amalga oshirish;

ikkinchidan, davlat xavfsizligini ta’minlashning prinsiplarini, subyektlar vakolatlarini, tizimini belgilovchi davlat xavfsizligini ta’minlash to‘g‘risidagi qonunini qabul qilish maqsadga muvofiqdir.

Shunday qilib, davlat xavfsizligi o‘ziga xos tuzilmali va funksional tarkibiy qismli murakkab, ko‘p darajali, ochiq dinamik tizimdir. Mazkur tizimning asosiy tuzilmali tarkibiy qismlari – milliy qadriyatlar, manfaatlar va maqsadlardan iborat bo‘lib, ana shu halqani birdek ushlash davlat xavfsizligini ta’minlashning garovi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – T.: O‘zbekiston, 1997.-326 B. 2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Afg‘oniston bo‘yicha “Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik” mavzusida o‘tkazilgan xalqaro konferensiyadagi nutqi.// Xalq so‘zi gazetasi. 2018 yil 28 mart.

3. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. Toshkent-“O‘zbekiston” NMIU, 2017 yil.

4. Косолапов Н. Безопасности международная, национальная, глобальная: взаимодопол-няемость или противоречивость?... 27 стр.

5. Алехнович С.О. К вопросу об изменении подходов к теория и практике национальной безопасности// Международное публичное и частное право, 2007, №4(37).

6. Общая теория национальной безопасности. Учебник под ред. д.ю.н., профессор А.А.Прохжева. – М., 2002. – стр. 22.

7. Политология: Энциклопедический словарь. – М., 1993. – стр. 197-198.

8. Военный энциклопедический словарь. – М., 2002. – стр. 153.

9. Стратегия национальной безопасности США для нового столетия// Независимая газета 1999, 10 фев. – стр. 10.

YANGI O‘ZBEKISTONDA TA’LIM SOHASIDA SUN’IY INTELLEKT VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING YANGI BOSQICHIGA O‘TISH: MUAMMOLAR, ECHIMLAR VA ISTIQBOLLI LOYIHALAR

Egamberganov Sh.O.
IT-park, tadqiqotchisi

XXI asrning ikkinchi choragida ta’lim tizimi raqamli texnologiyalarni oddiy qo‘llash bosqichidan ma’lumotlarga asoslangan intellektual ta’lim muhitini shakllantirish bosqichiga o‘tmoqda. Agar dastlab ta’limni raqamlashtirish elektron darsliklar, masofaviy ta’lim platformalari va elektron jurnallarni joriy etish bilan izohlangan bo‘lsa, bugungi kunda sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar, bulutli hisoblash, tabiiy tilni qayta ishlash, kompyuter ko‘rishi va generativ modellar ta’lim jarayonining mazmuni va boshqaruviga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

UNESCO sun’iy intellekt ta’limda individuallashtirilgan o‘qitish, ma’lumotlarni tahlil qilish va ta’lim jarayonini samarali boshqarish uchun katta imkoniyatlar yaratishini ta’kidlaydi. Biroq texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta’limda tenglik, ma’lumotlar xavfsizligi, akademik halollik, algoritmik xolislik va inson nazorati kabi masalalarni ham kun tartibiga olib chiqmoqda.[1]

O‘zbekistonda ham raqamli transformatsiya va sun’iy intellektni rivojlantirish davlat siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. 2024 yil 14 oktyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–358-son qarori bilan «Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030 yilga qadar rivojlantirish strategiyasi» tasdiqlangan. Unda SI infratuzilmasini rivojlantirish, kadrlar salohiyatini oshirish, ma’lumotlar bazasini shakllantirish va ijtimoiy sohalarda sun’iy intellektdan foydalanishni kengaytirish bo‘yicha vazifalar belgilangan.[2] SHu nuqtai nazardan, ta’lim sohasida SIdan foydalanish masalasi alohida texnologik eksperiment emas, balki YAngi O‘zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishning strategik mexanizmi sifatida qaralishi lozim.

1. Ta’limni raqamlashtirishdan intellektual ta’lim tizimiga o‘tish

Raqamli ta’limning birinchi bosqichida asosiy vazifa axborotni elektron shaklga o‘tkazishdan iborat edi. Keyingi bosqichda ta’lim platformalari o‘quv materiallari, testlar, videodarslar va elektron muloqot imkoniyatlarini bir tizimga birlashtirdi. Hozirgi bosqich esa mazkur tizimlarning o‘quvchining ehtiyojlarini tahlil qilib, unga mos ta’lim mazmuni va tavsiyalarni shakllantira olishi bilan xarakterlanadi.

Bunday tizimda: **ma’lumot → tahlil → bashorat → tavsiya → individual ta’lim traektoriyasi** zanjiri vujudga keladi.

Masalan, o‘quvchi muayyan mavzu bo‘yicha testlarni muntazam ravishda noto‘g‘ri echayotgan bo‘lsa, intellektual tizim faqat natijani qayd etib qolmay, xatoning ehtimoliy sababini aniqlashi, zarur nazariy materialni tavsiya qilishi va keyingi mashqlar murakkabligini moslashtirishi mumkin. Bu an’anaviy «bir xil dastur — barcha o‘quvchilar» modelidan «o‘quvchi ehtiyojiga mos dastur» modeliga o‘tish imkonini beradi.

UNESCOning ta’limda SI bo‘yicha tahlillarida ham personallashtirilgan ta’lim, adaptiv o‘qitish, raqamli resurslar va ta’lim ma’lumotlarini tahlil qilish SIning muhim imkoniyatlari sifatida ko‘rsatiladi.[3]

SHunday ekan, O‘zbekiston uchun asosiy masala «ta’limga SIni kiritish kerakmi?» emas, balki **«SIni qanday pedagogik maqsadlar asosida, qanday ma’lumotlar bilan va qanday inson nazorati ostida joriy etish kerak?»** degan savolga javob topishdir.

2. O‘zbekistonda sun’iy intellektni ta’limga joriy etishning institutsional asoslari

O‘zbekistonda SIni rivojlantirishning huquqiy-strategik bazasi shakllanib bormoqda. 2024 yilda qabul qilingan PQ–358-son qaror bilan 2030 yilgacha SI texnologiyalarini rivojlantirishning maqsadli ko‘rsatkichlari belgilandi. Jumladan, SI asosida yaratilgan dasturiy mahsulotlar va xizmatlar hajmini 1,5 mlrd AQSH dollariga etkazish, Government AI Readiness Index bo‘yicha mamlakatni birinchi 50 davlat

qatoriga olib chiqish, ilmiy laboratoriyalar va hisoblash infratuzilmasini rivojlantirish vazifalari belgilangan.[2]

Strategiyaning o‘zida ta’lim ham SI rivojlanishi uchun kadrlar, ilmiy tadqiqotlar va ijtimoiy qo‘llanish sohalaridan biri sifatida qaraladi. UNESCO IITEning 2025 yilgi O‘zbekiston bo‘yicha hisobotida mamlakatda SIni rivojlantirish «Digital Uzbekistan — 2030», 2021 yilgi PQ–4996 va PQ–5234 qarorlari hamda 2030 yilgacha SI strategiyasi bilan bog‘liq holda shakllanayotgani qayd etilgan.[4]

Bundan tashqari, O‘zbekistonning «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi inson salohiyatini rivojlantirish va ta’lim sifatini oshirishni uzoq muddatli taraqqiyotning asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilaydi.[5] 2024 yil iyun oyida Toshkent shahrida UNESCO IITE ishtirokida Markaziy Osiyoda oliy ta’limni generativ sun’iy intellekt asosida transformatsiya qilishga bag‘ishlangan yuqori darajadagi mintaqaviy siyosiy muloqot o‘tkazilgani ham O‘zbekistonda mazkur masala ilmiy va institutsional darajaga ko‘tarilayotganini ko‘rsatadi.[6]

3. Ta’lim sohasida sun’iy intellektdan foydalanishdagi asosiy muammolar

3.1. O‘qituvchilarning SI kompetensiyalari etarli darajada shakllanmagan

Texnologik infratuzilmaning mavjudligi o‘z-o‘zidan intellektual ta’limni ta’minlamaydi. Asosiy omil — texnologiyadan pedagogik maqsadda foydalana oladigan o‘qituvchidir.

UNESCO 2024 yilda o‘qituvchilar uchun SI kompetensiyalarining maxsus modelini ishlab chiqdi. Unda 15 ta kompetensiya besh yo‘nalish — insonga yo‘naltirilgan tafakkur, SI etikasi, SI asoslari va qo‘llanishlari, SI pedagogikasi hamda kasbiy rivojlanish uchun SI — bo‘yicha tizimlashtirilgan.[7]

Bu yondashuv O‘zbekiston uchun ham muhim. CHunki o‘qituvchi faqat ChatGPT yoki boshqa generativ vositadan foydalanishni emas, balki:

- SI bergan natijaning ishonchliligini tekshirish;
- manbalarni verifikatsiya qilish;
- o‘quvchi ma’lumotlarini himoya qilish;

- akademik halollikni ta’minlash;
- SIdan foydalanish chegaralarini belgilash;
- SIni dars metodikasiga integratsiya qilish

kabi kompetensiyalarga ega bo‘lishi kerak.

3.2. Raqamli tafovut muammosi

Texnologiyalarga kirish imkoniyati shahar va qishloq hududlari, turli ijtimoiy qatlamlar va ta’lim muassasalari kesimida bir xil emas. UNESCO–UNICEF hamkorligida O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan «Empowering Education in Uzbekistan: Leveraging ICT and Digital Learning for High-Quality and Inclusive Education Results» loyihasining asosiy maqsadlaridan biri raqamli tafovutni qisqartirish va ta’lim sifatini oshirishdan iborat.[8SHuning uchun SIga asoslangan ta’lim siyosati faqat zamonaviy kompyuterlar bilan jihozlangan elita maktablar uchun emas, balki chekka hududdagi umumta’lim maktabi, kasb-hunar muassasasi va oliy ta’lim muassasasi uchun ham amaliy imkoniyat yaratishi lozim.

3.3. Akademik halollik va «tayyor javob» muammosi

Generativ SI talabaga insho, referat, dastur kodi, matematik echim yoki tahliliy matn tayyorlab berishi mumkin. Bu esa ta’limda «bilimni o‘zlashtirish» bilan «tayyor natijani olish» o‘rtasidagi chegarani o‘zgartiradi.

SHu sababli SI davrida baholashning asosiy obyekti tayyor mahsulot emas, balki **fikrlash jarayoni, manba bilan ishlash, dalillash, amaliy qo‘llash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati** bo‘lishi kerak.

UNESCOning generativ SI bo‘yicha qo‘llanmasida ham ta’limda GenAIdan foydalanishda insonga yo‘naltirilgan yondashuv, ma’lumotlar maxfiyligi, xavfsizlik va pedagogik maqsadga muvofiqlikni ta’minlash zarurligi qayd etilgan.[9]

3.4. O‘zbek tilidagi intellektual resurslar tanqisligi

O‘zbekiston uchun alohida strategik muammo — o‘zbek tilidagi yuqori sifatli ta’limiy ma’lumotlar, terminologik bazalar, korpuslar va sohaviy raqamli kontentning etarli emasligidir.

Agar milliy ta’lim tizimi faqat xorijiy tillarda yaratilgan umumiy modellarga tayansa, milliy o‘quv dasturlari, pedagogik terminologiya,

madaniy kontekst va O‘zbekiston ta’lim standartlariga moslik masalasi yuzaga keladi.

Shu sababli milliy ta’limiy til modelini yaratish strategik vazifa sifatida qaralishi lozim.

4. Muammolarni hal etishning ustuvor yo‘nalishlari

Birinchi yo‘nalish — «AI-Teacher» milliy kompetensiya modelini joriy etish

O‘zbekistonda pedagoglarning raqamli kompetensiyalariga SI bilan ishlash ko‘nikmalarini tizimli ravishda kiritish maqsadga muvofiq.

Taklif etilayotgan model uch bosqichdan iborat:

1-bosqich — Foydalanuvchi.

O‘qituvchi SIning imkoniyatlari, cheklovlari va xavflarini biladi.

2-bosqich — Integrator.

O‘qituvchi SIni dars rejasi, test, individual topshiriq va ta’lim analitikasiga moslashtiradi.

3-bosqich — Yaratuvchi.

O‘qituvchi SI asosida yangi pedagogik ssenariylar, ta’limiy mahsulotlar va tadqiqot metodlarini ishlab chiqadi. Bu UNESCOning «Acquire — Deepen — Create» progressiyasiga yaqinlashtirilgan milliy model sifatida ishlab chiqilishi mumkin.[7]

Ikkinchi yo‘nalish — milliy ta’limiy sun’iy intellekt modelini yaratish

O‘zbekiston ta’lim standartlari, darsliklar, ilmiy-metodik materiallar, milliy terminologiya va ochiq ta’lim resurslari asosida maxsus ta’limiy til modeli yaratish mumkin.

Bunday model:

- o‘zbek tilida muloqot qiladi;
- milliy o‘quv dasturlarini hisobga oladi;
- o‘quvchi yoshiga mos javob beradi;
- manbani ko‘rsatadi;
- noto‘g‘ri yoki tekshirilmagan ma’lumotni aniqlashga harakat qiladi;
- o‘qituvchiga dars ssenariylari tayyorlashda yordam beradi.

Buning uchun universitetlar, ilmiy institutlar, ta’lim vazirliklari va IT kompaniyalar o‘rtasida ochiq hamkorlik platformasini tashkil etish zarur.

Uchinchi yo‘nalish — ta’lim analitikasi milliy platformasi

O‘quvchi davomati, o‘zlashtirishi, test natijalari, fanlar kesimidagi qiyinchiliklar va ta’lim traektoriyasiga oid ma’lumotlarni integratsiya qiluvchi «Aqlli ta’lim analitikasi» platformasini yaratish mumkin.

Platforma uch darajada ishlashi lozim:

maktab darajasi: o‘quvchilarning o‘zlashtirish dinamikasini ko‘rsatish;

hudud darajasi: ta’lim sifatining hududiy farqlarini aniqlash;

milliy daraja: ta’lim siyosati uchun prognoz va qaror qabul qilishni qo‘llab-quvvatlash.

UNESCO IIEP ta’lim boshqaruvida SI katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish, prognozlash va muammoli sohalarni aniqlashda qo‘llanishi mumkinligini ta’kidlaydi.[10] Bunda muhim prinsip: **SI qaror qabul qilmasligi, qaror qabul qiluvchi shaxsga dalil va tavsiya taqdim etishi kerak.**

5. Istiqbolli innovatsion loyihalar

5.1. «AI-Ustoz» loyihasi

«AI-Ustoz» o‘qituvchining raqamli assistenti sifatida ishlaydigan milliy platforma bo‘lishi mumkin.

Uning funksiyalari:

1. dars rejasini tayyorlash;
2. turli murakkablik darajasida topshiriqlar yaratish;
3. test savollarini shakllantirish;
4. o‘quvchilar xatolarini tahlil qilish;
5. individual topshiriqlar taklif qilish;
6. dars materiallarini multimedia formatiga moslashtirish;
7. pedagogning kasbiy rivojlanish traektoriyasini tavsiya qilish.

Bu loyihada SI o‘qituvchini almashtirmaydi. Aksincha, o‘qituvchining vaqtini takroriy ishlardan bo‘shatib, uning asosiy e’tiborini tarbiya, muloqot, ijodkorlik va individual yondashuvga yo‘naltiradi.

5.2. «Milliy AI-laboratoriyalar tarmog‘i»

Oliy ta’lim muassasalari bazasida hududiy SI laboratoriyalarini tashkil etish mumkin. Ular maktablar bilan hamkorlikda amaliy tadqiqotlar olib boradi.

Laboratoriyalarning ustuvor mavzulari:

- o‘zbek tili NLP;
- ta’lim analitikasi;
- kompyuter ko‘rishi;
- intellektual baholash;
- robototexnika;
- inklyuziv ta’lim texnologiyalari;
- adaptiv ta’lim;
- ta’limda kiberxavfsizlik.

O‘zbekistonning SI strategiyasi ilmiy laboratoriyalar va yuqori unumli hisoblash infratuzilmasini rivojlantirishni nazarda tutadi.[2] **5.3. «AI School» — maktablarda sun’iy intellekt ta’limi**

O‘zbekistonda SI bo‘yicha maxsus maktab modeli joriy etish tashabbusi xalqaro darajada ham ilgari surilgan. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2025 yilda UNESCO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasida UNESCO bilan hamkorlikda «School of Artificial Intelligence» modelini O‘zbekistonda amalga oshirishga tayyorlik bildirgan.[11] Ushbu tashabbusni faqat SI dasturlashini o‘rgatish bilan cheklamasdan, quyidagi modullar asosida qurish maqsadga muvofiq:

- AI savodxonlik;
- algoritmik fikrlash;
- ma’lumotlar savodxonligi;
- robototexnika;
- generativ SIdan mas’uliyatli foydalanish;
- kiberxavfsizlik;
- AI etikasi;
- loyihaviy tadqiqot.

5.4. «Raqamli inklyuziya AI» loyihasi

SI imkoniyatlaridan nogironligi bo‘lgan bolalar, maxsus ta’lim ehtiyojlari mavjud o‘quvchilar va til o‘rganishda qiyinchilikka duch keluvchi bolalar uchun foydalanish mumkin.

Masalan:

- nutqni matnga aylantirish;
- matnni ovozli o‘qish;
- vizual materiallarni tavsiflash;
- individual mashqlarni moslashtirish;
- imo-ishora tilini raqamli vositalar orqali qo‘llab-quvvatlash.

Bu yondashuv SIni faqat samaradorlik vositasi emas, balki **ta’limda teng imkoniyatlarni ta’minlash instrumenti**ga aylantiradi.

6. Sun’iy intellektdan foydalanishning etik modeli

Ta’limda SIni joriy etishda texnologik samaradorlik bilan bir qatorda inson huquqlari va pedagogik qadriyatlar birinchi o‘rinda turishi kerak.

Taklif etilayotgan «5E» modeli quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Equity — tenglik. SIdan foydalanish imkoniyati barcha o‘quvchilar uchun ta’minlanishi kerak. **2. Ethics — etika.** Algoritmlar qarorlari inson huquqlari va ta’lim etikasiga mos bo‘lishi lozim. **3. Evidence — dalilga asoslanganlik.** SI tavsiyalari ishonchli manbalar bilan tekshirilishi zarur. **4. Empowerment — inson salohiyatini kuchaytirish.** Texnologiya o‘qituvchi va o‘quvchining mustaqilligini susaytirmasligi kerak. **5. Explainability — tushuntirish mumkinligi.** Muhim ta’limiy qarorlarda algoritm qanday xulosaga kelganini tushuntirish imkoniyati bo‘lishi lozim. UNESCOning generativ SI bo‘yicha tavsiyalarida ham insonga yo‘naltirilgan, xavfsiz, adolatli va mazmunli foydalanish, ma’lumotlar maxfiyligini himoya qilish va institutsional nazorat zarurligi ta’kidlangan.[9] **7. Ta’limda SIni joriy etishning taklif etilayotgan bosqichlari.**

O‘zbekiston uchun quyidagi uch bosqichli modelni taklif qilish mumkin.

I bosqich — 2026–2027 yillar: tayyorgarlik.

- pedagoglarning AI-kompetensiyalarini baholash;
- milliy AI-ta’lim standartlarini ishlab chiqish;

- ta’lim ma’lumotlarini tartibga solish;
- pilot maktablar va universitetlarni tanlash;
- milliy ta’limiy ma’lumotlar korpusini yaratish.

II bosqich — 2027–2028 yillar: pilot joriy etish.

- «AI-Ustoz» platformasini sinovdan o‘tkazish;
- AI School modelini kengaytirish;
- 15 tagacha oliy ta’lim muassasasida SI laboratoriyalari tarmog‘ini rivojlantirish;
- ta’lim analitikasi platformasini pilot qilish;
- o‘zbek tilidagi ta’limiy AI modelini sinovdan o‘tkazish.

III bosqich — 2029–2030 yillar: masshtablashtirish.

- samaradorligi isbotlangan echimlarni respublika miqyosida joriy etish;
- ta’lim sifatini SI asosida monitoring qilish;
- milliy ta’limiy AI ekotizimini shakllantirish;
- xususiy sektor va universitetlar bilan davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish.

YAngi O‘zbekistonda ta’limni raqamlashtirishning keyingi bosqichi elektron resurslar miqdorini oshirish emas, balki **ma’lumotlar, sun’iy intellekt va inson salohiyati o‘zaro uyg‘unlashgan intellektual ta’lim ekotizimini shakllantirish** bilan belgilanadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda bunday transformatsiya uchun muhim institutsional asoslar shakllangan: «O‘zbekiston — 2030» strategiyasida inson kapitali va ta’lim ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan, 2030 yilgacha SIni rivojlantirish strategiyasi qabul qilingan, ta’lim va SI bo‘yicha xalqaro hamkorlik kengaymoqda.[2; 5; 6]

Biroq texnologiyani joriy etishning o‘zi ta’lim sifatini avtomatik ravishda oshirmaydi. Buning uchun uchta shart hal qiluvchi ahamiyatga ega: birinchidan — malakali pedagog; ikkinchidan — sifatli va xavfsiz ma’lumot; uchinchidan — aniq pedagogik va etik me’yorlar.

Shu asosda maqolada taklif etilgan «AI-Ustoz», «Aqlli ta’lim analitikasi», «Milliy ta’limiy til modeli», «AI School», «Milliy AI-

laboratoriyalar tarmog‘i» va «Raqamli inklyuziya AI» kabi loyihalarni o‘zaro bog‘langan yagona ekotizim sifatida amalga oshirish mumkin.

Eng muhim xulosa shundan iboratki, ta’limda sun’iy intellektning maqsadi insonni texnologiyaga moslashtirish emas, texnologiyani insonning intellektual, ijodiy va ma’naviy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qildirishdir. SHu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda SIni ta’limga joriy etishning eng maqbul modeli «AI o‘qituvchining o‘rnini bosadi» emas, balki «AI o‘qituvchining imkoniyatlarini kengaytiradi» tamoyiliga asoslanishi lozim.

Bu yondashuv Yangi O‘zbekistonning inson kapitaliga asoslangan taraqqiyot modeli, raqamli iqtisodiyot va zamonaviy bilimlar jamiyatini barpo etish maqsadlari bilan hamohangdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. *Artificial intelligence in education.* UNESCO Digital Education. Parij: UNESCO.

2. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni “Sun’iy intellektni qo‘llash orqali yuzaga keladigan munosabatlar tartibga solinishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritish to‘g‘risida” O‘RQ-1115-son 2026 yil 21 yanvar// Lex.uz

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024 yil 14 oktyabrdagi. *«Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030 yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida».* PQ–358-son qaror // Lex.uz

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH. Mirziyoyevning UNESCO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasi ochilishidagi nutqi. 2025. // president.uz

5. UNESCO IITE. AI in Education: Change at the Speed of Learning. UNESCO Institute for Information Technologies in Education. 2020/2021.

6. UNESCO IITE. ICT Skills Development in the Republic of Uzbekistan: Insight Report with Recommendations. 2025.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni «Raqamli O‘zbekiston — 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida 05.10.2020 yildagi PF-6079-son//Lex.uz.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “Mamlakat taraqqiyotining 2030 yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF-21-son 2026 yil 16 fevraldagi // Lex.uz.

QUROLLI KUCHLARNING STRATEGIK SALOHIYATINI YUKSALTIRISH VA MAMLAKAT MUDOFAA QOBILIYATINI MUSTAHKAMLASHNING MILLIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASHDAGI AHAMIYATI

Egamov Elnur Eson o‘g‘li
Milliy iftihor va harbiy vatanparvarlik kafedrasi, gumanitar fanlar sikli boshlig‘i

XXI asrning ikkinchi choragida xalqaro xavfsizlik muhiti tobora murakkab va ko‘p o‘lchovli tus olmoqda. Dunyoning turli nuqtalaridagi qurolli ziddiyatlar, geosiyosiy raqobat, yuqori texnologiyalarga asoslangan harbiy tizimlarning tez rivojlanishi, kiber va axborot makonidagi tahdidlar, logistika va strategik resurslar uchun raqobat davlat mudofaa siyosatiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Bunday sharoitda davlat mustaqilligini mustahkamlash faqat diplomatik va iqtisodiy vositalar bilan cheklanmaydi; mamlakat o‘z suveren qarorlarini himoya qilishga qodir, zamon talablariga mos, professional va barqaror mudofaa tizimiga ham ega bo‘lishi zarur. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ushbu masalaning huquqiy mohiyati aniq belgilangan. Xususan, 152-modda Qurolli Kuchlar davlat suvereniteti, hududiy yaxlitlik, aholining tinch hayoti va xavfsizligini himoya qilish uchun tuzilishini belgilasa, 153-moddada “O‘zbekiston Respublikasi o‘z xavfsizligini ta’minlash uchun yetarli darajada Qurolli Kuchlariga ega” degan norma mustahkamlangan [1,33-b.].

Mustaqillik va mudofaa qobiliyati o‘rtasidagi bog‘liqlikni, avvalo, suverenitetning amaliy mazmuni orqali anglash lozim. Suveren davlat o‘z ichki va tashqi siyosati bo‘yicha qarorlarni mustaqil qabul qiladi, hududiy yaxlitligini himoya qiladi va fuqarolar xavfsizligini ta’minlaydi. Biroq bunday vakolatlarning barqaror amal qilishi davlatning siyosiy irodasi bilan bir qatorda, turli tahdidlarni barvaqt aniqlash, ularni tiyib turish va zarur hollarda qonuniy mudofaa choralarini amalga oshirish imkoniyatiga ham bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, harbiy qudrat urushga intilish vositasi emas, balki tinchlikni saqlash, ehtimoliy tajovuzni tiyib turish va suveren taraqqiyot uchun barqaror muhit yaratishning muhim institutsional omilidir.

O‘zbekistonning amaldagi Mudofaa doktrinasi mudofaa xususiyatiga ega bo‘lib, harbiy xavfsizlikni ta’minlashda milliy manfaatlar ustuvorligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish, harbiy tashkilotni davlatning real ehtiyojlari va iqtisodiy imkoniyatlariga muvofiq rivojlantirish kabi yondashuvlarni belgilaydi [4]. Shu bilan birga, xavfsizlik muhiti tez o‘zgarayotgani sababli doktrinal qarashlarni muntazam yangilab borish zarurati paydo bo‘lmoqda. 2026 yil 13 yanvardagi Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig‘ilishida yangi Mudofaa doktrinasi yuqori texnologiyalarga asoslangan strategiya, harbiy mustaqillik va mintaqaviy barqarorlik yo‘nalishlarini qamrab olishi lozimligi ta’kidlandi [6]. Bu holat mudofaa siyosatining statik emas, balki xavf va imkoniyatlar dinamikasiga moslashuvchan tizim ekanini ko‘rsatadi.

2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston 2030” strategiyasida mazkur yondashuv yanada aniq ifodalangan. Unda 97-maqsad sifatida jahondagi murakkab global jarayonlarni inobatga olgan holda “Qurolli Kuchlarning qudrati, mamlakatning mudofaa qobiliyati va harbiy salohiyatini yanada oshirish” vazifasi belgilangan [2,196-b.]. Maqsadning bunday ifodasi mudofaa salohiyatini milliy taraqqiyot strategiyasining alohida qismi emas, balki uning xavfsizlik kafolati sifatida ko‘rishni anglatadi. Iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy barqarorlik, investitsiya muhiti, transport va kommunikatsiyalar xavfsizligi ham tinchlik va hududiy daxlsizlik bilan bevosita bog‘liq. Shu jihatdan 2026 yilgi davlat dasturida

kibertahdidlarni avtomatik aniqlash va oldini olishga qaratilgan sun’iy intellekt asosidagi xavfsizlik tizimlarini joriy etish vazifasining belgilanishi ahamiyatlidir [2,196–197-b.]. Mazkur chora harbiy boshqaruvda raqamlashtirishni shunchaki texnik yangilanish emas, balki axborot ustunligi, qaror qabul qilish tezligi va strategik infratuzilmaning barqarorligi bilan bog‘liq xavfsizlik vazifasi sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Milliy armiyaning jangovar salohiyatini oshirish, birinchi navbatda, mavjud kuch va vositalarni zamonaviy xavflar xususiyatiga muvofiq qayta tashkil etishni talab qiladi. Bunda texnik modernizatsiya, qo‘shinlarni boshqarish, ta’minot, razvedka-axborot, aloqa va tayyorgarlik tizimlarining o‘zaro uyg‘unligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Texnik jihozlanish mustaqil maqsad emas; u harbiy xizmatchining malakasi, boshqaruv madaniyati va bo‘linmalar o‘rtasidagi muvofiqlik bilan birlashgandagina real jangovar qobiliyatga aylanadi.

2026 yilgi davlat dasturida Mudofaa vazirligi bo‘linmalarini zamonaviy qurol-aslaha, harbiy va maxsus texnika, boshqa zarur jihozlar bilan ta’minlash, mavjud texnikani ta’mirlash va modernizatsiya qilish doirasida zamonaviy kompleks trenajyorlardan foydalanishni bosqichma-bosqich kengaytirish vazifasi belgilangan [2,197-b.]. Bu yondashuv harbiy tayyorgarlikda resurs tejamkorlik va takroriy mashqlar imkoniyatini kuchaytiradi. Ayni paytda trenajyor texnologiyalari real maydon tayyorgarligini almashtirmaydi; ular uni xavfsiz, maqsadli va tahliliy o‘qitish usullari bilan to‘ldiruvchi vosita bo‘lishi kerak.

Modernizatsiya jarayonida mahalliy mudofaa sanoatining o‘rni ham ortib boradi. Mudofaa sanoati mamlakatning texnologik bazasi, muhandislik maktabi, ta’mirlash va servis imkoniyatlari, importga kritik bog‘liqlikni kamaytirish bilan bog‘liq. Amaldagi Mudofaa doktrinasida mudofaa sanoati kompleksini bosqichma-bosqich rivojlantirish mamlakat mudofaasining iqtisodiy, texnologik va harbiy-texnikaviy bazasining muhim asosi sifatida belgilangan [4]. Bu vazifa faqat harbiy buyurtmalar bilan cheklanmay, materialshunoslik, radioelektronika, axborot

texnologiyalari, robototexnika, aviatsiya va mashinasozlik kabi sohalarda ilmiy-innovatsion zanjirlar rivojini ham rag‘batlantirishi mumkin.

2026 yil 14 yanvardagi Prezident tabrigida “ortga qaytmas islohotlarimizning mustahkam kafolatlaridan biriga aylanib borayotgan Qurolli Kuchlarimizning harbiy qudratini oshirish” ishlari alohida ta’kidlangan [3,1-b.]. Ushbu fikr harbiy islohotlarning umumdavlat modernizatsiyasi bilan uzviy bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Ya’ni kuchli armiya — faqat harbiy tizimning yutug‘i emas, balki davlat boshqaruvi, sanoat, fan, ta’lim va jamiyatning umumiy institutsional salohiyati natijasidir.

Zamonaviy harbiy salohiyatning markazida inson turibdi. Eng ilg‘or texnika ham uni boshqaradigan, vaziyatni baholaydigan, mas’uliyatli qaror qabul qiladigan va yuqori bosim sharoitida vazifani bajara oladigan tayyorlangan mutaxassissiz o‘z imkoniyatini to‘liq namoyon eta olmaydi. Shu sababli ofitser, serjant va mutaxassislarni tayyorlash tizimi harbiy modernizatsiyaning hal qiluvchi bo‘g‘ini hisoblanadi. Harbiy ta’lim nazariya va amaliyot, komandirlik kompetensiyasi, texnologik savodxonlik, huquqiy madaniyat, xorijiy tillar, jismoniy va psixologik barqarorlikni bir butun dasturga birlashtirishi lozim.

So‘nggi islohotlarda harbiy ta’lim tizimini qayta tashkil etishga alohida e’tibor qaratilmoqda. 2026 yilgi rasmiy materiallarda malakali professor-o‘qituvchi va instruktorlar salohiyatini birlashtiruvchi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti tashkil etilgani qayd etilgan [3,1-b.]. Bu jarayon harbiy ta’limni faqat ixtisosiy tayyorgarlik markazi emas, balki harbiy fan, doktrinal tadqiqot, xavfsizlik tahlili va zamonaviy texnologiyalarni o‘rganish platformasi sifatida rivojlantirish imkonini beradi.

Jangovar ruh esa texnika va bilimni harakatga keltiradigan ma’naviy-psixologik omildir. U harbiy xizmatchining Vatanga sadoqati, vazifaning ma’nosiga ishonchi, jamoaga ishonch, komandirning adolatliligi va shaxsiy namunasi, intizom hamda murakkab sharoitlarda o‘ziga ishonch bilan bog‘liq. 2026 yilgi Prezident tabrigida shaxsiy tarkibning kasbiy, intellektual va ma’naviy salohiyatini oshirish, harbiy xizmatchilar qalbida

vatanparvarlik tuyg‘usini kuchaytirish ustuvor vazifa sifatida qayd etilgan [3,1-b.]. Ilmiy jihatdan bunday yondashuv “jangovar tayyorgarlik”ni faqat jismoniy va texnik ko‘nikmalar emas, balki ma’naviy-ruhiy barqarorlik bilan birgalikda baholashni talab qiladi.

Harbiy xizmatchining ijtimoiy himoyasi ham jangovar salohiyatga bevosita ta’sir qiladi. Uy-joy, tibbiy xizmat, oila a’zolarini qo‘llab-quvvatlash, munosib maosh va pensiya, kasbiy o‘sishning aniq mezonlari xizmatga ishonch va uzoq muddatli motivatsiyani kuchaytiradi. Professional armiyada ijtimoiy kafolatlar rag‘batlantiruvchi imtiyoz emas, balki kadrlar barqarorligi va institutsional sadoqatni ta’minlovchi xavfsizlik mexanizmi sifatida ko‘rilishi lozim. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi mudofaa qobiliyati tushunchasini tubdan kengaytirdi. Bugun axborot tizimlari, aloqa kanallari, ma’lumotlar bazasi, navigatsiya va logistika platformalarining barqarorligi harbiy xavfsizlikning ajralmas qismiga aylangan. Shu bois raqamlashtirishni faqat ish jarayonini tezlashtiruvchi ma’muriy vosita sifatida emas, balki axborotning ishonchliligi, boshqaruv uzluksizligi va kibertahdidlarga chidamlilikni ta’minlaydigan strategik yo‘nalish sifatida ko‘rish zarur.

2026 yilgi davlat dasturining 97-maqsadi doirasida Mudofaa vazirligi kiberxavfsizlik tizimini takomillashtirish, axborot infratuzilmasiga nisbatan kibertahdidlarni avtomatik aniqlash va oldini olish imkoniyatiga ega sun’iy intellekt vositalarini bosqichma-bosqich joriy etish vazifalari nazarda tutilgan [2,196–197-b.]. Bu vazifalar kiberxavfsizlikni alohida texnik bo‘linmaning ishi emas, balki har bir boshqaruv darajasidagi xavfsizlik madaniyati sifatida shakllantirishni talab qiladi. Texnologiya bilan birga standartlar, kadrlar tayyorlash, ma’lumotlarni himoya qilish tartibi va insidentlarga javob berish tizimi ham takomillashishi kerak.

Mudofaa qobiliyatining yana bir jihati safarbarlik va zaxira tayyorgarligidir. Tinchlik davrida tayyorlangan zaxira davlatga favqulodda vaziyat va xavfsizlik inqirozlariga tez moslashish imkonini beradi. Yangilangan “O‘zbekiston 2030” strategiyasida rezervdagi harbiy xizmatga majburlarni harbiy yig‘inlarga jalb etish darajasini bosqichma-bosqich oshirish, harbiy-vatanparvarlik tadbirlariga yoshlarni keng jalb

qilish va mudofaa sohasidagi ish jarayonlarini raqamlashtirish kabi o‘lchanadigan ko‘rsatkichlar belgilangan[5]. Bunday ko‘rsatkichlar strategik vazifalarni konkret natija mezonlari bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, harbiy xavfsizlikni ta’minlashda xalqaro harbiy va harbiy-texnik hamkorlikdan oqilona foydalanish muhim. 2026 yilgi davlat dasturida mintaqada ishonch choralarini mustahkamlashga qaratilgan faol harbiy-siyosiy muloqotni davom ettirish vazifasi belgilangan [2,198-b.]. Bunday muloqot tajriba almashish, ta’lim, xavflarni noto‘g‘ri talqin qilish ehtimolini kamaytirish va o‘zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati nuqtai nazaridan harbiy hamkorlikning asosiy maqsadi raqobatni kuchaytirish emas, balki milliy mudofaa qobiliyatini mustahkamlagan holda mintaqaviy barqarorlikni saqlashdan iborat.

Qurolli Kuchlar davlat instituti bo‘lsa-da, uning barqarorligi jamiyatning armiyaga ishonchi, harbiy xizmat nufuzi va Vatan himoyasiga daxldorlik hissi bilan uzviy bog‘liq. Shu sababli “armiya va xalq birligi” g‘oyasi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi doirasidan kengroq ma’no kasb etadi. U fuqarolarning xavfsizlik madaniyati, harbiy xizmatchilarga ijtimoiy hurmat, yoshlarning jismoniy va ma’naviy tayyorgarligi, oila va mahalla institutlarining tarbiyaviy ta’siri, davlat organlarining mudofaa masalalaridagi hamkorligini qamrab oladi.

2026 yilgi davlat dasturida “Vatan tayanchi” harakati a’zolari ishtirokidagi harbiy-sport musobaqalarini kengaytirish va yoshlarni harbiy-vatanparvarlik tadbirlariga jalb qilish kabi choralar belgilangan [2,198-b.]. Bunday loyihalarning qiymati ularni faqat sport yoki tantanali tadbir sifatida emas, balki intizom, jamoaviylik, mas’uliyat, tarixiy xotira va fuqarolik burchini anglashni shakllantiruvchi tarbiyaviy muhit sifatida tashkil etishga bog‘liq. Yoshlarda Vatanga muhabbatni kuchaytirishda balandparvoz chaqiriqlardan ko‘ra, tarixiy bilim, shaxsiy namuna, harbiy kasb haqida xolis ma’lumot va amaliy faoliyat samaraliroqdir.

Mustaqillikni mustahkamlash nuqtai nazaridan Qurolli Kuchlar qudratini iqtisodiy rivojlanishdan ajratib bo‘lmaydi. Barqaror budjet,

raqobatbardosh sanoat, injenerlik kadrlari, fan va texnologiyalar milliy mudofaa tizimining resurs bazasini yaratadi. Shu bilan birga, mudofaa xarajatlarining samaradorligi, xaridlar va modernizatsiyaning uzoq muddatli rejalashtirilishi, mahalliy ishlab chiqarish imkoniyatlari va ekspluatatsiya xarajatlarining hisobga olinishi davlat resurslaridan oqilona foydalanishga xizmat qiladi. Kuchli mudofaa iqtisodiyotni zaiflashtirish hisobiga emas, iqtisodiy salohiyat bilan uyg‘un rivojlanganda barqaror bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, Qurolli Kuchlarning qudrati, mamlakatning mudofaa qobiliyati va harbiy salohiyatini oshirish O‘zbekiston mustaqilligi va suveren taraqqiyotining muhim kafolatlaridan biridir. Konstitutsiya Qurolli Kuchlarning davlat suvereniteti, hududiy yaxlitlik va aholi xavfsizligini himoya qilish vazifasini belgilaydi [1,33-b.]. Yangilangan strategik hujjatlar esa bu konstitutsiyaviy vazifani texnologiya, kadrlar, kiberxavfsizlik, modernizatsiya, yoshlar tarbiyasi va mintaqaviy ishonch choralari bilan bog‘langan aniq islohotlar tizimiga aylantirmoqda [2,196–198-b.].

Shu bois harbiy qudratni faqat qurol-yarog‘ miqdori bilan o‘lchash yetarli emas. Zamonaviy mudofaa salohiyati professional inson kapitali, oqilona boshqaruv, jangovar ruh, texnik tayyorlik, milliy sanoat va ilm-fan, raqamli barqarorlik, ijtimoiy himoya va armiya-jamiyat birligining sinergiyasidir. Ana shu omillar birgalikda rivojlantirilganda Qurolli Kuchlar tinchlikni ishonchli himoya qiluvchi, davlat mustaqilligini mustahkamlovchi va milliy taraqqiyot uchun barqaror tashqi-ichki muhit yaratuvchi institut sifatida o‘z vazifasini to‘liq bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “O‘zbekiston Respublikasi o‘z xavfsizligini ta’minlash uchun yetarli darajada Qurolli Kuchlariga ega”. — O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 153-modda, 33-bet [1].

2. “Qurolli Kuchlarning qudrati, mamlakatning mudofaa qobiliyati va harbiy salohiyatini yanada oshirish”. — 2026 yilgi Davlat dasturi, 97-maqsad, 196-bet [2].

3. “Qurolli Kuchlarimizning harbiy qudratini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlarni amalga oshiryapmiz”. — O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 14 yanvardagi bayram tabrigi, “Yangi O‘zbekiston” gazetasidagi rasmiy nashr, 1-bet [3].

4. 97-maqsad doirasida kiberxavfsizlik tizimlarini joriy etish, harbiy-texnika tayyorgarligi markazlarini jihozlash va qo‘shinlarni zamonaviy trenajyorlar bilan bosqichma-bosqich ta’minlash choralari belgilangan. — 2026 yilgi Davlat dasturi, 196–197-betlar [2].

5. “Vatan tayanchi” harakati ishtirokidagi harbiy-sport tadbirlari va mintaqada ishonch choralarini mustahkamlashga qaratilgan harbiy-siyosiy muloqot vazifalari. — 2026 yilgi Davlat dasturi, 198-bet [2].

6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023 yil 30 aprel. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining rasmiy veb-portali.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-22-son Farmoni: “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish” yilida ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha islohotlar dasturlari va “O‘zbekiston 2030” strategiyasini amalga oshirish bo‘yicha Davlat dasturi.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 34 yilligi va Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan bayram tabrigi. 2026 yil 14 yanvar. “Yangi O‘zbekiston” gazetasi, 2026 yil 14 yanvar, 8-son.

9. O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-son “O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — LexUZ.

10. “O‘zbekiston 2030” strategiyasi. 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan yangilangan tahrir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmoni.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Mamlakatimiz harbiy xavfsizligi va mudofaasini mustahkamlash masalalari muhokama qilindi”. 2026 yil 13 yanvar. Prezidentning rasmiy veb-sayti.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Havo hujumidan mudofaa va harbiy aviatsiya tizimini transformatsiya qilish choralari ko‘rib chiqildi”. 2026 yil 8 iyun. Prezidentning rasmiy veb-sayti.

13. O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonuni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi — LexUZ.

TINCHLIK VA XAVFSIZLIKKA TAHDIDLAR KUCHAYGAN SHAROITDA MUSTAQILLIK, MILLIY O‘ZLIK VA DAVLATCHILIK

Nurov Eson Igamovich
Milliy iftihor va harbiy va vatanparvarlik kafedrasi, huquqiy fanlar sikli dotsenti

XXI asrning ikkinchi choragiga kelib xalqaro munosabatlarda barqarorlikni ta’minlab turgan bir qator mexanizmlar jiddiy sinovga duch kelmoqda. Yirik davlatlar o‘rtasidagi strategik raqobat, mintaqaviy urushlar, qurollanish sur’atining o‘sishi, sanksiyalar va texnologik cheklovlar, kibertahdidlar, axborot-psixologik ta’sir hamda majburiy migratsiya jarayonlari tinchlik tushunchasini faqat urushning yo‘qligi sifatida emas, balki davlat va jamiyatning kompleks barqarorligi sifatida anglash zaruratini kuchaytirdi. “SIPRI” ma’lumotiga ko‘ra, 2025 yilda jahon harbiy xarajatlari 2,887 trillion AQSh dollariga yetgan va bu ketma-ket o‘n birinchi yillik o‘sishni anglatadi [3,1-b.]. “UNHCR” ma’lumotlari esa 2025 yil oxirida majburiy ko‘chirilganlar soni hali ham juda yuqori darajada qolganini ko‘rsatadi [5,1-b.]. Ushbu raqamlar zamonaviy tinchlik inqirozining iqtisodiy va gumanitar ko‘lamini ifodalaydi.

Bunday sharoitda mustaqillikning mazmuni yanada kengayadi. Davlat o‘z hududi va chegaralarini himoya qilish bilan birga, iqtisodiy tanlovlar, milliy qonunchilik, ta’lim va madaniyat siyosati, axborot makoni, raqamli infratuzilma hamda tashqi sherikliklar bo‘yicha mustaqil va mas’ul qaror qabul qila olishi kerak. Shu ma’noda suverenitet siyosiy-huquqiy maqomdan tashqari, jamiyatning ichki birdamligi va milliy o‘zlikni saqlash qobiliyati bilan ham belgilanadi.

Xalqaro tizimdagi tinchlik inqirozi bir vaqtning o‘zida bir necha darajada namoyon bo‘lmoqda. *Birinchidan,* harbiy kuchdan foydalanish va kuch bilan tahdid qilish xavfi oshib bormoqda. *Ikkinchidan,* iqtisodiy bog‘liqlik ayrim holatlarda siyosiy bosim vositasiga aylanmoqda.

Uchinchidan, raqamli platformalar va transmilliy axborot oqimlari jamoatchilik ongiga ta’sir qilish imkoniyatlarini keskin kengaytirdi. *To‘rtinchidan,* urush va zo‘ravonlikning gumanitar oqibatlari aholining ko‘chishi, infratuzilmaning vayron bo‘lishi, ta’lim va madaniyat tizimlarining izdan chiqishi davlatchilikning ijtimoiy asoslarini zaiflashtiradi.

BMT Ustavi xalqaro tizimning huquqiy poydevori sifatida davlatlarning suveren tengligi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish va hududiy yaxlitlik yoki siyosiy mustaqillikka qarshi kuch ishlatmaslik prinsiplarini belgilaydi [2,3-b.]. Bu prinsiplar zamonaviy dunyoda mustaqil davlat mavjudligining xalqaro-huquqiy kafolatini ifoda etadi. Biroq yuridik kafolatning o‘zi yetarli emas. Suverenitetning real mazmuni davlat institutlarining samaradorligi, iqtisodiyotning tashqi shoklarga chidamliligi, aholining fuqarolik birdamligi va milliy manfaatlarni aniq anglash qobiliyati bilan mustahkamlanadi.

Shu sababli hozirgi sharoitda “mustaqillik” va “o‘zaro bog‘liqlik” tushunchalarini bir-biriga qarama-qarshi qo‘yish to‘g‘ri emas. Zamonaviy davlat xalqaro savdo, texnologiya, fan, transport va xavfsizlik sohalarida hamkorlik qiladi. Lekin hamkorlikning maqbul modeli milliy manfaatlarning ustuvorligi, qaror qabul qilish erkinligi va bir tomonlama qaramliklarni kamaytirish tamoyiliga asoslanishi lozim. Bunday yondashuvni shartli ravishda “mas’ul strategik mustaqillik” deb ifodalash mumkin. Davlatchilik muayyan hudud, aholi, ommaviy hokimiyat, huquqiy tartib va xalqaro subyektlikning barqaror birligiga tayanadi. Mustaqillik ushbu elementlarning tashqi irodaga bo‘ysunmasdan faoliyat yuritishini ta’minlaydi. Shuning uchun suverenitetning zaiflashishi, avvalo, davlatning qonun chiqarish, ichki va tashqi siyosatni belgilash, resurslarni boshqarish va xavfsizlikni ta’minlash qobiliyatiga ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat suvereniteti birinchi bo‘limning birinchi bobida mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 1-moddasi O‘zbekistonni suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatida belgilaydi [1,1-b.]. 3-modda mamlakatning

milliy-davlat va ma’muriy-hududiy tuzilishini, davlat hokimiyati organlari tizimini mustaqil belgilashi, ichki va tashqi siyosatini amalga oshirishini nazarda tutadi [1,1-b.]. Bu normalar mustaqillikni davlatchilikning deklarativ belgisi emas, balki huquqiy va institutsional vakolatlar majmuasi sifatida ko‘rsatadi. Mustaqil davlatchilikning muhim sharti qonun ustuvorligi. Suverenitetni faqat tashqi tahdidlarga qarshi tura olish bilan o‘lchash bir tomonlama yondashuv bo‘lar edi. Davlatning ichki legitimligi fuqarolar huquqlarining kafolatlanishi, davlat organlarining hisobdorligi, sud-huquq tizimining ishonchliligi va qonunning barcha uchun bir xil amal qilishi bilan ta’minlanadi. Demak, huquqiy davlat institutlari qanchalik mustahkam bo‘lsa, tashqi bosim yoki ichki destabilizatsiyaga qarshi immunitet ham shunchalik yuqori bo‘ladi.

Milliy o‘zlik — inson va jamiyatning umumiy tarix, til, madaniy xotira, urf-odat, qadriyatlar, ramzlar va Vatanga daxldorlik hissi orqali o‘zini muayyan siyosiy-madaniy hamjamiyatga mansub deb anglashidir. Uning davlatchilik uchun ahamiyati shundaki, fuqarolar o‘rtasida umumiy taqdir va umumiy mas’uliyat tuyg‘usini shakllantiradi. Davlat institutlari huquqiy tartibni ta’minlasa, milliy o‘zlik jamiyatning ma’naviy birligini ta’minlaydi.

Milliy identiklikni yopiqlik yoki boshqa madaniyatlarni inkor etish bilan tenglashtirish ilmiy jihatdan xato. Barqaror milliy o‘zlik o‘z madaniyatiga ishonch va boshqalarga hurmatni birlashtira oladi. “UNESCO”ning “MONDIACULT” 2022 deklaratsiyasida madaniy xilma-xillik xalqlar identikligining asosi sifatida ta’kidlanadi va uni muhofaza qilish tinchlik, ijtimoiy birdamlik hamda barqaror rivojlanish bilan bog‘lanadi [6,3-b.]. Bu yondashuv ko‘p millatli jamiyatlarda umumfuqarolik birdamligi bilan etnomadaniy rang-baranglikni uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston Konstitutsiyasi davlat tilining o‘zbek tili ekanini belgilash bilan birga, mamlakat hududida istiqomat qiluvchi millat va elatlarning tillari, urf-odatlari va an’analarini hurmat qilish hamda ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratish majburiyatini ham mustahkamlaydi [1,1-b.]. Bu norma milliy o‘zlikning

ikki muhim jihatini uyg‘unlashtiradi: davlatchilikning umumiy ramziy-madaniy asosi va jamiyat tarkibidagi madaniy xilma-xillikka hurmat.

Tinchlik inqirozi sharoitida milliy xotira va madaniy merosga tahdidlar ham xavfsizlik masalasiga aylanadi. Qurolli mojarolarda tarixiy yodgorliklar, muzeylar, arxivlar, ta’lim muassasalari va diniy-ma’naviy obyektlarning zarar ko‘rishi jamiyatning faqat moddiy emas, balki ramziy kapitaliga ham zarba beradi. Shu sababli milliy madaniy merosni muhofaza qilish milliy xavfsizlik siyosatining gumanitar yo‘nalishi sifatida qaralishi zarur.

Bugungi geosiyosiy raqobatda axborot makoni alohida maydonga aylandi. Manipulyativ kontent, soxta axborot, tarixiy voqealarni bir tomonlama talqin qilish, jamiyatda ishonchsizlik va qarama-qarshilikni kuchaytirishga qaratilgan narrativlar davlatning ichki barqarorligiga bevosita ta’sir qiladi. Milliy o‘zlik yetarlicha shakllanmagan, tarixiy bilim parchalangan va fuqarolik mas’uliyati zaif bo‘lgan muhitda bunday ta’sirning samarasi yuqori bo‘lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, tarixni o‘rganish faqat o‘tmishni bilish vazifasi emas. Ilmiy asoslangan tarixiy xotira jamiyatga davlatchilikning uzviyligini anglash, mustaqillik qadrini his qilish va bugungi qarorlarni uzoq muddatli milliy manfaatlar bilan bog‘lash imkonini beradi. Biroq tarixiy xotirani siyosiy miflar yoki tanqidiy fikrni cheklovchi vositaga aylantirish ham xavfli. Samarali model dalilga asoslangan tarixshunoslik, ochiq ilmiy bahs va milliy manfaatlarning konstitutsiyaviy qadriyatlar bilan uyg‘unligiga tayanadi.

Media va axborot savodxonligi shuning uchun suverenitetning yangi ijtimoiy kompetensiyasi sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Fuqaro axborot manbasini tekshirish, emotsional manipulyatsiyani ajratish, fakt va talqin o‘rtasida farq qilish ko‘nikmasiga ega bo‘lsa, jamiyatning axborot-psixologik ta’sirlarga chidamliligi oshadi. Bunday immunitet senzura yoki axborotdan izolyatsiya qilish orqali emas, balki sifatli ta’lim, ochiq ma’lumotlar, professional jurnalistika va jamoatchilik ishonchini mustahkamlash orqali shakllanadi.

Mustaqillik tashqi siyosatda ham qaror qabul qilish erkinligini talab etadi. O‘zbekiston Konstitutsiyasining 17-moddasi mamlakatni xalqaro munosabatlarning to‘la huquqli subyekti sifatida belgilab, tashqi siyosatni davlatlarning suveren tengligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, hududiy yaxlitlik, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish va ichki ishlarga aralashmaslik prinsiplariga bog‘laydi [1,3-b.]. Bu prinsiplar BMT Ustavidagi asosiy normalar bilan uyg‘un [2,3-b.].

Tinchliksevar tashqi siyosat passiv pozitsiya degani emas. Aksincha, u mintaqaviy barqarorlikni mustahkamlash, savdo va transport bog‘liqligini diversifikatsiya qilish, suv-energetika muammolari bo‘yicha muloqotni rivojlantirish, terrorizm va transmilliy jinoyatchilikka qarshi hamkorlik qilish, xalqaro huquq normalarini himoya qilishni taqozo etadi. Milliy manfaatlar nuqtai nazaridan eng maqbul tashqi siyosat bir tomonga keskin bog‘lanib qolishdan saqlanadigan, biroq barcha konstruktiv sheriklar bilan amaliy hamkorlikni ochiq saqlaydigan muvozanatli siyosatdir.

2026 yilda yangilangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish alohida ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan [7]. Bu milliy taraqqiyot va tashqi xavfsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni institutsional darajada ifodalaydi. Chunki iqtisodiy modernizatsiya, investitsiya, ta’lim va infratuzilma loyihalarining uzoq muddatli samarasi, avvalo, tinch va prognoz qilinadigan muhitga bog‘liq.

Jahonda harbiy xarajatlarning muttasil o‘sishi davlatlarning xavfsizlikka nisbatan xavotiri kuchayganini ko‘rsatadi. “SIPRI” 2025 yilda jahon harbiy xarajatlari tarixiy eng yuqori darajaga yetganini qayd etadi [3,1-b.]. Biroq mudofaa qobiliyatini faqat qurol-yarog‘ va harbiy budjet bilan o‘lchash yetarli emas. Zamonaviy milliy xavfsizlik harbiy tayyorgarlik, iqtisodiy barqarorlik, energetik va oziq-ovqat xavfsizligi, kiberxavfsizlik, favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik, ilmiy-texnologik salohiyat va aholining fuqarolik mas’uliyatini qamrab oladi.

O‘zbekiston Konstitutsiyasining 152-moddasi Qurolli Kuchlarning vazifasini davlat suvereniteti, hududiy yaxlitlik, aholining tinch hayoti va xavfsizligini himoya qilish bilan bog‘laydi [1,31-b.]. Ushbu norma

mudofaa sohasining yakuniy maqsadi urush emas, tinch hayot va mustaqil taraqqiyot uchun ishonchli sharoit yaratish ekanini ko‘rsatadi. Shuning uchun harbiy-patriotik tarbiya ham faqat harbiy kasbga qiziqish uyg‘otish bilan cheklanmasdan, Konstitutsiyaga hurmat, tarixiy ong, qonunga itoat, fuqarolik burchi va jamoaviy mas’uliyatni shakllantirishi lozim.

Milliy barqarorlikning yana bir muhim omili davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonch. Axborot tanqisligi, adolatsizlik hissi, ijtimoiy imkoniyatlardagi katta tafovut yoki mahalliy muammolarning yechimsiz qolishi tashqi destruktiv ta’sirlar uchun qulay muhit yaratishi mumkin. Shu bois xavfsizlik siyosatining profilaktik qismini adolatli boshqaruv, samarali davlat xizmatlari, yoshlar bandligi, ta’lim sifati va mahalla darajasidagi ijtimoiy hamjihatlik tashkil etishi kerak.

Suverenitetning zamonaviy talqini iqtisodiy va texnologik qobiliyatlardan ajralmaydi. Strategik tovarlar, energiya, oziq-ovqat, transport yo‘laklari, raqamli infratuzilma va moliyaviy tizim bo‘yicha haddan tashqari tashqi qaramlik siyosiy qarorlar erkinligini qisqartirishi mumkin. Shuning uchun iqtisodiy ochiqlikni diversifikatsiya, ichki raqobatbardosh ishlab chiqarish va mustahkam institutsional muhit bilan birga olib borish lozim.

Texnologik suverenitet barcha texnologiyani mamlakat ichida ishlab chiqarish degani emas. U strategik sohalarda muhim kompetensiyalarga ega bo‘lish, kritik infratuzilmaning uzluksiz ishlashini ta’minlash, ma’lumotlar xavfsizligini himoya qilish va tashqi ta’minot uzilishi holatida muqobil yechimlarga ega bo‘lishni anglatadi. Bu vazifalar ta’lim, fan va innovatsiyaga uzoq muddatli investitsiyani talab qiladi. Milliy o‘zlikning zamonaviy mazmuni ham faqat tarixiy meros bilan emas, balki yangi bilim va texnologiya yaratish qobiliyati bilan boyishi kerak.

Shunday ekan, mustaqillikni saqlashning eng ishonchli usuli yopiq iqtisodiyot yoki tashqi aloqalarni cheklash emas. Aksincha, global bozorlarda raqobatlasha oladigan, turli sheriklar bilan ishlaydigan, tashqi tavakkallarni oldindan baholaydigan va ichki innovatsion salohiyatga tayanadigan iqtisodiyot milliy davlatchilikka mustahkam moddiy poydevor yaratadi.

Jahonda tinchlikka tahdidlar ko‘payib, harbiy va siyosiy raqobat kuchaygan sharoitda mustaqillikning qadri yanada ravshan namoyon bo‘ladi. Mustaqillik davlatning xalqaro huquqiy maqomi bo‘lish bilan birga, xalqning o‘z kelajagini o‘zi belgilash, milliy madaniyati va tilini rivojlantirish, qonuniy siyosiy institutlarini shakllantirish, xavfsizligini ta’minlash va tashqi sherikliklarni milliy manfaatlar asosida tanlash imkoniyatidir.

Tahlil natijalari milliy o‘zlik va davlat suvereniteti o‘zaro bir-birini to‘ldirishini ko‘rsatadi. Milliy o‘zlik jamiyatga umumiy tarixiy xotira, Vatanga daxldorlik va fuqarolik mas’uliyatini beradi; davlatchilik esa ushbu qadriyatlarni huquqiy institutlar, ta’lim, madaniy siyosat, xavfsizlik va ijtimoiy taraqqiyot orqali himoya qiladi. Biroq milliy o‘zlikning barqaror modeli boshqa madaniyatlarga qarshi qo‘yishga emas, o‘z qadriyatlariga ishonch, konstitutsiyaviy vatanparvarlik va madaniy xilma-xillikka hurmatga asoslanishi zarur.

O‘zbekiston uchun mazkur masalaning ahamiyati Konstitutsiyada suveren davlatchilik, xalq hokimiyatchiligi, davlat tili, tinchliksevar tashqi siyosat va mudofaa vazifalarining yagona huquqiy tizimda mustahkamlanganida ko‘rinadi. Jahondagi beqarorlik sharoitida ushbu konstitutsiyaviy asoslarning hayotda samarali ishlashi, fuqarolarning huquqiy va axborot madaniyati, iqtisodiy raqobatbardoshlik hamda milliy birdamlik mustaqil taraqqiyotning asosiy kafolatlari bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat “Suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat” sifatida belgilangan. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1-modda, 1-bet [1].

2. Konstitutsiyada “O‘zbekiston Respublikasining davlat tili o‘zbek tilidir” degan qoida mustahkamlangan. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 4-modda, 1-bet [1].

3. BMT Ustavida tashkilot “barcha a’zolarining suveren tengligi prinsipiga” asoslanishi belgilangan. Manba: BMT Ustavi, 2-modda, 3-bet [2].

4. O‘zbekiston Qurolli Kuchlari “davlat suverenitetini va hududiy yaxlitligini” himoya qilish uchun tuzilishi belgilangan. Manba: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 152-modda, 31-bet [1].

5. UNESCO MONDIACULT 2022 deklaratsiyasi madaniy xilma-xillikni xalqlar identikligining asosi sifatida qayd etadi. Manba: MONDIACULT 2022 Final Declaration, 3-bet [6].

6. SIPRI ma’lumotiga ko‘ra, 2025 yilda jahon harbiy xarajatlari 2,887 trillion AQSh dollariga yetgan. Manba: SIPRI Fact Sheet, “Trends in World Military Expenditure, 2025”, 1-bet [3].

7. UNHCR 2026 yil 11 iyundagi materialda 2025 yilda 5,4 million kishi zo‘ravonlik va ta’qib sabab boshqa davlatlarga qochganini qayd etgan. Manba: UNHCR Global Trends 2025 bo‘yicha press-reliz, 1-bet [5].

8. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023 yil 30 aprel referendumida qabul qilingan. Konstitutsiyaning rasmiy veb-portali.

9. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. United Nations, San Francisco, 1945. Official PDF edition.

10. Liang, X., Tian, N., Lopes da Silva, D., Scarazzato, L., Karim, Z., Ricard, J. G. Trends in World Military Expenditure, 2025. SIPRI Fact Sheet. Stockholm International Peace Research Institute, April 2026.

11. SIPRI Yearbook 2026: Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm International Peace Research Institute / Oxford University Press, 2026.

12. UNHCR. Global Trends 2025: Press release on global forced displacement and durable solutions. Geneva, 11 June 2026.

13. UNESCO. MONDIACULT 2022 Final Declaration. UNESCO World Conference on Cultural Policies and Sustainable Development, Mexico City, 28–30 September 2022.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmoni. 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

15. Anderson, B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. London: Verso, 2006.

16. Smith, A. D. National Identity. Reno: University of Nevada Press, 1991.

17. Gellner, E. Nations and Nationalism. Oxford: Blackwell,

YANGI O‘ZBEKISTONDA SUVEREN TARAQQIYOT STRATEGIYASINING SHAKLLANISHI VA UNING IJTIMOIY-SIYOSIY AHAMIYATI

Shokirboyev Akmaljon Axmadjonovich
Milliy iftihor va harbiy vatanparvarlik
kafedrasi katta o‘qituvchisi

XXI asrda davlat suvereniteti faqat hududiy daxlsizlik va siyosiy mustaqillik bilan cheklanmaydi. Global iqtisodiy bog‘liqlik, texnologik raqobat, axborot makonining tez o‘zgarishi, iqlim muammolari va xavfsizlik tahdidlari davlatdan ichki rivojlanishning barqaror modelini yaratishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar suveren taraqqiyotning yangi bosqichini shakllantirmoqda.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 1-moddasida O‘zbekiston “suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat” sifatida belgilangan [1,1-b.]. Bu norma suverenitetni demokratiya, qonun ustuvorligi, ijtimoiy mas’uliyat va inson qadri bilan bir butun tizimda talqin qilish imkonini beradi. 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmon bilan tasdiqlangan Taraqqiyot strategiyasi inson qadrini ulug‘lash, adolat va qonun ustuvorligini ta’minlash, iqtisodiyotni rivojlantirish, xavfsizlik va faol tashqi siyosatni mustahkamlash vazifalarini tizimlashtirdi [2]. 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmon esa 2023–2025 yillardagi natijalar va baholashlar asosida 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini yangiladi [3].

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining *birinchi ustuni* — inson manfaati va inson kapitali. Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishi, davlat organlarining fuqaro oldidagi mas’uliyati, ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya kafolatlarining kuchaytirilishi suveren davlatning ijtimoiy asosini mustahkamlaydi. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining birinchi ustuvor yo‘nalishi ham har bir insonga o‘z

salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlar yaratishga qaratilgan [3,I yo‘nalish; 7,3-b.]. Bilimli, sog‘lom va kasbiy jihatdan raqobatbardosh aholi texnologik va iqtisodiy mustaqillikning eng muhim resursi hisoblanadi.

Ikkinchi ustun — barqaror va diversifikatsiyalangan iqtisodiyot. Iqtisodiy suverenitet tashqi bozorlardan uzilishni emas, balki tashqi shoklarga chidamli, raqobatbardosh va innovatsion iqtisodiy tizimni anglatadi. Yangilangan strategiyada 2030 yilga qadar yalpi ichki mahsulot hajmini 240 milliard AQSh dollaridan oshirish, aholi jon boshiga YaIMni 5,8 ming dollardan yuqori darajaga yetkazish va davlat qarzining YaIMga nisbatini 50 foizdan oshirmaslik belgilangan [3]. Bu maqsadlar iqtisodiy o‘sish bilan makroiqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi muvozanatni talab qiladi.

Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2025 yilda O‘zbekiston YaIMi 7,7 foizga o‘sgan, sanoat ishlab chiqarishi 6,8 foizga, qurilish ishlari 14,2 foizga, bozor xizmatlari 14,7 foizga va eksport 24 foizga oshgan [4]. Xalqaro valyuta jamg‘armasi 2026 yilgi IV modda bo‘yicha maslahatlarida ham iqtisodiy o‘sishning mustahkamligi, inflyatsiyaning bosqichma-bosqich pasayishi hamda fiskal va tashqi pozitsiyalarning yaxshilanishini qayd etgan [5]. Biroq yuqori o‘sishni uzoq muddatli natijaga aylantirish uchun mehnat unumdorligi, xususiy sektor, raqobat va yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarishni kengaytirish zarur. Jahon bankining 2025 yilgi iqtisodiy memorandumida ham xususiy sektor yetakchiligidagi o‘sish va unumdorlikni oshirish keyingi bosqichning muhim sharti sifatida ko‘rsatiladi [6].

Uchinchi ustun — qonun ustuvorligi va samarali davlat boshqaruvi. Suveren davlatning barqarorligi davlat organlarining qonunga bo‘ysunishi, sud himoyasining ishonchliligi, qarorlar ochiqligi va mansabdor shaxslar hisobdorligi bilan o‘lchanadi. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida qonun ustuvorligini ta’minlash, xalq xizmatidagi davlat boshqaruvini tashkil etish, mahallani davlat organlari va jamoatchilik o‘rtasidagi “tayanch ko‘prik”ka aylantirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish va inson

huquqlarini himoya qilish vazifalari alohida ustuvor yo‘nalishga birlashtirilgan [3].

PF-21-son Farmonda strategiya indikatorlarini raqamli platforma orqali monitoring qilish, vazirlik va idoralar faoliyatini samaradorlik ko‘rsatkichlari bilan bog‘lash, Vazirlar Mahkamasi va Oliy Majlisga davriy hisobot berish mexanizmlari nazarda tutilgan [3]. Bu strategik boshqaruvni natijaga yo‘naltirishga xizmat qiladi. Lekin bunday tizimning real samarasi ma’lumotlar sifatli bo‘lishi, mustaqil baholash, jamoatchilik nazorati va rahbarlarning haqiqiy hisobdorligiga bog‘liq.

To‘rtinchi ustun — ekologik va resurs barqarorligi. Markaziy Osiyo sharoitida suv tanqisligi, cho‘llanish va iqlim o‘zgarishi milliy taraqqiyotga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli suv va energiyadan samarali foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish ham ekologik, ham iqtisodiy xavfsizlik vazifasidir. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining uchinchi ustuvor yo‘nalishida suv ishlatish samaradorligini 25 foizga oshirish, irrigatsiya tizimlari samaradorligini yaxshilash va ichimlik suv iste’molchilarini hisoblagichlar bilan to‘liq qamrab olish kabi ko‘rsatkichlar belgilangan [3].

Beshinchi ustun — milliy xavfsizlik va tinchliksevar tashqi siyosat. Yangilangan strategiyaning beshinchi yo‘nalishi “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirishni nazarda tutadi [3, V yo‘nalish; 7, 24-b.]. Mazkur yondashuv ichki barqarorlik, chegaralar daxlsizligi, kiber va axborot xavfsizligini ta’minlash bilan birga, qo‘shni davlatlar va xalqaro sheriklar bilan o‘zaro manfaatli munosabatlarni rivojlantirishni talab etadi. Suveren tashqi siyosatning mazmuni yopiqlikda emas, balki turli hamkorlik yo‘nalishlari o‘rtasida milliy manfaatlarga mos muvozanatni saqlashdadir.

Shu bilan birga, suveren taraqqiyot oldida bir qator tizimli vazifalar saqlanib qolmoqda. Aholi soni va mehnat bozoriga kirib kelayotgan yoshlar ulushining ortishi sifatli ta’lim va barqaror ish o‘rinlariga talabni kuchaytiradi. Raqamlashtirish kiberxavfsizlik va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishni yangi darajaga olib chiqadi. Suv resurslariga bosim iqtisodiy rejalashtirishning barcha bosqichlarida resurs tejamkorligini talab

etadi. Huquqiy islohotlar esa qabul qilingan hujjatlar soni bilan emas, huquqni qo‘llash amaliyotining adolatliligi va barqarorligi bilan baholanishi lozim. Demak, Yangi O‘zbekistonning suveren taraqqiyot modeli siyosiy mustaqillik, iqtisodiy barqarorlik, huquqiy institutlar, inson kapitali, ekologik mas’uliyat va xavfsizlikning o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Raqamli taraqqiyot sharoitida texnologik suverenitet masalasi ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Davlat xizmatlarining raqamlashuvi, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv vositalari samaradorlikni oshiradi, biroq ular milliy ma’lumotlar infratuzilmasi, kiberxavfsizlik va kadrlar kompetensiyasiga yangi talab qo‘yadi. Strategik ma’lumotlarni himoya qilish, mahalliy dasturiy yechimlar va ilmiy-tadqiqot bazasini rivojlantirish, xorijiy texnologiyalardan foydalanishda xavflarni diversifikatsiya qilish suveren qaror qabul qilish imkoniyatini mustahkamlaydi. Shu bois raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish faqat xizmatlarni elektron shaklga o‘tkazish bilan cheklanmasdan, milliy innovatsiya ekotizimi, mahalliy startaplar, muhandislik maktablari va ilmiy ishlanmalarni iqtisodiyotga joriy etish tizimi bilan uyg‘unlashtirilishi lozim.

Suveren taraqqiyotning yana bir muhim jihati — milliy o‘zlik, fuqarolik birdamligi va jamiyatning islohotlardagi ishtirokidir. Davlat siyosati natijador bo‘lishi uchun fuqaro o‘zini faqat islohot obyekti emas, balki uning ishtirokchisi sifatida his etishi zarur. Buning uchun jamoatchilik eshituvlari, ochiq budjet mexanizmlari, mahalla instituti, nodavlat notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarining tahliliy salohiyatini kuchaytirish muhim. Turli millat, til va e’tiqod vakillarining umumiy fuqarolik manfaatlari atrofida birlashishi ichki barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu ma’noda milliy g‘urur va zamonaviy fuqarolik madaniyati o‘zaro zid emas; aksincha, tarixiy xotira, Vatanga daxldorlik hissi va qonunga hurmat ijtimoiy ishonchni oshiradi. Ijtimoiy ishonch esa islohotlarning uzoq muddatli institutsional tayanchi bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil natijalari O‘zbekistonda suverenitet tushunchasi zamonaviy mazmun bilan boyib borayotganini ko‘rsatadi. Yangi tahrirdagi

Konstitutsiya mamlakatning suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat sifatidagi modelini belgilagan bo‘lsa, Taraqqiyot strategiyalari uni aniq maqsadlar va samaradorlik indikatorlari bilan ta’minlamoqda [1; 2; 3]. 2025 yildagi yuqori iqtisodiy o‘sish va xalqaro institutlar baholari muhim natija hisoblanadi, biroq ushbu dinamikani uzoq muddatli barqaror taraqqiyotga aylantirish institutsional sifat, inson kapitali va texnologik raqobatbardoshlikni muntazam oshirishni talab qiladi [4; 5; 6]. Suveren taraqqiyotning muvaffaqiyati, eng avvalo, islohot natijalarining inson hayotida, hududlar rivojida va davlat institutlariga ishonchda namoyon bo‘lishi bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “O‘zbekiston — boshqaruvning respublika shakliga ega bo‘lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat.” O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1-modda [1, 1-b.].
2. “Har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish” “O‘zbekiston 2030” strategiyasining birinchi ustuvor yo‘nalishi [7, 3-b.; 3, I yo‘nalish].
3. “Xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining beshinchi ustuvor yo‘nalishi [7, 24-b.; 3, V yo‘nalish].
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023 yil 30 aprel referendumida qabul qilingan. Rasmiy nusxa: https://constitution.uz/uploads/constitution_uz.pdf
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. https://lex.uz/docs/5841063
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi PF-21-son Farmoni va 1-ilova — 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi. https://lex.uz/docs/8050769
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “O‘zbekiston Respublikasining 2025 yildagi ijtimoiy-iqtisodiy holati raqamlarda”. 2026 yil 21 yanvar. https://stat.uz

8. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2026 Article IV Consultation — Press Release and Staff Report. Washington, D.C., June 2026. https://www.imf.org

9. World Bank. Uzbekistan Country Economic Memorandum: Fostering Private Sector-Led Growth and Productivity. Washington, D.C., 2025. https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/cem-2025

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni, 1-ilova. — Rasmiy PDF nusxa: https://ngo.gov.uz/media/legacy?path=261bdc7b-4e32-59ae-db3d-e2cd82fcb225_regulation_lang_283.pdf

YANGI O‘ZBEKISTONDA HARBIY FANLARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Xudoyqulov Yo‘lchi Azamqulovich
O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi dotsenti, falsafa fanlari nomzodi, dotsent

Mustaqillik yillarida, ayniqsa so‘nggi o‘n yillikda amalga oshirilayotgan tub islohotlar natijasida O‘zbekiston Respublikasining mudofaa qobiliyati va milliy xavfsizlik tizimi sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi. «Yangi O‘zbekiston» taraqqiyot konsepsiyasi doirasida davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida Qurolli Kuchlarni modernizatsiya qilish, xarbiy kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish va, ayniqsa, xarbiy fanni fundamental hamda amaliy jihatdan rivojlantirish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi doirasida davlat xavfsizligini ta’minlash va barqarorlikni saqlash ustuvor vazifalar qatoriga kiritilgan[32], bu esa o‘z navbatida xarbiy fanni izchil ilmiy asosda rivojlantirishni taqozo etadi. Zamonaviy nizolarning tabiati o‘zgarib borayotgani, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining xarbiy ishga chuqur kirib borayotgani

[32]“O‘zbekiston-2030” strategiyasi.//O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali (GOV.UZ). https://gov.uz/uz/pages/2030_strategy

va gibrid tahdidlarning kuchayishi xarbiy fanni doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi. Mazkur maqolada O‘zbekistonda xarbiy fanlarni rivojlantirishning huquqiy asoslari, institusional tizimi, erishilgan amaliy natijalar hamda kelgusidagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

Xarbiy fan — Qurolli kurash qonuniyatlari, xarbiy siyosat, strategiya, operativ san’at va taktika masalalarini, shuningdek xarbiy qurilish, xarbiy iqtisodiyot, xarbiy tarix, xarbiy pedagogika va psixologiya, xarbiy-texnika yo‘nalishlarini o‘rganuvchi bilimlar tizimidir. U shartli ravishda nazariy (xarbiy strategiya, doktrinaviy tadqiqotlar) va amaliy (qurollanish tizimlarini takomillashtirish, jangovar tayyorgarlik uslubiyotlari) yo‘nalishlarga bo‘linadi. Zamonaviy sharoitda xarbiy fan tarkibiga kibermudofaa, axborot xavfsizligi, insonsiz boshqaruv tizimlari nazariyasi kabi nisbatan yangi sohalar ham qo‘shilib bormoqda.

Milliy xavfsizlik tizimida xarbiy fanning o‘rni ikki jihatdan namoyon bo‘ladi: birinchidan, u davlat xarbiy siyosatini ilmiy jihatdan asoslantiradi va Qurolli Kuchlarni rivojlantirishning uzoq muddatli rejalarini shakllantirishga xizmat qiladi; ikkinchidan, xarbiy-texnik taraqqiyotni ta’minlash, jangovar tayyorgarlik sifatini oshirish va xarbiy kadrlarning kasbiy salohiyatini mustahkamlash orqali davlatning real mudofaa qobiliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Yangi O‘zbekiston davrida xarbiy fanni rivojlantirishning huquqiy poydevori bir qator davlat hujjatlari orqali yaratildi. 2017 yil 24 yanvarda qabul qilingan Prezidentning «O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarini yanada isloh qilish va rivojlantirish vazifalarini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida»gi PQ-2738-son qarori xarbiy sohadagi institusional islohotlarning boshlang‘ich nuqtasi bo‘ldi. Mazkur qarorda, jumladan, Mudofaa vazirligiga yangi Qurolli Kuchlar Akademiyasini tashkil etish to‘g‘risida taklif tayyorlash, professor-o‘qituvchilar tarkibining malakasini oshirish va kontrakt asosida xizmat qiluvchi xarbiy xizmatchilarni tayyorlashning yangi o‘quv dasturlarini ishlab chiqish vazifalari belgilangan edi.[33]

[33]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 24 yanvardagi PQ-2738-son «O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarini yanada isloh qilish va rivojlantirish vazifalarini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida»gi qarori, IV bo‘lim. — Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. URL: https://lex.uz/docs/3211386

2018 yil 9 yanvarda qabul qilingan «O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi O‘RQ-458-son Qonuni davlatning xarbiy-siyosiy, xarbiy-strategik va xarbiy-iqtisodiy yo‘nalishlardagi ustuvor vazifalarini qonuniy darajada mustahkamladi va mudofaa tusidagi davlat sifatida O‘zbekistonning xalqaro majburiyatlarga sodiqligini tasdiqladi.[34] Doktrina xarbiy xavfsizlikni ta’minlashning ilmiy asoslangan konseptual negizini yaratib, xarbiy fan oldiga aniq ilmiy-amaliy vazifalarni qo‘ydi.

Islohotlar jarayoni so‘nggi yillarda ham izchil davom ettirilmoqda. 2025 yil 14 fevralda Prezidentning «O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining xarbiy nizomlarini tasdiqlash to‘g‘risida»gi PF-23-son Farmoni qabul qilindi, unga ko‘ra ichki xizmat, intizom, garnizon va qorovul xizmati nizomlari yangi tahrirda tasdiqlandi.[35] Bu hujjat xarbiy xizmatning kundalik faoliyatini tartibga soluvchi meyoriy bazani zamon talablariga moslashtirish borasidagi navbatdagi muhim qadam bo‘ldi.

PQ-2738-son qarori[36] asosida 2017 yilda tashkil etilgan Qurolli Kuchlar Akademiyasi bugungi kunda mamlakatda xarbiy fanni rivojlantirishning asosiy markaziga aylandi. Akademiya tarkibida ilmiy-tadqiqot instituti, zamonaviy situatsion markaz va trenajyor-simulyatorlar majmui yaratildi. 2020 yil 10 yanvarda Akademiyaga tashrifi chog‘ida davlat rahbari barcha xarbiy ta’lim muassasalari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Ilmiy-uslubiy kengash tuzilganini ma’lum qildi hamda «xarbiy ta’lim zamon bilan hamnafas, zarur hollarda esa undan bir qadam oldinda bo‘lishi kerak» deb ta’kidladi.

Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2020 yil yakunlari bo‘yicha Akademiya professor-o‘qituvchilar tarkibining qariyb yarmi ilmiy daraja va unvonga ega bo‘lgan, 15 nafar o‘qituvchi «dotsent» ilmiy unvoniga sazovor bo‘lgan, mustaqil izlanuvchilar soni 72 nafarni, doktorantura tinglovchilari esa 15 nafarni tashkil etgan. Shu yil davomida 114 ta ilmiy maqola chop

[34]O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-son «Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi Qonuni. — Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. URL: https://lex.uz/docs/3495885

[35]O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 14 fevraldagi PF-23-son «O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining xarbiy nizomlarini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. — Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. URL: https://lex.uz/uz/docs/7385415

[36]PQ-2738-son Qarori.

etilgan, shundan 14 tasi Scopus xalqaro ilmiy bazasiga kiritilgan jurnallarda, 200 dan ortig‘i esa respublika ilmiy jurnallarida nashr qilingan; shuningdek 27 ta (shu jumladan 8 tasi xalqaro) ilmiy konferensiya, 21 ta davra suhbati va 11 ta ilmiy seminar o‘tkazilgan.

Xarbiy ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish maqsadida ixtisoslashtirilgan «Temurbeklar maktabi» xarbiy akademik-litseylari tarmog‘i ham yaratildi; jumladan, Shahrisabz shahridagi «Temurbeklar maktabi» yoshlarda xarbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish va ularni oliy xarbiy ta’lim muassasalariga tayyorlashga xizmat qilmoqda. Shuningdek, xarbiy-tarixiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish maqsadida idoralararo ilmiy aloqalar ham kengaymoqda: 2022 yil 13 iyunda Prokuratura akademiyasi bilan Qurolli Kuchlarning Xarbiy meros va zamonaviy tadqiqotlar instituti o‘rtasida axborot-resurs markazlari fondlaridan o‘zaro foydalanish va ilmiy izlanishlarni rag‘batlantirishga qaratilgan Memorandum imzolandi.

Xarbiy fanni rivojlantirishda xalqaro hamkorlik muhim omil hisoblanadi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, Qurolli Kuchlar Akademiyasi mamlakat ichkarisidagi 35 dan ortiq oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari, shuningdek 30 dan ortiq xorijiy xarbiy-ta’lim va ilmiy markazlar bilan hamkorlik o‘rnatgan; professor-o‘qituvchilar AQSH, Germaniya, Fransiya va Xitoyda malaka oshirgan, xarbiy xizmatchilar esa Rossiya Bosh shtab akademiyasi va Belarus xarbiy ta’lim muassasalarida tahsil olmoqda. Bunday almashinuv dasturlari milliy xarbiy fan maktabini jahon tajribasi bilan boyitish, zamonaviy xarbiy-texnik va xarbiy-ta’lim tendensiyalarini chuqur o‘rganish imkonini bermoqda.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan tajriba va erishilgan natijalar xarbiy fanni yanada rivojlantirish uchun bir qator istiqbolli yo‘nalishlarni belgilash imkonini beradi.

Birinchidan, xarbiy fanni raqamlashtirish va sun’iy intellekt texnologiyalarini jangovar boshqaruv, razvedka tahlili hamda o‘quv jarayoniga integratsiyalash dolzarb vazifaga aylanmoqda. Zamonaviy nizolarda axborot ustunligi hal qiluvchi omilga aylanayotgan bir paytda,

kibermudofaa va axborot xavfsizligi bo‘yicha mustaqil ilmiy yo‘nalishlarni shakllantirish zarurati ortib bormoqda.

Ikkinchidan, xarbiy va fuqaro fan-ta’lim tizimlari o‘rtasidagi integratsiyani chuqurlashtirish muhim ahamiyatga ega. Qurolli Kuchlar Akademiyasining mamlakat ichkarisidagi 35 dan ziyod ta’lim muassasalari bilan o‘rnatgan hamkorligi bu borada yaxshi negiz yaratgan bo‘lsa-da, kelgusida Fanlar akademiyasi institutlari va texnika yo‘nalishidagi universitetlar bilan qo‘shma laboratoriyalar hamda ilmiy dasturlar tashkil etish, xarbiy-sanoat majmui korxonalarida amaliy tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, ilmiy kadrlar salohiyatini sifat jihatidan oshirish, xususan, doktorantura tizimini kengaytirish, yosh olimlarni xalqaro reytingdagi jurnallarda chop etishga rag‘batlantirish va Scopus, Web of Science kabi xalqaro ilmiy bazalarda nashrlar sonini ko‘paytirish ustuvor vazifa bo‘lib qolmoqda. 2020 yilgi 14 ta Scopus nashri boshlang‘ich natija bo‘lib, kelgusi yillarda uni bir necha barobar oshirish imkoniyati va zarurati mavjud.

To‘rtinchidan, xarbiy doktrinaviy tadqiqotlarni muntazam yangilab borish, ya’ni 2018 yilgi Mudofaa doktrinasini zamonaviy geosiyosiy vaziyat, gibrid va noan’anaviy tahdidlar nuqtai nazaridan ilmiy tahlil qilish va takomillashtirishga oid tavsiyalar ishlab chiqish zarur. Bu borada xarbiy olimlar, diplomatlar va xavfsizlik sohasi mutaxassislarini birlashtiruvchi, doimiy faoliyat yurituvchi ilmiy-ekspertlik maydonchalarini tashkil etish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Beshinchidan, «Temurbeklar maktabi» kabi ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalari tarmog‘ini yanada kengaytirish, ularda ilmiy-tadqiqot to‘garaklari va loyiha faoliyatini rivojlantirish orqali kelajakda xarbiy fan bilan shug‘ullanadigan yosh kadrlar zaxirasini shakllantirish lozim. Shuningdek, xarbiy oliy o‘quv yurtlari va Xarbiy meros va zamonaviy tadqiqotlar instituti kabi tuzilmalar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi, ularning tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etishni ta’minlovchi yagona ilmiy-axborot tizimini yaratish istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekiston sharoitida xarbiy fanlarni rivojlantirish davlat mudofaa qobiliyatini mustahkamlashning strategik omili sifatida ko‘rib chiqilmoqda. So‘nggi o‘n yillikda yaratilgan huquqiy-meyoriy baza, Qurolli Kuchlar Akademiyasi boshchiligidagi ilmiy-ta’lim infratuzilmasi, shuningdek kengayib borayotgan xalqaro hamkorlik aloqalari bu borada sezilarli natijalarga erishilganidan dalolat beradi. Shu

bilan birga, raqamli transformatsiya, kibermudofaa, xarbiy-fuqaro ilmiy integratsiyasi va ilmiy kadrlar salohiyatini oshirish borasidagi vazifalar dolzarbligicha qolmoqda. Ushbu yo‘nalishlarda izchil va tizimli ishlarni davom ettirish O‘zbekiston xarbiy fanini jahon standartlari darajasiga olib chiqish, shu orqali mamlakat mudofaa qobiliyatini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. «O‘zbekiston — 2030» strategiyasi // O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. https://gov.uz/uz/pages/2030_strategy
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 24 yanvardagi PQ-2738-son «O‘zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlarini yanada isloh qilish va rivojlantirish vazifalarini amalga oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida»gi Qarori //Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. https://lex.uz/docs/3211386
3. O‘zbekiston Respublikasining 2018 yil 9 yanvardagi O‘RQ-458-son «Mudofaa doktrinasi to‘g‘risida»gi Qonuni // Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. https://lex.uz/docs/3495885
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 14 fevraldagi PF-23-son «O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining xarbiy nizomlarini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni //Huquqiy-axborot portali LEX.UZ. URL: https://lex.uz/uz/docs/7385415

YANGI O‘ZBEKISTON VA HARBIY TA’LIM: YANGI AVLODNI TARBIYALASHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Ishmatova Nargis Murtazokulovna,
O‘R MG Toshkent “Temurbeklar maktabi” harbiy-akademik litseyi bosh o‘qituvchisi

Bugungi kunda Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayoni jamiyat hayotining barcha sohalarida, jumladan, ta’lim tizimida ham keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda. Chunki mamlakat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri — zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sadoqatli, ma’naviy barkamol yosh avlodni tarbiyalashdir.

Ayniqsa, davlat xavfsizligi, jamoat xavfsizligi va mudofaa tizimi uchun kadrlar tayyorlash masalasi alohida mas’uliyat talab etadi. Harbiy xizmatchidan faqat jismoniy chiniqish yoki harbiy texnikani bilish emas,

balki yuksak intellekt, mustahkam iroda, keng dunyoqarash, muloqot madaniyati, huquqiy va siyosiy savodxonlik, ma’naviy yetuklik ham talab qilinadi.

Shu nuqtayi nazardan, harbiy-akademik litseylar faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi “Temurbeklar maktabi” faqat harbiy bilim beradigan ta’lim muassasasi emas, balki kelajakdagi harbiy va davlat xizmatchilarining intellektual, ma’naviy-axloqiy hamda fuqarolik pozitsiyasini shakllantiruvchi muhim ta’lim-tarbiya maskanidir. Bu borada Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 28-iyundagi PQ–4375-sonli “Temurbeklar maktablarini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur qaror asosida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularda liderlik, intizom va yuksak ma’naviy fazilatlarni shakllantirish tizimli yo‘lga qo‘yildi. “O‘quvchilarda xalqimizning ma’naviy-ma’rifiy qadriyatlariga, uning madaniyati va urf-odatlariga chuqur hurmatni, ularda halollik, vijdoniylik, vatanparvarlik, sadoqat, fidokorlik singari shaxs sifatlarini, shuningdek, milliy g‘urur tuyg‘ularini shakllantirish”[1] ustuvor vazifalardan ekanligi ta’kidlangan. [O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi “Temurbeklar maktablarini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ – 4375-sonli qarori]

Yangi O‘zbekiston sharoitida harbiy ta’limga qo‘yilayotgan talablar tubdan o‘zgarib bormoqda. Zamonaviy harbiy xizmatchi, eng avvalo, yangicha fikrlashga qodir, tezkor vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qila oladigan, zamonaviy texnologiyalarni egallagan va o‘z fikrini aniq ifodalay oladigan mutaxassis bo‘lishi lozim. Shu ma’noda harbiy ta’limning asosiy vazifalaridan biri — “bilimli askar”dan “intellektual salohiyatli, tashabbuskor va mas’uliyatli harbiy mutaxassis”ni shakllantirishga o‘tishdir.

Harbiy-akademik litseylarda umumta’lim fanlari bilan harbiy tayyorgarlikning uyg‘unlashtirilishi aynan shu maqsadga xizmat qiladi. Chunki matematika, fizika, informatika, xorijiy tillar kabi fanlar bilan bir qatorda ona tili va adabiyot ham o‘quvchining tafakkuri, dunyoqarashi, nutqiy kompetensiyasi va ma’naviy qiyofasini shakllantiradi. Bugungi harbiy ta’limda “bilim — ko‘nikma — kompetensiya — amaliy faoliyat”

izchilligi muhim. O‘quvchi olgan bilimini real hayotiy vaziyatda qo‘llay olishi kerak. Masalan, harbiy xizmatchi buyruqni to‘g‘ri tushunishi, uni aniq yetkazishi, xizmat hujjatlarini savodli rasmiylashtirishi, jamoa oldida fikrini ravon bayon qilishi, turli vaziyatlarda muloqot qila olishi zarur. Demak, harbiy ta’limda ona tili fanining o‘rni faqat grammatik qoidalarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi. U kelajakdagi harbiy mutaxassisning nutqiy va kommunikativ kompetensiyasini shakllantiradi.

Yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashda adabiyotning imkoniyatlari beqiyosdir. Chunki adabiyot inson qalbiga ta’sir etadi, unda ezgulik, jasorat, sadoqat, or-nomus va fidoyilik kabi fazilatlarni shakllantiradi.

O‘zbek adabiyoti tarixida Vatan himoyasi, xalq va yurt taqdiri uchun kurash, mardlik va jasorat mavzulari salmoqli o‘rin egallaydi. Amir Temur siymosi, Jaloliddin Manguberdi jasorati, Alpomish obrazi, jadid ma’rifatparvarlarining millat kelajagi uchun olib borgan kurashi yoshlar uchun muhim ma’naviy maktabdir. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” kitoblarida: “Tomirlarida buyuk bobolarimizning qoni oqayotgan yoshlarimiz ulug‘ ajdodlarimizning munosib vorislari bo‘lishi, ular kabi ulkan maqsadlar sari intilib yashashi va yuksak marralarga erishishi uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratishimiz zarur[2]”. [Sh.M.Mirziyoyev, “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” , –T: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021-yil, 122-b.] Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, ajdodlarimiz qoldirgan boy tarixiy va madaniy meros yoshlar uchun ma’naviy ozuqa manbai bo‘lib, ularni yuksak axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalaydi. Buyuk mutafakkirlar, allomalar va tarixiy shaxslarning hayoti va ilmiy-ma’rifiy faoliyatini o‘rganish yoshlarni ilmga intilish, mehnatsevarlik va vatanparvarlik ruhida kamol topishiga zamin yaratadi. “Dushman Chingizxon to‘dalari Xorazmga yaqinlashganda, Muhammad Xorzamshoh qochib ketgan, Lashkar parokanda edi. Shayx muridlarini jamlab, ularga qarab bunday deydi: ”Mashriqdan kelgan bu balo Mashriq-u Marg‘ibni yakson etadi, yondirib kul qiladi. Sizlar har biringiz o‘z yurtingizga boring, o‘z joningizni asrash payida bo‘ling”. Ashob shayxga iltimos qilib deydilar: “Ot-ulovlar tayyor, agar shayx biz

bilan hamroh ketishni ixtiyor etsalar, yaxshi bo‘lardi”. Bunga javoban shayx Najmiddin Kubro deydi: “Men bu yerda shahid bo‘laman, menga Xorazmni tark etishga ruxsat yo‘q[3]”. [“Tanidan jonni berib ham, qo‘lidan bayroqni bermagan shayx” maqola. –T.2019-yil. O‘zA.]

Harbiy-akademik litseylarda adabiyot darslarini tashkil etishda mazkur tarixiy va badiiy obrazlardan samarali foydalanish o‘quvchilarda “Vatan men uchun nima berdi?” degan savoldan ko‘ra, “Men Vatanim uchun nima qila olaman?” degan mas’uliyatli fikrni shakllantirishga xizmat qiladi.

Masalan, Jaloliddin Manguberdi obrazini o‘rganishda faqat tarixiy ma’lumotlarni berish bilan cheklanmasdan, uning jasoratini bugungi harbiy xizmatchining burchi, mas’uliyati va fidoyiligi bilan qiyoslash mumkin. Amir Temur faoliyatini o‘rganishda esa intizom, strategik fikrlash, davlat manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo‘yish kabi fazilatlarni tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Bunday yondashuv natijasida adabiyot darsi oddiy nazariy mashg‘ulotdan ma’naviy-ma’rifiy va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi maydoniga aylanadi.

Harbiy sohada nutqning aniqligi va qisqaligi nihoyatda muhim. Birgina noto‘g‘ri tushunilgan buyruq yoki noaniq ifodalangan fikr jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli harbiy-akademik litseylarda ona tili ta’limining amaliy yo‘nalishini kuchaytirish zarur. O‘quvchilarga:

buyruq va ko‘rsatmalarni to‘g‘ri anglash;

rasmiy uslubda hujjat tuzish;

xizmat yozishmalarini savodli olib borish;

omma oldida nutq so‘zlash;

munozarada dalillar asosida fikr bildirish;

axborotni qisqa va aniq yetkazish;

turli vaziyatlarda muloqot qilish kabi ko‘nikmalarni shakllantirish kelajakdagi harbiy faoliyat uchun muhim tayyorgarlik vazifasini bajaradi.

Shu jihatdan ona tili darslarida harbiy sohaga oid matnlar, rasmiy hujjatlar, nutqiy vaziyatlar, muammoli topshiriqlar va munozaralardan foydalanish samarali natija beradi. Masalan, “Harbiy xizmatchining nutq madaniyati”, “Vatan himoyachisining ma’naviy qiyofasi”, “Harbiy intizom va mas’uliyat”, “Yoshlar va milliy xavfsizlik” kabi mavzularda yozma va

og‘zaki topshiriqlar o‘quvchilarning til ko‘nikmasini rivojlantirish bilan birga, ularning fuqarolik pozitsiyasini ham shakllantiradi.

Harbiy-akademik litseylarning muhim jihati shundaki, bu yerda ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajratib bo‘lmaydi. O‘quvchi har bir fan, mashg‘ulot va tadbir orqali nafaqat bilim, balki muayyan hayotiy qadriyatlarni ham egallaydi.

“Temurbeklar maktabi” bitiruvchilarining oliy harbiy va oliy ta’lim muassasalariga kirish ko‘rsatkichlari ham bunday ta’lim modelining samaradorligini ko‘rsatadi. Masalan, o‘tgan o‘quv yilida Toshkent “Temurbeklar maktabi” bitiruvchilarining oliy ta’limga kirish ko‘rsatkichlari 98 foizni tashkil etganligi fikrimizning tasdig‘idir. Bu natijalar harbiy-akademik litseylarda umumta’lim fanlari va harbiy tayyorgarlikni uyg‘unlashtirish to‘g‘ri yo‘nalish ekanini ko‘rsatadi.

Shuningdek, harbiy-akademik litseylar o‘rtasidagi hamkorlik, tajriba almashish va o‘quv jarayonini takomillashtirish ham muhim ahamiyatga ega. 2026-yilda “Temurbeklar maktablari”, shuningdek, Jamoat xavfsizligi va Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetlari o‘rtasida hamkorlikni mustahkamlash, tajriba almashish va yoshlarning zamonaviy bilim-ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan memorandum imzolangan.

Harbiy ta’lim tizimining muvaffaqiyati, avvalo, pedagoglarning kasbiy mahoratiga bog‘liq. Harbiy-akademik litsey o‘qituvchisi o‘z fanini chuqur bilishi bilan birga, harbiy muhit, intizom, vatanparvarlik va yoshlar psixologiyasini ham yaxshi anglashi kerak. Ayniqsa, ona tili va adabiyot o‘qituvchisining vazifasi o‘quvchiga faqat adabiy asar yoki til qoidalarini o‘rgatish emas. U yosh avlodning milliy tafakkuri va ma’naviy immunitetini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu sababli harbiy-akademik litsey pedagoglari uchun metodik qo‘llanmalar, fanlararo integratsiyaga asoslangan dars ishlanmalari, harbiy-vatanparvarlik yo‘nalishidagi badiiy va publitsistik matnlar bankini yaratish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida harbiy ta’lim oldida turgan vazifalar nihoyatda keng va mas’uliyatlidir. Zamonaviy harbiy kadr nafaqat jismonan chiniqqan va harbiy bilimlarni puxta egallagan, balki yuksak ma’naviyatli, mustaqil

fikrlaydigan, keng dunyoqarashli, kommunikativ kompetensiyaga ega va Vatanga sadoqatli shaxs bo‘lishi kerak.

Bunday avlodni tarbiyalashda harbiy-akademik litseylar muhim o‘rin tutadi. Ularning faoliyatida harbiy tayyorgarlikni umumta’lim fanlari bilan uyg‘unlashtirish, ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni joriy etish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish muhimdir. Ayniqsa, ona tili va adabiyot fanlari harbiy ta’limning ma’naviy-tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. Ona tili yoshlarni aniq, ravon va mas’uliyatli fikrlashga o‘rgatsa, adabiyot ularda Vatanga muhabbat, milliy g‘urur, jasorat, sadoqat va fidoyilik kabi insoniy fazilatlarni shakllantiradi. Shunday ekan, Yangi O‘zbekistonning kuchli, bilimli va ma’naviy yetuk armiyasi uchun kadrlar tayyorlash jarayoni “ta’lim + tarbiya + harbiy tayyorgarlik + zamonaviy texnologiya + milliy qadriyat” uyg‘unligi asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu esa o‘z navbatida, Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining mustahkam poydevorini yaratadigan, Vatan tinchligi va xavfsizligini ta’minlashga qodir yangi avlod harbiy kadrlarini voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-iyundagi “Temurbeklar maktablarini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ–4375-sonli qarori
2. Sh.M.Mirziyoyev, “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” , –T: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021-yil, 122-b.
3. “Tanidan jonni berib ham, qo‘lidan bayroqni bermagan shayx”, maqola. –T. 2019-yil. O‘zA.

JAHONDAGI TINCHLIK INQIROZI SHAROITIDA DAVLATCHILIKNI STRATEGIK TAHLIL ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Abduvaitova Ra'no Sharafiddin qizi
O'zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
"Siyosatshunoslik" yo'nalishi talabasi

XXI asrning ikkinchi choragiga kirib borayotgan xalqaro tizim o'zining Sovuq urushdan keyingi nisbatan barqaror rivojlanish bosqichini ortda qoldirib, yangi turdagi tizimli beqarorlik davriga kirib bormoqda. Ukraina inqirozi, Yaqin Sharqdagi ko'p qatlamli mojarolar, Janubiy Xitoy dengizidagi kuchayib borayotgan geosiyosiy raqobat, shuningdek, yadro qurollanish nazorati bo'yicha shartnomalar tizimining izchil zaiflashuvi — bularning barchasi zamonaviy dunyoda tinchlikning tizimli inqiroz holatiga kirganidan dalolat beradi[1]. Ushbu inqiroz endi alohida davlatlar o'rtasidagi lokal ziddiyat emas, balki xalqaro tartibning tuzilmaviy asoslariga daxldor bo'lgan chuqur transformatsion jarayon sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan izohlanadi. Birinchidan, bipolyar va keyinchalik unipolyar tartibdan ko'p qutbli tizimga o'tish jarayoni tabiatan beqaror bo'lib, kuchlar muvozanatining qayta taqsimlanishi tarixan har doim yuqori mojaro xavfi bilan kechgan [2]. Ikkinchidan, zamonaviy tahdidlarning gibrid xarakter kasb etishi — kiberhujumlar, dezinformatsiya kampaniyalari, iqtisodiy majburlash va an'anaviy harbiy vositalarning uyg'unlashuvi — an'anaviy xavfsizlik nazariyalarining tahliliy salohiyatini yetarli darajada oshirishni talab qilmoqda [3]. Uchinchidan, klassik diplomatik vositalarning samaradorligi pasayib borayotgan sharoitda strategik tahlilning yangi metodologik yondashuvlariga — stsenariy rejalashtirish, Delfi usuli, ko'p mezonli qaror qabul qilish tahlili (MCDA) kabi vositalarga — ehtiyoj ortmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — jahon miqyosidagi tinchlik inqirozining zamonaviy tendensiyalarini tizimli tahlil qilish va xalqaro munosabatlarni strategik boshqarish mexanizmlarining amaliy salohiyatini

baholashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: 1-"tinchlik inqirozi" tushunchasining nazariy-kontseptual asoslarini aniqlashtirish; 2-zamonaviy xalqaro muhitdagi asosiy beqarorlashtiruvchi tendensiyalarni tasniflash; 3-Inqirozlarni boshqarishning institutsional va diplomatik mexanizmlarini tahlil qilish; 4-O’zbekiston tashqi siyosatining "ko’p variantlilik" (multi-optionality) tamoyili misolida amaliy tajribani baholash.

Tadqiqot metodologik jihatdan tizimli va qiyosiy tahlil, shuningdek strategik tahlilning zamonaviy vositalari — SWOT-tahlil, stsenariy rejalashtirish va ekspert baholash (Delfi) usullariga tayanadi. Bu yondashuv xalqaro munosabatlar fanida so’nggi yillarda kuchayib borayotgan interdisiplinar tendensiyaga mos keladi, unga ko’ra siyosiy hodisalarni tushunish uchun nafayat tavsifiy, balki bashoratli-tahliliy vositalar ham zarur hisoblanadi[4].

Xalqaro munosabatlar nazariyasida "tinchlik inqirozi" tushunchasi yagona ta’rifga ega emas, biroq ko’pchilik tadqiqotchilar buni xalqaro tizimning mavjud institutsional va normativ vositalari yordamida ziddiyatlarni tartibga solish salohiyatining pasayishi sifatida talqin qiladilar. Robert Jervis o’zining klassik asarida davlatlararo qarama-qarshiliklarning katta qismi obyektiv manfaatlar to’qnashuvidan emas, balki "xavfsizlik dilemmasi" deb ataluvchi hodisadan — bir davlatning mudofaa choralari boshqa davlat tomonidan tahdid sifatida idrok etilishidan kelib chiqishini ko’rsatib bergan edi [5]. Ushbu nazariy asos zamonaviy sharoitda, ayniqsa Yevropa xavfsizlik arxitekturasi va Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi kuchlar muvozanati masalalarida, o’z dolzarbligini yo’qotmagan.

Realistik paradigma nuqtayi nazaridan tinchlik inqirozi ko’pincha kuchlar muvozanatining buzilishi natijasi sifatida talqin etiladi. Graham Allison tomonidan ishlab chiqilgan "Fukidid tuzog’i" (Thucydides Trap) kontseptsiyasi buning yaqqol namunasidir: tarixiy tajriba shuni ko’rsatadiki, mavjud gegemon davlat bilan yangi ko’tarilib kelayotgan kuch o’rtasidagi raqobat aksariyat hollarda harbiy to’qnashuvga olib kelgan [6]. Allisonning tahliliga ko’ra, so’nggi besh asrda kuzatilgan o’n olti shunday holatning o’n ikkitasi urush bilan yakunlangan, bu esa zamonaviy AQSh-Xitoy raqobatini

baholashda muhim tahliliy asos bo’lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, liberal-institutsional yondashuv tarafdorlari tinchlik inqirozini birinchi navbatda xalqaro institutlarning zaiflashuvi bilan bog’laydilar. BMT Xavfsizlik Kengashidagi veto huquqi mexanizmining amalda falaj holatga kelishi, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT) kabi tuzilmalarning nizolarni oldini olish borasidagi cheklangan samaradorligi — bularning barchasi institutsional inqirozning ko’rinishlaridir [7].

Zamonaviy xalqaro munosabatlarni tahlil qilishda oldindan aytib bo’lmaydigan, kam ehtimolli, ammo yuqori ta’sirga ega bo’lgan hodisalarni hisobga olish zarurati kuchaymoqda. Nassim Talebning "qora oqqush" nazariyasi aynan shu masalaga bag’ishlangan bo’lib, u xalqaro tizimdagi keskin o’zgarishlarning aksariyati statistik modellar tomonidan bashorat qilinmasligini, shu sababli institutlar va davlatlarning "antifragil" — ya’ni nafaqat beqarorlikka chidamli, balki undan kuchayib chiquvchi — tuzilmalarga ega bo’lishi zarurligini asoslaydi[8]. Ushbu yondashuv strategik rejalashtirishda bir yagona stsenariyga tayanishning xavfliligini, aksincha, ko‘p muqobil stsenariylarni parallel tarzda ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

Aynan shu nuqtada "multi-optionality" (ko‘p variantlilik) kontseptsiyasi strategik tahlilning muhim vositasiga aylanadi. Ko’p variantlilik tamoyili davlatning tashqi siyosiy kursini bitta ittifoqchi yoki bitta geosiyosiy yo’nalishga bog’lab qo’ymaslik, balki bir vaqtning o’zida bir necha strategik yo’nalishlar — mintaqaviy integratsiya, buyuk davlatlar bilan muvozanatlashtirilgan hamkorlik, ko‘p tomonlama institutlarda faol ishtirok — bo‘yicha manevr qilish erkinligini saqlab qolishni nazarda tutadi[9]. Bunday yondashuv, birinchidan, tashqi shoklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi, ikkinchidan, muzokara pozitsiyasini mustahkamlaydi, chunki bir nechta muqobil hamkorlik yo‘llariga ega bo’lgan davlat har qanday alohida hamkor bilan muzokaralarda ko’proq erkinlikka ega bo’ladi.

Strategik tahlilning amaliy vositalari sifatida stsenariy rejalashtirish (scenario planning), ekspert baholashning Delfi usuli va ko’p mezonli qaror qabul qilish tahlili (Multi-Criteria Decision Analysis, MCDA) alohida ahamiyat kasb etadi. Stsenariy rejalashtirish kelajakning bir nechta muqobil

variantlarini modellashtirish orqali qaror qabul qiluvchilarga noaniqlik sharoitida moslashuvchan strategiya ishlab chiqish imkonini beradi [10]. Delfi usuli esa ekspertlar guruhining anonim va bosqichma-bosqich baholashlari asosida konsensusga erishishga xizmat qiladi, bu esa ayniqsa xavfsizlik sohasidagi murakkab, ko’p qirrali masalalarni baholashda samarali hisoblanadi.

Zamonaviy xalqaro tizimda kuzatilayotgan tinchlik inqirozining bir necha o’zaro bog’liq tendensiyalarini ajratib ko’rsatish mumkin.

Birinchidan, kuchlar muvozanatining tub o’zgarishi. Xitoyning iqtisodiy va harbiy salohiyatining o’sishi, Hindiston, Braziliya kabi "o’rta kuchlar"ning mintaqaviy va global arenada faollashuvi AQSh gegemonligiga asoslangan unipolyar tartibning barham topishiga olib kelmoqda [11]. Ushbu jarayon o’tish davri xususiyatiga ega bo’lib, tarixiy tajriba shuni ko’rsatadiki, aynan bunday davrlar xalqaro tizimda eng yuqori beqarorlik xavfini keltirib chiqaradi.

Ikkinchidan, gibrid tahdidlarning kengayishi. Zamonaviy mojarolar tobora kamroq an’anaviy harbiy to’qnashuv shaklida, ko’proq esa kiberhujumlar, moliyaviy sanksiyalar, energetik bosim, dezinformatsiya kampaniyalari va "kulrang zona" operatsiyalari orqali namoyon bo’lmoqda [3]. Bu holat mavjud xalqaro huquqiy normalarning — xususan, tajovuzning ta’rifi va o’zini-o’zi himoya qilish huquqiga oid Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi qoidalarining — amaliy qo’llanilishini murakkablashtirmoqda.

Uchinchidan, yadro qurollanishni nazorat qilish rejimining zaiflashuvi. Strategik Qurollarni Cheklash (START) shartnomalari tizimining amalda ishlamay qolishi, yangi yadro davlatlarining paydo bo’lish xavfi va gipertovush qurollari kabi yangi texnologiyalarning nazorat mexanizmlariga kiritilmaganligi global strategik barqarorlikka jiddiy tahdid solmoqda [1].

To’rtinchidan, iqlim o’zgarishi va xavfsizlik o’rtasidagi bog’liqlikning kuchayishi. Suv resurslari tanqisligi, ekologik migratsiya va oziq-ovqat xavfsizligi muammolari, ayniqsa Sahroi Kabir janubidagi Afrika va Markaziy Osiyo kabi mintaqalarda, an’anaviy bo’lmagan xavfsizlik tahdidlarining yangi manbaiga aylanmoqda [12].

Beshinchidan, xalqaro institutlarga bo’lgan ishonchning pasayishi. BMT Xavfsizlik Kengashi tarkibidagi doimiy a’zolarning veto huquqidan foydalanish amaliyoti ko’plab jiddiy inqirozlarda tashkilotning samarali choralar ko’rishiga to’sqinlik qilmoqda, bu esa muqobil, ko’proq moslashuvchan ko’p tomonlama platformalarga bo’lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda [7]

Yuqorida sanab o’tilgan tendensiyalarga javoban xalqaro hamjamiyat bir qator institutsional va diplomatik mexanizmlarni ishlab chiqmoqda. Preventiv diplomatiya — ya’ni mojaro keskin bosqichga o’tishidan oldin uni bartaraf etishga qaratilgan choralar majmui — zamonaviy inqirozlarni boshqarish nazariyasida markaziy o’rin egallaydi. BMTning erta ogohlantirish tizimlari, mintaqaviy tashkilotlarning monitoring missiyalari va "yaxshi xizmatlar" (good offices) instituti orqali amalga oshiriladigan vositachilik faoliyati preventiv diplomatiyaning asosiy shakllaridir [13]. Biroq amaliyot shuni ko’rsatadiki, preventiv diplomatiyaning samaradorligi ko’p jihatdan siyosiy iroda mavjudligiga bog’liq bo’lib, texnik-institutsional salohiyatning o’zi yetarli emas. Ko’p tomonlama muzokara platformalari, xususan "kichik guruhlar" (minilateral) formatidagi diplomatiya so’nggi o’n yillikda ahamiyat kasb etmoqda. Yirik universal tashkilotlarning og’ir byurokratik tuzilmasidan farqli o’laroq, manfaatdor tomonlarning tor doiradagi formatlari muayyan mojarolar bo’yicha tezroq va moslashuvchan yechimlarga erishish imkonini beradi [14]. Shu bilan birga, bunday formatlarning legitimligi va uzoq muddatli barqarorligi masalasi ochiq qolmoqda, chunki ular ko’pincha universal institutlar chetlab o’tilgan holda shakllantiriladi.

Iqtisodiy o’zaro bog’liqlik va "murakkab o’zaro bog’liqlik" (complex interdependence) nazariyasi nuqtayi nazaridan chuqur savdo-iqtisodiy integratsiya davlatlararo mojaro xavfini kamaytiruvchi omil sifatida qaraladi. Biroq zamonaviy amaliyot — xususan, savdo urushlari va texnologik "ajralish" (decoupling) tendensiyalari — bu nazariyaning cheklovlarini ham namoyon etmoqda: iqtisodiy o’zaro bog’liqlikning o’zi geosiyosiy raqobatni to’liq bartaraf eta olmaydi, balki uni boshqa vositalar orqali davom ettirish uchun yangi maydon yaratadi[2].

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, O’zbekiston Respublikasining so’nggi yillardagi tashqi siyosati yuqorida ko’rib chiqilgan ko’p variantlilik tamoyilining amaliy namunasi sifatida alohida qiziqish uyg’otadi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasidagi ma’ruzalarida muntazam ravishda ta’kidlanganidek, mintaqaviy xavfsizlik va barqaror rivojlanishga faqat ochiq, ko’p tomonlama va bir-birini istisno etmaydigan hamkorlik formatlari orqali erishish mumkin[15]. Bu yondashuv Markaziy Osiyo davlatlari o’rtasidagi Konsultativ Uchrashuvlar formatining institutsionalashuvida, shuningdek mintaqaviy suv-energetika muammolarini hal qilishga qaratilgan ko’p tomonlama tashabbuslarda o’z aksini topgan.

Strategik va Mintaqaviy Tadqiqotlar Instituti (ISRS) tomonidan olib borilgan tahliliy ishlanmalarda ko’rsatilishicha, O’zbekistonning bir vaqtning o’zida Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti doirasidagi hamkorlikni rivojlantirish bilan birga Yevropa Ittifoqi va AQSh bilan strategik sheriklik munosabatlarini chuqurlashtirishi, aynan ko’p variantlilik strategiyasining amaliy ifodasidir [16]. Bunday yondashuv, birinchidan, mamlakat xavfsizligini bironta alohida geosiyosiy markazga bog’lab qo’ymaydi, ikkinchidan, mintaqaviy inqirozlar (masalan, Afg’oniston vaziyati) yuzasidan muvozanatlashtirilgan vositachilik pozitsiyasini egallash imkonini beradi.

Orolbo’yi mintaqasidagi ekologik inqirozni "iqlim va xavfsizlik" muammosining mintaqaviy namunasi sifatida ko’rib chiqish, shuningdek uni BMT darajasidagi maxsus fond mexanizmi orqali xalqarolashtirish tashabbusi ham O‘zbekistonning an’anaviy bo’lmagan xavfsizlik muammolarini ko’p tomonlama diplomatik vositalar orqali hal qilish strategiyasining yorqin namunasidir[16]. Bu tajriba shuni ko’rsatadiki, o’rta kuchga ega davlatlar uchun ko‘p variantlilik nafaqat tashqi tahdidlardan himoyalanish vositasi, balki mintaqaviy inqirozlarni boshqarishda faol ishtirokchi maqomini shakllantirish strategiyasi ham bo’lib xizmat qilishi mumkin.

O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy tinchlik inqirozi yagona sabab yoki bitta mintaqa bilan chegaralanmagan, balki kuchlar

muvozanatining tizimli o’zgarishi, gibrid tahdidlarning kengayishi, yadro nazorati rejimlarining zaiflashuvi va institutsional ishonchning pasayishi kabi bir nechta o’zaro bog’liq omillarning natijasidir. Ushbu murakkab manzarani tushunish uchun an’anaviy tavsifiy tahlil yetarli bo’lmay, stsenariy rejalashtirish, Delfi usuli va ko’p mezonli qaror qabul qilish tahlili kabi strategik tahlil vositalarini qo’llash zaruriyati ortib bormoqda.

Tahlil natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin: *birinchidan*, xalqaro erta ogohlantirish tizimlarini strategik tahlilning zamonaviy metodologik vositalari bilan boyitish, xususan mintaqaviy tahlil markazlarida stsenariy rejalashtirish amaliyotini institutsionalashtirish;

ikkinchidan, BMT Xavfsizlik Kengashi faoliyatidagi tizimli cheklovlarni hisobga olgan holda, minilateral va mintaqaviy vositachilik formatlarining legitimligini oshiruvchi normativ asoslarni mustahkamlash;

uchinchidan, o’rta kuchga ega davlatlar uchun ko’p variantlilik strategiyasini nazariy jihatdan chuqurroq asoslash, uni nafaqat tashqi siyosiy amaliyot, balki xalqaro munosabatlar nazariyasining alohida yo’nalishi sifatida rivojlantirish;

to’rtinchidan, an’anaviy bo’lmagan xavfsizlik tahdidlarini an’anaviy xavfsizlik kun tartibi bilan uzviy bog’liq holda ko’rib chiqishni institutsional darajada mustahkamlash.

Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash joizki, zamonaviy tinchlik inqirozini bartaraf etish yagona universal formula orqali emas, balki turli darajadagi — global, mintaqaviy va ikki tomonlama — mexanizmlarning uyg’unlashtirilgan, moslashuvchan va ko’p variantli tizimi orqaligina mumkin bo’ladi. Bu borada O’zbekistonning mintaqaviy hamkorlik va ko’p tomonlama diplomatiya sohasidagi tajribasi kichik va o’rta davlatlar uchun amaliy ahamiyatga ega namuna bo’lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Kissinger H. World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History. – New York: Penguin Press, 2014. – 420 p.
2. Nye J.S. The Future of Power. – New York: PublicAffairs, 2011. – 300 p.

3. Hoffman F.G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – 72 p.

4. Lebow R.N. Forbidden Fruit: Counterfactuals and International Relations. – Princeton: Princeton University Press, 2010. – 328 p.

5. Jervis R. Perception and Misperception in International Politics. – Princeton: Princeton University Press, 1976. – 445 p.

6. Allison G. Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap? – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2017. – 384 p.

7. Weiss T.G. What's Wrong with the United Nations and How to Fix It. – Cambridge: Polity Press, 2016. – 296 p.

8. Taleb N.N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. – New York: Random House, 2012. – 519 p.

9. Karimova N.A. Kichik va o'rta davlatlarning tashqi siyosati: ko'p variantlilik nazariyasi // O'zbekiston tashqi siyosati masalalari. – Toshkent, 2022. – №2. – B. 15-24.

10. Schwartz P. The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. – New York: Currency Doubleday, 1991. – 272 p.

11. Ikenberry G.J. A World Safe for Democracy: Liberal Internationalism and the Crises of Global Order. – New Haven: Yale University Press, 2020. – 400 p.

12. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998. – 239 p.

13. Lund M.S. Preventing Violent Conflicts: A Strategy for Preventive Diplomacy. – Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996. – 234 p.

14. Zartman I.W. Cowardly Lions: Missed Opportunities to Prevent Deadly Conflict and State Collapse. – Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2005. – 250 p.

15. Mirziyoyev Sh.M. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining navbatdagi sessiyasidagi nutqi // O'zbekiston Respublikasi Prezidentining matbuot xizmati rasmiy sayti. – Nyu-York, 2023 yil 19 sentyabr.

16. Strategik va Mintaqaviy Tadqiqotlar Instituti. Markaziy Osiyoda mintaqaviy hamkorlik va xavfsizlik: tahliliy hisobot. – Toshkent: ISRS, 2023. – 96 b.

MUNDARIJA

KIRISH……	**3**
Rustambayev M.X. Yangi O‘zbekiston suveren taraqqiyot yo‘lidan ildam va og‘ishmay bormoqda.....	**12**
Jo‘rayev S.A. Mustaqillikning tashqi siyosat o‘lchovi…….....	**17**
Turg‘unov O.K. Mustaqillikning 35 yillik taraqqiyot bosqichida Yangi O‘zbekiston: institutsional islohotlar, inson kapitali va barqaror iqtisodiy rivojlanishning strategik ustuvorliklari……...	**26**
Zulfiqorov Sh.X. Hokimiyatlar bo‘linishi prinsipining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi: Yangi O‘zbekistonda tahliliy o‘zgarishlar va yangi istiqbollar……...	**36**
Zulfiqorov B.B. Yangi O‘zbekistonda harbiy sohani tizimli takomillashtirish: amaliy natijalar istiqbollari.....	**46**
Valiyev B.B. Yangi islohotlar davrida investitsiya siyosati transformatsiyasi	**51**
Tolipov A.A. Yangi O‘zbekistonning ijtimoiy qiyofasi……**…**	**54**
Mirzayev G. R. Millatlararo totuvlik siyosati– turli millat va elat vakillari o‘rtasida do‘stlik va bag‘rikenglik garovi……..	**60**
Saitxodjayev X. B. Milliy mustaqillik – Yangi O‘zbekistonning mustahkam asosidir……...	**66**
Nishanbayeva E.Z. O‘zbekistonda ijtimoiy sheriklik munosabatlari evolyutsiyasi…….	**72**
Худойқулов Й.А. Янги Ўзбекистон миллий тараққиётнинг янги босқичи: кенг қамровли ислоҳотларнинг муҳим натижалари…….	**81**
Turayeva S.R. Yangi O‘zbekistonda ta’lim –tarbiya, ilm-fan sohasida olib borilgan islohotlar, natijalar, muommolar va kelajak strategiyasi ……..	**85**
Расулова Н.С. Мустақиллик неъмати: жамоатчилик назорати — фуқаролик жамиятининг асосий белгиси ва янги босқичи……	**95**
Хотамов Ш.Н. Янги Ўзбекистон: улуғ мақсадлар ва истиқбол сари **……**	**102**
Sattorov A.A. BMT faoliyati samaradorligi mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashdagi muhum tendensiya.....	**108**
Xaknazarov X.D. Jamoat xavfsizligini ta’minlashga doir	**114**

islohotlarning ilmiy asoslari	
Rashidov R.R. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda jamoat xavfsizligini ta’minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish……..	**124**
Axmedov D.K., Nuridullayev A.A. Yangi O‘zbekiston fuqarolik qonunchiligi rivojlanishining zamonaviy bosqichida korxonani ijaraga berish shartnomasi taraflarining javobgarligini takomillashtirish	**130**
Мамадалиев У. Ю. Внедрение цифровой платформы исполнения процессуальных поручений между правоохранительными органами как направление совершенствования института экстрадиции по уголовным делам……..	**139**
Захидова Н.Х. Юридические аспекты договорных переговоров в спортивном праве Нового Узбекистана как фактор совершенствования профессионального спорта в условиях реализации идей Третьего Ренессанса…….	**146**
Raxmonova B.Sh. Zamonaviy dunyoda tinchlik qadri va uni saqlashning strategik ahamiyati……	**153**
Botirova S.R. Yangi O‘zbekiston sharoitida davlat tilida ish yuritish madaniyati va harbiy sohada terminologiyani milliylashtirish masalalari……	**157**
Shoyliyev S.B. Yangi O‘zbekiston ta‘lim islohotlari sharoitida “Temurbeklar maktabi”da matematika fanidan individual mustaqil ishlar uchun didaktik majmua yaratish metodikasi……..	**162**
Abdullayev D.A. Yangi O‘zbekistonda raqamli hukumatni takomillashtirish istiqbollari.....	**172**
Axmadaliyeva S.R. O‘zbekistonda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatida ijtimoiy sheriklik mexanizmlarini optimallashtirish.....	**184**
Gaziyev R.A., Tashbayev U.Z. Yangi O‘zbekistonda inson qadr-qimmatining ulug‘lanishi.....	**194**
Voxobov N.G‘., Voxidova K.E. Aeroportlarda ehtimoliy tartibbuzarlarni aniqlashda profayling texnologiyasi va profaylerlar xizmatining o‘ziga xos xususiyatlari…….	**197**
Voxobov N.G‘.,Voxidova K.E. Aeroportlarda parvozoldi, parvoz jarayoni va parvozdan keyingi bosqichlarda profayling o‘tkazishning tashkiliy-amaliy xususiyatlari.....	**203**
Nuriddinova D.S. Yangi O‘zbekiston sharoitida matematika	**210**

ta’limini innovatsion texnologiyalar asosida rivojlantirish istiqbollari	
Nematillayev Sh.Q. Mustaqillik – O‘zbekistonning barqaror taraqqiyoti va milliy manfaatlarini ta’minlashning huquqiy asosi	**214**
Nurullayev A.A. Keng ko‘lamli islohatlar sharoitida inson kapitalini rivojlantirish va Uchinchi renessans avlodini shakllantirishning ustuvor yo‘nalishlari……	**226**
Носиров Ш.Ш. Ўзбекистон – иқтисодий барқарор ва фаровон диёр…….	**233**
Ravshanov U.M. Xalqaro gumanitar huquq normalarining O‘zbekiston milliy qonunchiligiga implementatsiya qilinishi…….	**240**
Faxriyor B.A. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarga mustaqillikdan keyin berilgan e‘tiborning o‘ziga xos jihatlari…….	**245**
Xamrayeva M.O. Yangi O‘zbekiston yoshlari va xitoy tili: yangi imkoniyatlar debochasidir……	**252**
Usmonov S.M. Yangi O‘zbekistonda milliy armiya va mudofaa tizimida olib borilyabgan islohotlar.....	**262**
Haydarov A.U. Yangi O‘zbekistonda Jamiyat xavfsizligini ta’minlashda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligi…….....	**272**
Ражабов О. Ватан учун, миллат учун, халқ учун.....	**277**
Nasirdinov D.E. Mustaqillik - milliy taraqqiyot va Yangi O‘zbekiston bunyodkorligining 35 yillik yo‘li.....	**281**
Дусчанов Р.Р. Ўзбекистон ССР молия тизимини ёритишда архив ҳужжатларининг ўрни.....	**285**
Maxkamova Z.M. Turkiston ASSR soliq siyosatining tarixi arxiv hujjatlari misolida …….....	**290**
Ahmedova H.Sh. Mustaqillik yillarida davlat xavfsizligi sohasining siyosiy-huquqiy jihatlarini takomillashtirilishi……	**295**
Egamberganov Sh.O. Yangi O‘zbekistonda ta’lim sohasida sun’iy intellekt va axborot texnologiyalaridan foydalanishning yangi bosqichiga o‘tish: muammolar, echimlar va istiqbolli loyihalar……..	**303**
Egamov E.E. Qurolli kuchlarning strategik salohiyatini yuksaltirish va mamlakat mudofaa qobiliyatini mustahkamlashning milliy xavfsizlikni ta’minlashdagi ahamiyati.....	**313**
Nurov E.I. Tinchlik va xavfsizlikka tahdidlar kuchaygan	**321**

sharoitda mustaqillik, milliy o‘zlik va davlatchilik.....	
Shokirboyev A.A. Yangi O‘zbekistonda suveren taraqqiyot strategiyasining shakllanishi va uning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati.....	**329**
Xudoyqulov Y.A. Yangi O‘zbekistonda harbiy fanlarni rivojlantirish istiqbollari.....	**334**
Ishmatova N.M. Yangi O‘zbekiston va harbiy ta’lim: yangi avlodni tarbiyalashning ustuvor yo‘nalishlari……..	**339**
Shokirboyev A.A. Yangi O‘zbekistonda suveren taraqqiyot strategiyasining shakllanishi va uning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati	**301**
Abduvaitova R.Sh. Jahondagi tinchlik inqirozi sharoitida davlatchilikni strategik tahlil asosida rivojlantirish mexanizmlari……..	**345**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUSTAQILLIGINING 35 YILI: TARAQQIYOT, ISLOHOTLAR VA YANGI O‘ZBEKISTON STRATEGIYASI

respublika ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI TO‘PLAMI

2026-yil 25-avgust

Texnik muharrir: Murakayeva Z.I.

Bosishga ruxsat etildi:2026-yil 20-avgust. Buyurtma № 93 Bichimi 60x84/16.
Times New Roman garniturasi bilan raqamli bosma usulda chop etildi.
Shartli bosma tabog‘i 19,87. Adadi 2 nusxa.

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti bosmaxonasi